

A RÓMAI PÁPÁK
TÖRTÉNELME
SZ. PÉTERTŐL KORUNKIG.

MÜLLER, HOFFMANN, SMETS, SANDINI, KOLB, BURIO,
S EGYÉB KÜTFŐK NYOMÁN SZERKESZTETTE

KARCSU ANTAL ARZÉN,
SZ. FERENCZ-RENDŰ ÁLDOZÁR, HITSZÓNOK, HÁZFŐNÖKI HELYETTES
S A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT RENDES TAGJA A VÁCZI
KOLOSTORBAN.

VIII. KÖTET.

A VÁCZI EGYHÁZMEGYEI S SZERZETI HATÓSÁG JÓVÁHAGYÁSÁVAL.

PEST,
BARTALITS IMRE GYORSSAJTÓNYOMÁSA. (ÖT PACSIRTA UTCZA 5. SZ.)
1871.

CCXXIX.

Sz. V. Pins. 1566—1572.

Mig a tridenti zsinat határozatai a katolikusokat szorosabban egyesíték, azalatt északi Európában az elszakadtak közt a tanokat, egyházi szokásokat s szertartásokat illetőleg a legnagyobb zavar, a törekvések valódi zür-zavara uralkodott, mely a „*Reformatio*“ szót a világba lökte. *Schweicz*ban *Calvin* és *Zwingli* tanait vallá a nép, honnét *Franciaország*ra nagy befolyás gyakoroltatott s a *hugonotta-harczok* megkezdődtek. *Zwingli* előbb katona, azután pap, *constanzi* kanonok volt, hogy megnősülhessen, javadalmát eladta, s alapítója lőn hazájában az új szakadálnak. *Zürich*, *Bern*, *Basel Schaffhausen* hozzá erősen ragaszkodtak, a *cantonok* megoszlottak s fegyvert ragadtak: „*A tüzet vérrel kell oltani*,“ kiáltozván. *Genfben* az *ellenvéleményt* nem tűrő *Calvin Servet Mihályt* megégeltette. III. *Frigyes* palotagróf a kalvinizmusnak hódolt s azt támogatta. *Vilmos braunschweigi* herczeg, *Ernő* fia, a *schmalkaldi szövetségbe* lépett s az eretnek-tanokért küzdött. *Carlstadt*, *Luther barátja*, *Szászhónban* buzgón éleszté a tüzet, *Poroszország* *Joákim brandenburgi* őrgróf s *Albert herczeg* protestánsok közt volt megoszolva, kik a *poroszokat polgárosító németurakat* elűzték. Ezek *Franciaországba* menekültek s V. *Pius* trónra léptekor *wenckheimi Hund György* nagymesterök által sikertelen tiltakoztak a történetek ellen. *Svédhón* és *Dánia* az egyháztól elszakadtak, bármennyire törekedett is *Lengyelhón* s egy *francia* miniszter a régi kultust föntartani. IV. *Iván* császár nevet vőn fel s az *Oroszbirodalomnak* alapját megvetette; gyakran látszott az egyházzal egyesülni akarni, de azt a despotizmus nem engedé. *Luther* s *Kálvin* tévelyei hazánkban is rohanó árként terjedtek el, s a törökök dühösebben harczoltak, mint egyébkor.

Az egyháznak tehát derék egyházfőre volt ily körülmények közt szüksége, s épen ilyent adott annak 1566-ki jan. 7-kén *Ghisleri Antal Mihály*ban a Conclave, mely őt 52 szavazattal egyhangulag pápává emelé. Ő Felső-Olaszonnak *Boscó* nevű községében egy régi nemes, de elszegényedett családból vette származását, 1504-ki január 17-kén jöven e világra. *Gyermekségében atyját a mezei munkában segítette*, de a tanulásra s jámbor életre igen nagy hajlamot érezvén, már 14 éves korában, az igen jó hirnek örvendő *diszes hitszónoki rendbe lépett*. Mint törekedett gyöngye ifjúságától kezdve a keresztény tökély útján naponkiut nagyobb haladást tenni, arról a híres szónok, *Muretus M. A.*, egyik remek beszédében fényesen tanuskodik. A bölcsészi s hittudományi tanfolyamokat oly szép sikerrel végezte be, hogy mint fiatal áldozár a szerzetes-papnövendékek tanárául alkalmaztatván, e fontos tiszttel főnökei nagy meglepődésére különféle zárdákban s intézetekben több éven át teljesítette. Mint hitnyomozó s ezen tekintélyes törvényszéknek főbiztosa is igen kitüntette magát. IV. Pál pápa által egymásután több püspökségre s 1557-ben kardinálság meg hitnyomozóságra emeltetett. Az apostoli székre V. Pius név alatt lépett. Az egyház javát szívőkön viselők csak nehezen birták rávenni, hogy a pápaságot elfogadja. Az apostoli székre történt emeltetésén örvendtek a jámborok, míg a gonoszok tudván, hogy e szentéletű pápa alatt szorongattatni fognak, előre rágalmakat szórtak ellene mindenütt. Erről értesülvén, így szóla környezőihez: „*Bizunk az Istenben, hogy az ő segítsége folytán a pápaságot úgy viselendjük, miszerint a római népnek több oka legyen halálunkon keseregni, mint felemeltetésünk miatt rettegni.*“ E szavait pápasága igazolta is.

Mindjárt pápasága elején IV. Pál rokonainak ügyét fölelevenítette, s az említett Caraffák vádpontjait szigoruan megvizsgáltatván, az ítéletet, melyet a vizsgálat eredménye folytán szerfölött keménynek talált, kárhoztatta. Azért az oly igen sujtott Caraffa-család tiszteletét s tekintélyét helyreállítandó, a kivégzetteket sirjaikból felvétette, a család czimereinek elővitele mellett illő diszszel azok tetemeit a köztemetőben oltakarítottatta. A *Caraffa-per* lelkiismeretlen vivőit pedig elítéltette. — V. Pius mint tiszta szeplőtlen életű egyházfő igen elszomorodva értesült a fajtalanság undok bűnének elha-

talmasodásáról, s azért a *kéjnöket, mint az emberi társadalom süpredékét, az Egyházi-államokból kérlelhetlen szigorral kiutasította*; a kikről pedig azon alapos hír keringett, hogy minden tilalom daczára is mint kéjnök éltek, az ilyeneket haláluk után a ganéjdombokba parancsolta temettetni. A zsidókat az Egyházi-államokból szintén kitiltotta, csak Róma, Ancona és Avignonban engedvén meg nekik a lakást. Megtérítésökön is nem siker nélkül fáradozott. Így bizonyos izraelitát a hit czikkeire ő maga oktatott, kit azután ünnepélyesen megkeresztelvén, saját nemzetségebe, a *Ghisleri-családba* felvette. E kitüntetés annyira meghatotta a zsidókat, hogy az említettnek egész *családján* kívül még ugyanazon évben 300 izraelita tért Jézus *egyházába*. A kolostori papságot is ünnepélyesen felhívta, hogy a *hívek* számát növelni *törekedjék* buzgó hithirdetéseivel, s általában a szerzetes-rendeket több kiváltságok s előjogokkal sietett megörvendeztetni, hogy hivatásuk szent kötelmeit annál buzgóbban teljesítsék. Az Istenes-János által 1538-ban alapított *irgalmas-rendet, mint a felebaráti szeretet nagyszerű kifolyását, egész örömmel jóváhagyta*. A *somasco-iak vagyis szabályzatos papok gyülekezetét a szerzetes-rendek sorába fölvette*. A Rómában székelő rendfőnökök, különösen pedig sz. *Borgiás Ferencz* tanácsa folytán, a kardinálokból két Congregatiót állított, melyek „*Congregatio haeresum extirpandarum*“ s „*Congregatio fidei Propagandae*“ név alatt ismeretesek. A tévtanok meggátlását, elnyomását és kiirtását illetőleg ritka erélyt fejtett ki. A hitéletet s közzerkölcsiséget igen üdvös intézkedésekkel sietett emelni. Igen egyszerűen s mértékletesen élt, mindenben csak a *szükségesekre* szorítkozván. Papjait is szigorú élete követésére buzdította.

V. Pius a tridenti zsinat határozatainak életbeléptetésén nagy buzgalommal dolgozott s a nevezett zsinat rendelete következtében 1566-ban a *római Catechismust*, 1568-ban a megjavított *Breviariumot* s 1570-ben a szintén nagy gonddal javított *római Missalét* kiadta. — Megújította III. Inczének azon rendeletét, hogy az orvosok ne gyógyítsák azokat, kik betegségük első három napja alatt bűneikből töredelmes gyónás által ki nem tisztultak. — Akarta, hogy az egyházakból a perselyek, letétemények, vagy más földfölötti tetemtartók eltávolíttassanak, s amint már azelőtt rendeltetett, a hol-

tak tetemei koporsókban mélyen a föld alá rejtessenek. A tridenti szent zsinat által helyeselt s megújított VIII. Bonifác pápa rendeletét, mely szerint az *apácáknak kolostorukon kívül tartózkodni meg nem engedtetik*, egész érvényében föntartani kívánta. Megsemmisítette azon meglehetősen elharapódzott szokást, mely szerint a latin papok görög, a görögök meg latinul végezheték az isteniszolgálatot. A *belgák vallásosságának emelésére érdemeket szentelt* s az ily szent pénzek viselőinek bucsukat engedett. *Stuart Mária* skót királynőt, kit Erzsébet angol királynő a börtönbe vetett, gyöngéden szerető atyaként vigasztalta s az őt szorongató uralkodó nőt egyházi átokkal sujtotta, alattvalóit szintily büntetés alá vetette, ha annak tovább is engedelmeskednének. II. Miksa császárt az egyház erélyes védelmére s a tévtanok elleni működésre hívta fel s midőn az a *hazánkat fenyegető törökök ellen hadra készült*, az apostoli széknél segélyt kereső császárnak 50,000 arany-forintot küldött, és 2200 harczost, kik Óvárnál táboroztak *Castaldo Alfonz* és *Cáviriani* gróf vezénylete alatt, hol Miksa is 45,000 fegyveressel tartózkodott 1566 ki augusztusban, midőn hazánk Leonidása, Zrinyi Miklós Szigetvárnál Solimánnal küzdött. Ugyanakkor e pápa a törökök elleni harczok folytatására évenként 100,000 aranyat ígért s több olasz fejedelmet fegyverfogásra indított. A francia udvart a hugonották elleni küzdelemben katonákkal s pénzzel támogatta. II. Fülöp spanyol királyt az eretnekség kiirtására buzdította. A maltai vitézeket jelentékenyen segítette, míg szigetöket a törökök megszállva tartották, s az ezek által okozott károkat jótékony adományaival elviselhetőkké tette. Ugyanekkor az új Valette nevű várost építette. Ama zavargások alkalmával, melyek IX. Károly alatt Franciaországban dúltak, tevékenysége s bölcs tapintata által Avignont s környékét a veszélytől megmentette.

V. Pius az egyházi birtokok szigorú őre lévén, egy ünnepélyes, a kardinálok által is aláírt okmányában megtiltotta az apostoli szék javainak bármily czim alatti elidegenítését, mely rendeletet utódjai is többször megújították. A kamatokat szabályozta. Medici Cosmus florenci hercegnek „*Hetruria nagy hercege*“ czímet adott, kinek s uralkodó-családja minden időszakon kormányzójának királyi koronát küldött. A nevezett herceget Rómában maga a pápai

kápolnában ünnepélyesen megkoronázta. *Boromaeus Károly ellen merénylet követtetvén el*, egyházi átok alá vetette mindazokat, kik a kardinálok elleni bántalmazásokban részesek, vagy az ilyenekre vetemedni akarókat föl nem jelentik; de másrészt megengedte, hogy a szent-testület tagjai adósságok miatt kereset alá vétethessenek. *Bajus tévelyeit kárhóztatta*, — a *humiliátok rendjét*, mivel ez a tridenti zsinat fegyelmi szabályaihoz alkalmazkodni vonakodott, *eltörölte*, s a cisterci rendnek új, czélszerűbb szervezetet adott. Aquinói Tamást az egyház tudorai rangjára emelte, és IV. Sixtusnak, valamint a tridenti zsinatnak a Bold. Szűz szeplőtlen fogantatására vonatkozó határozatait megerősítette, szadadságot adván e hitvitát illetőleg úgy vélekedni, amint a tárgy kegyeletesb s valószínűbbnek látszik.

Aközben a kereszténységet nagy veszély kezdé fenyegetni; ugyanis II. Selim török zultán azon borzasztó gondolatra jött, hogy az egész kereszténységet meghódítandja. Szándékának kivitelét legelőször is Cyprus sziget végett a velenczéseken kezdé meg; már több várakat elfoglalt, s a meghódítottakat irtózatossággal végeztette ki. V. Pius a kereszténység ezen dühös elleneinek megalázására mind felhívta a fejedelmeket: *de ezek ismét különféle ürügyeket kerestek, hogy a civilisatio dühös ellenei ellen teendő szolgálattól kivonhassák magukat*. Egyedül a velenczések, néhány olasz állam, s II. Fülöp spanyol király irták alá a szövetséget 1571-diki májusban, melynek fejévé a pápát választották. Ez tengeri serege főnökévé *Colonna Antalt*, s az egész hadsereg parancsnokává a jeles hőst, az osztrák *Don Juant* választotta. A szövetségesek fegyvereinek sikereért az egész egyházban mindenütt nyilvános áhitatosságokat, imákat s böjtöket rendelt V. Pius, *s ő maga, mint egykor Mózes égre emelt kezekkel esdett áldást a vitézek fegyvereire*. 1571-ki október 7-kén *Lepántónál* félholdat képezve csatarendbe sorakoztak a felfuvalkodott törökök. *A keresztény sereg vezére fel-emelé a Jézus képével diszített ragyogó zászlót, a harcosok térdre ereszkedve imádkoztak, míg a flották egymáshoz közeledtek*. Mire a tengeri ütközetnek ezen egyik legnevezetesebbike megkezdődött s reggeli hat órától estig tartott. *Isten megáldá a legszentebb ügy harcosainak fegyvereit: több mint 200 gálya foglaltatott, vagy átfurat-*

ván, sülyesztetett el s csak 30 birt nagy hajjal megmenekülni. A törökök 30,000 embert s 262 ágyut vesztek el, s a hajóikon volt 15,000 keresztény visszanyerte szabadságát. A törököket vezénylő Ali paschának feje egy lándzsára szurattván, Don Juan hajójára feltüzetett, gyermekei pedig Rómába vitettek.

A mely napon e híres ütközet történt, V. Pius kardináljaival együtt dolgozott irodájában, midőn ablakán át hirtelen az égre tekintve, kitörő örömmel felkiálta: *„Vége a foglalkozásnak, menjünk, adjunk hálát a fölséges győzelemért, melyet Isten a keresztény seregnek most engedett!”*

Colonna Antal utjában mindenütt feliratokkal, diszteljes diadalivekkel s roppant néptengerrel találkozott. Mögötte vonultak a foglyok, köztük Ali gyermekei. Mintha csak a köztársaság régi időszaka tért volna vissza, midőn egy Pompeius vagy Scipio roppant örömrivalágások közt vonult fel a Capitoliumra. A győztes vezért a Vatikánba vezették, hol őt a pápa kardináljaitól környezve fogadta, s hogy dicsősége teljes legyen, a híres Muret dicsbeszéddel tömjénezett neki. Ezen örvendetes esemény emlékére V. Pius a *szent-olvasó ünnepét* rendelte, mely azóta évenként október első vasárnapján meg is tartatik. Az istenfélő egyházfő, ki e győzelmet a szent olvasó-társulatok buzgó fohászainak tulajdonította, az említett ünnepet „*S. Maria de Victoria*“-nak is nevezte, s a lauretomi letenyébe e szavakat *„Mária, keresztények segítsége“* tétette. Vasarinak meghagyta, hogy a lepantói ütközetet a „*Sala Reggia*“ részére lefesse, s a római nép a Bold. Szűz iránti hálából az Ara-Coeli egyház aranyozott tetejét helyreállította. — V. Pius 1568-ban a híres „*Coena Domini*“ bullának az egész egyházbani olvasását megrendelte, s egyszersmind meghagyta, hogy a mise végén sz. János evangéliuma olvastassék. A római jezsuitáknak megengedte, hogy az orvostant kivéve minden tanszakot előadhatnak, s saját rendjök tagjait, vagy egyebeket is akademiái rangokra emelhetnek. E szerzetet egy, 1568. ápril 29-kén kelt „*Innumerabiles*“ bullájában így magasztalá: „Jézus-társasága, melynek tagjai tudományukról, különösen a Szentírásban való jártasságuk, buzgóságukról, példás magukviselkedésről s szent életükről híresek, s kik az isteni ígét a legtávolabbi barbár-népek között, kiknek az igaz Isten ismeretéről fogalmuk

sem volt, a legsikeresebben hirdették s magyarázták: az Ur áldásaitól kisérve a keresztény világban gazdag gyümölcsöket termett, s nem szűnik meg folyvást a legnagyobb buzgalommal teremni.“ Mondja továbbá, hogy: *„a társaság mind neki, mind az apostoli székeknek igen kedves.“* E pápa sz. Péter templomában a poenitentiáriát rájuk bizta. — *A szegényeknek ő valódi atyja volt, kikre pápasága alatt több mint két millió aranyt költött.* A római nagy éhség alkalmával az örök-város s a vidék szegényei közt nagymennyiségű gabonát osztatott ki ingyen, a tehetősöknek pedig mérsékelt áron. A kórházak s más jótékonyági intézetek iránt, melyeket gyakran meglátogatott, annyira bőkezű volt, hogy kegyessége mindenkit mélyen megindított. A betegeket vigasztalta, s közülök többeket ő maga látott el szentségekkel. Igen egyszerű háztartása alkalmat nyújtott neki arra, hogy nemcsak a szűkölködőkön segíthetett, hanem az ifjuság nevelését is előmozdithatta, s bár a pápai pénztárt a roppant harczy vállalatok is nagyban igénybe vették, mégis abban halála után egy millió arany találtatott. *A tudományok s művészetek benne szintén nagy pártolójakat s előmozdítójakat bírtak.*

Végre V. Pius tevékeny élte is alkonyodásnak indult. Midőn halálát közeledni érezé, még egyszer meglátogató az örök-városnak hét egyházát, hogy, mint mondá, e szent helyektől bucsut vegyen. *Háromszor csókolá meg a Scala Sancta utolsó lépcsőit.* 40 napig szenvedé a betegség legiszonyubb fájdalmait, s midőn a felépülés minden reménye eltűnt, összekulcsolt kezekkel imádkozá: *„Oh Uram, sokasítsd meg a fájdalmat, de növeljed a türelmet is.“* Miután Jézus egyházát 6 év, 3 hó s 24 napig oly ritka buzgalommal s erélylyel kormányozta, 1572-ki május elsején élte 68-dik évében kimult. Nagy erkölcs-szigora s kitűnő igazságszereteteért V. Piust Róma minden lakója a legmélyebben meggyászolta. Alig terjedt el a városban halálának hira, a lakók minden osztálya roppant tömegekben hullámozott a Vatikánba, s boldogoknak tarták magukat, kik kendőiket vagy más értékes tárgyakat a szent pápának tetemeihez érinthették, hogy azokat drága ereklyeként megőrizték. Földi maradványai előbb a sz. Péter-egyházban tétettek le s később kivánsága szerint a St. Maria Maggiore templomba vitettek át, hol V. Sixtus pompás siremléket állíttatott tiszteletére, melynek rajzát

Palatius művében láthatni. Történelmi becsű siriratai a következők. A középeni téren:

Pius V. gente Ghisleria, Boschi in Liguria natus, theologus eximius, a Paulo III. in Insubria haereticae pravitatis Inquisitor, a Julio III. Inquisitionis Officii Commissarius generalis; a Paulo IV. Episcopus Sutrinus, deinde S. R. E. tit. S. Mariae super Minerva presbyter Cardinalis, et a Pio IV. Ecclesiae Montis Regalis in Subalpinis administrator factus: eo vita functo, summo Cardinalium consensu Pont. Max. creatur, qui veteres sanctos Pontifices aemulatus catholicam fidem propagavit; ecclesiasticam disciplinam restituit, tanta gestarum rerum gloria clarus, dum maiora molitur, totius Reipublicae Christianae damno nobis eripitur Kal. Maii MDLXXII. Pontif. anno VII. aetatis suae LXVIII.

Jobbra a másik oldalon:

Solimam Turcarum tyrannum multis insolentem victoriis, ingenti parata classe, Cyproque expugnata, Christianis extrema minitans Pius V. foedere cum Philippo II. Hispaniarum rege, ac Republica Veneta inito, M. Antonium Colonnám pontificiae classi Praeficiens, ad Echinadas, hostibus 30 millia caesis, 10 mill. in potestatem redactis, Triremibus 180 captis, 90 demersis, 15 mill. christianis a servitute liberatis, precibus et armis devicit.

Balra egy más téren:

Galliam Carolo IX. Rege, perduellium, haeticorumque nefariis armis vexatam, ut de regno, deque religione actum videretur, Pius V. Sfortiae comitis S. Florae ductu, missis equitum, peditumque auxiliariis copiis periculo exemit, hostibusque deletis victoriam reportavit. Regi regnum cum religione restituit. Signa de hostibus capta ad Lateranensem Basilicam suspendit.

V. Piust, ki magánéletében a legszigorubb jámborság s asketái élet példányképe volt, s egy jó szerzetesnek életmódját a pápai meltóságban is megtartotta, az Isten sirjában több csodákkal dicsőítette meg. Miért is szigoru vizgálat után 1672 ben X. Kelemen által a boldogok, XI. Kelemen által pedig 1712-ben a szentek lajstromába iratott. E dicső pápának életrajzával több tudós foglalkozott, kiket Walch a „*Historie der röm. Päpste*“ czimű művében a 397-ik lapon mind elsorol.

CCXXX.

XIII. Gergely. 1572—1585.

Hat óráig tartott a Conclave, mely az anyaszentegyháznak *Buoncompagno* Hugó személyében pápát adott, ki, minthogy sz. Nagy-Gergelyt gyermeksege óta különösen tisztelte mint kedves védnökét s az ő emléknapján neveztetett ki kardinállá, e szentnek nevét vette föl. Megválasztatására a hatalmas *Granvella* kardinál nagy befolyással volt. Az új egyházfő 1502-ki január 7-kén nemes családból Bolognában vette származását. Szülővárosában a jogtan hallgatására adta magát, mely tudományt aztán szülőföldén mint tanár szép sikerrel adta elő nyolcz évig. Számos hirneves tanítványai voltak, mint: *Farnese Sándor*, *Mandrutius Kristóf*, *Truchess Ottó*, *Polus Regináld* s *Boromaeus Károly* kardinálok. Ezek által 1539-ben Rómába hivatott, s több pápa alatt működén, fokonkint magasabb egyházi méltóságokra emelkedett, míg a tridenti zsinatróli visszatérte után, melynek határozatai az ő sürgetése s indítványa folytán erősítették meg, IV. Pius által 1564-ben kardinállá neveztetett ki, és mint követ Spanyolhonba küldetett, hol sz. V. Piusnak megválasztatásaig tartózkodott. Ő a tudományok s nagy tettek embere volt. Csak későbbi éveiben lön pappá s midőn az apostoli székre emeltetett, 70 éves volt. Ifjúságában nem volt erkölcsé oly tiszta és szigorú, mint elődjeé; de a papi pályára lépve s azon fényes méltóságokra emelkedve, egészen a tudományoknak szentelte magát és a katholika ügyön megleget szeretettel csüngött, hogy ifjúkori botlásait jóvátegye. 1572-ki május 13-kán 52 szavazattal egyhangulag pápává választatván, ugyanazon hó 15-kén ünnepélyesen megkoronáztatott.

XIII. Gergely mint pápa feddhetlen életű volt s minden jókedvűsege és hajlott kora daczára is rendkívüli tevékenységet fejtett ki, melynek központját az egyház jóléte s a hitterjesztés képezték. Mint a *tudományok nagy barátja* élte végeig mint valami fiatal ember ritka buzgalommal tanult, mondani szokván: „*Illik, hogy a*

pápa legtöbbet tudjon.“ *A tudományok, tanügy emelésére s szegény tanulók gyámolítására több mint két millió tallért fordított.* Bécs, Prága, Grätz, Olmütz, Vilnában, sőt Japánban is összesen 23 collegiumot vagy papnövelvét részint állított, részint tetemesen gyámolt. Így a többi közt, 1582-ben a kolosvári akadémia s convictusra igen szép összeget adott, s az előbbi jelesen szervezett tanintézetet egyetemi rangra emelte. Rómában a görögök, angolok, maroniták s az új megtértek részére külön társodákat alapított. — Német- és Magyarhonban leghamarabb terjedvén el az ugynevezett reformatio tévelyei, hogy e két ország igazi, apostoli lelkű egyházi férfiakat nyerjen az eretnység áramlatának meggátlására, XIII. Gergely a loyolai szent Ignác által tervezett s III. Julius pápa által megerősített s évenként 5000, a szent-testület által pedig évenként 2565 zechinóval felsegített német-papnövelvét szép virágzásnak indította. Ennek javára évenként 10,000 zechinót rendelt, helyiségeül átengedte az *Apollinare* nevű palotát s 1579-ben kiadott iratában ezen intézet tevékenységét a két magyar, testvérháza papnövendékeire is kiterjesztette. Ezen egyesített egyházi tanintézet alapító-okmányában hazánkra vonatkozólag így ír: „*Inter varias horum temporum calamitates cum menti nostrae obversaretur nobilissimi atque quondam opulentissimi Hungariae regni conditio, pro debita omnibus gentibus sollicitudine nostra ac praecipue erga tam insigne et amplum christiani orbis membrum caritative subvenire, quantum in nobis est, omni studio cupientes, peculiare collegium pro natione Hungarica his duximus instituendum.*“ Ezen „*Német-magyar papnöveldeben,*“ melyet XIII. Gergely külön szabályzattal látott el, nyerték neveltetésüket: *Lósy Imre, Lippay György, Szélepcsényi György, gr. Eszterházy Imre, gr. Csáky Miklós, gr. Barkóczy Ferencz, gr. Pálffy Imre* stb. történetünknek, egyházunknak mind megannyi ragyogó csillagai; s itt képeztettek a következő erdélyi származású kitűnő egyházi férfiak: *Illyés András, Torday András, Salbeck Károly, Járfás Demeter, Bors Ferencz, gr. Kornis Ferencz, báró Orbán Ferencz, gr. Haller Ferencz, báró Apor József, gr. Kemény László, Csedő Mihály, Boldissár István s Illyés István.* (V. ö. *Condara: Historia Collegii Germanico-Hungarici, Roma 1770., Beke Antal: Az erdélyi papnövelde történeti vázlata, Károly-*

Fehérvár 1870. 7—8.) Az intézet növendékeit vörös kalappal, vörös talárral s azon kiváltsággal ruházta fel, hogy a pápai kápolnában évenként Mindenszentek ünnepén egy sz. beszédet tarthattak. E pápa akarta, hogy a tekintélyes olműci Semminariumban is legyen mindig bizonyos számú hittudományt hallgató magyar papnövendék. — Különös gondot fordított azonban a híres „*Római Collegium*“-ra, mely minden nemzetek papnövelője, s hogy megmutassa, miszerint ezen nagy intézet a világnak van szánva, mindjárt megújításakor 25 nyelven tartatott beszédet. Hogy pedig a tanárokat kötelmeik pontos teljesítésétől el ne vonja, a jezsuitákat mindenkorra fölmentette a körmenetek s egyéb nyilvános áhitatosságokrai megjelenésétől. A jezsuitákról legalább is 27 iratában szólt s azt mondja róluk, hogy: „*az eretnekségeknek az Ur szőlőjéből való kiirtásában fáradozhatlanok.*“ (Salvatoris 1576. okt. 30.) — „Kedves fiainak nevezte őket, kik csaknem az egész világon, részint az Ur szőlőjében mint bõtermõ szõllõveszszõk, a hiveket imádságra buzdítják, a hitben gyöngéket erősítik, a betegeket gyógyítják, az ingadozókat erősítik, a tévelygõket visszavezérlik, a szétoszlott juhokat összegyűjtik, — az egész földkerekségen elszórva, fölkeresik az állatiaságban sinlõdõ vadakat, hogy õket megtérítsék s civilizálják; részint házaikban a szentségek kiszolgáltatása, prédikálás, lelki gyakorlatok megtartása által, az ifjuságnak, szerzetüknek eredetileg megállapított elvei s isteni hivatásuk szerinti tudományos s vallásos nevelésével, az egyháznak szellemi elõnyére munkálkodnak.“ Számukra egész Európában házakat s kollegiumokat alapított. — A püspöki méltóság viselésére érdemesek névjegyzékét minden egyházmegyéből beadatni kívánta. Megtiltotta, hogy a zsidók vagy más hitetlenek keresztény betegek ápolása s gyógyításával foglalkozzanak, mit a zsidó nép perversiv törekvéseitől tartva, igen bölcsen rendelte e pápa. — Figyelmét a föld minden országaira kiterjesztette, melyeket õ mint az egyház által a polgárisodásnak meghódítandó tartományokat tekintette.

1573-ban Henrik lengyel királyt szentelt arany-rózsával tisztelte meg. — 1575-ben megtartotta a Jubilaeumot, melyre mintegy 300,000 zarándok jelent meg az örök-városban, ámbár a vészskór kitört és nagy pusztításokat okozott. Ezen ünnepély nagyobbyszerű-

sítésére a szent-atya Boromaeus Károly kardinált Rómába hívta, hova a szent milánói érsek decemberben érkezett meg zarándokutjából. Utjában mindig böjtölt, buzgón imázott s szent dolgokról elmélkedett, vagy zarándok-társait építette megható beszédeivel. Éji szállásra csak pórházak- vagy szegények tanyáira tért be, szalmán pihent s csak zöldség vagy néhány dió képezte táplálékát. Rómában minden állomási egyházat gyalog keresett fel, övéi körmenetileg követvén őt. — 1576-ban szakadatlan gondoskodásának sikerült a genuai régi surlódásokat kiegyenlíteni. Ugyanazon évben felhatalmazta a francia királyt az egyházi jövedelmek tizedének oly végbőli beszédésére, hogy azt az eretnekek elleni működésre fordítandja. Az ily uton gyűjtött összeg évenként 50,000 aranyra rugott. Az abyssiniai császárral s perzsa királylyal barátságos levelezésben állott, kiket a törökök hatalmának megtörésére buzdított, valamint Európa minden fejedelmeit is szövetségre hívta fel; de szava eredmény nélkül hangzott el, mert mindnyájan hiu mentségekkel állottak elő. E körülményt igyekeztek is az ozmánok felhasználni a kereszténység nagy hátrányára. *A derék egyházfő elkeseredve a fejedelmek részvéttlenségén, a vallásosság, hit, tudomány, s általában a valódi műveltség seggyverével kívánta a kereszt elleneinek hatalmát gyöngíteni s a tévtanok terjedését gátolni.* Azért, mint már érintettük, Európa különböző országaiban 23 papnövelvét állított, melyek két millió aranyba kerültek. Ezen intézetek közül hat római, ugymint: a római, német-magyar, britt, görögök, maroniták s az új megtértek intézetei. Egész Olaszthonban hét főpapot rendelt az eretnekség meggátlása, gyöngítése, vagy kiirtására. Dalmát, Helvét, Lengyel, Spanyol, Német, Magyar, Cseh, Svéd, Angol, Irhon, Skót s egyéb országba a katolika hit érdekei emelése, s az eretnekségek elleni működés végett tekintélyes nuntiusokat küldött. A tudósok közt leginkább a történetészeket emelte s gyámolította. A tiszta életre szó, példával s segítséggel buzdította alattvalóit; a szegénységgel küzdő leányokat s fiatalabb nőket, hogy a fajtalanságra ne vetemedjenek, összesen egy millió arannyal segítette, hogy vagy zárdába léphessenek, vagy tisztességes házaasságra kelhessenek. Rómát templomok, kolostorok, papnöveldek, imodák, paloták, kórházak, gabnatárak, hidak, nyilvános utakkal s a gonoszok fe-

nyitására börtönökkel látta el. Minthogy pedig e roppant építkezések miatt a rómaiak azon hiedelemben voltak, hogy XIII. Gergely pénzszükséget szenved, egy szép összegnyi arannyal kínálák őt meg. De ő azt el nem fogadván, mondá: „*A jó fejedelemnek kötelessége aranyat adni, nem elfogadni.*” És valóban aranyat adott ő a rómaiaknak, midőn nagyszerű építkezései daczára nemcsak hogy új adót nem rótt reájok, hanem még az elődei által behozott adónevekből is többeket eltörölt.

Örökké nevezetessé teszi XIII. Gergely pápaságát az általa eszközölt Julián-naptár megjavítása. A nagy tudományosságukról híres kardinálok *Ailly Péter* s *Cusa Miklós*, valamint *widdelburgi Pál*, fossombronni püspök, kora nagy mennyiségtudósa, a naptárjavítás mellett többször szót emeltek, és ezen ügy, bár eredménytelenül, a konstanci, baseli s az V. lateráni zsinatokon tárgyalatott is. E fontos ügy kellő pártolásra nem találván, végre anynyira jutott a dolog, hogy a husvét ünnepe nem tavaszkor, hanem télen ünnepeltetett volna. IV. Sixtus a naptárjavítással a königsbergi *Müller János* (Regiomontanus) regensburgi érseket bizta meg, ki korának hírneves csillagásza s mennyiségtudósa volt; de ezt még műve bevégezése előtt a halál elragadta. A tridenti zsinat első egybehívása után cordovai *Sepulveda*, salamankai kanonok, *Gaurie Lukács*, civita-ducalei püspök s egyebek foglalkoztak e munkával; de a zsinati atyák azt a pápához utasították. XIII. Gergely utóbb ezen ügyet melegen felkarolta s *Lilio Alajos* híres csillagász és orvos rendszere mellett nyilatkozván, miután *Clavius Krisztof* bambergi jezsuita tekintélyes szakkudósnak tanácsát igénybe vette, 1582. febr. 24-kén kelt bullájában kijelentette, hogy ezen nehéz ügy is végre szerencsésen megoldatott, s a róla nevezett naptárt közhasználatra ajánlotta. De most nagyobb fáradságba került a népeket annak elfogadására bírni, mint a csillagászoknak azt kijavítani. *Német, Svéd, Dán s Angolhon protestánsai a megjavított naptárt csak azért sem akarák elfogadni, mivel annak javítása a pápától eredett.* De végre Angolhon mégis 1752-ben, Svédhon 1753-ban s Németország protestánsai 1776-ban a Gergelyféle naptárt elfogadták. Ma már kivéven a görögöket s oroszokat, egész Európában aszerint számítanak. Ezen elfogultak, mint egy szellemdus író megjegyzi, *készebbek az*

egész nap-rendszerrel ellentétben élni, mint bármily tekintetben a római egyházzal tartani. — Hazánkban is nagy zajt ütöttek *Luther* s *Kálvin hívei*, helytelen dolognak tartván, hogy ők mint fölvilágosodott (?) protestánsok *valami jót a pápa kezéből fogadjanak el*, kivált oly jót, melyben még egy jezsuitának is van része! Noha ők maguk is elismerték, hogy a naptáron javítani kellene, mint ezt egyik fejök, *Melanchton*, is több ízben nyíltan s élénken nyilvánította. De mivel a javítás pápától jött, nem kellett! Szepes vmegye határozottan a javított naptár ellen szólalt fel, s még az országos törvényt is megvetették. Féltek a szerintöki Antikrisztusnak ezen művétől, s 1591-ben Nagy-Károlyban gyűlésileg kijelentették, hogy az új naptárt semmi szín alatt el nem fogadják. Miért az ország rendei 1599-ben keményebb törvényt hoztak a zavargó predikátorok ő kegyelmei ellen. De a szigorú törvények daczára is az elfogadás lassan haladott elő. Marmarosmegye kálvinistái csak 1625-ben fogadták el, akkor is csak úgy, hogy Bethlen István erdélyi kormányzó ráparancsolt a Debreczenben tartott kálvinista gyűlésre, hogy az új naptárt el kell fogadni. A törökök uralma alatti vidékeken a protestánsok és görögök a törököt felbujtogatták az új naptár használata miatt a katolikusok ellen. Miért Mehmed ~~pasa~~ *pásza* a pécsi jezsuitákat karóba-huzással fenyegette, ha az új naptár használatától el nem állnak, s csak több közbenjárónak sikerült a karóbahuzást nagy pénzbírságra változtatni!

Nagyban növeli ezen pápa dicsőségét a „*Decretum Gratiani*”-nak megjavítása is, mely ezen pápa törekvései folytán hajtott végre. Már IV. s V. Pius pápák is megbíztak e foglalkozással né-mely híres jogtudósokat, kik közt *Buoncompagno Hugó* bolognai jogtanár is volt. XIII. Gergely alatt a munka folytatott, még pedig oly sikerrel, hogy nemcsak az említett *Decretum*, hanem még a *Corpus Juris Canonici* is 1582-ben javított kiadásban hagyták el Rómában a sajtót. Azután a szentírás javított, illetőleg a hibáktól kitisztított kiadására fordította gondjait, mely munka a tridenti zsinat határozata szerint IV. és V. Piust is foglalkodtatta, de csak V. Sixtus s VIII. Kelemen alatt ért az végét. — Igen sokat fáradozott azon is, hogy a nevezett zsinat határozatai Franciaországban elfogadtassanak. Mi azonban ezen ország akkori viszonyai miatt nem

sikerült. — III. Henrik francia királyt a hugonották ellen pénzzel s hadsereggel segítette. II. Fülöp katolikus uralkodónak szintén ily segílyt küldött Erzsébet zsarnokoskodásának megtörésére. — Mivel V. Piusnak constitutiója, melyben Bajus 76 tételét elvetette, annak tanítványai által tekintetbe nem vétetett, azt újból megerősítette s 1579-ben *Toletanus Ferencz* jezsuitát *Löwenbe* küldte, hogy e vitának véget vessen. — 1583-ban *Gebhárd* kölni érseket, mivel alattomban a Lutherféle tévelyekhez szitott, többszöri sikertelen megintés után az egyházból kizárta s minden méltóságától megfosztotta. Egy külön iratában meghagyta a káptalannak, hogy új érsek választásához fogjon. — Rendelte, hogy a *tekintélyesb káptalanok megürült székei a hittudományban kitünően járatos egyháziakkal töltsenek be, s az Egyházi-államban a lelkészek évi jövedelme 100 aranyynál kevesebb ne legyen.*

XIII. Gergely a görög s latin egyházak egyesítésére is kitünő gondot fordított s ezen ügyben a hires *Possevin* jezsuitát Orosz-honba küldötte, hogy *Bazilovic János* moszkau nagyfejedelmet, kit saját kérelmére a lengyel királylyal kibékitett, s annak nejét, kit dús ajándékokkal megtisztelt, a szakadály megszüntetésére bírja. A latin egyházba térő görögök részére hitvallást készített. — 1581-ben *Socolanius Szaniszló* krakói kanonoktól a szent-atya azon nevezetes tudósítást vette, hogy a protestánsok a konstantinápolyi patriarchát hivaival együtt egyesülésre hívták fel, kinek is e végből hitvallásukat megküldék. 1576. május 15-kén *Jeremiás* patriarcha a neki megküldött ágostai hitvallás fölött egy iratában vételeit kijelentette, a protestánsok eretnekségét megczáfolta s azok kívánságába nem egyezett. Hogy az egyház gyarapodását nagy mérvben eszközö jezsuiták törekvéseit még inkább felfokozza, szép szabadalmak s előjogokkal látta el őket. — 1580-ban sz. Pétertemplomban egy pompás kápolnát állított, melybe az odáig egy igen szerény apáczaegyházban nyugodott *nazianzi sz. Gergely tetemeit* nagy ünnepélyességgel átszállította. — A *Neri Fülöp* által 1550-ben alapított Oratorium papjainak társulatát, s a *sarutlan karmeliták szerzetét*, melyet 1565-ben sz. *Teréz* létesített, megerősítette, ezt 1580-ban, amazt pedig 1575-ben. — *Diocletian* egykori fürdőiben *nagy gabnatádrakat emeltetett*, s a szegények részére nagyszerű kórházat építtetett. Az általa

állított számos épületek közt legkitünőbb a *Quirinál-palota*, mely a pápák nyári lakhelye. — A kolduló rendeknek elődje által engedett szabadalmakat a közjog s a tridenti zsinat határozataihoz alkalmazta. — Elődjeinek dicső példáit követve, kik szülőföldüket emelni törekedtek, a bolognai egyházat érsekségre emelte. — A „*Coena Domini*“ híres bullát bővítette. — A Bold. szűz anyjának sz. Annának ünnepét július 26-kán sub ritu dublici az egész egyházban megülni rendelte. — Egész pápasága alatt összesen 34 kardinált nevezett ki.

XIII. Gergelyt az egyházellenes írók vádolják, mintha a IX. Károly francia király alatt történt *párisi vérnászbán részes lett volna*. E borzasztó vértett után az említett uralkodó csak úgy fölületesen értesítette a pápát, hogy ő egy élete ellen intézett veszélyes összeesküvést fűdözött fel. E tudósításra a pápa hála-isteniszolgálatot tartott, hogy a király életét az Isten megőrizte. S ebből következtetik aztán a *pápaság gyűlöltetésével con amore foglalkozó eretnek-írók*, hogy a pápának ama vértetben része volt, mit történelmi adatokkal bebizonyítani tökéletesen képtelenek. A király gondosan elhallgatta tudósításában a roppant mészárlásokat, jól tudván, hogy azok ellen a pápák mindenkor roszalólag léptek fel. — XIII. Gergelynek kevéssel halála előtt azon öröme volt, hogy a japáni király három követét fogadhatta, kik az apostoli széknél forró köszönetüket jelentették ki azon keresztény igazságok ismereteiért, melyekre a jezsuiták buzgó törekvései folytán jutottak s egyszersmind biztosíták a pápát, hogy az apostoli székhöz állandóan hívek maradnak.

A derék egyházfőnek élte vége is elközelge végre. Ugyanis 1585-ki április 10-kén 12 évi, 10 havi s 28 napi nagykihátású pápasága után élte 84-dik évében földi pályafutását bevégezte. *Az egyház s Róma körül szerzett fényes érdemeiért az örök-város lakói még életében oszlopot emeltek a Capitoliumban tiszteletére*, melyet halála után élete főbb mozzanatait tartalmazó következő felirattal láttak el:

*Gregorio XIII. Pont. Max.
Ob Farinae vectigal sublatum.*

Urbem templis et operibus magnificentissime exornatum,

H. S. Octingenties

Singulari beneficio

In egenos distributum

Ob Seminaria externarum nationum

In Urbe ac toto pene terrarum

Orbe

Religionis propagandae causa

Instituta

Ob paternam in omnes gentes

Charitatem,

Qua ex ultimis novi Orbis insulis

Japoniorum regum legatos

Triennii navigatione,

Ad obedientiam apostolicae Sedi

Exhibendam,

Primum venientes Romam,

Pro pontificia dignitate accepit,

S. P. Q. R.

CCXXXI.

V. Sixtus. 1585—1590.

XIII. Gergely halála után, az előbb egyezni nem tudó 42 kardinál által 1585-ki ápril 24-kén *Peretti Felix* egyhangulag pápává választott, ki 1521. dec. 18-kán *Grotte a Mare* nevű faluban, Montalto mellett, az anconai Márkában született. Hol atyja, egy szegény szőlőőr, Firmano Lajosnak szöllejét művelte. Anyja pedig, a jámbor *Mariana*, a fiatal Dinának, Firmano menyének házi szükségeiről gondoskodott, s az ő nővére *Camilla* egyik nagynénjét a nyilvános mosótóra kísérte, hol a montaltóiak fehérneműje mosatott. *Felix* pedig kenyerét hóna alá véve reggelenként a nyáját ment ki őrízni. A betűket azon könyvekből tanuló ismerni, melyeket más

gyermek, midőn az iskolából hazatértek, kölcsönzének neki. Forró tudvágygyal tevé sajátjává e könyvek tartalmát. A családnak egy tagja a sz. ferencziek kolostorában levén, a gyermeket 12-dik évében magához vevé s annak neveléséről gondoskodott. Nagybátyja a zárdában szigoruan ügyelt reá s egyszersmind a tanodába küldötte. Felix oly szorgalommal tanult, hogy gyakran vacsorájáról is megfeledezék, s nem egyszer a folyosók világánál, vagy ennek kioltása után a templom örök-lámpájánál emlézte be feladatait. Fáradszorgalma s gyors felfogásánál fogva valamint a fermói, úgy a ferrarai s bolognai tanodákban igen kitünő előmenetelt tett s nagy dicsérettel elnyeré az akadémiai rangokat. Mint hittudós és szónok csakhamar disze lőn rendjének. 1552-ben a sz. apostolok római templomában a legnagyobb meglepéssel tartá a böjti beszédeket. Előadását élénknek, szódus, folyékornak, virágok nélküli s jó szerkezetűnek tarták; értelmesen s kedvesen beszélt. Midőn egy ily alkalommal, az ottani szokás szerint, beszéde közben pihenés végett megállt, egy a szószékre szegezett papírt fődözött fel, melyen Peretti minden eddigi beszédeiben előfordult főtételek, kivált az *előrendelés tanára vonatkozó*k, feljegyezve valának s mindegyik mellett e szó állott: „*Mentiris*“, azaz: hazudol. Peretti bámulatát egészen el nem rejthetvén, sietett beszédét bevégezni s amint hazaért, amaz iratot azonnal az Inquisitio-hivatalba küldé. Mire szigoru nyomozás tétetett, mely a derék szónokra nézve kedvezőleg ütött ki; mert a *nagyhitnyomozó Ghisleri Mihálynak* barátságát szerzé meg neki, ki öt könyvek közt átölelé s megjegyzé, hogy ily erős jellem igen hasznos lehet az egyházra nézve. Peretti nemsokára szerzete vezérfőnöki helyettese lőn, melybe üdvös reformot törekedett bebozni. Érdemei méltánylásaul V. Pius által sz. agathai püspökségre s kardinálaldozárságra emeltetett, s a püspökök, tridenti zsinat, tiltott könyvek s a szertartások gyülekezeteinek is tagjává lőn. A leghatározottabban a szigoru párttal tartott s a nagy dolgokra roppant képességet, jó akaratot s erőt mutatott. Jelmondata volt: „*Anyám méhétől fogva óltalmazóm vagy te oh Uram!*“ Feddhetlen élete, ritka tehetségei, roppant tudományossága, kitünő ügytapintata, fényes erényei s tündöklő érdemeinél fogva az apostoli székre emeltetvén, V. *Sixtus* nevet vőn fel.

Mindjárt pápasága elején minden igyekezetét oda fordította, hogy a fejedelmeket egyesség, azután a törökök ellen szövetségre bírván, s a tévtanokat irtani, gátolni is el nem mulasztván, így az egyházat kívülről az ellenség, belülről pedig az eretnekségek ellen biztosítsa s szilárdítsa. Igen szigorú s nagyon mértékletes háztartása mellett (asztalára naponkint csak 6 paolót, vagyis a mi pénzünk szerint, 90 krajczárt költött. Melyik világi uralkodó érné be ennyivel?) az előfordulható hadi költségekre, névszerint a *törökök elleni harcra* folyton növelt egy összeget. *Bourbon Henriket*, a fiatal navarrai királyt s ennek rokonát *Condé Henrik* herceget, kik a katolika hitet ismét elhagyva a hugonották élére állottak, kiközösítette, az örökösödési jogtól megfosztotta, s alattvalóikat a hűségi eskü köteleke alól feloldván, az ellenök kimondott ítélet közzétételét az ország minden püspökeinek meghagyta. III. Henriket a hugonotta-párt ellen támogatta, valamint II. Fülöpöt is, midőn ama híres, *legyőzhetlenné nevezett flottáját* az angolok ellen felszerelé. Miksa osztrák főherceget, ki *Báthory Zsigmond* lengyel király halála után annak koronáját elnyerni törekedett, szintén pártfogolta. Ugyanis *Aldobrandino Hypolit* kardinált s oldal-legatust Lengyelhonba küldötte, ki a lengyelek által elfogott főherceg s az előbbiekk közt békét eszközölt. Midőn a már említett III. Henrik a liga fején, a hercegen s *Guise* kardinálon ép oly árulást követett el, mint előde IX. Károly a hugonottákon s 1588. dec. 23. és 24-kén az említettekkel együtt többeket kivégeztetett, V. Sixtus a vérengző királyt Rómába idézte meg s kiközösítéssel fenyegette, ha a Bourbon kardinált s lyoni érseket szabadon nem ereszti. III. Henrik két hó múlva megöletett. Most V. Sixtus IV. Henrik ellen II. Fülöppel szövetekezett; de épen ezen szövetség lett forrása azon súlyos viszályoknak, melyekbe a szent-atyá a spanyolokkal bonyolodott, mivel ő Franciaországban minden áron katolikus uralkodót akart, a spanyolok pedig ezen ország területének feldarabolására törekedtek. — V. Sixtus a japániak követeit, kik elődjének halála előtt érkeztek Rómába, értékes ajándékokkal ellátva bocsátotta vissza küldöikhez. A francia király orátorát pedig, mivel az a pápai nuntiuszt elfogadni nem akarta, az Egyházi-államból kiutasította. Erzsébet angol királynőt, ki Stuart Máriát huzamos fogsága után lefejeztette, s a

katholikuskat naponként dühösebben üldözte, egyházi átok alá vetette, ugyanazon büntetést szabván azokra is, kik annak tovább is engedelmeskednének.

E pápa kormánya szigorú volt; de éppen ezen szigorúnak köszönendő a személy- s vagyónbiztonság visszaállítása. Az igen elszaporodott rablók, gyújtogatók s gyilkosok ellen a legfoganatosabban intézkedett s határozatainak megtartására gondosan felügyelt. A kihágókra hozott ítéletet senki, még a külföldi követek szavára sem enyhítette. Mindjárt megkoronáztatása után négy tekintélyes férfit végeztetett ki az államra nézve veszélyes vétségeikért. Az igazság kiszolgáltatásában ritka ügyességet s szigort fejtett ki. Egy spoletoi nemest, mivel az igazság érdekében működő tisztviselő élete ellen tört, lefejeztetett. Nyolcz általa megrótt kardinálnak nem volt szabad személye előtt megjelenni. A házassági hűség s szentség épség s tiszteletben tartása végett a házasságtörőket halálos ítélet alá vonta. Így a híres *Altempsius* kardinálnak ezen bűnben elmarasztalt közeli rokonát minden könyörgések s esedezések daczára is kivégeztette, s e bűnért többen vesztették életüket. A hivatali hűtlenséget is keményen büntette. Így, midőn meghagyta, hogy a községi eljárók a helységekben tartózkodó esavargók s rendetlenkedők névjegyzékét hozzá beküldjék, s észrevette, hogy az albánói syndicus a nyilvánosan gonosz életű unokaöcsét a jegyzékből szándékosan kihagyta: hasztalan vetette magát közbe a hűtlen hivatalnok mellett a spanyol követ, mert azt V. Sixtus nyilvánosan megkorbácsoltatva bocsátotta csak el. A rablók, gyilkosok s kihágók lefejeztetvén, fejeik a többiek elrettentésül karókra függesztettek ki. Midőn a már bűzhödni kezdő fők eltávolításaért esedeztek az egészségügyi biztosok, így üté el őket kérelmöktől: *„Ha nektek nem jó illatuk a megholtak fejei, melyek már senkit se bántanak, nekünk bizonyára a legrosszabb szaguk az élők fejei, kik a közbiztonságot veszélyeztetik.“* Igen restelvén, hogy a nagyok oly roppant adósságokkal terhelik magukat, melyeket kikerülhetnének, s adósságaikat gyakran a hitelezők nagy károsítására meg nem fizetik: meghagyta, *miszerint a hitelezők az adósságokat tartalmazó könyveiket hozzá rövid időn bevigyk, különösen pedig a nemesek s magánzókéit, hogy helyettük a tartozásokat kifizethesse,* mert a hitele-

zók károsítását nem tűrhette. E rendelet annyira megdöbbené az adósságcsináló nagyokat, hogy néhányat kivéve, siettek a lehető leggyorsabban hitelezőiket kielégíteni, kik a pápa *aranyos ötletét* nem győzték örömkben eléggé magasztalni. — V. Sixtus játszi szellemének egy másik példája is igen nevezetes. Tudnillik bizonyos kardinál, a nagy *Farnese*-család sarja, e pápát kijátszotta és nagy kedvezményt sikerült kieszközölnie, melyet rendes uton soha ki nem nyerhetett volna. E helytelen sikeréhez még sértő dicsekvése is járult, mely a pápa fülébe jutott. Sixtus sz. *ferenczrendi* szerzetes volt, s eszébe jutott, hogy mikép szokták előjárói a hibákat büntetni. A legközelebbi consistoriumon a kardinált a gyűlésben letérdelteti és égfelé emelt kezekkel a Pater noster-t, Ave Máriát és a Credót mondatja el vele. „*Ezen büntetés divika sz. ferenczi szerzetesek között, jegyzé meg Sixtus; ha még többet hallok, majd mint pápa büntetek.*“

Rokonai iránt, kik nem igen sokan voltak, nem igen feltűnő jótekonyságot tanusított. A kardinálok *Camilla* nevű nővérét Rómába hitták, s midőn azt pompásan felöltöztetve a Vatikánban V. Sixtushoz vezetni akarák, nem fogadá el őket; de midőn a következő napon falusi öltönyében, milyent a *grotte a mare*-iek viselni szoktak, lépe elébe, átölelé őt a pápa s a leggyöngédebben bánt vele. „*Most ismerem fel benned nővéremet, kiálta fel, s kívülem kisértet téged hercegnővé.*“ De a jó nő csak azon egy kérését nyilvánítá, hogy egy jámbor nápolyi társulat vezetése reá bizassék, s azután visszavonult ama nyaralóba, melyet fivére neki a St. Maria Maggiore melletti szőlőben állíttatott. Nemsokára *Camilla* unokahugai férjhez mentek, az egyiket *Orsini Virginio* herceg, a másikat *Colonna Marco Antonio* vette el, mely összeköttetés kiengesztelé az egymásközt oly rég egyenetlenkedő két hatalmas családot. *Camillának* két fia is volt, kik közül az öregebbet, *Peretti Antoniót* kardinállá tette, ki ezen fényes méltóságot meg is érdemelte. A spanyol király s toscánai herceg is megakarták nemesíteni V. Sixtus nővérét, de ez eme megtiszteltetést el nem fogadta, mivel azáltal a szent-atyát megbántotta volna.

A számos, valódi szegények iránt igen bőkezű volt, de annál szigorubb a dologkerülők iránt. Több felügyelőt rendelt, kik a do-

logképes csavargókat vagy munkára kényszerítsék, vagy ha dolgozni épen nem akarnak, kiutasítsák. Csak oly idegeneknek engedte meg a Rómábani letelepedést, vagy házassulást, kik képesek voltak kimutatni, hogy törvénszerű foglalkozásuk után állapotukhoz illőleg megélhetnek, ellenkező esetben kiutasítottak. Olyanok részére, kik hajlott kor, betegség, vagy valami szerencsétlen baleset következtében munkaképtelenné lőnek, több helyen kórházakat építtetett. Hogy pedig egyebeknek mindig legyen alkalmok az élet szükségseinek fődözésére, a művészeteket, ipart előmozdította s számos épületeket állíttatott. — V. Sixtus mind politikai, mind egyházi tekintetben dicséretesen működött. Sokan ugyan szigorát tulzottnak vélik, de ha elgondoljuk ama számos kihágásokat, rendetlenkedéseket s nyilvános gonoszságokat, melyek korában fölmerültek, s a melyeket józan szigora megszüntetett, úgy azt nem gáncsolni, hanem csak helyeselni s dicsérni fogjuk. Mindjárt pápasága első éveiben nyolcz oly egyházi férfit emelt a fényes kardináli méltóságra, kik feddhetlen életök, bő tudományosságuk s bokros érdemeiknél fogva azt valóban megérdemlették. A szent-testület tagjainak számát hetvenre tette, kik közt hat püspök, 50 áldozár s 14 szerpap czimet visel, s egyszersmind akarta, hogy a kardinálok közt, *mint a szent hittudomány mesterei* legalább négyen legyenek a szabályzatos s kolduló-rendekből. A hitnyomozás gyülekezetét megerősítette s más 14 Congregatiót szervezett, melyek mindegyike a körébe vágó ügyeket intézi. A Vatikánban igen nagyszerű nyomdát állított s a könyvtár részére pompás épületet emeltetett. A régi s tökéletesb görög és héber Codexek nyomán nagy csinnal kiállított számos szentírási példányokat is bocsátott ki; hasonló gondot fordított a 72 tolmács műve, azaz a *Vulgata* kiadására is. A bibliát olasz fordításban is kiadta, melyből még itt ott maig is vannak főn példányok.

Mihelyt a jó rendet az Egyházi-államban helyreállította, azonnal Róma diszitéséhez fogott. A közjóra pompás épületeket emeltetett. Így sz. Péter templomának kupoláját, melyről mindenki azt hitte, hogy bevégzetlen marad, naponkint 600 napszámost s művészeket foglalkodtatván, befejezte, még pedig oly nagyszerűen, hogy az maig is a közbámulat tárgya. Hirneves tetteinek egyike egy

roppant obelisk felállítása is. Ugyanis igen szíven feküdt, hogy a hitetlenség emlékei ép ott vettessenek a kereszt alá, hol egykor a keresztények kénytelenek voltak keresztthalált szenvedni. Minden obeliskek közt, melyek egykor a pogány Rómát diszíték, a legnagyobb még létezett; de azt a századok pora fődte s talapzata már nem vala látható; ezen obelisk *egyetlen egy darab vörös gránitból* volt hieroglyphék nélkül, melyet *Nuncoreus, Sesostris fia, a nap-templom előtt állíttatott fel*; *Caligula* parancsára Rómába szállíttatott s azon idő óta a *Neróféle circus helyén állott a Vatikánhegy aljánál*. Az egyipti hajdankornak ezen emlékét a sz. Péteregyház előtti téren annak diszítéseül felállíttatni, a XV. század minden pápáinak kedvencz gondolata volt. V. Miklós, III. Pál s XIII. Gergely kísérleteket tettek is; de e roppant vállalat kivitele is a merész V. Sixtusnak lön föntartva. Ő ezen ügyet egy külön bizottmány kezeibe tette le, mely végből fölhívást intézett az építészek s gépészekhez. E felhívásra mintegy 500 gépész s építész sietett Európa minden országaiból Rómába, hogy ott terveiket bemutassák. A bizottmány *Fontana Domenico* tervét fogadta ugyan el, de annak kivitelét két öregebb s azért vélete szerint tapasztaltabb építészre, *Ammanati Bartolomeo- s Giacomo della Portára* akarta bízni. De a pápa oda nyilatkozott, hogy a terv feltalálója legjobban fogja tudni annak kivitelét is, s azért egy 1585-ki október 5-kén kelt brévéjében az egész vállalatot Fontanának adta át. Ez 1586-ki sept. 10-kén 78 lábnyi magas, egy milliom fontnyi nehéz sziklatömeget 900 ember s 144 ló erejével, mintegy 25,000 arany költséggel talapzatára állította az említett egyház előtti téren. Fontana római nemessé s az arany-sarkantus rend lovagjává emeltetett s azonfölül a pápától 5000 scudi tiszteletdíjt kapott. A pápa mindenünnét költeményeket fogadott, melyekben e vállalat eszközlője s annak kivívói magasztaltattak. V. Sixtus e fényes sikerről tudositá a külföldi hatalmakat is. Mint a magyar egyház egyik jámbor és tudomány-gazdag főpapja, kedves *Hoványink* írja, ezen, Róma legszebb térein pompázó obeliskén igen jól hangzik a feliratok ellentéte: „*Imp. soli donum dedit; Sixtus V. Cruci invictissimae dedicari iussit.*“

V. Sixtus még más három obelisket is ásatott ki, s azokat különböző egyházak előtt felállíttatta. A Sta Maria Maggiore egyház-

ban egy pompás fehér márvány-kápolnát s ebben két gyönyörű sírhelyet állíttatott, egyiket önmagának, a másikba pedig nagy ünnepélyességgel, jótevőjének, V. Piusnak tetemeit a sz. Péteregyházból átvitette. A kegyes Antoninnak szobrát helyreállította; majd egy roppant vízvezetékét készíttetett, mely jó messziről a *Monte-Cavaloni* palotába vezetett fel vizet s „*aqua-felice*“-nek neveztetett. Ugró-kutakat, palotákat s egyéb közhasznú épületeket emeltetett. Így a többi közt a *szegény betegek részére oly palotaszerű kórházat építtetett*, mely egyszerre 2000 beteget is kényelmesen befogadhatott. A külföldi követek részére diszes paloták keletkeztek az ő költségén. Trónraléptekor alattvalói szegények, renyhék s emellett még kevélyek is voltak: de V. Sixtus megtanította őket a dologra, melyre hogy mintegy kényszeríttessenek, mértékletes adót vetett reájok, melyet könnyen befizethettek, mert a pápa mindig tudott munkát adni a kenyérkeresőknek. S valóban mindenki bámulta V. Sixtus ügyes tapintatát, ki a népet minden megterhelés nélkül szorgalmatossá, munkássá, meglegedetté s boldoggá tudta tenni, még pedig úgy, hogy a pápai pénztár is folyton jó állapotban volt. Kiadásában takarékos volt; oda törekedett, hogy az érdemesek kitüntetései inkább fényesek, mint költségesek legyenek. A szükségtelen hivatalokat megszüntette, mely uton évenként 60,000 ducátot takarított meg a kincstárnak. A büntetéseket többször pénzbírságra változtatta, mi által a bűnöket tetemesen irtogatta s a kincstár jövedelmét gyarapította. Ily eszközökkel oly jó karba emelte a pápai kincstárt, hogy abban halálakor 5 millio dukát találtatott. De megis hagyta, hogy ezen összeg gondosan őriztetvén, csak a legnagyobb szükségben érintessék.

Emellett azonban a kiadásoktól épen nem irtózott, miről a roppant épületek, intézetek, melyeket állított, eléggé tanuskodnak. Azonkívül nagy költséggel egy flottát szerelt fel s egy csapatnyi rendes katonaságot állított, melyet a fegyver ügyes kezelésében naponként gyakoroltatott. A nápolyi határoknál minden várost megerősített. A terracinai mocsárokról nagy költséggel a vizet lecsapoltatta. 1587-ben Miksa osztrák főhercegnek 22,000 dukátot küldött, hogy öt vetélytársai ellen a lengyel korona elnyerésében támogassa. Midőn 1590-ben az Egyházi-államban nagy éhség ütött ki, nemcsak

az adót engedte el minden alattvalóinak, hanem még pénzzel s gabonával is segítette őket. Lorettót s Montbellót a városok sorába vette fel. Az előbbibe átvitte a recanati püspökséget, s ott a Bold. Szűz tiszteletére pompás templomot emeltetvén, azt a legszebb ajándékokkal s diszitményekkel látta el. A vatikáni híres könyvtárt jelentékenyen gyarapította s annak közhasználatát illetőleg új, igen czélszerű szabályokat irt elő. Minthogy ő maga is igen tekintélyes hittudós volt, még mint kardinál sz. *Ambrus műveinek kiadására igen nagy gondot fordított.* A Bold. Szűz ünnepeinek megtartására is kiterjeszté figyelmét; *paduai sz. Antal, torentinói Miklós* s a szent szűznek a templombani bemutatása tiszteletére ünnepeket rendelt, és valamint V. Pius aquinói Tamást, úgy ő meg sz. Bonaventurát méltatta az egyháztudorok rangjára, *Alcali Diegót d'Henarez* († 1263.) a szentek lajstromába írta, valamint az istenfélő *Didák* sz. ferenczrendi szerzetest is. A felebarátai lelki üdvéért buzgólkodó *Camillus de Lellis* szerzetét megerősítette, s az andeshi hegyre (Bajorhon) évenként zarándokló szentháromság-társulatot jóváhagyta s bucsuengedményekkel ellátta. A főbb egyházi méltóságokrai kineveztetésekkor gyakoroltatni szokott nepotismus elnyomására igen bölcsen intézkedett. — E pápa a legnagyobb teljhatalommal, szabadalmak s bucsukkal ruházta fel a jezsuitákat a Máriatársulatokra vonatkozólag, melyeket iskoláikban alakítottak; s midőn értésére esett, hogy némelyek azt hiszik, mintha XIII. Gergely halála után a társulatot büntetlenül meg lehetne támadni, azt felelte, hogy: ő magaviseletével eléggé megmutatta, mily vonzalommal viseltetik iránta. (Romanum decet. 1587. sept. 29.)

Ilyen volt V. Sixtusnak élete s pápasága, ki élte végperceig foglalkozott, pedig kinos betegsége igen gyötré őt, mondván *Vespasián* császárral: „*A jó fejedelemnek állva kell meghalni.*“ Utolsó menete volt a *Santa Maria dell' Anima* német nemzeti egyházba Rómában, hol egy német fejedelem megtéréseért az Urnak hálákat adott. Valóban állva halt is meg 1590. aug. 27-kén élte 69-dik évében, miután Jézus egyházát 5 év, 4 hó s 3 napig oly messzekiható tevékenységgel kormányozta. A Capitoliumban tiszteletére ércszobrot emeltek hálából a rómaiak e fölirattal: „*Sixto V. Pont. Max. ob quietem publicam, compressa sicariorum exulumque.licentia, resti-*

tutam; annonae innopiam sublevatam, Urbem aedificiis, viis, aquae-ductu illustratam, S. P. Q. R.“ Hogy ezen emléket halála után a háladatlan rómaiak azonnal összerombolták, csak önmagukat bélyegezték meg ezáltal. *Hübnerék* e kitűnő pápa ragyogó érdemkoronáját azzal igyekeztek a porba rántani, hogy *feldőle azt hirdették, miszerint ő az ördöggel szövetséget kötve, általa megöletett.* Ilyent V. Sixtusról sehol sem olvashatni, *de igen Hübner ő kegyelmének égig magasstalt Lutheréről,* kinek, mint saját művei is mutatják, oly igen sok baja volt az ördögökkel. (V. ö. *Hoványi*: Fensőbb Katholicismus elemei, I. 175 — 176., hol a nevezett író igen szakavatottan adja elő Luthernek az ördögökkel bajlakodását.) V. Sixtus tetemei eleinte a sz. Péteregyházban takarítottak el, honnét 1591-ben *Peretti Sándor* akkorlátnok s kardinál által a Laterántemplom jászolkápolnájába vitettek át, nyughelye a következő felirattal jelöltetvén: „*Sixto V. Pont. Opt. max. Fidei Catholicae propugnatori, disciplinae Christianae instauratori, pacis conservatori, virtutum remuneratori, scelerum vindici, magnarumque rerum auctori* etc.“ E nagy pápa életírói közt első helyet érdemel *Tempesti* (Memoire); *Lorenzo* legújabb műve a derék egyházfőhez nem méltó. *Leti* s egyéb rágalmazó firkászok említést sem érdemelnek. Legkitűnőbb életrajza a római ágostonrendiek dus könyvtárában ritka kincs gyanánt őriztetik kéziratban. — Bárá *Hübner Sándor*, azelőtt párisi és római nagykövet legközelebb végezte be V. Sixtus pápáról írt kitűnő történelmi munkáját, mely Párisban *Amyotnál* franczia nyelvén jelent meg. Eczélből a tudós bárá 1869-ki június utónapjaiban Párisban időzött s onnan Svédhonba utazott. A hirneves mű czime: „*Sixte-Quint, D’après des correspondences diplomatiques inédits, tirées des Archives d’Etat du Vatican, de Simancas, Venise, Paris, Vienne et Florence. Par M. le Baron de Hübner, ancien Ambassadeur d’Autriche a Paris et a Rome, — Paris, 1870.*“ Három kötet. Lipcsében két kötetben a szerző által németül is kiadatott. E művet az „*Uj Magyar Sion*“ 1870-ki okt., nov. s decemberi füzeteiben egy ismeretgazdag tudós szép szakavatottsággal ismerteti, adván e pápa nagyhatású működésének igen kedves áttekintését, melyet a történelem kedvelőinek figyelmébe eléggé nem ajánlhatunk. — V. Sixtus műveit s leveleit közlik: *Mansi, Palatius, Eggs* stb., bulláit pedig *Cherubini* a többször idézett *Bullarium Magnum*-ban.

CCXXXII.

VII. Orbán. 1590.

Castagna Ker. János egy Rómában letelepedett genuai ősi patriciusi családból vette származását s 1521-ki aug. 4-kén látta először e világot. Dus szülői s két közel rokona *Jacobatius Domonkos* s *Verallus Jeromos*, kardinálok felügyelete alatt neveltetett. Előbb Rómában, azután Padua, majd Bolognában kitűnő előmenetellel tanult, s különösen a jogtudományokban magát igen kitűntette. *Verallus Jeromos* kardinál pártfogása folytán a Consistorium ügyvédjévé neveztetett ki. E kardinál III. Julius által követül Franciaországba küldetvén, Castagna segéd társul hozzá szegődött. Jeromos önkényt lemondván a rossanói érsekségről, erre Castagna emeltetett, mint mind a két jog tudora, s ugyancsak IV. Pál meghagyta a tridenti zsinaton elnöklő követeknek, hogy a rossanói érsek tudta és tanácsa nélkül mitsem határozzanak. Majd több pápa alatt különböző országban mint követ szép sikerrel működött. Buoncompagno Hugo kardinált (XIII. Gergely) mint követsegéd II. Fülöp spanyol király udvarába s a velenczésekhez követte. Spanyolhonból Belgiumba ment, hogy ezen országok uralkodói közt békét eszközöljön, honnét az „*Angelus pacis*“ diszczimel tiszteletet meg. II. Fülöp annyira megkedvelte őt, hogy egy ujszülött hercegnő keresztatyjaul kérte fel. Velenczében mint nuntius is működött, mint pápai követ *Kölnbe* is utazott. A követségek bevégezése után az Inquisitio gyülekezetében dolgozott s 1583-ban XIII. Gergely által kardinállá neveztetett ki ama derék férfakkal együtt, kik közül később többen az apostoli székre jutottak (VII. Orbán, XIV. Gergely, IX. Incze, XI. Leó). V. Sixtus a tapintatdus és szelid Castagnát gyakran használá tanácsadóul, s többször értésére adá, hogy utódjaul ohajtja őt. Az utczának a Maria Maggiorei kikövezésekor így szóla Castagnához: „*Őn ezt majd a Maria del popolóig folytat-hatja.*“ És még betegségében is így szóla a kardinálok jelenlétében, midőn egy rothadt körtét metélt szét: „*En posthac pyra fastidio*

erunt et Castaneae in deliciis," vagy mint Kolb írja: „*Romani Pyra fastidiunt, dandae ergo ipsis pro pyris sunt castaneae*." Az előbbi gyümölcs alatt önmagát (*Peretti*), az utóbbi alatt pedig *Castagna* kardinált értette, ki mint pápa ő utána kedves leend. Már sz. V. Pius, s XIII. Gergely is óhajtották az apostoli székre emeltetését. Mi 19 napi székür mulva 1590. sept. 15-kén 53 választó szavazata folytán meg is történt, bár elődjének unokaöccse *Montalto* kardinál igen erőlködött az apostoli székre jutni. *Castagna* pápává választatván, VII. Orbán nevet vőn fel, s úgy kezdé meg pápaságát, hogy ehhez kiki a legszebb reményeket füzte. Az adót azonnal csökkentette, a fizetéssel hátralékban levő szegényeknek azt elengedte, sőt még tekintélyes összegeket is osztatott ki közöttük. Midőn a kenyér s liszt ára felszökött, meghagyá az azokkal üzérkedőknek, hogy a nevezett élelmi czikkeket a szegényeknek olcsóbban adják, s az innét eredő veszteséget kifizetés végett neki számítsák be. Kamarásainak s környezőinek minden fényűzést megtiltott. Rokonait Rómából eltávolította, hova azon reményben mentek, hogy tőle majd dusan megajándékoztatnak s méltóságokra emeltetnek. Már intézkedéseket tőn az elődje által a Vatikán s Quirinálban megkezdett építkezések folytatására, midőn legszebb tervei közepette, még megkoronáztatása előtt, sept. 26-kán, pápasága 12-dik napján a halál őt elragadta. Földi maradványai a sz. Péteregyházban takarítottak el, s később azon kápolnába vitettek, melyet ő az ágostonrendieknél építtetett az „*Annunciata*“ nevű társulat részére, mint ezt végrendeletileg meghagyta. Szép márvány-szobra alatt, melynek rajzát Palatiusnál láthatni, a következő felirat olvasható:

D. O. M.

U r b a n o VII.

Christianae Reipublicae bono nato, Cui, quidquid in egregium hominem laudis dici potest, fuit beneficio naturae collatum; ad summi Pontificatus apicem eo tardius evecto, quo celerius invida morte praerepto, inconsolabili Urbis et Orbis moerore aetatis anno

LXX. Pontificatus die XII.

Archicōn fraternitas Sanctissimae Annunciatae ob amplificatos sine

exemplo redditus in pauperum virginum dotes erogandos, haeres ex
asse Protectori munificentissimo munus singulari religione dobitum
dedicavit anno salutis 1606. die 22. Septembris.

CCXXXIII.

XIV. Gergely. 1590—1591.

VII. Orbán halála után a kardinálok versengése miatt két hónál tovább volt üresedésben az apostoli szék, melyre *Sfondrati Miklós* emeltett. Az új pápa Milánóban született s *Sfondrati Ferencz* senatornak fia volt, kit V. Károly császár Siena helytartójává nevezett ki. Miklós eleinte a jogtanulásra adta magát a paduai s perugiai főtanodákban, s e tanszakokból tudori czimet is nyert. De később, neje halála után az egyházi pályára lépett, apát lön s V. Pius alatt cremonai püspök. Mint ilyen jelenvolt a tridenti zsinaton, hol erősen vitátá, miszerint a püspökök isteni jognál fogva tartoznak székhelyeiken állandóan időzni. XIII. Gergely által 1583-ban kardinálságra emeltetett. Ő az első századok kereszténye volt. A világ szenvedélyeitől idegen lelke sohasem vesztette el a szüziességet. Naponkint térdelve végezte zsolozsmáját, gyakran böjtölt, s midőn a kardinálok azon jelentéssel léptek be hozzá, hogy a szavazatok többsége öfelé hajlik, a feszület előtt imába merülve találták őt. Kegyességét, bőkezűségét mindenki bámulta; ugyanis a szűkölködőket, nyomorultakat, idegeneket gyámolította, vigasztalta, lakába fogadta, megvendégelte s pénzzel is segítette. Jótékonyságát többnyire titokban szerette gyakorolni. Gyakran álöltönyben minden kíséret nélkül látogatta a templomokat, melyekben órákig megható áhitattal imázott. A Conclavéban két hónál tovább versengtek a bíboros atyák. A spanyol király nagy befolyást akart a választásra gyakorolni; ő hét, neki alkalmasnak látszó kardinált jelölt ki, s mást elismerni nem akart. Ezek élén *Madruzzi* állott, kiket a spanyol kardinálok megválasztatni törekedtek; de heves ellentállásra találtak, mert *Madruzzi* német volt. És így sokáig huzódott a Conclave, míg végre

1590. dec. 5-kén *Sfondrati Miklós* választott meg, ki XIV. Gergely névvel lépett az apostoli székre, és *András* kardinál s constantzi püspök által, ki osztrák főherceg volt, koronáztatott meg.

Pápaságát kegyességgel s jótékonysággal nyitá meg. Így a szűkölködő kardinálokat s egyéb papokat fölsegítette, és a szegények közt bőven osztatott ki alamizsnát. Igen nagy gondot fordított arra, hogy elegendő gabona s egyéb tápczikki készlet legyen a közönség részére. Az V. Sixtus által takarékoság tekintetéből eltörölt hivatalokat visszaállította. Több ok arra hangolta őt, hogy a bonyolódott francia viszonyokban a szent-szövetséggel tartson, mely a francia trónon eretnek-királyt látni nem akart. A párisiaknak így irt: *„Ti, miután oly dicsően kezdtétek a dolgot, legyetek kitaratók, s meg ne álljatok, míg futástok céljához nem juttok. Isten sugallatából elhatároztuk, hogy segítségtekre leendünk. Először pénzbeli segílyt nyújtunk nektek, még pedig erőnkön fölül. Azután nuntiusunkat, Landriánót, küldjük Franciaországba, hogy minden elpártoltat szövetségekbe visszavezessen. Végre küldjük, ámbár az egyház nagy hátrányával, a mi kedves fiunkat s unokaöcsénket, Sfondrato Hercules montemarcianói herceget lovassággal s gyalogsággal, hogy a fegyvereket védelmezésekre tordítsátok. Ha pedig még többre leend szükségtek, azzal is ellátandunk titeket.“* Havonkint 15,000 dukátot küldött a párisiaknak s egy jófelszerelt segílycsapatot, melyet Hercules Milánóban toborzott, ki a Maria Maggiore egyházban, mint ama seregnök parancsnoka, a pápa kezeiből fogadá a szentelt zászlót. *Mateucci* biztos pedig a pénztárt vivé magával Párisba. A szent-*atya* IV. Henrik francia királyt kiközösítette, s alattvalóinak keményen megtiltotta az engedelmességet. A pápa ezen határozott föllépte nem is maradt hatás nélkül, mert annak folytán a katholika egyház hű fiai egy harmadik pártot képezvén, ez sürgette a királyt, hogy az ősi hitre visszatérvén, ezáltal magát a trónon megerősítse. A hugonottáknak, kik Franciaország oltárait, trónját s alkotmányát megdönteni örököldtek, nagy erkölcsi s anyagi hatalommal kelle küzdeniök. E harczokat a nagy V. Sixtus előre látta, s azért gyűjtötte ama főnebb említett kincset egybe, hogy azt utódjai a szükség esetében a legjobb belátásuk szerint használhassák. XIV. Gergely eme

dicséretes vállalatot bizonyosan szép sikerrel be is végzi, ha a halál őt oly hamar el nem ragadja.

II. Alfonz ferrarai hercegnek, ki családjának utolsó sarjadéka volt, megengedte, hogy a hercegséget más-családbelinek örökösödési joggal átadhatja. — Megerősítette V. Piusnak azon rendeletét, mely szerint a római egyház javait elidegeníteni vagy hűbérül adni tilos volt. — *Hogy a kapucinusok annál könnyebben szentelhessék magukat az isteni dolgok fölötti elmélkedésre, megtiltotta nekik a poenitentia-tartás szentségének kiszolgáltatását. A pápák választása, élete-, halálára s a kardináli kinevezésekre vonatkozó fogadásokat kárhoztatta. — Akarta, hogy a bűn és kiközösítéstől, melyet V. Sixtus a lelkes és lelketlen emő elhajtóira kimondott, minden a hitek gyóntatására s az ily esetekre a megyés püspök által különösen kirendelt pap, feloldozást adhasson. A szerzetes-rendekből kinevezett kardináloknak is egyenlőség okáért vörös kalapot s biretumot írt elő, kik odáig rendöltönyök-szinű főveget s fekete kalapot viseltek. — Az általa szüzi tisztaságaért igen nagyrabecsült Neri Fülöpöt kardináli méltóságra akarta emelni, ki azonban e nagy megtiszteltetést, melyért e korban annyian leledzettek, nagy szerénysége s alázatossága miatt el nem fogadta. — V. Sixtus ama bulláját, mely szerint csak azok, kik házasságra nem keltek, léphetnek a szerzetes-ujoncok közé, aként módosította, hogy oly egyének is, kik házasság életet vittek, ha feddhetlen életükről bizonyítványt tudnak előmutatni, lehetnek szerzetesekké.*

Midőn egykor II. Fülöp spanyol király igen eszes s fürge udvari bohócza látná, hogy az asztalnál ülők közt Buoncompagno Hugo (akkor apostoli nuntius), Peretti Felix s Sfondrato Miklós is helyet foglalnak, mosolyogva mondá a királynak: „*Felséged most három pápával ül az asztalnál,*“ s azt is kijelenté, mily renddel követendik majd egymást a pápai trónon. Mint láttuk, mind a három csakugyan pápa lőn. De fájdalom, az oly szép reményekre jogosító XIV. Gergely 10 havi s ugyanannyi napi rövid pápasága után 1591. okt. 15-kén élte 57-dik évében már élni megszűnt. Igen gyöngye testalkatu volt s gyakran betegeskedett, míg végre az igen elhatalmasodó gyöngeség sirba dönté őt. Földi maradványai sz. Péteregyházában takarítottak el. Halálát mély gyász követte s az általa gyámolított

szegények, kikre *Oldoin* szerint havonként 1200 darab aranyat adott ki, sokáig emlegették angyali szívü jötevőjüket. A pápai trónra lépését *Tasso* „*Da gran Code immortal*” című költeményében fölségesen megénekelte. Balázstóli sirbeszéde maig is fön van. Bulláit *Cherubini* közli, melyek egyikében a jezsuita-rendet ő is megerősíti s a legszigorubb egyházi fenyték alatt megtiltja annak egyenes vagy mellékes megtámadását, mely alkalommal következőleg nyilatkozott: „*Jézus-társasága, melyet napjainkban a Gondviselés támasztott, egész mostanáig oly lelkesen működött, és folytonosan oly fáradhatlanul működik, hogy azon nézetben vagyunk, miszerint azt zavarni s gyengíteni, magának az egyháznak kárára, míg nyugodt s zavartalan fejlődése legnagyobb hasznára van.*” (Constit. 1591. jun. 28.) V. ö. *Platina* folytatását, *Cicarellát* s *Rankét*, mely utóbbi a pápák iránti hidegsége daczára is ezen egyházfőt magasztalólag hozza föl. *Robard Vincze* in *Quinquennalibus Sixti V.* így énekli meg XIV. Gergelyt még mint kardinált:

Incluta purpurei proles Nicolae parentis
 Jam quoque Cardineis conspicienda notis.
 Si vacat infandas curarum ponere moles
 Cerne peregrina carmina ductu chely.
 Parva damus, sed magnaue tibi si parva probentur,
 Nititur arbitrio nostra Camoena tuo.
 Nobilis hoc placidae voluit Clementia frontis,
 Clarius egregia nobilitate decus.
 Scintillansque pius foedo sine crimine candor,
 Sanctaque simplicitas, purpureusque pudor;
 Quinque quatit valido Vatum praecordia motu,
 Et possessa sacer pectora versat amor.

CCXXXIV.

IX. Incze. 1591.

XIV. Gergely halálakor három egyénre irányzódtak a szemek, kiknek egyike a pápai trónra volt emelendő. Egyike ezeknek volt ismét a már főnebb említett *Madrucci*, kit azonban mint németet s az osztrákház hívét utóbb elhagytak; másik volt *Sanseverino*, ki a spanyol párthoz tartozott s igen nagy reménynyel kecsegtette magát; a harmadik pedig szintén a spanyol párthoz tartozó *Santi-quattro* kardinál volt. Ezek közt ingadoztak a szavazók. Végre azon félelem, hogy a pápa halálának híre Francziaországban a seregbe káros befolyással leendne, siettette a választást, s minthogy a spanyol párt részéről a Santi-quattro kardinál elé mi ellenzés sem gördítettett, 1591. okt. 29-kén a 73 éves agastyánra egyesültek a szavazatok, ki magát IX. *Inczenek* nevezte, s szintén András osztrák-főherczeg, kardinál, a római egyház főesperese, konstanczi püspök s belgiumi kormányzó által koronáztatott meg.

Az új pápának családi neve *Fachinetti János Antal* vala, ki Bolognában nemes s dus szülöktől 1519-ben vette származását, ahol tanult is s 1544-ben jogtudor lön. Rómába menvén, *Farnese Sándor* kardinál szárnyai alá fogadá s mint helyettesét Avignonba, s onnét Pármába küldé. IV. Pál a Signatura előadójává nevezte ki, s IV. Pius által a Calábriábani nicastrói püspökségre emeltetett, honnét 1561-ben a tridenti zsinatra küldetett. V. Pius alatt a velencei köztársaságnál nuncius s épen az volt, ki a nevezett köztársaságnak a pápával s spanyol királylyali szövetkezését a törökök ellen eszközölte. XIII. Gergely alatt visszatért püspöksége székhelyére, hogy ott maradjon, de az egészségére káros hatásu ottani léget el nem tűrhetvén, ismét Rómába vette magát, hol a pápa által jerusalemi patriarchává s a hitnyomozó-gyülekezet elnökévé neveztetett ki, míg 1583-ban a szent-testületbe vétett fel a négy koronázott szentnek (*Santi-quattro*) czime alatt, melyről közönségesen neveztetett is. XIV. Gergely pápasága alatt a Signatura ügyeit vitte.

IX. Incze mindjárt megkoronáztatása után kijelentette a szent-testületnek, hogy mindenekelőtt az olasz, francia s japáni ügyek volnának elintézendők, s ahol segítség szükségeltetik, az gyorsan eszközözlendő. Így Farnese Sándor kardinált beteg-ágyából megbizta, hogy a szent-szövetséget gyámolítsa, a hadsereg felszerelését siettesse, s azt Franciaország felé azonnal utnak indítsa; addig is, míg a sereg megindulhatna, tekintélyes összeget küldött az említett országba a ligának. Az egyházi javak föntartására s alattvalóinak jóléte előmozdítására üdvösen intézkedett. Így a gabona árát leszállította s 40,000 aranyat vett fel kölcsön, hogy az elődjei által előre nem látható balesetekre gyűjtött összeg érintetlen maradjon. De fájdalom, ezen jeles pápa is, mint két elődje, hamar sirba szállott! Ugyanis pápasága második havában 1591. dec. 30-kán már kimult. S így egy év alatt már három szépreményü pápát vesztett el az egyház! Kevéssel halála előtt még két kardinált nevezett ki. Jelleménél fogva igen tartózkodó, beszéde s tetteiben komoly, a társalgásban pedig igen kedves volt. Idejének nagy részét tudományos munkákra fordította, melyek legnagyobb részt még mint kéziratok a könyvtárakban őriztetnek. Leginkább a következők emel tetnek ki műveiből: „*Moralia adversum Machiavellem, in Platonem de Politica, Constitutiones et Epistolae variae, in Legationibus dictae et sermones Consistoriales* etc. etc.“ Cf. Platina, Palatius, Ciacconii Continuatio, Eggs.

E kor szerencsétlen volt. Már a Conclave alatt s IX. Incze kormánya első napjaiban miről sem lehetne egyébről hallani mint égő falvakról; Róma halmairól látni lehet a banditák pusztításait a Campagnában. Egy holdfogyatkozás volt IX. Incze halálának tanuja. — Robard in Quinquennalibus Sixti V. következőleg magasztalja ezen derék, huzamosb uralkodásra is méltó pápát:

Nobilis exiguo pulsata Bononia Rheno

Cur ferit auricomas, vertice laeta faces ?

An quia maiorum te Fachinette tuorum

Addere nominibus nomina clara videt.

Scilicet illa tua iactat se nomine, claros

Dum superes adeo postmodo aretus Avos.

Sera tibi niveas decorat prudentia canos,
 Haeret in immoto pectore sancta fides,
 Et iuvat immense causas perquirere Mundi,
 Semper et inventis ulteriora petis.
 Quin pietatis amor, imis penetralibus, ardet,
 Sidera suspiras, et sacra iura colis.

CCXXXV.

VIII. Kelemen. 1592 — 1605.

A IX. Incze rövid kormánya utáni Conclave is hangosan igazolja, hogy minden emberi törekvések daczára mindig más pápa választatik, mint amilyent az állampolitika kiszemel; mert mindig a gondviselés terve szerinti egyházfő lép ki a Conclavéból. A spanyolok *Montaltót* részökre vonták, hogy az övéikből egyet megválasztassanak: de éppen ők voltak, kik aztán oda törekedtek, hogy egy valóban egyházas-érezelmű s a szigorú párthoz tartozó férfiú jusson a pápai trónra. Ilyen volt a megválasztott *Aldobrandini Hippolit*, ki VIII. Kelemen nevet vőn fel. Ő ötödik fia volt Aldobrandini Silvestro híres jogtudósnek egy flórenci nemzetségből, a ki Páviában tanított, Flórenczben nagy tekintélyben állott, s ahonnét mint a *Mediciek ellene* száműzetett. Mi által sanyaru és igen szorult helyzetbe jutott, mert minden javaitól megfosztatott. De Aldobrandini szerencsétlenségét méltósága s jelleme nemesítésére zsákmányolta ki. Családja a gyöngéd erények s ifju tehetségek ritka körét képezé, melyek ama jeles felügyelet alatt naponkint tovább fejlődtek. III. Pál Rómába hívta s Sylvestro engedett a meghívásnak, jámbor nejét *Deti Lesát* is magával vivén, ki 37 év alatt az ő valódi örangyala volt, valamint gyermekeit is: *Jánost*, ki később kardinál lön; *Bernardot*, ki Mars mezején kereste a dicsőséget; *Tommassót*, ki akkor már tán a *Laertius Diogenes* fordítására készült, mely többszöri kiadásban jelent meg; *Pietrót*, ki, mint atyja, magát jogtudóssá képezte ki; s a legfiatalabb, akkor még gyermek *Ippolytót*,

ki atyjának nem csekély gondot okozott, félvén, hogy őt ragyogó tehetségeihez méltólag ki nem képeztheti. De *Farnese Sándor* kardinál pártfogásába vevé a tehetségdus gyermeket s őt nevelteté. A szerencse által felkarolt testvérek fokról fokra emelék a tanpályát szép sikerrel megfutó Ippolytot. Előbb a praelaturába jutott be, azután legöregebb fivérének helyét foglalá el mint a Rota auditora; V. Sixtus kardinállá nevezé ki s egy küldetéssel bizá őt meg Lengyelhonba, mely összeköttetésbe hozta az osztrák-házzal. És így jutott végre 1592. jan. 30-kán, tehát egy havi székkür mulva, a szerencsétlen, száműzött Sylvestrónak fia a kereszténység legfőbb méltóságára. Sz. *Neri Fülöp*, ki Aldobrandini kardinállal igen szép viszonyban volt, barátjának az apostoli székre emeltetését jóval előbb megjósolta. *Kolb* szerint, IV. Pál pápa is a még csak nyolcz éves gyermek atyjának egykor meghagyta, hogy a kedves és szép tehetségű fiut gondosan taníttassa, mert abból pápa leend.

VIII. Kelemen mindjárt megválasztatása után *meghatóan tanusította az egyház iránti buzgalmát, a legbensőbben kérvén az Istent, hogy, ha ő az egyház jólétét előmozdítani nem képes, úgy őt azonnal szőlitaná ki e világból.* Ő roppant tevékenységű pápa volt. Reggel korán már tartattak az ülések, délután pedig a kihallgatások; minden értesítvényt elfogadott s gondosan átolvasott; gyakran jobban értesülve volt az ügyekről, mint előadói; nem csekélyebb figyelmet fordított az európai politikára s a lelki hatalom érdekeire. Ő háborukat viselt, mint II. Julius; építkezett, mint V. Sixtus; reformált, mint V. Pius; ezek mellett beszédét élezzekkel fűszerezé. Papi köteleit is a legbuzgóbban teljesité. *Baroniusnak minden este meggyónt; minden reggel példásan misézett; délben többnyire 12 szegény étkezett vele ugyanazon egy szobában; az asztal örömeire nem gondolt; pénteken és szombaton szigoruan böjtölt. Egész heti ernyedetlen munkálkodás által kifárasztott lelkét felüditendő, vasárnaponkint néhány jámbor s tudós szerzetest vagy a vallicellai atyákat hivatá magához, hogy velök mélyebb lelki dolgokról beszélgessen.* Ily módon szokta ő erényei, jámborsága, példás élete hírét szilárdítani. Ha olykor hevessége által magát elragadtatni engedé, mindjárt lecsillapult felháborodott kedélye s hibáját jóvátenni törekedett. Mitsem türt személyén, mi méltóságával ellenkezett.

Pápaságának legfontosabb eseményét képezi IV. *Henriknek az egyházzali kibékítése*. Eleinte az e király elleni liga mellett nyilatkozott: de miután navarrai Henrik a *híres du Perron exkálvinista* példája által indítatva 1593. jul. 25-kén a bourges-i érsek kezeibe a katolika hitvallást letette St. Denisben, s ünnepélyesen megígérte, hogy a katolika egyháznak hű fia leendő oda fog működni, hogy a tridenti zsinat határozatai Franciaországban elfogadtassanak, az V. Sixtus által kimondott kiközösítés alól feloldatott VIII. Kelemen által és törvényes uralkodóul elismertetett. A szent-atyá ezen örömdetes esemény emlékeül a maga s a király képeivel ellátott pénzeket is veretett. De aközben bizonyos *Chatel János* a király élete ellen merényletet követvén el, s ennek következtében a jezsuiták s egyéb szerzetes-rendek, melyek a pápa példáját követve Henriket el nem ismerték, száműzetvén, az egyeség meg nem köthetett. Ez csak akkor jött létre (1595. sept. 27.), miután Henrik 1594-k-i febr. 27-kén *Chartresben* (Rheims a liga kezeiben volt) megkoronáztatott, s márczius 22-kén Párisba ünnepélyesen bevonulván, lassankint egész Franciaország meghódolt neki.

VIII. Kelemen egy évvel később pápai teljhatalmánál fogva a IV. Henrik s valois Margit közti gyümölcstelen házasságot is felbontotta. Az ezen uralkodóvali jó egyetértés oly helyzetbe hozta a pápát, hogy az *estei-ház* utolsó férfia II. Alfonz ferrarai herczeg 1597. okt. 27-kén örökös nélkül mulván ki, a ferrarai herczegséget, mint az apostoli székre visszaesett birtokot tekintette a pápa. De az említett herczeg rokona *estei Caesar*, ki Modenát s Reggiót már birta II. Alfonz után, Ferrarát is megszállva tartotta. Azonban VIII. Kelemen lelki s harczai fegyvereivel szorongatván Caesárt, ki utóbb embereitől is elhagyatván, kénytelen volt Ferrarát az apostoli széknél visszaengedni, melynek részére a pápa azt 1598. máj. 8-kán személyesen birtokába vette, miután előbb Caesárral egyeségre lépett, ki Modenát s Reggiót nyerte s követőivel együtt az egyházi büntetés alól feloldatott. Ekkor a szent-atyá Ferrarában több hóig tartózkodott s osztrák Margitnak a távollevő III. Fülöp spanyol királylyal, valamint Albert osztrák főherczegnek a jelen nem levő *Isabella Clara Eugenia* spanyol Infánsnővel házasságát

mind a két részről *ünnepélyesen meghatalmazott Procuratorok jelenlétében megáldotta*. A Saluzzó miatti viszályt Franciaország s Savoya közt kiegyenlítette, s IV. Henrik meg III. Fülöp közt békét eszközölt, mely 1598. jun. 12-én Vervinben jött létre, miután előbb IV. Henrik a Franciaországbani protestánsok javára az ismeretes *nantesi Edictumot* az említett évi április 13-án kibocsátotta. — Az egyház hatalmát s jogait a kereskedelem lendületének ürügye alatt megszorítani akaró velencei köztársasággal is sikerült VIII. Kelemen eszélyességének a főnforgó viszályt kiegyenlíteni. Ő engedett szintén, de igényei lényeges pontjait mégis keresztülvitte.

VIII. Kelemen Rómába visszatérendő, utját *Lorettónak* vette; a fogadására rendezett ünnepélyeket a Tiber kiáradása meggátolta. Még Ferrara birtokba-vétele előtt, midőn 1594-ben a törökök hazánkban s Erdélyben nagy pusztításokat vittek végbe, II. *Rudolf* császárt e derék egyházfő igen jelentékenyen támogatta. Gróf *Mansfeld Károly* a császári seregek vezére *Mosonynál* várakozott körül-sánczolt táborban a német, cseh s egyéb segédseregek megérkezésére, és mihelyt *Aldobrandini Ferencz*, a pápa kedves rokona, 10,000, részint lovas, részint gyalog pápai zsoldban álló olaszaival megérkezett, a többi népet tovább nem várva az egybegyűlt seregeket Csallóközön átvezette, és sebes hadmenettel *Esztergom* alá indult, hogy azt a török iga alól felszabadítsa. Nyárhó elsején *Aldobrandini* a pápai hadsereggel *Esztergom* városa előtt keletre táborni ütött, és véres harcz után *Esztergom* őszelő 7-én *Mansfeld* halála után *Pálffy*nak a törökök által, kiknek kemény igája alatt 52 évig nyögött, átadatott. E diadal híre Rómába eljutván, a pápa gyalog a Bold. Szűz (*Supra Minervam*) templomába ment a Vatikánból; ott ünnepélyesen szent misét végzett s nyilvánosan hálákat adott a kegyes menynei Atyának a keresztényekre nézve oly nagy kihatású győzelemért. (Ld. *Katona*, Hist. Crit. XXVII. 107—142.) — A pozsonyi országgyűlésen egybegyűlt rendek egy tartalmas levélben VIII. Kelemen pápának az elmúlt évben küldött 10,000 főnyi erős seregért, mely pedig még a pápafalók által is jelentékeny segélynek tartathatik, köszönetet mondtak, mint szinte a 30,000 tallér igen csinos havi segélyért is, melyet a szent-atyja a pápai kincstár-

ből az osmanokkali hadakozásra az 1596-dik évre is megígért. E köszönő-feliratban így szóltak az országosan egybegyült karok és rendek: „Semmit sem tartánk méltóbb dolognak, mint hogy kellő s minden időkre szóló hálát mondjunk Szentségednek azon kitűnő jótéteményekért, melyeket irántunk, és a végső veszélyben tántorgó szegény hazánk iránt tanusított. Nem találkozott halandó, ki a császári felség és szent római bizodalom segélye után, kétségbeesett állapotunkban Szentségednél hathatósabban gyámolított volna minket. Mert a temérdek pénzerőn, és Szentségednek más, irántunk tanusított jótéteményein kívül, nagyon alkalmasan jött a mult nyáron Magyarországra Szentséged hadserege, mely egyesülvén ő felsége többi seregeivel, Esztergom és Visegrád visszafoglaltatott. Vajha oly boldog időket élénk, s oda fejlődhetnének dolgaink, hogy Szentséged és az apostoli szék iránt ezen érdemeknek megfelelő hálát tanusíthatnánk! Szomorú most az ország helyzete. Honnét nem csoda, ha mi magunk ezen vész-áramlattal nem birunk. Azért is Szentségedhez, mint a kinek leginkább szívéen fekszik a religio, hit s a közbéke, mint valami szent horgonyhoz, tartjuk legczélszerűbbnek menekülni, Krisztus Urunk keserves sebeire kérvén“ stb. (V. ö. Katona XXVII. 255.) Ime, ezen hála-irat is hangosan igazolja, hogy a szenvedéseiben elfonnyadott, a félelem rettegéseitől szorongatott s az elnyeléssel fenyegető vész torkához taszított nemzetünknek, felséges királya után nem akadt egyéb vigasztalója, fájdalmainak enyhítője s csüggedő szívének bátorítója, mint Róma, a religio ezen bástyája, a szeretet kutforrása, a zaklatott nemzedék révpártja. De hiszen a római pápák ezen hazánk iránti tettelegesen szeretőtét s rokonindulatát ugyancsak igyekszik is ám napjainkban a mindinkább elfajuló sajtó folytonos dorongolásai s sűrű ostorcsapásaival meghálálni, ama dicső liberalismus pompás szelleme szerint, ez lévén a hála-köszönet, az elismerés legujabb divatu nyilvánulása. Hazánk egy dús, gazdag tudományu férfia, a magyar Sion disze s büszkesége, Devics szerint, ama sok jótéteményekért Magyarország adója a római pápának. Erre az 1869-ki „Protestáns egyházi lap“ csuf gonoszkodással azt jegyzi meg, hogy „ezt azonnal el is fogjuk ismerni, ha meggondoljuk, hányszor ugratta hazánkat a török elleni háboruba s aztán cserben hagyta“ stb. Az ekkép méltatlankodó elég lelketlenül elhallgatja, kik hozták a törököt hazánkba, kecségtetvén őket a sok

drága zsákmány s kincseket adó pusztítások vérmes reményével is a bejövetelre, s illetőleg a berontásra! — Midőn attól lehetne félni, hogy *Mehmed* a szerencsétlen Magyarország elleni háborút folytatni fogja, VIII. Kelemen megigérte, hogy ő a 40,000 főnyi lengyel segédsereg harmadának zsoldot adand. 1601-ben *Delphini Flamin* vezérlete alatt a pápai hadsereg *Kanizsánál* harczott a török ellen. — E pápa jótekonyságát a testvérhaza *Erdély* is érezte. Ugyanis VIII. Kelemen pápának követő, *Malaspina* püspök által történt fenyegetéseivel riasztatott vissza *Mihály*, az oláhországi vad vajda, hogy mint szándékozott, ki ne irtsa titkon az erdélyi nemességet. — *Báthori Zsigmond* erdélyi fejedelemnek, ki a törökök ellen szép sikerrel küzdött, az azok elleni harcok folytatására havonként 40,000 dukátot ajánlott. A veszélyes ellenség megalázására a lengyel királyt is felhívta, ki azonban viszonyainál fogva arra vállalkozni nem mert.

III. Zsigmond svéd és lengyel király 1595-ben a kiewi metropolitának s hét ruthen püspöknek a katholika egyházzal egyesülését elősegítette, s ugyanazon évben az alexandriai koptus patriarcha, *Gábor*, követői által az unió ügyében magát a pápával érintkezésbe tette. A katolikus híveket *Libanon* környékén jezsuiták, *Angolhonban* pedig beneczésék által akarta megvigasztalni. Hogy a skót katolikusok, kiknek VIII. Kelemen mint kardinál védnökük volt, hitükben föntartassanak s szilárdíttassanak, Rómában a skót ifjak részére egy hittani Collegiumot állított, s egy másikat hasonló célból az illyr ifjaknak, mely róla „*Collegium Clementinum*“-nak neveztetik. Ezen intézetek vezetését a somaskiakra bízta.

Ezen igen tevékeny egyházfő különös gondot fordított az 1600-dik évben megtartandó XI-dik nagy Jubilaumra, mely célból egy év alatt mintegy 3.000,000 ember látogatta meg Rómát, köztük több fejedelem s egyéb főrangúak is az egyházi meg világi rendből. Az örök-városba vezető utak biztonságáról kitűnően gondoskodott. Jó példája, megható áhitatossága által számosakban fölélesztette a buzgóság tüzét. A zarándokokat példátlan türelemmel gyóntatta, a betegeket ő maga látta el szentségekkel, s testi fölépítésökre is több orvost foglalkodtatott. A betegek lábait megmosta s megcsókolta, pedig csak egyik kezét használhatta, a mási-

kat köszvény gyötörvén. *A zarándokok közt egy protestáns is volt, ki csak gunyból ment Romába s épen azok közé tolakodott, kiknek lábait a pápa megmosni készült. Az istenfélő egyházfőnek nagy alázatossága azonban annyira meghatotta a vak s elfogult protestánst, hogy az őseinek egyházába visszatért.* Valóban oly meghatóan rendezte VIII. Kelemen ezen áhítatosságát, hogy az igen sokat erősített meg a hitben s többeket vonzott vissza az egyházba. A kardinálokat s a többi főpapokat is arra intette, hogy a zarándokok iránt vendégszeretők s a szegények iránt bőkezűek legyenek. Egész Jubilaeum alatt a carneváli multságok megtiltattak.

Mennyire gondoskodott ő az egély, erkölcsiség és képzés emeléséről, erről hangosan tanuskodnak a több vallási társulatok részére általa irt, igazi apostoli szellemet lehelő szabályzatok s ama roppant költségek, melyeket Rómában templomok s kápolnák állítására ajánlott. Így a szegény leányok s özvegyek tisztaságának megőrzésére s az elhagyott gyermekek részére nagy áldozattal igen szép intézeteket létesített. A basilitákra három papnövelde vezetését bízta. A tudományok s erények iránti nagy tiszteletét igen szépen kitüntete azáltal, hogy *Tolentínoi Ferencz, Baronius Caesar, Bellarmin Robert, d'Ossat Arnold, Du-Perron Dávid Jacob, Silvio Antoniano, s Taurugi Maria, Ferencz*, hirneves tudosokat a szent-testületbe fölvette s *Pucci Emil*, barátjának emlékszobrot emeltetett. Különös gondoskodásának köszönhetni a szentírás, római misekönyv, Cerimoniale, Pontificale, Breviarium javított kiadását is. Megtiltotta a mindkét nemű szerzeteseknek küldetni szokott ajándékokat. Kifejtette a szabad és nem szabad, azaz a törvényes és törvényteten görög szertartásokat. A IV. Pius által kihirdetett tiltott könyvek lajstromát jóváhagyta. Meghagyta, hogy az olaszok oly helyeken, hol katholika hitőket nyíltan és szabadon nem gyakorolhatják, országukon kívül ne tartózkodjanak. A japániak, sinaiakhoz s a Keleti-Indiák egyéb népeihez a hitterjesztés végett nemcsak jezsuitákat, hanem más szerzetek, kivált a kolduló-rendek tudós s feddhetlen életű tagjait is küldetni igyekezett. Kárhoztatta azon véleményt, hogy írásban vagy harmadik személy által is lehet a bűnöket meggyonni, s a bűnös távollétében azoktól feoldozni. A kapucinus áldozároknak megengedte a poenitentia szentségének kiszolgáltatását. Nem helyeselte azok vélemé-

nyét, kik azt álitották, hogy a hivek csak a lelkeszi egyházakban hallgathatják a sz. misét s csak sáját lelkeszőknek gyónhatnak meg. Ő mind a kettőt szabadnak állította a szerzeteseknél végezni, csak a husvéti gyónást és áldozást szorítván a lelkeszi egyházakra. Mindjárt pápasága elején megerősítette sz. V. Piusnak „*De non distrahendis Romanae Ecclesiae Civitatibus*“ Constitutióját, s V. Sixtusnak ama rendeletét, hogy az általa gyűjtött s az Angyalvárban letett kincset utódai csak a legégetőbb szükségben használják. A zsidóknak az Egyházi-államokbani tartozkodását csak Ancona s Avignon városokra szorította. Az igen elterjedt párbajt szigorú büntetés alatt megtiltotta s egyes szerzetes-rendek részére üdvös fegyelmi szabályzatokat s constitutiókat irt elő. A római egyházakat, zárdákat, társodákat, kórházakat, testvérületeket s egyéb jótékony intézeteket személyesen meglátogatta s résztvett az Oltáriszentség folytonos imáadásának 40 órai áhítatosságában, sőt azt több helyen maga vezette. A velenczésekkel kötött béke után a Rómából száműzötteket hadseregébe fölvette. A vallásosság, bitterjesztés s tudományok érdekeiben oly lángbuzgalommal működő jezsuitákat igen kegyelte. Minthogy e rend Franciaországból egy ideig száműzve volt, VIII. Kelemen a királynál oda működött, hogy a jezsuiták az említett országba ismét visszavezetessenek. Mi 1603-ban meg is történt. E pápa a jezsuitákat „*az apostoli székhely jobb kezének*“ nevezte (Suarez: De relig. Vol. IV. 332. Venet. edit.) s a Jezus-társasága javára egy brevét (Romanus Pontifex. 1595. Jun. 14.) s két apostoli iratot bocsátott közre (Pastoralis romani. 1598. Jun. 15. Cum, sicut. 1602. Aug. 30.)

Pápasága utolsó éveiben azon hitvitákra fordította figyelmét, melyek az isteni kegyelem fölött a dömések s jezsuiták közt mindig hevesebbé fokozódtak. Ez ügyben VIII. Kelemen nem lépett fel döntőleg, hanem 1597-ben felállította a legtudósabb kardinálokból a híres „*Congregatio de auxiliis gratiae divinae*“ czimű társulatot, mely a pápa jelenlétében 1598-ban kezdte az üléseket tartani. A római Oratorium tudós papjait, köztük a híres Baroniust, felkérte, hogy az egyház Évlőit a hit tollával írják meg. Ezen nagyszerű mű megkezdetvén, annak folytatását figyelemmel kísérte, sürgette s jelentékenyen elősegítette. — A békét igen szeretvén, okos enge-

dékenységével sokszor kikerülte a vizsályokat még oly esetekben is, melyek némely hevesebb természetű elődei alatt az egyházra nézve könnyen veszélyes feszültséget idézendettek volna elő az apostoli szék s udvarok között. Miért e pápát *Victorellus* méltán magasztalja. Még a legsúlyosabban terhelt bűnösöknek is megtudott bocsátani. Így, a többi közt, a spanyol-osztrák érzelmű *Farnese Eduárd* kardinálnak, ki a spanyol udvar által Romában előidéztet nyugtalanságoknak egyik tényezője volt, nagylelkűen megbocsátott.

Igen lesújtólag hatott VIII. Kelemenre ama rémhír, hogy Japánban a keresztények hajmeresztőleg üldöztetnek, s az üldözés mindaddig tart, míg Jézus hívei egész az utolsóig ki nem irtatnak. A nyers *Taycosama*, ki magát egykori fahordóból egész a császárságig felküzdötte, eleinte jó hajlamot mutatott a keresztények iránt, de a hitküldérekre mindig gyanakodóbb lőn, mintha ők a portugallok hódítói terveinek kémei és eszközei volnának; a bonzok e gyanut folyton éleszték, s egy spanyolnak a jezsuiták elleni rágalmai megerősíték a császárt véleményében. Ide járult még, hogy Taycosama vad kéjencz levén, nem egyszer vetette ki töreit a tiszta életű keresztény nők s szüzek után, s midőn ezek a lelketlen szörnynek magukat hősileg ellenvetették, borzasztó dühbe jövéen, a keresztények kiirtását elhatározta. A jezsuiták egy rendelet folytán Japánból száműzettek, de e föld keresztény fejedelmeinek védszárnyai alá vonultak; 1595-ben az üldözés dühösebb lőn s 1597-ki febr. 5-kén hat sz. ferenczrendi szerzetes: 3 áldozár, 1 növendékpap, két beesküdött rendtárs Spanyolországból, 14 japáni férfi a harmadik-rendből, három minisztergyermek; kik közül a legöregebb 54, a legfiatalabb 11 éves vala, három jezsuita s két utközben elfogott keresztény, összesen 26-an *Nangazaqui*-ban a keresztre feszítették. Az üldözés Japánban egész az utolsó keresztényig tartott 1658-ig. A pénzimádó hollandok s angolok vad hévvel éleszték az üldözés pusztító tűzét. A hollandok lábaikkal is tiprák a keresztet. A jezsuita-rend Japánban több mint 150 vértanút adott az egyháznak. A XVII. század közepe felé már egy keresztény sem volt többé található Japanban. Az Urban dicsően aludt ki ott a hit világa, hogy abban egykor ismét még dicsőbben ragyogjon fel!

VIII. Kelemen az erkölcsi világ több ritka tüneményeit, mint

a lengyel *Hyacinth* dömést, barcellonai *Raymundot*, ugyanazon rend tagját a szentek, *Kosška Szaniszlót* s *Agnátot* pedig a boldogok tiszteletére méltatta. — Rómának mint a kereszténység fővárosának diszitására kiváló gondot fordított. *Caesarius in Palatio*, sz. *Rufna* s *Recunda* régi egyházai helyreállíttattak, sz. *Cecil* drága tetemei igen szép, 4,393 tallérba került ereklyetartót nyertek s a *Montiak* egy palotát; a *monte-cavellói palotát* s a *kelemení terem* a Vatikánban bevégeztettek; a sz. Péteregyház s kivált a Laterán igen sokat köszön neki. Ama sok korszerű intézkedéseket mind fel nem hozhatjuk, melyeket az Isten egyházának ezen tevékeny s költelmeit oly hiven teljesítő feje 13 évi, 1 hó s 4 napi pápasága alatt tett. Mint 70 éves aggastyán 1605. márc. 5-kén kimulván, *egy kitűnő pápának hírét hagyta maga után hátra*. Hogy jóakarattal és nagy buzgalommal valósítsa a pápaság eszméjét, *kora viszonyainál fogva az eszélyességet politikai belátással egyesítette*. Némelyek a rokonai iránti nagy ragaszkodást vetik szemére. Unokaöccse *Aldobrandinó Péter* kardinál nagy hatalommal birt fölötte s nőrokona *Margit* az ő befolyása által 1600-ban a parmai herczeg neje lön. Roppant tevékenységéről 123 constitutiója s több decretuma tanuskodik. Igen jeles életrajzát *Cicarellától* birjuk. Tetemei a sz. Péteregyházban takaríttattak el, honnét a Liberiano-bazilikába vitettek át, hol V. Pál kápolnájábani fölséges siremlékén e fölirat olvasható:

„Clemens VIII. Florentinus ex Aldobrandina familia, post Rom. Rotae Judicium, et Datariae Praefecturam purpura donatus, et Majoris Poenitentiariae munere auctus; post sedatas in Polonica legatione inter Sigismundum Regem et Austriacam domum ortas in comitiis regni discordias, ad Pontificatus apicem evectus Patriarcha Alexandrino, Ruthenis Episcopis a schismate in Romanae Ecclesiae complexum admissis: Henrico IV. Apostolica charitate recepto; Galliarum regno cum magno Religionis bono, post diuturna bella pacato, inter eundem Regem jam Alpibus insidentem et ducem Sabaudiae, per Petrum Aldobrandinum legatum pari firmata: saeculari anno Jibilaei mirae pietatis documentis cumulado; Pontificia maiestate ubique constanter asserta. Sedit annos XIII., mensem unum, dies IV. Obiit Non. Martii MDCV. Aetatis, anno LXX. Corpus

temporario Vaticani tumulo huc transferri curavit die XXIII. Apr. 1646. M. Ant. Borghesius Princeps Sulmonis, Pauli V. fratris nepos.“

CCXXXVI.

XI. Leó. 1605.

Ez alkalommal a Conclavében a francia befolyás kezdett működni, s a francia párt *Aldobrandinival* egyesülve *Baronius* kardinált akarta a pápai trónra juttatni, de e választás ellen Spanyolország tiltakozott, mert az említett főpap nem volt barátja a spanyol-háznak, mint ez annak az ugynevezett „*Siciliai Monarchia*“-ról írott művéből eléggé kiderül. Ámbár a spanyol király egy *Medici* sem akart az apostoli széken látni, mégis meg nem akadályozhatta, hogy a francia királynak az említett családból egy közel rokona választassék meg. A francziák s Aldobrandini pártjainak törekvései folytán 1605. april elsején *Medici Octavián Sándor* 70 éves korában 60 szavazattal az egyház fejévé emeltetett. *Du-Perron* kardinál igen nagy örömmel tudatta ezen váratlan eseményt IV. Henrikkel; s Franciaországban azt nyilvános ünnepélyekkel ülék meg.

Az új pápa, ki XI. *Leó* nevet vőn fel, Flórenceben *Medici Octavián* s *Salviata Francisca* szülőktől, a *Medici-házból* vette származását 1535-ben. Neveltetésére kitünő gond fordittatván, az erényekben s tudományokban szép előmenetelt tanusított. A sz. Istvánról czimzett lovagok közé lépett; de elhagyván Mars lobogóját, Jézus zászlója alá állott, s nemsokára a pistori püspökségre emeltetett. Majd a római udvarnál mint Ferencz hetruriai herczegnek oratora működött, s nem sok idő múlva flórenci érsekké, XIII. Gergely által pedig kardinállá léptetett elő. Elődei alatt a legfontosabb ügyekben vétetett igénybe buzgalma. Így VIII. Kelemen azon valóban nehéz feladatot bizta reá, hogy Francia- s Spanyolország közt békét eszközöljön. Ekkori működése alkalmával annyira meg-

tetszett a francia királynak, hogy az sajátkezüleg irt levélben köszönte meg a pápának, hogy *Medici Sándor* kardinált, mint a jámborság, bölcsesség s eszélyesség ritka példányképét országába oratorul küldötte. S valóban oly szép siker koronázta működését, hogy visszatértekor Ferrarában átalános s kitörő lelkesedéssel fogadtattott. VIII. Kelemen, ki a kardinált igen szerette, többször említé neki, hogy utóda leend. Megválasztatása a francia királyra nézve igen kedvező volt, mint aki koronája barátját tisztelte benne. Flórencben is emeltek tiszteletére diadaliveket szobrok s főiratokkal, melyek dicséretét így tünteték föl: „*Dignus est Leo in virtute agni accipere librum; et solvere septem signacula eius.*” Ép úgy örvendett Róma is, mely az adók csökkentését, a város diszítését s minden rendek jogainak elismerését remélte tőle:

Optimo Principi, Leoni XI., quod instinctu Paternitatis ab ipso divini Pontificatus exordio, omnia nobis et singula aequi bonique consuluit, ita ut respublica constituta appareat, immunitatem securitas sequatur, senatusque honorificentia per annonae ac pacis otia bonam in frugem erigatur, et populi hilaritas promoveatur.

S. P. Q. R.

E remények minden bizonynyal teljesedésbe mennek, ha e szép tulajdonokkal ékeskedő egyházfőt a halál el nem ragadja. Ő boszut, színlelést, uralomvágyat s sérelmet nem ismert. Bökezű s ígéreteinek megtartásában hű volt. Semmi rokonság vagy összeköttetés sem birta őt a kegyosztásra, hanem csupán az érdem. Mi rokont sem ismert, ő egyedül az érdemet becsülte és dicsérte. A tudósokat igen szerette s csak oly kardinálokat akart kinevezni, kik arra méltók, hogy az egyházat diszítsék. Ő ritka tulajdonainál fogva bizonyosan méltó utóda leendett a derék VIII. Kelemennek, ha már megválasztatása után 26 nap mulva, 1605. ápril 26-kán, meg nem hal. *Platina* szerint, a koronázási ünnepélyek alkalmávali meghűlése, *Ranke* szerint meg, roppant méltóságának öntudata s fontossága a kor által is meggyöngített életerejét felemésztvén, sirba hanyatlott. E szomorú eseményt az akkor ismert költő s kanonok *Hemclár* megéneklé e czim alatt: „*Sic florui*“, azaz: valamint a rózsák, úgy virágzott el XI. Leó is. *Robard* in Quinquennialibus Sixti V. így dicsőíti őt:

Principe Pieridum, nymphaque coronide nato
 Exeruit rutilum Romula terra caput.
 Puppe coronata, Tiberina per ostia vectus
 Quod tulit optatam numine mitis opem.
 At tua se tanto Florentia jactat alumno,
 Jam neque Romuleo cedit honore solo.
 Ille quidem potuit contagia pellere morbi
 Si modo de Vatum vera putanda fide.
 At tu praecipiti detorquens pectore pestes,
 Asseris astri como nos venerande polo.
 Ergo velut medico vicina vocabula gestos
 Nomine Nestoreos det tibi vita dies.

Ld. Müller: XVI. 229—231; Ranke: die röm. Päpste, ihre Kirche und ihr Staat, II. Bd. 312. Platina, Hoffman stb. — Baronius ad ann. 1187. §. 20.; Augustinus le Blanc: Hist. Congregat. De Auxiliis divinae gratiae, lib. 4. cap. 1.

CCXXXVII.

V. Pál. 1605—1621.

A pápaság ismét visszanyerte régi hatalmát s erejét, történelme ismét egyetemessé lőn, az eretnekségek részletes törekvései csak néhány pillanatig fordították el róla az emberek szemeit, s ki a pápaság történelmét, mint egy egészet *belső összefüggésben* áttekinteni képes, az rögtön belátja, miszerint az a világoni *jótekhony uralkodásra* van hivatva. Az eretnekségek azt hívék, s hiszik maig is, hogy amaz istenileg erős sziklát szétrombolhatják, pedig azon ök maguk zuzatnak mindig össze. Ez rövid szavakban az ő történelmök, melyet kisem bir jobban felfogni, mint maga a pápaság, mely a gondviseléstől neki adott hatalmat sohasem tagadta meg; ha néha elfordult is tőle a világ tekintete, a politika érdekeivel, vagy egyes eretnekségek megszilárdításával inkább foglalkozván, úgy állt az akkor is, mint valami nagy fény az égen, melyet néha

a fellegek elhomályosítanak ugyan, de azok elvonultával annál fölségebben tündöklük az ott. Ezt igen jól tudta *Borghesse Camillus* is, ki XI. Leó után 1605. máj. 16-kán 53 éves korában V. Pál név alatt az apostoli székre lépett.

Az új pápa Rómában igen tekintélyes családból (mely, hogy a Mediciek hatalmának hódolni kénytelen ne legyen, *Sienából* az örök-városba költözött át,) eredett s 1552-ben jött e világra. Atyja mint hirneves jogtudós fontos politikai ügyekben több pápa által igénybe vétetett s különösen IV. Pál többször élt bölcs tanácsával. *Camill* is atyja példáját követve, *Paduában* nagy szorgalommal tanulta a jogot s XIII. Gergely meg egyéb pápák alatt a római udvarnál több fontos állást ritka hűséggel s buzgalommal töltvén be, II. Fülöp katolikus királyhoz követségbe küldetett. Visszatérvén Spanyolhonból, mint hirneves jogtudóst s a pápai jogok erélyes védőjét fényes érdemei elismeréseül VIII. Kelemen kardinállá nevezte ki. Mint a hitnyomozás egyik főnöke 50 eretnek ifjút nyert meg az egyháznak. *Ő könyvei s hivatalos iratai közé temétkezve élt,* nyilvános ügyekbe nem bocsátkozott; azért különös ellenei nem lévén, könnyen keresztülment megválasztatása. Mint *egy második Saul* minden főt fölülhaladott s gondviseletszerű fölemeltetését igen érezte.

Mindjárt pápasága elején a felfuvalkodott velencei köztársaság által kibocsátott egyházellenes intézkedésekre fordította figyelmét. Ugyanis a büszke velencei tanács a *világi s kolostori papságot világi hatóság alá vetette*; egyházak, zárdák, intézetek, új szerzetes-társulatok alapítását, házak s jószág vételét eltiltotta s mindezeket saját önkényének tartotta fön. Ide járult még, hogy a tanácsnak titkos utasítása volt ilyenekre a papságnak engedélyt nem adni s az egyház szabadságát teljesen megsemmisíteni. A genuaiakat sikerült V. Pálnak az egyház jogaiba ütköző határozataik visszavonására bírni. De az apostoli székkal Velence tovább is dacolt, s a gonosz-hírű *Sarpi Pál* servitában, kit rendtársai közönségesen „*Fra Paolo*”-nak neveztek, a pápa ellen kész szolgáljára talált. E tudóst, kitől a tridenti zsinat igen elferdített történelmét birjuk, nagyban bélyegzi, hogy hiu, mulandó dicsőségért az egyház érdekei s szabadsága ellen dolgozott! Miután a szent-atyja többszöri kérelmei, intései sikerte-

lenek maradtak, Velenczét tilalom alá vetette, melyet midőn a klostori papság megtartani elhatározta, egy senatusi rendelet folytán előbb a jezsuiták, azután a kapucinusok, theatinok s sz. ferencziek is kitiltattak az egész köztársaságból. Szánakozást gerjesztő volt látni, mint járták be az egyházi szabadság s engedelmesség ezen ezernyi s tisztos áldozatai az országokat, az irgalom kenyerével tengetvén jobb sorsra méltó életüket! Az udvarok nagy része Velence mellett nyilatkozott, s egyedül Spanyolhon szitott a pápához. A vita írásban is hevesen folytattatott, melynek harcosai közül: *Sarpi, Marsilli, Bellarmin, Baronius, Colonna s Fulgentius* említendők leginkább. De a spanyolok is saját hadi ügyeikkel levén elfoglalva, V. Pál egyedül maradt, s a most még jobban felfuvalkodott hatalmas ellenség megalázására nem bírván elegendő haderőt kiállítani, végre 1607-ben IV. Henrik közbenjárása következtén az apostoli szék s velenczések közt a béke megkötetett.

A congói, japáni s perzsa nestorián patriarcha által küldött követségek nagy öröme voltak a szent-atyának, ki a kedvező körülményeket felhasználni sietvén, törekvéseit oda irányozta, hogy a tridenti zsinat határozatai Francziaországban elfogadtassanak. Az ugynevezett „*lőpor-összeesküvés*“, melynek sikerülte esetére az egész parlamentnek légbe kellett volna röpíttetnie, fölfüdpöttyetvén, alkalmul szolgált a katolikusok üldözésére, s *szokás szerint ekkor is a legkeserűbb pohár a szegény szerzeteseknek, különösen a jezsuitáknak jutott azon hallatlan nagy bűnért, hogy életüket az ő s egyház védelmére, gyarapítására, a tudományos műveltség s vallás-erkölcsiség emelésére feláldozni merészelték.* I. Jakab király tudván, hogy vérfagylaló kegyetlenkedéseért, melyet Jézus hivein elkövetett, a pápa által keményen megrovatni s tán trónja is megingatni fogna, egy esküformát bocsátott ki, melyre a magukat tovább üldöztetni nem akaró katolikusoknak meg kelle esküdni, s ebben egész hangnyomattal kiemelni, hogy a pápának nincs joga a királyt letenni. De mivel ebben V. Pál valóságos státuscsint látott, melylyel a király az egyházi főhatalmat is magához ragadni akarta, azért amaz esküforma ellen határozottan tiltakozott. A franczia s spanyol királyok közt szigorú semlegességet tanusított, ámbár az utóbbi seregével a milánói területre berontott. IV. Henriknek Ravailac

általi meggyilkoltatásán igen elszomorodott, s azon francziákat, kik ezen esemény (1610.) fölött örömlükét nyilváníták, az Egyházi-államból kiutasította. A patriarcha-választás végett a velenczésekkel ismét vitába keveredett.

Azon munka bevégezése után, melyet a *Congregatio de Auxiliis* VIII. Kelemen halála után folytatott, megtiltotta V. Pál a küzdő feleknek e téren tovább is ellenségeskedni. Midőn arra sürgettetett, hogy *intézkedéseket tegyen a szeplőtlen fogantatásnak mint katholika hitczikknek elfogadására*, ezen indítványt elutasította, s parancsot adott ki, hogy ennek ellenkezője nyilvánosan ne tanittassék. — A hires *Galilei csillagásznak* megengedte, hogy Kopernik rendszere nyilvánosan mint Hypothesis előadathassék, de ellenvetette magát a csillagászok abbeli kívánatának, hogy miután ezen rendszer szerintők nemcsak nem ellenkezik a szentírással, hanem a Genesisből még be is bizonyítható, azért az mint valami dogma fogadtatnék el. Így tudósít bennünket e tárgyról a pápának éppen nem kedvező *Guicciardini* is a toskánai nagyherczeghez intézett egy iratában.

V. Pál Róma diszitására kiváló gondot fordított. Így a *St. Andrea del Valle*, *San Carlo a Catinari*, a nagy jezsuita-kolostor a Kapitolium alján, a sz. Ágostonnáli nagy könyvtár, a kolostorok s *Umilta-egyház*, *Maria de Virgini*, a *Mattei Collegium*, a szentségről jó atyák háza, a karmelita-templom, *Andrea delle fratte*, a *della penitenza Conservatorio* stb, mind hirdetik az ő jótékonyágát. A város egy 35,000 lépésnyi pompás vízvezeték s számos szökőkutat köszön neki. A sz. Péteregyház előcsarnokát bevégezte s a *monte-cavallói palotát* is feldiszeitte. Roppant pénzállozattal folytatá a régi Róma műkincseinek ásatását s helyreállíttatását s igen nagyszámu értékes festményeket meg szobrokat gyűjtött a kereszténység fővárosában egybe. A vatikáni könyv- s apostoli irattárnak diszes palotákat emeltetett, s a nevezett könyvtárt a legjelesb s legritkébb művekkel gazdagítá. Átaláiban Róma szépítésére s gyarapítására, valamint a szegények ápolására pápasága alatt, *Victorelli* szerint összesen 2 millió aranyat költött. A szükség esetére tartogatott gabona-készletre 800,000 aranyat fordított. A földművelés előmozdítására több szabadalmakkal s nagyon czélszerű intézkedé-

séssel hatott. A hazájokból elűzött iреket, skótokat s angolokat ótalmába fogadta s tehetsége szerint gyámolította. A régibb s újabb szerzetes-rendeket is gondosan s dusan segítette.

Igen kitűnő gondot fordított V. Pál az egyházi ügyekre is, miről a *Cherubini Bullariumában* számos rendeletei s bullái hangosan tanuskodnak. Mi itt rövidség okáért csak a következőkre szorítkozunk. 1615-ben kiadott rendeletében meghagyta, hogy *Paderbornban* egy főtanoda állittassék s ez a jézsuiták vezetése alá helyeztessék. Ezekről így nyilatkozott (*Quantum religio*. 1606. Aug. 31.): „Jól tudjuk, de az egész keresztény világ is tudja, hogy Jézus-társasága mily nagy haladást tesz a hit, jámborság s vallásosság előmozdításában.“ 1616-ban egy bullájában megengedi a *kolduló-rendek küldéreinek*, hogy Japán s Keletindia-ba utazandók, utjokat ne Portugálnak vegyék. A hit terjesztése s védelme tekintetéből rendelte, hogy mindenféle szerzetes-rendek növeldeiben a *héber, görög s latin nyelvekre*, nagyobb s hírnevesb intézetekben pedig az *árabs nyelvre* is tanszékeket állítsanak. A *kegyes-rendiek* gyülekezetét, a *Berullus Péter* által alapított párisi *Oratorium papjainak* társulatát, *Jézus szentséges nevé*ről címzett *mantuai lovagrendet* s a *nivernii vezér által létesített katonai rendet* is megerősítette. A sz. Orsolya, Erzsébet s egyéb nagy szentekről nevezett nőrendeket az egyház szerzetes-társulatainak sorába fölvette. *Borromaeus Károly* kardinál s milánói érseket, valamint a római Franciscát a szentek, egyebeket pedig a boldogok lajstromába igtatott. Az is említést érdemel, hogy V. Pál *Forgách Ferencz* esztergomi érseket (1607—1615.) 1607-ki dec. 10. kardinál-áldozárrá nevezé ki, ki e méltóság jelvényét, a főveget, a következők évnek elején *Pozsonyban* sz. Márton egyházában a pápa kamarása kezeiből fogadta. Majd honunk boldogságára figyelve, *Panasztőreleki Pázmány Péter* roppant tudományu jézsuitát, II. Mátyás király ajánlatára, az említettnek tudtán kívül szerzetesi állapota alól föloldozta, ki april 15-kén először a *turóczi préposti* s kevéssel utóbb sept. 28-kán az esztergomi érseki méltóság- s primási ranggal diszittetett fel. — Valamint XIII. és XIV. Gergely s VIII. Kelemen pápák az erdélyi fejedelmi trónra emelkedett *Báthory* család tagjait levelek és követségek által az erdélyi egyházmegye közügyeinek felkarolására hathatósan buzdi

tották, úgy e pápa is igen szíven viselte az erdélyi püspökség ügyeit. Kijelentette ugyanis, hogy az erdélyi egyházmegye számára pápai alapítványon addig, míg az egyházmegye saját ebbeli szükségei fedezéséről gondoskodhatik, a bécsi és olmcúzi papnöveldekben két-két ifjut fog neveltetni. Ezen alapon egy századon át, több erdélyi ifju az olmcúzi papnöveldeben pápai alapítványt élvezett, mint *Beke Antal* derék tudósunk jeles művében (Az erdélyi Egyházmegyei Papnövelde történeti vázlata. *Károly-Fehérvár*, 1870 15–16. lapon) olvashatni. A Cseh- s Magyarországon lázadólag garázdálkodó eretnekek megfékezésére s tévelyeik kiirtására megengedte V. Pál Ferdinánd királynak az egyházi jövedelmek tizedének beszedését s a bajor herczegnek szentelt kardot küldött, midőn az Frigyes választófejedelem ellen vonult, kit is 1620-ban Prága mellett a *fehér-hegyen* legyőzött s Csehország elhagyására kényszerített.

E győzelem hire még oly jókor hatott el Rómába, hogy a szent-atya egy ünnepélyes „*Te Deum*“-ot tarthatott. De azután már nem sokáig élt. Amaz előérzetben, hogy élte fáklyája már kialudni készül, *gyakrabban látogatta meg sirját, melyet a halálrai folytonos emlékeztetésül már előbb állíttatott s a melyet a legnagyobb elfoglaltsága közben is felkeresett.* 1621-ki jan. 24 kén még misézett, 28-kán igen rosszul érezte magát s a haldoklók szentségeit fölvevé. Az utolsó kenetet földadó pap imáira ő maga felelt, főnhangon elmondá a hitvallást, s sz. Pál ezen szavait: „*Ohajtok föloszlani s Krisztussal lenni*“, rebegve, kiadá lelkét élte 69-dik évében, miután az anyaszentegyház 15 év, 8 hó s 13 napig oly dicsően kormányozta. A Vatikánban temettetett el, honnét földi maradványai később a Maria Maggiore egyházba vitettek át, hol ama pompás siremlék alatt porlanak, melynek fölirata a következő :

Paul. V. P. M.

„Mortis memor, vivens sibi posuit. Scipio Cardinalis Burgesius funus duci, justa solvit, corpus inferri curavit P. V. P. M. Patria Romanus in Burghesia familia, cum perpetua vitae innocentia, et spectata virtus ad insignes quoque honores gradum fecit. Bononiae Prolegatus praefuit. Mox a Gregorio XIII. Causarum Cam. Apost. Auditor creatus et a Clemente VIII. ad Philippum II. Hisp. regem de gravissimis rebus legatus, in amplissimum Ordinem cooptatus

inter Generales Iquisitores adscriptus, et Urbis Vicarius electus, cum omnes tantorum munerum partes summa cum lande obiisset, ad Summum Pontificatum Leone XI. e vivis erepto, florens adhuc aetate, incredibili Patrum consensu evectus est. Cumque vigili solitudine securitatem, Annonae copiam, justitiam et quietem populis Ecclesiasticae ditionis, concordiam vero et pacem universo Christiano Orbi semper praestitisset, Religionem summa pietate coluisset; Urbem magnificentissimis Ecclesiis, aedificiis ornasset, atque egregiis omnium virtutum officio aditum sibi ad immortalitatem aperuisset: e mortalibus raptus, grave cunctis sui desiderium reliquit, sedit in Pontificatu annos XV., menses VIII., dies XIII. Obiit

An. Sal. 1621. 28. Januarii.“

Életrajzát többen írták meg. Igy *Bzovius*: Vita Pauli V., 1620 in folio. — Egy Rankétől idézett kézirat (IV. köt. 346. lap): Vita Pauli V. compendiose scripta. — Hist. du Pontificate de Paul V. Amst. 1765. II. Bd. — *Sarpi*: Hist. part. Bellarm.; — *Le Bret*: Staatgesch. von Wenedig, II. Theil. stb.

CCXXXVIII.

XV. Gergely. 1621—1623.

A katholika ügy, mint a fölülről sugalt tridenti zsinat benső reformjánál fogva nem is lehetett máskép, teljes győzelemnek örvende. Az erélyes V. Pál által majdnem egészen megújított szenttestület oda törekedett, hogy ahhoz hasonló érzelmű férfiu emeltesék az apostoli székre. 1621-ki febr. 9-kén a szavazatok *Ludovisio* vagy *Luigi Sándor* kardinálra estek. *Borghese* kardinál hatalmas befolyása következtén elhagyván a versengő választók *Bellarmin* s *Camporius* pártjait, mindnyájan a 67 éves *Ludovisio Sándorra* szavaztak. Ez 1554-ben Bolognában igen tekintélyes családból eredett. Atyját *Ludovisio Pompeio*, anyját *Blanchini Camillának* hitták. Első gondos neveltetését szülőitől nyerte, hogy tanpályáját mily szép sikerrel futotta meg, arról a római *Német-Collegium Évlői* hangosan tanuskodnak. Rómában e híres intézettől bucsut vévén, Bolognába

vette magát, hol jogot hallgatott s XIV. Gergely alatt mint szépen kiképzett férfiú az örök-városba visszatért, hol fényes erényei s bő tudományosságánál fogva egymásután három pápának tudta kegyeit megnyerni. VIII. Kelemen világi előadó s a Capitolium főbírájává nevezte ki. V. Pál alatt bolognai érsek lön s mint pápai nuncius Spanyolhonba küldetett, hol a királynak a savoyaiakkali surlódását kiegyenliteni törekedett. Végre kardinál-áldozár lön s mint ilyen utóbb pápa XV. Gergely név alatt. Mint kardinál eszélylyel s böles mérséklettel lépett fel mindenütt, s e tulajdonok szép jellemével egyesülve mint pápát is ékesíték. A spanyol-francia-savoyai nunciaturáról visszatértekor mondá neki a *Lediguieres* herczeg, a hugonot-ták nagy pártolója: *„Nem vagyok annyira ellene az egyháznak, hogy annak egy oly érdemekkel ékeskedő férfit mint Ön, főül ne kívánnék.”* *„És én, viszonzá a kárdinál, sokkal jobban szeretném Önt, minthogy ne kívánnám, vajha Önből egy jó katolikus lenne.”* *„Csak attól függ, hogy Ön pápa legyen”,* mondá a herczeg. *„Nem fog Ön tán sokáig késni ama méltóságra eljutni?”* kérdé a herczeg. A kardinál szavánál fogá a herczeget s így végzé a párbeszédet: *„Ígérje meg nekem Ön, hogy katolikussá lesz, ha én a pápai trónra jutok!”* A herczeg ezt megígérte s szavát be is váltotta, 1622-diki jun. 24-kén csakugyan fölvétetvén magát a katolika egyházba. XV. Gergely egy, kis, szelid-jellemű aggastyán, igen alapos jogtudós, s nagy tevékenységű pápa volt. A kormányzatban nagyon jelentékenyen segíté őt a szép tulajdonokkal ékeskedő unokaöcs *Ludovico de Ludovisio*, kit 25 éves korában pápasága harmadik napján a kardinali méltóságra emelt. E szép kitüntetésért igen fontos szolgálatokat tett az egyház- s államnak a derék rokon.

XV. Gergely igen nagy gondot fordított arra, hogy a fejedelmeket a törökök ellen egyesítse, a hitet terjeszsze s a protestánsokat őseik egyházába visszavezesse. Miért is az azokkal hadat viselő II. Ferdinánd császárt s a törökökkel viaskodó Zsigmond lengyel királyt pénzzel és hadsereggel jelentékenyen támogatta. Miután a nevezett császár, kinek segítségére a pápától küldött összeg megkettőztetett, fegyverhatalommal ismét örökös tartományainak birtokába jutott, a szent-atya ezen uralkodóhoz az ismeretes nevű *Caraffa Károly* követet küldötte azon megbízással, hogy a nagyrészt

protestáns Cseh, Morva s egyéb országokban az ellenreformot a lehető legerélyesebben s leggyorsabban keresztülvinni törekedjék. A pápa Miksa bajor herceget is a pfalzi választófejedelemség elnyerésében támogatta. E célból a *hires s ritka tapintatu diplomatát, Hyacint capucinus-rendi áldozárt*, a császári udvarhoz küldötte, hogy a hercegnek az említett méltóságai emeltetését minden követ megmozdítva keresztülvigye. Ez meg is történt, Miksa így írt a pápának: „*Szentséged ezen ügyet nemcsak előmozdította, hanem emlékeztetései, tekintélye s buzgó törekvései folytán azt ki is vitte. Ezt egészen Szentséged kegye s örökösének kell tulajdonítanom.*“ „*A te iratod, válaszolá a tisztes egyházfő, óh fiam, a mi keblünket a kéj áradatával, mint valami mennyei mannával töltötte el: végre Sion leánya a gyász hamuját lerázhatja fejéről s ünnepélyes öltönyt vehet fel.*“ Igen, oly fontosságot tulajdonított a pápa a katolikus Wittelsbachinak felemeltetésekor, hogy annak hírére a sz. Péter-egyházban ünnepélyes „*Te Deum*“-ot tartott, mely alatt az Angyalvár ágyuival üdvölvéseket tettek. De a herceg is a szent-atya hálás fiának mutatta magát. Ugyanis *átadta neki a hires heidelbergi könyvtárt, melyet még ezen város meghódítása előtt nunciusa által Miksától kért.* E könyvtárt XV. Gergely a nagy tudós *Allatius Leó* felügyelete alatt szállíttatta Rómába. (Ld. *Die Schenkung der Heidelberger Bibliothek mit Originalschriften*, von Augustin Theiner, München 1844.) — A szent-atya az angol királyllyal a walesi hercegnek (a szerencsétlen I. Károly) egy spanyol Infánsnővel összekelését illetőleg alkudozásban állott. Ugy látszott ugyanis, hogy ezen a kivitelhez közelálló terv Nagybritániában diadalmat eszközölné a katolika ügynek. — A pápa nagy öröme Francziaországban is mindig jobban és jobban megtörtetett a hugonották hatalma. Azonban a katolikus fejedelmek közt nagy vitát s ennek folytán az egyház s vallás érdekeinek háttérbe szorítását okozta a kis *Veltlin* tartománynak a spanyolok általi megszállása. A pápa törekvéseinek sikerült az ellenségeskedéseket meggátolni s a harcok kitörését legalább egy időre föntartóztatni. Ezen ügy teljes elintézésékor azonban XV. Gergely már nem volt az élők közt.

Valamint XIII. Gergely a keleti küldérek ügyét egy kardinálokból alkotott jeles gyülekezetre bízta, ugy XV. Gergely ezen

intézetet tovább képezvén s működét tágítván, a „*Congregatio Cardinalium de Catholica Fide propaganda*“ híres intézetet állította. Mennyit tett ez a tudomány- s egélyért, nagyon is ismeretes; hisz ez minden nemzetek s nyelvek központja, melyek a Jézus Krisztus helytartójának trónja körül az Ur dicséretének hirdetésére egyesülnek. A világ egy városa sem bir ily intézetet, mely a legerősebb szeretetnek megtestesült jelvénye levén, a tudományok forradalmait s az élet minden veszélyeit megveti, hogy az Isten fiának égből hozott evangeliumát a föld legtávolabbi népeinek is hirdethesse. Alapításának hatodik éve még alig mult el, s már a nyomda 15, nemsokára 23, s azután 50 nyelven bocsátott ki könyveket, melyek s az igehirdetések nyomán a föld minden zugába elhatottak a katholika dogmák s erkölcstanok. Nem volt oly zuga a földnek, honnét követtek nem mentek volna Rómába, hogy a Propagandávali bensőbb összeköttetés mintegy csatornája legyen a hozzájuk átszivárgó hitnek s ennek nyomán a tudományok és polgárosodásnak *Dicsőtljes emléke ez egy oly pápaságnak, mely a minden gondolatok legnagyobbikát ezen óriási intézettel valószínűsítette!* A Propaganda természetes kifolyása vala azon érzületnek, mely több mint félszázadon át lelkesítette a katholicizmust. XV. Gergely nagy szelleme visszafoglálá a tért, melyet a nagy protestáns hitszakadás birtokába ragadott, s a messze-távolban új birodalmakat nyitott meg a szent egélynek. *Nobili* atya megtérítette a braminokat, *Xavér Jeromos*, az indiai apostol unokaöcse, fényesen ünneplé *Lahoréban* a karácsonyt; *Ricci* atya mennyiségtani ismeretei folytán *Chináig* hatolt előre; egy ingás-óra a fejedelem kegyét, jámbor szeretete pedig a nép tiszteletét szerzé meg neki s a *pekingi bálványok közepette a Bold. Szűz védelme alatt hirtelen keresztény község keletkezett. A Japán, India, Abyssinia s Amerikábani társadók, a Hudsonönből a Cap fokig*, mind ezen intézet virágai, melylyel összeköttetésben volt *Loyola Ignác*znak, mint a *tévelyek elleni leghatalmasb viadornak*, *Xavér Ferencz India apostolának*, szentekkéavattatása is. Ezeken kívül a szentek közé írta még ezen pápa: *Terézt*, a sarutlan karmeliták, *Neri Fülöpöt* a római Oratorium alapítóját, s *Izidor földművest*. — XV. Gergely a leghirnevesb társaságnak nevezi a kath. név védelmezése s a tévely fölött kivívott győzelmei miatt *Loyola Ignác* dicső szerzetét s egy

iratában így szóla: „*Mennyire szerettetik általunk, bizonyítja a föld minden népei előtt s a következő századok előtt, a ker. világnak ama két nagy előharczosa sz. Ignác s Xav. sz. Ferencz, kiket mi a „szent“ névvel fölékesítettünk.*“ (Append. ad Bull. S. Congreg. de Propag. Fide.)

XV. Gergely a pápaválasztás módját s szertartását megírta. Ide vonatkozólag a többi közt akarta, hogy a pápaválasztások után fölmerülni szokott versengések, ellenségeskedések s kellemetlenségek kikerülése végett, a Conclavéban szavazataikat bepecsételt levélben adják be a kardinálok. Ezen intézkedés maig is érvényben van. 1621. marc. 21-kén kelt bullájában megerősítette a *calvariai Bold. Szüz gyülekezetét*, melyet a jámbor orleansi *Antonia* alapított. A sensi metropolita joghatósága alatt állott *párisi püspökséget* érsekségre emelte. V. Pálnak a *szeplőtlen fogantatásra* vonatkozó rendeletét szintén helyeselte, meghagyván hogy a jezsuiták, dömések s sz. ferencziek az e tárgy fölötti vitatkozással felhagyjanak, a szó-, valamint írásban is a *Bold. Szüzet szeplőtlenül fogantatottnak* hirdessék, nemkülönben a zsolozsma- s imakönyvekben is mint olyan említésék. Megengedte azonban a döméseknek, hogy *magán-oktatásaik s házi beszélgetéseik alkalmával*, de minden zaj s heveskedés nélkül, e tárgyról értekezhetnek. Megerősítette azon bullákat is, melyeket IV. Pius s VIII. Kelemen a *gyóntató-székekbeni sollicitatiót* illetőleg kibocsátottak. 1620-ban a *varázslók s boszorkánymesterek ellen* is adott ki egy bullát. A sz. Mórról címzett *benczés gyülekezet reformját* jóváhagyta, mely a tudományosság terjesztése körül oly roppant érdemeket vivott ki. Az egyház s tudományok gyönyörű intézeteit vadul eltipró francia forradalom e hires gyülekezetet is elpusztította, mi által az egyház s állam a tudományok s művészetek tekintetében fölszámíthatlan kárt szenvedtek. Rómában a gabnatárákat idegen gabonával megtöltette; *mindenütt atyja akart lenni a szegényeknek, s a betegeket gyakran személyesen ápolta.* Innét van, hogy 1623-diki jul. 8-kán történt kimúltát általánosan gyászolták. Az irodalmat is gazdagítá foglalkozásával. *Abbas Schah* perzsa királyhoz intézett levelét *Hagelson* jegyzetekkel kísérve kiadta. Birunk még töle egyéb leveleket s „*Memoriale sciendorum a Clericis*“ című jeles művet. A *Rota Romanabani* decisióit Bellarmin egy Commentárral

ellátva Rómában kiadta. Bulláit *Cherubini* közli a III-dik kötetben. *Ranké* e pápáról így nyilatkozott: „Megmérhetlen, a világot átölelő tevékenység! — mely az Andes- s Alpekig hat, Tibet- s Scandíniáiba küldi ki előharczosait, Angolhon- s Chinában az államhatalomhoz közeleg: s ezen határtalan nézhelyen mindenütt élénk s fáradhatlan az ösztönzés, mely a központon működik, lelkesít s tán még élénkebben s bensőbben buzdít minden munkást a legvégsőbb határig.“ Az egyházat 2 év, 4 hó s 29 napig szent buzgalommal kormányozta. Földi maradványai később a vatikáni sirboltból a jezsuiták vezetése alatti „*Római Collegium*“ egyházába vitettek át, hol azok derék unokaöcscse *Ludovisio Lajos* által emeltetett diszes sirboltban a következő felirat alatt porlodnak maig is:

Gregor XV. Pont. Max.

„*Terrarum Orbis benemerentissimus, multa brevi iaculatus imperio, quot mensium, tot lustrorum aequavit annos. Immortali dignus nomine. Rebus praeclare gestis Romae pro Roma; pietatem auxit novo cultu religionis, religioni aras extruxit, nova Sanctorum apotheosi, inter quos Ignatium Societatis Jesu fudatorem, Franciscum Xaverium, Gemellum numen coeli albo, utriusque orbis gemellum veluti Castorem, Festa omnium acclamatione intulit. Fecisset plura, ni Fato abreptus praepropere obiisset, Lugendus semper, quod imperasset parum. Anno 1623.*“

CCXXXIX.

VIII. Orbán. 1623 — 1644.

Barberini Maffeo, mint neve is mutatja, a híres *Barberini* nemzetség ivadéka, *Flórencben* született. Atyját *Barberini Antalt* már három éves korában elvesztvén, jókor a jezsuiták intézetébe került, hol a híres *Ursus Aurel* vezetése alatt leginkább a költészetre adta magát, még pedig oly sikerrel, hogy kora egyik legjelesb költőjeül tartatott. Költeményei, melyeket *Horász vers-mértéke* szerint irt, s a melyekben egyszersemind *Krisztust*, a *Bold. Szület s több nevezetes*

szenteket is megénekelt, nagy tetszéssel fogadtattak s több helyen nyomtatásban is megjelentek. Az ő s új szövetségi szentírás fontosabb helyeit, meg a zsoltárokat is kötött irányra tette át. Az egyházi énekek javításával is foglalkozott. Roppant tudományosságát méltán emeli ki *Oldoin*: „*Floruit Poësi et Philosophiae laude, princeps fuit in Jure; sacras linguas apprime calluit; Theologiam pervasit; Graecos Latinosque Patres evoluit et comprehendit; Orationis facundia et Historica cognitione nemini cessit.*“ A görög nyelv- s irodalomban roppant járatossága „*Atticai méh*“ diszczimet szerze neki. — Melyik pápafaló kérkedhetett valaha ily fölséges diszczimel? Fényes tehetségeit eléggé igazolja az is, hogy már 19 éves korában áldozár volt s V. Sixtus által előadónul alkalmaztatott. VIII. Kelemen 24 éves korában *Fano* kormányzójává nevezé ki, azután apostoli jegyző lön s a diplomatiái munkákra és követségekre korán igénybe vétetett. Mint *nazarethi érsek* Francziaországban nuntius volt; erre mint kardinál, bolognai legátus, spoletói püspök, *Skóthon védnöke* s a híres hittedjesztő gyülekezet tagja is fontos szolgálatokat tett az egyház- s államnak. Ámbár ő nagy kedvelője volt a szép tudományoknak s maga is azok terén számos babérokat aratott, mégis nem tűrhete az illetlen költeményeket. *Egy író, ki elég szerénytelen volt sikamlós művét neki átnyujtani, annyira megfeddett, hogy az szegyenletében megbetegedett s meghalt.* *Rusticus* roueni érsekre, ki neki egy vastag, de tartalomszegény könyvet ajánlott, ezen verset alkalmazá: „*Supprimit Urbanus, quae Rusticus edit inepte.*“ E Barberini kardinál VIII. Orbán név alatt majd kéthavi székiür mulva 1623-ki aug. 6-kán 55 éves korában az apostoli székre emeltetett.

Mindjárt pápasága elején úgy tűnt fel, mint a tudományok előmozdítója, a tudósok pártfogója s jótevője. A minoriták öltözetét illetőleg rendeletet bocsátott ki. 1623-ban *Xaver Ferencz* szenttéavattatását kihirdette. 1626-ban pedig *Borgia Ferenczet*, *Avellino Andrást*, *thietei Cajetánt*, *Cantalicio Felix* capucinust, s többeket, az 1597-ki febr. 5-kén vértanui halállal kimult s ugynevezett japáni vértanukat, kiknek nagyobb része sz. Ferencz érdemdus rendéhez tartozott, három pedig a jezsuitákhoz, 1627-ki szeptember 14-kén az ég boldog lakói közé irta; *corsini Andrást*, *sienai Katalint* s

Erzsébetet, Lusitania egykori királynőjét pedig a szentek tiszteletére méltatta. — 1625-ben megtartotta a közönséges XII-dik Jubilaumot, s 1634-ben az egymás közt ellenségeskedő keresztény fejedelmek egyességeért rendkívüli Jubilaumot tartott. Az ő korában Európa több uralkodói egymásközt heves ellenségeskedéseket táplálván, s Némethonban a vallási felekezetek is élénk mozgalmakkal harczias szint mutatván, VIII. Orbán szükségesnek tartotta az idő folytán megromladozott várakat, erődítményeket kijavíttatni s a pápai hadsereget gyarapítani és jól felszereltetni. E végből a legtapintatteljesebb rendeleteket bocsátotta ki, melyek hadi tudományának is meglepő jeleit mutatták. Midőn 1526-ban a francziák *Veltlin*-be bevonultak s majd minden helyet megszálltak, a pápa békés uton akarta ezen ügyet elintézni; de erre a francia királyt nem birhatván, ellenében a spanyolokat 6000 fegyverrel segítette, de végre az említett évben a béke megkötöttet.

Ez időben Franciaországban a híres *Richelieu* állott a kormány élén, ki többször az *egyház jogai s érdekei háttérbe szorításával* törekedett az országnak tekintélyt szerezni! Némethonban *Wallestein* vezetése alatt a császári seregek győzelmet arattak. 1626-ban VIII. Orbán az *urbinoi herczegséget*, mely hét várost s több kisebb községet foglalt magában, az akkori 80 éves s törvényes örökös nélküli *Rovere Ferencz Mária* herczegtől 100,000 dukáton megvette s az Egyházi-államhoz visszacsatolta, mi által annak jóvelemét tetemesen növelte. Azonban az adósság is igen nőtt, mely 1635-ben a hadi költségek miatt 30 millió skudit tett. 1632-ben a pápát a császár segítségül hitta a svédek ellen, a spanyol király meg arra kérte őt, hogy ugyanazok ellen keresztes-hadat hirdessen; s minthogy mind a kettő felhívását el nem fogadhatta, több kellemtelenséget kelle elviselnie, mig bölcs tapintatával a surlódásokat kiegyenlítette. 1633-ban a Pó folyóni hajózás miatt a velenczésekkel meghasonlott, de a francia udvar közbejötté 1635-ben e viszályt kiegyenlítette. 1634-ben a svédek győzelmeskedvén a császáriakon, ez annyira megrendítette a pápát, hogy rögtön 100,000 dukátot küldött a császárnak a harcz sikeresb folytatására; egyszersmind a katholika egyház gyarapodása s szilárdulásaért az egyházban mindenütt Jubilaumot rendelt.

Aközben a pápa a parmai herczeggel is vitába elegyedvén, a hatalmaskodót kiközösítette, mire heves harc tört ki közöttük. A herczeg a velenczések s toscánaiak által is támogatvatván, VIII. Orbán tanácsosnak tartotta békét ajánlani, de az elbizakodott parmai herczeg azt nemcsak hogy el nem fogadta, hanem azzal fenyegetődözött, hogy Rómát megtámadja s a pápát elüzi. Azonban e nyilatkozata által szövetségeseit magától elidegenítvén, kénytelen volt visszavonulni. Végre 1643-ban a béke Velenczében megkötött, minek folytán a herczeg az egyházi büntetés alól föloldatott. Később Franciaországban is megváltóztak az előbbi jó viszonyok. VIII. Orbán ugyanis megtiltotta *Lavalette* kardinálnak az osztrákok ellen harczoló sereg fölötti vezénylet elfogadását *Bernhard* weimári protestáns herczeggel. Ámbár a pápa tilalma mellett maradt, mégis az említett kardinál a hadsereghez küldetett. VIII. Orbán ellenben *vonakodott a pénzvágyó Richelieut a citeauxi s premontrei apátságokban megerősíteni s a híres Mazarin nuntius* is, ki Richelieunek legbensőbb barátja s tanácsadója volt, az utóbbi s a király kérelmeinek daczára, kik őt állásán tovább is megmaradni ohajtották, vissza hitta. Azért a két udvar közt többféle surlódások ütöttek ki, melyeket azonban a francia kormány vezetői békésen egyenlítettek ki.

VIII. Orbán a velencei köztársasággal is meghasonlott, meg pedig egyik nnokaöcscse miatt. Ugyanis, mint *Brischar* s egyebek írják, a pápa rokonait emelni szerette. Így öregebb fivérét *Don Carlót* az egyház tábornagyává nevezte ki s részére terjedelmes birtokokat szerzett. Ennek három fia közül kettő az egyházi pályára lépett, s mindkettő a szent-testületbe vétetett fel. A harmadik, *Taddeo*, világi maradt ugyan, de a pápa kedvezése folytán a tekintélyes világi hivatalok is nyitva állottak előtte s birtokait folyton gyarapította. Mind a *három Barberini* annyira növelte vagyonát s hatalmát, hogy végre VIII. Orbán lelkiismerete megnyugtatósa végett *egy, istenfélő s tudós férfiakból álló bizottmányt nevezett ki rokonai vagyonállapotának megvizsgálása végett*. E bizottmány, melynek a jezsuita vezérfőnök *Viteleschi* is tagja volt, a pápát teljesen megnyugtatta, alaptalanoknak nyilvánítván a szemrehányásokat. Azonban másrészt tagadni nem lehet, hogy a gyanus lelkű s

hálátlan rokonoktól a szent-atyának sok bosszúságot s kellemetlenséget kelle eltűnnie. Így a már említett páрмаi herceggeli súlyos vitályt is unokaöccsesei idézték elő, s mint a többi olasz államok, úgy a velenceiek is Taddeo felfuvalkodottsága által ingereltettek fel a pápa ellen. A *Dogeváros* igen roszalta, hogy a pápa a kardinálokat, a három egyházi választófejedelmet s a maltai rend nagymesterét „*Eminentissimus*“ czimmal tisztelte meg, megtiltván nekik, kivéve a királyokat, másoktól ezen czim nélküli iratot vagy levelet elfogadni. Mivel pedig a velencei köztársaság főnöke magát a királyokkal egyenlő-rangunak tartotta s Rómában is ilyszerű szerepet vitt, azért tovább is ezen czim nélkül irt a kardináloknak, kik aze előtt csak *Illustrissimusok* és *Reverendissimusok* voltak.

A velenceiek ingerültségét még egy más körülmény is fokozta. Ugyanis a velencei követség titkára Rómában azon fölfedezést tette, hogy a *III. Sándor pápa* s *I. Frigyes* közt Velenczében kötött békét ábrázoló kép alól a következő fölirat: „*Ita Pontifici sua dignitas Reipublicae beneficio restituta,*“ bemázolás által eltüntetett. Az errőli tudósítás, melyet Taddeónak tulajdonítottak, a dicsőségekre igen féltékeny velenczéseket annyira felbőszítette, hogy a nemesség és nép leirhatlan izgatottságot tanusítottak. A senatus a külső udvarokat azon határozatáról tudósította, hogy mindaddig nem küldend Rómába követeket, míg az ő érdemök s az említett *III. Sándor pápa* iránt elismerést nem mutatnak azáltal, hogy a letörölt mondatot a maga helyére ismét visszaállítják. Csak a törökök általi szorongatás birta a büszke köztársaságot arra indítani, hogy a pápa békeajánlatát elfogadják oly módon, hogy a kép alól az új aláírás letöröltessék ugyan, de a régi vissza ne állittassék. — A portugáli forradalom is, melynek eredménye a *braganzai ház fel-emeltetése* lett, sok bajt okozott a pápának. Midőn az új király *IV. János* lamegőí püspököt mint követet Rómába küldötte, hogy a pápa iránti hódolatát bemutassa, annak nem engedte meg az udvarnáli megjelenést. A pápa ugyanis ezen királyt a hatalmas spanyol udvar iránti tekintetből, melynek a parmai herceg elleni támogatását remélte, elismerni vonakodott. — *Pázmány Péter* előterjesztése folytán Rómában 1635-ki sept. 28-kán kelt iratában megrója a *zágrábi káptalant*, hogy noha már mindenütt hazánkban a *római*

ritus fogadtatott el, mégis az megveti a római szertartást. Végre *Mikulich Sándor* zágr. püspök 1690-ben a többi magyar egyházhoz alkalmazkodva, zsinatilag elhatározta, hogy kiki az esztergomi szerkönyvet használja s a római szertartást kövesse az isteni szolgálatokban. — VIII. Orbán *Pázmány Péter* érseket 1629-ben kardinállá nevezte ki s a vörös diszjelvényt a „*S. Hieronymi Illyricorum*“ czimmal 1632-ben akkor kapta, midőn, mint említők, II. Ferdinánd által Rómába követül küldetett a német fejedelmek békéje ügyében.

VIII. Orbán pápa hazánk iránt szép jótékonytságot tanusított, midőn 1626-ban a *Pázmány Péter* kardinál s esztergomi érsek által alapított nevét viselő *bécsi Collegiumot* megerősítette, melyekből gr. *Csáky Imre* kardinál, *Széchenyi György* esztergomi, *Gubasóczy János* kalocsai érsek, számtalan püspök, apát, prépost s kanonok, valamint sok egyéb egyházi s irodalmi tekintélyek léptek ki. (V. ö. *Rubinyf*: Kath. Néplap 1862. 16. sz.) E pápa tekintélyénél fogva alapíttatott meg 1640-ben az *erdélyi sz. ferencziek őrnöksége*, kiszakíttatván az *Üdvözítőnk*ről czimzett magyarhoni szerzetes tartományból, mely ugyancsak ezen pápa alatt fogadta el 1629-ben a *szigorubb tartályosságot*. Az *erdélyi sz. ferenczrendi őrnökséget* 1729-ben XIII. Benedek engedélye folytán sz. *István királyról* czimzett *külön tartománynyá* alakíták át, mely az említett testvérházban az egyház s tanügy körül fényes érdemeket vivott ki magának. (Ld. a *Tanodai Lapokat*, 1863. I. Félév, 11. sz. 125. l.) Az *Üdvözítőnk*ről czimzett *sz. ferenczi tartomány* is roppant szolgálatokat tett az egyháznak s tanügynek. A gyászos-emplékü hitujítás korában ugyanis egész városokat s vidékeket tartott meg az ősi hitben, erős gátul tartván magát a reformatio áradása elé. (V. ö. *Friderici Urbani Historia Provinciae SS. Salvat. et. eius Conventuum*.) — Midőn *Gustáv Adolf*, a svédek királya jól felszerelt seregével *Lipcsénél* állott, II. Ferdinánd császár s magyar király *Pázmány Péter* esztergomi érseket 1632. febr. 11-kén Rómába küldötte, arra kérvén általa a pápát, hogy a katolikus uralkodók közt békét eszközöljön inkább, hogysem egész Németország kénytelen legyen a svéd erőnek engedni, s a császárt, a had folytatására az egyházi tizedeket átengedvén, gyámolítsa. S valóban VIII. Orbán az egyházi tizedek hatodrészét a császárnak átengedte, s a hadi költségek fődözésére

havonkint 24,000 darab aranyat ígért. Mily lelkesen s minő küzdelmek közt járt el a nagy érsek e küldetésben, leírja Pray (Spec. Hierarch. Hung. I. 188.)

E pápa alatt törtek ki a *Jansen-féle vitádyok*, melyek a francia egyházat saját kárára oly sokáig foglalkoztatták s utolsó jeleteiben egész a nagy francia forrdalomig terjedtek ki. Valamint *Jansen*, ugy *Galilei tételeit is kárhoztatta*. S midőn ezen utóbbi az apostoli szék rendeletének engedelmeskedni nem akart, hanem *makacsul követelé, hogy az ő állítása dogmává emeltessék*, az Inquisitio börtönébe került. De rossz bánásmódról a történelem mitsem tud. A ki *Galilei* történetének elferdítését pontosan ismerni akarja, az v. ö. Müllernek már többször említett „*Keresztény Rómá*“-ját (III. Bd. s 44.) VIII. Orbán az említett tudós iránt ép oly kiméletet tanusított, mint előde XV. Gergely. Visszavonván tévelyét, ő maga kiemeli a tiszteletteljes kitüntetést s dicséri a pápa részvétét *Recceneri* atyához intézett levelében, melyben a többi közt mondja: „*Mint jó katolikus nem huzhattam ki magam a visszavonás alól.*“ Ama borzasztó börtönt, melyben a *lekelten pápafalók gonoszsága ezen tudóst gyötörteti*, a nevezett levélben maga *Galilei* így írja le: „*A pápa engem tiszteletére méltatott, és a della Trinita di monte fölséges palotában készítettett számomra lakást . . . Rómábani öt havi tartózkodásom után az Inquisitio kívánsága szerint arceltre-i mezei jószágomon lakom s szívom kedves hazám tiszta levegőjét.*“ Az inquisitio börtöne tehát a pápai palota pompás termeiben épen nem lehetett oly borzasztó, mint azt a gonoszakaratu eretnekek s hitlenek kürtölik, csakhogy eo plus haereat! (V. ö. Smets, s. 209 — 210.) Sem az egyház, sem a pápák nem kárhoztatták *Galileit*. Ő a hittudósok egy széke által ítéltetett el, mely nem sokára visszavonta ezen kárhoztatást, hogy szabad menetet engedjen a jeles csillagász rendszerének, kinek sötét börtönéröli monda a rossz akarat gaz kóholmánya. Hol is tanittatott először a föld mozgásáröli rendszer, melyet *Copernic* és *Galilei* védtek? Rómában 1425-ben *Cusa* Miklós tanár által 48 évvel *Copernic* születése, és 139 évvel *Galilei* előtt. *Cusa* tanítá azt egy művében, melyet egykori tanárának *Cesarini* Julián kardinálnak ajánlott. V. Miklós később ugyanezen *Cusát* kardinállá és brixeni püspökké tette. Szintén Rómában 1500 körül

Copernic 2000 hallgató előtt fejté ki és védette ugyanazon rendszert. *Calganini Celius*, ugyanazon rendszer védője apostoli főjegyzővé neveztetett 1518-ban VII. Kelemen által. Copernic III. Pálnak ajánlotta „*De revolutionibus orbium coelestium*” című híres művét. Végre midőn a Copernic rendszerét tökéletesebben kifejtő *Kepler a protestans tubingai hittudósok által üldöztetett*, a szent-szék semmi fáradságot sem kimélt, hogy a jeles keresztény tudóst a bolognai egyetemnek megnyerje. És mégis a rossz akarat éppen a Galilei-ügyben keresett ürügyet és érvet a szent-szék gyanusítására. Az egyház soha sem félt a világosságtól, azt tanítván, hogy az ész és nyilvánlatkoztatás világossága ugyanazon egy forrásból ered. (V. ö. Religio, 1868. II. Félév, 5. sz. 39 – 40. lap. Ld. Dr. Christian Hermann Vosén: *Galileo Galilei und die römische Verurtheilung des kopernikánischen Systems*. Frankfurt a. M. 1865.) — A német-történelmi-politikai lapok e tárgyat is okmányok nyomán eléggé felderítették. Igen, de az egyház elleneinek szemtelen hazugsága mi igazságot sem tür!! — VIII. Orbán az egyházi ügyekben több rendeletet bocsátott ki. Így 1630-ban a *jezsuita-nőrendet*, mivel hivatásától eltért, feloszlatta. A burnót használatát a templomban, kivált a szent mise alatt, eltiltotta. Hogy a szegények élelmöket annál jobban bekereshessék, az ünnepek számát csökkentette. Ama vitát, mely szerint némelyek állították, hogy szükség esetében, midőn a pap nincs jelen, világinak is meglehet gyónni, szent boszankodással vetette el. A híres „*Coena Domini*” bullának a mostani utolsó alakot adta, s a XIII. Gergely által alapított hitterjesztői intézetet tetemesen gyarapította, midőn ahhoz 1627-ben egy nagyszerű tanodát kapcsolt, melyben Ázsia, Afrika s Amerika részére alkalmas hit-hirdető áldozárok képeztetnek s az intézet nyomdájában 50 nyelven nyomtatnak a küldérek közt kiosztatni szokott könyvek — A már *virágzásnak indult kegyes tanító-rendre is irányzott figyelmét*, melyet az igen érdemes, spanyol származású *Kalazánti József* alapított, ki VIII. Kelemen engedelmével a Tiber folyamon túl a *septimi kapu közelében* szegény elhagyott gyermekek részére iskolákat nyitott. 1614-ben V. Pál pápa a *kegyes tanítókat a luccai papok gyűlekezetével egyesítette*. De az utóbbiak a terhes tanítói foglalkozásoktól minden áron szabadulni óhajtván, ugyanazon pápa 1617-

ben kiadott rendelete folytán József társulatát önállóvá tette s az róla „*Congregatio Paulina*“ nevet nyert. 1621-ben pedig XV. Gergely által szabályozott papok intézetére emeltetett, melynek főkormányzójává 1622. d. ápril 28-kán József neveztetett. S ugyanazon évi október 15-kén mindazon szabadalmak, kiváltságokkal s engedményekkel láttatott el, melyekkel odáig a kolduló-rendek birtak. VIII. Orbán pedig 1629-ben a tanítással foglalkozó rendet az egyházi körmenetek, vagy más, a püspökök által rendelendő ünnepélyekre megjelenéstől fölmentette s az ő kívánsága folytán az alapító a kormányzói hivatalt holtáig viselte. E *jeles tanítói-rend* a nevelés, oktatás, tudományok, s irodalom terén folytonos buzgalommal szerzett érdemeiért méltán birja hazánkban is a közbizalmat s becsülést.

Figyelmet érdemel VIII. Orbán azon intézkedése is, mely szerint a kar isteniszolgálatnál használtatni szokott *zsoltárkönyv verseinek közepén* az ugynevezett „*pausák*“ helyeit csillagokkal kívánta megjelöltetni. Rendelte, hogy a szerzetesek ne egyedül a főnökeik által kirendelt gyóntató-atyáknak, hanem bizonyos főbb ünnepekkor együletek más papjainak is gyónhassanak. A római javított zsoltárszöveg kiadását is megrendelte. A Rómában időző számos főpapokat magához hivatván, arra intette őket, hogy székhelyeikre visszatérjenek. — Pápasága igen nagy lendületet adott a művészeteknek s tudományoknak. Európa legnagyobb tudósait Rómába édesgetvén, személyek körül egyesítette. Ép oly szenvedélyesen kedvelte az építészetet is. A *San Urbano-alla-Cafarella*, *San Sebastiano in Pallura*, *San Salvatore in Campo*, *Santi Cosma et Damiano* s *Santa Bibiano* nevű egyházak az ő parancsára állitattak helyre. A *Diocletian fürdőinél* *Cajus szentélyét* alapostól újra építette. Csak a művészek neveit hozzuk fel, kik pápasága alatt a legnagyobb mesterműveket létesítették. Ilyenek voltak: *Bernini Péter*, *Maratto Károly*, *Sacchi András*, *Berettini* stb. A pápa különösen kedvelé *Bernini* s egykor így szóla hozzá: „*Bernini, te szerencsés vagy, hogy Barberini Maffeo pápát láthatod, de az még boldogabbnak tartja magát, hogy Bernini az ő kormánya alatt él.*“ Ezen művész egykor *Caracchival* a sz. Péteregyház bemeneténél állván, így szóla: „*Talán még egy nagyobb lángész fog születni, melynek ezen egyház kupolája alatt s a háttérben két*

emléket kell kivinni, melyek ezen bazilika méltóságához megkívántatnak. Ha Isten akarná, én volnék az.

VIII. Orbán egy régi szokás szerinti *mennyezetet* akart sz. Péter sirja fölött emeltetni. Mihez a *Pantheont* már ugy sem ékesítő bronzlapok adák az anyagot. Erre az akkori s mostani pogányok felordítanak: „*Quod non fecerunt Barbari, fecerunt Barberini*“, mintha vétek volna valami ó érczből új mesterművet alkottatni. A régi anyag óriási mintákba folyt s 1633-ki júniu 29-kén a mennyezet lelepleztetett. Sohasem látoit még a világ nagyobb s fölségesb művet bronzból. 42 meternyire emelkedett közvetlen a kupola alatt, fölül-mulá tehát a legnagyobb palotákat s a legmagasb obeliszkeket tulragyogó keresztet. Négy virágbokrok s angyaloktól ékeskedő oszlop tartja az egész gyönyörű művet. Nagy angyalalakok tekintenek le a szobrokról, melyeknek fölülről egy pontba futó csucsán a kereszt tündöklök. Egy ily művészi eszme a fölséges kivittel megtestesítve maga képes VIII. Orbán dicsőségét a művészet világában örökre megalapítani.

A jámbor, tudomány- s művészet-kedvelő derék egyházfőnek pápasága a történelmileg dus XVII. századra esik. Az ősi egyházra oly káros hatású 30 éves vallási háború, a parmai herceggeli harcza, a Jansenféle viták s unokaöccseinek felfuvalkodott viselete sok keserűséget okoztak neki. Azonban rokonai iránti ragaszkodását s ennek következményeit az egyházellenes írók tulozva adják elő. Nem hiányoznak, kik Német- s Spanyolhoubani antihabsburgi politikáját rosszsalják. A jámbor, művészetekben s a tudományokban alaposan járatos egyházfő, miután az anyaszentegyházat 20 év, 11 hó s 23 napig oly kitartó erélylyel kormányozta, 1644-ki július 29-kén 76 éves korában kimult. Tetemei a vatikáni bazilika egyik általa emeltetett kápolnájában takarítottak el. *Palatius* VIII. Orbán életrajzában ezen siremlék hü képét adja. — Számos iratai melyekkel az egyetemes irodalmat gazdagította, Eggs „*Pontificium Doctum*“ czimű fölséges művében hosszú sorban számláltatnak elő.

CCXV.

X. Incze. 1644—1655.

Pamfili Ker. János 1644-ki sept. 15-kén X. Incze név alatt 66 szavazattal 70 éves korában az apostoli székre emeltetett. Ő a VIII. Incze pápasága (1484—1492) alatt *Eugubióból* Rómában telepedett híres *Pamfili nemzetség ivadéka* volt s az örök-városban 1574-ben született. A humaniorákat a híres Római-Collegiumban, a komolyabb tanszakokat pedig Olaszhon egyéb legtekintélyesb intézeteiben oly sikerrel futotta meg, hogy már 21 éves korában tudori rangot nyert. Növekedvén a kor, tapasztalat s tudományokban, VIII. Kelemen által a római Róta auditorává neveztetett ki; XV. Gergely mint apostoli nuntius Nápolyba küldötte s VIII. Orbán a Datária elnökségére, utóbb meg az antiochiai patriarchaságra emelte. Ugyanazon pápa által a spanyol királyhoz apostoli követül küldetett s fényes érdemeiért a szent-testületbe vétetett fel, mig VIII. Orbánnak majd két havi székür mulva utódává lön.

X. Incze mindjárt pápasága elején *számadásra vonta a Barberiniket* előde alatt elkövetett igaztalanságaikért. Ezek azonban a francia követ ótalma alá helyezték magukat, s midőn a pápa annak daczára is az ellenök megindított keresettel fel nem hagyott, hanem egy szigoru büntetést tartalmazó bullát bocsátott ki ellenök, 1645-ben *Mazarin* kardinálhoz Franciaországba menekültek, kinek pártfogása alatt Párisban háborítatlan éltek. X. Incze a kevély parmai herczeggel a castrói terület s vár miatt vitályba keveredett. A pápai sereget ellene utnak inditá, őt a terület elhagyására kényszeríté s az erődöt leromboltatá. 1646-ban a pápai s spanyol területet Mazarini parancsára Olaszhonban francia sereg szállotta meg, mivel a Barberinik megkegyelmeztetését a pápánál kivinni nem tudta. A velenczések siker nélkül törekedtek a vihart kikerülni. A háboru kitört, még pedig a francziák javára; s így X. Incze kénytelen volt azon bullát visszavonni, mely szerint a Barberinik minden méltóságaik- s javaiktól megfosztattak. A pápa hajlandó is volt nekik

megbocsátani, ha magukat Avignonba veszik s onnét amnestiáért esedeznek, mit ők a honvágytól is ösztönöztetve, meg is tettek. — X. Incze az ősi katholika hit tisztaságának föntartására kitűnő gondot fordított. Így 1653-ki május 31-kén kibocsátott bullájában az ismeretes *öt Jansenféle tételt* s egy Franciaországban névtelenül megjelent s szintén tévelyeket tartalmazó művet kárhoztatta. A katolikus Irhont Angolország ellenében jelentékenyen támogatta s a szerencsétlen I. Károly nejének, *Bourdon Henriettának*, szép pénzsegélyt küldött maga és az üldözött angol katolikusok gyámolítására. Hasonlókép a velenczéseknek, maltai lovagoknak s lengyeleknek is pénzsegélyt, hajókat s fegyvereket küldött a törökök megfékezésére. IV. János portugáli királylyal, kit Spanyolhon miatt ép úgy mint előde elismerni vonakodott, az ott megürült püspökségek miatt folytonos surlódásban volt, mely csak második utóda IX. Kelemen alatt egyenlítettett ki.

X. Inczének kimondhatlan örömet okozott a pápasága alatti *nyolcz protestáns uralkodónak visszatérése a katholika egyházba*. Ezek a következők voltak: a tudós svéd királynő *Christina*, *Eduard* rajnai palotagróf, *Fülöp Vilmos* neuburgi herczeg s neje *Anna Magdolna* a hessen-darmstadti házból, *Ulrik* würtembergi herczeg, *János Frigyes* braunschweig-lüneburgi herczeg, *Sándor Henrik* a holsteini házból s *Frigyes* hessen-darmstadti örgróf. Az 1648-ban kötött westfáliai béke ellen X. Incze, a katholika egyház érdekeit tartván szem előtt, 1651-ki jan. 3-kán kelt bullájában ünnepélyesen tiltakozott. Miért a protestáns írók siettek ezen derék egyházfő jó hírnévét is beszennyezni. A pápának ezen béke elleni tiltakozását igen fontos érvekkel igazolja *Menzel*. — A *Tiber kiöntése által okozott nagy gabnadrágaságot* a szent-atya roppant pénzáldozattal iparkodott türethetővé tenni. A hamisítások és fősvénykedések elhárítása végett maga személyesen megvizsgálta az eladásra kirakott kenyereket, még pedig oly időben, midőn az árusok azt épen nem gyaníthatták. — Hasonló örködést tanusított az általa 1650-ben megtartott rendes Jubilaeum alatt is. Ez alkalomra a várost elláttatá elegendő kenyérrel s borral, és mindennek meghatározá árát, hogy a vendéglősök s egyebek a zárandokokat meg ne csalhassák. A legfőbb fényben ragyogott e szent idő alatt X. Inczének jám-

borsága; ő ugyanis dús alamizsnákat osztott ki, a zarándokokkal nyájasan beszélgetett, *megmosta lábait, felszolgált nekik az asztalnál*, a gyóntató székekben naponként példás türelemmel teljesítette a legsúlyosabb papi tiszteket s a szegényebbeket uti költséggel is ellátta. A példája által meghatott római nagyok megnyiták házaikat a zarándokoknak, vagy pénzzel segíték őket. X. Inceze a *Bold. szűznek nagy tisztelője volt* s bármily magasra emelkedett is teendőinek halmaza, szokott áhítatosságát soha el nem mulasztá. Az erkölcsi érzület emelésére hirneves hitszónokokat nevezett ki, kik az igazságot bátran kimondák. Gyakran leheté őt a szent beszédek alatt a templomban látni. Leginkább szereté hallgatni *Albrizzi Alajos* és *Pál* jezsuitákat, kik annál mélyebben hatottak be kegyeibe, minél nagyobb mérvben eszközlék erőteljes szónoklataikkal a római udvar erkölceinek javulását. Az apostoli palotában tartott beszédek a *nyíltság s szabadelvűség mintái valának*, minők a néphez tartott beszédek alig lehetnek. — VIII. Orbán s X. Inceze is hasonló dicsérettel szóltak a jezsuiták szerzetéről: „*a lelkek üdvében tanusított buzgósága miatt, Isten s felebaráti szeretete, hűsége, s becsületessége miatt az ifjuság nevelésében.*“ (Innoc. X. Constitutio. Prospero felice. 1643. Jan. 1.) s az első rájuk bízta az *illyricumi kollegiumot*, az utóbbi pedig előmozdította misszióikat. — A Jubilaeumot X. Inceze azért tartotta, hogy az egyház esedezése folytán, Isten kegyelme a velenczések s törökök közti 25 éves harcznak véget vessen.

E pápa elődei dicső példáit követve, Rómát több jeles épületekkel díszítette. A lateráni s vatikáni templomokat drága szobrokkal ékesítette s sz. Ágnes tiszteletére nagyszerű egyházat állított. Azon tért pedig, hol e dicső szűz a szent hitért elvérzett, szökőkutakkal s egyéb ékitményekkel látta el. A kardinálok hosszú czimzetét megrövidítette, meghagyván, miszerint azok, ha királyi házból származtak is, egyedül „*Eminentissimus s Reverendissimus*“ czimmel szólítandók. A *kolostorok* sem kerülték ki gondoskodását; azokban szigorubb tartályosságot igyekezett meghonosítani s az egyháznak már mi hasznót sem hajtó fegyelmetlen szerzetes társulatokat elnyomta, tudniillik az apostolok s sz. Balázsról nevezett két szerzetes-rendet Örményországban. Fájdalom, a *derék kegyes tanító-rend*

tagjait a hatalmas irigyek által félrevezetett pápa egy 1646-ki márcz. 16-án kelt rendeleténél fogva mindennemű fogadalmaitól feloldotta! Pénzügye a sok kiadás daczára is igen jó karban volt. Családjával nem épen nem érezte jótékonyágát s ha annak nem lett volna tagja egy cselszövő, ármányos s dicsvágyó nő, ugy X. Inczét az aljas rágalom nem vádolja nepotismusról. *Leti Gergely* 1666 ban bizonyos *Gualdi* név alatt „*Vita di Donna Olimpia Maildachina*“ czimmal egy firkát adott ki, mely 1770-ben francia s 1783-ban német nyelvre is átfordittatott. S ezen gonosz akarattal irt munka lön forrása a tisztes aggastyán pápa ellen szórt rágalomnak, melyeknek katolikusok s protestánsok, sőt még *Schröckh* is, hitelt adnak. Ezeknek azonban szépen szájokra üt a derék *Ranke*, ki ama szennyes firkát a regény-világba utasítja.

X. Incze utolsó betegségében *Oliva Pál* kedves hitszónokát magához hivatá s egész élte végeig körében tartá, ki folyton a halálról beszélt vagy imádkozott a szent-atyával. 300 tallért adott neki aranyban, hogy érette majd gyakran mutassa be a szent-áldozatot s igen szép összegpénzt osztatott ki a szegények közt. Miután a haldoklók szentségeivel ellátatta magát, a kardinálokat magához hivatá, bocsánatot kért tőlök, ha tán nem jól kormányzott volna s imáikba ajánlá magát. A szent-testület térdre borult a haldokló egyházfő körül s a szent Szüz letenyéjét kezdé imázni. Midőn a szent-anya lelkét kiadta, *Ottobuoni* kardinál így szóla rangtársaihoz: „*Egy becsületos férfit választaszunk utódaul!*“ Jámor halála 1655-diki január 6. s 7-ke közti éjjel következett be, miután Jézus egyházát 10 év, 3 hó s 23 napig gondosan kormányozta. Tetemei a Vatikánban takarítottak el. Pompás siremléke rajzát láthatni *Palatius* művében.

X. Incze igen magas testalkatu, komoly s méltóságteljes tekintetű, heves s tüzes férfiú volt, ki magasztos lelkületével nagy tevékenységet fejtett ki. Roppant éleselműségét s különösen finom ítélő-tehetségét minden értelmes ember bámulta. Mindig csak a szükséges kiadásokra szoritkozott, s akkor pompát is tudott mutatni; alattvalóit ugy szerette, mint a jó atya gyermekeit; azért a lehető legjobban kímélte őket s részükre a legjobb, legszigorubb és gyors igazságszolgáltatásról gondoskodott. Egész arczulata s magatartása

méltóságot mutatott. Ámbár hajlott koru volt, mégis mindenkinek buzditó példaul szolgált kötelme lelkismeretes teljesítésével. — Bullait *Cherubini* közli (Tom. IV. 237.) — Ld. életrajzait *Ciaconius*, *Platina* s *Rankénál*. Életíratával foglalkoztak még *Franecker* (*Roma triumphans*, *Sacer actus Inaugurat. et Coronat. Innocentii X.* 1645. s 1656.) *Rossteuscher*: *Historia Innocentii X.* Vittemberg 1674. in 4-to s egyebek.

CCXLI.

VII. Sándor 1655—1667.

Chigi Fábíus 1599-ben *Siena* városában tekintélyes családból, a híres *Chigi Ágoston* pénztőzsér nemzetségéből, ki X. Leó udvarában minden magas-állásunak barátja s kegyencze volt, vette származását. Atyját még kiseded korában elvesztette, s növekedvén a korban, az atyja elhunytán érzékenyen kesergő anyát jó viselete s a tudományokban tett szép előmenetele által igyekezett vigasztalni, mint híres tanítója *Citadius Celzo* fejezi ki magát. Rómába menvén, a szépreményű ifjunak *Pallavicinus Sfortia* előbb jezsuita, azután nagynevű kardinál, pártját fogta, s ily uton VIII. Orbán termei is megnyitak előtte, kit igen elmés költeményeivel még mint ifju megörvendeztetett. A szónoklati, történelmi, bölcsészeti, jogi s hit-tudományi tanszakokban magát igen kitüntetvén, az említett pápa által *ferrarai prolegátus*nak neveztetett ki, mely minőségben a háboruk, vész-kór s éhség daczára is 5 évig hiven szolgált. Majd a maltai szigetre szállított pápai sereg gondnokává s neritói püspökké mozdíttatott elő. A *westfáli békekötéskor* mint pápai követ oly érelyesen viselte magát, hogy Rómába visszatérvén, X. Incze által érdemei jutalmaul kardinálságra emeltetett, kinek halála után a *választók versengése s az udvarok agitatioi* miatt az apostoli szék három hóig volt betöltetlen, míg végre 1655-ki ápril 8-kán *Chigi Fábíus* ritka erényei, fényes érdemei s bő tudományosságaért az egyház fejeül megválasztatván, VII. Sándor név alatt lépett a pápai

trónra. Felemeltetése nemcsak a rómaiakat, hanem az udvarokat is megörvendeztette, mert szép tulajdonait mindenütt ismerték. *Palatius* a következő versekben magasztalja őt:

Fabius en Chisus, cunctatione sua factus *Alexander*
Quem *Thomae Kempis* virgo dictavit mater.

Chisius urgente matre, ex Italico Latinum fecit.

Dumque verba regulis alligaret,

Vitam ad Christi imitationem composuit.

Novae ac veteris eloquentiae magister

Servavit veterem, novam invenit,

Vocesque quas natura nesciebat, arte docuit.

Musae illi virgines, ac castae

In casto corpore custodire animam usque ad sepulchrum.

VII. Sándor mint pápa is oly szigorú életet vitt, mint valami remete vagy jámbor kolostori férfit. Jelmondatul sz. Pál e szavait választotta: „*Vivo ego, iam non ego, vivit vero in me Christus*“, s az írás ezen fontos helyének jelentőségével igyekezett is életét összehangzatba hozni. *Hálószobájában egy fekete koporsót tartott*, hogy a halálról meg ne feledkezzék. Fivérét, *Don Mariát*, az Egyházi-államok parancsnokává nevezte ki, annak fiát pedig kardinál-védnöknek. Midőn arról értesült, hogy *Christina* svéd királynő, ki már előde X. Incze alatt a katholika hitet titkon elfogadta, a trónról lemondott, s Rómába készül utazni, a híres pápai könyvtárnokot, *Holstenius Lukácsot*, szintén convertitát küldötte elébe *Insbruckba*, hol a tudós királynő a jeles férfit által a hitben még bővebben oktatván, az említett város főtemplomában a katholika hitvallást letette, még pedig roppant ünnepélylyel. Azután mintegy diadalmenetben vonult be az egyház fővárosába, hol tiszteletére ünnepélyek rendeztettek s a pápa által eltartására évenként 1200 dukátot biztosított. Ezen időtájban Rómában s a környéken oly borzasztóan dühöngött a vész-kór, hogy az ügyek vitele csaknem teljesen megakadt.

A velenczések VII. Sándortól segítséget kértek a törökök ellen, de a pápa rajtok másképp nem segíthetvén, megengedte, hogy a szükséges hadi költségek fődözésére az egyházi javak s vagyonos kolostorokra aránylagos adót vehetnek s azt beszedhetik. A pápa

ezen kegyességét azáltal igyekeztek a velenczések meghálálni, hogy 1657-ben megengedték a jezsuitáknak államukba visszatérhetni, tudván, hogy ezáltal VII. Sándornak kedves dolgot cselekesznek. 1661-ben *egész Olaszthonban az egyházi jövedelmek tizedét kívánta a pápa, hogy hazánkban a törökök ellen küzdő Lipót császárnak pénzt s fegyveres sereget küldhessen.* Mazarini kardinális Franciaország első minisztere a törökök ellen egy általános szövetséget tervezett, melynek feje a pápa leendett volna. Azonban VII. Sándor, ki Mazariniban nem bízott, az utóbbi föltételt el nem fogadta s a szövetség a kedvezőtlen politikai viszonyok miatt nem jöhetett létre. A pápa ellen Mazarini a fiatal XIV. Lajost felingerelvén, hogy ez a pápának kellemetlenséget okozzon, *Franciaország legbrutálisabb emberét, Crequi herceget,* követül Rómába küldötte. Midőn nemsokára a herceg kísérete a pápa testőreit minden ok nélkül megtámadta s azok által leveretett, a büszke francia uralkodó, kinek igen nagy gustusa támadt az egyházi birtokból könnyű módon egy szép s nagy területet adnektálni, a pápát haddal fenyegette s elégtételül az avignoni grófságot követelte, sőt annyira ment XIV. Lajosnak erőszakoskodása, hogy Rómában az őrségi téren egy szobrot állíttatott fel e felirattal: „*A Corsicaiak örökre képtelenek az apostoli székhely szolgálatára.*“ Később e szobor ledöntését megengedte ugyan a király, de a corsicaiakból többé testőrség nem állíttatott. A többi katolikus államok is, mint Portugál s Velencez, sek kellemetlenséget okoztak VII. Sándornak; mert már mutatkozni kezdettek előjelei azon átkos politikának, mely a következő században még határozottabban árulta el feladatát, s mely nem volt egyéb, mint, ha lehet, *lerombolni az egyház hatalmát!* De e szükséges hatalom nélkül az erkölcstelenség irtózatosan elterjedvén, az oltárok felforgatását az emberi méltóság porbarántása s a trónok lerombolása követte!! — A keresztények Chinában is irtózatos üldözéseket szenvedtek.

VII. Sándor elődei példáját követve, a pápai kamra költségén Rómát több új épülettel díszíté. Az előde által kárhozottat *Jansen-féle 5 tételt* s egyéb művekbeni 45 tévállítást szintén elvetette. 1665-ben egy formularét készített, mely szerint a szakadár jansenistákat a katolikusoktól meglehete különböztetni. *Peyrer Izsák* Kálvinféle

tévelyeit s a *praeadamitákrolí könyvét* kárhozlatta. De az író tévelyeit elhagyván s bocsánatért esedezvén, általa az egyházba visszafogadtatott. VII. Sándor 1661-ben kelt bullájában a *szeplőtlen fogantatás tana iránti vonzalmát világosan kitünteti* s az e tan elleni beszédeket és iratokat eltiltja, s ennek ünnepét nyolczaddal látja el. *Villanovai Tamás* ágostonrendi szerzetest s valentini érseket, valamint *salesi Ferencz* genevei püspököt a szentek közé írta. Idő folytán kiderülvén, hogy *Kalasantí József* († 1648. aug. 25.) jeles rendét, mely az egyház, állam s irodalomnak már is oly fontos szolgálatoakat tett, s különösen a nevelés s tanítás terén fényes érdemekeket gyűjtött, ellenei pusztá irigységből nyomatták el X. Incze által, azért 1657-dikben VII. Sándor egy külön rendeletében az *egyszerű fogadalmakat* visszaállította, s az érdemes rendet „világi papok társulatává” emelte, mely „*Congregatio Clericorum saecularium Scholarum Piarum*” elnevezése alatt is csüggedetlenül haladott ama tövises, de annál érdemesb s dicsőbb pályán, melyre azt a szent alapító vezette, kinek jóslata rendjét illetőleg é szerint beteljesedett, mely is ekképen hangzik: „*Non possum intelligere Institutum tam utile et a tota Europa expetitur, atque ab ipsis etiam haereticis collaudatum, humana malitia tam facile everti posse. Dum habnero spiritum, sperabo; videboque pristino statui restituendum.*” VII. Sándor a művészeteket s tudományokat igen kedvelvén, a szegényebb művészeket s tudósakat dusan gyámolitotta. A della Sapienza társoda bevégzésére roppant költséget fordított s ezen híres intézetet igen értékes könyvgyűjteménnyel ajándékozta meg. Pápasága első évében nem minden becs nélküli ifjusági költeményei nyomtatásban megjelentek, melyek 1656-ban. „*Philomathi Musae iuveniles*” cím alatt Párisban is kikerültek a sajtó alól.

E pápa egyik Constitutiójában határtalan dicsérettel halmazta el Jézus társaságát (1646. jan. 1.) s letelepítette a velencei köztársaságban. VII. Sándor 12 évi, 1 havi s 15 napi tevékeny pápasága után 1667-ki május 22-kén kimult a kor jámborai által gyászolva, a franczia eretnekek által pedig *épen eretnek lelkekhez illőleg* káromolva. Földi maradványai a sz. Péteregyházban takarítottak el s tiszteletére *Bernini* által egy szép emlék állittatott, melyen a halál száraz

keze fölemel egy redőnyt, mely a sirba való bejárást elzárni látszik. Fölötte a pápa szobra a kardinál-erények közepett. — Összes iratait közli Eggs már többször említett „Pontificium Doctum“ czimű jeles művében.

CCXLII.

IX. Kelemen. 1667 — 1669.

Az egyház igen szomorú helyzetben volt ekkor. *Rómában* szegénység s drágaság uralkodott; *Olaszhon* a törökök által szorongatott, kik VII. Sándor halálának napján *Candia* ostromát megkezdették. *Némethon* csak lassan épülhetett fel a harminczéves háború által ütött számos és súlyos sebekből; *Francziaországot* a külső harczok s belső vallási egyenetlenkedések majdnem egészen kimerítették, *Spanyolhont* a pártok s polgárháborúk dúlták; *Portugálban* a spanyolok s Braganzaház közti huzamos örökösödési tusák miatt 1640-től hiányzottak törvényes püspökök. *Lengyelhonban* egy töprengő s ingadozó jellemű király ült a trónon s *hazánk* a súlyos török iga alatt nyögött. *Az udvarok mind egyházellenes-érzelmeűek voltak. A szigorú katolikus párt* 1667-ki június 20-kán *Rospigliosi Gyula* kardinált választotta IX. *Kelemen* név alatt pápává, ki 1600-diki január 27-kén *Pistojában* (Toscana) igen előkelő családból vette származását. A gymnasiumi s bölcsészeti tanszakokat a „*Római Collegium*“-ban s a jogiakat *Pisában* oly sikerrel végezte, hogy mind a két jogból tudori rangot nyert. Azután az egyház fővárosában *Barberini Antal* kardinál házában élt egy ideig, míg az olasz költészetbeni kísérletei a tudománykedvelő VIII. Orbánnak megtetszvéen, a római udvar több hivatalaira emelte őt koronkint. Majd X. Incze által tarsusi érsekké s pápai nunciussá neveztetett ki, mely minőségben a spanyol királynak annyira megtetszett, hogy a kardinálsággrai emeltetését ismételve kérte a pápától, s helyette a római Liberiana bazilika részére, melyben *Rospigliosi* kanonok volt, jelentékeny összeget fizetett évenkint. 1657-ki április 9-kén VII. Sándor

sz. Sixtus kardinálja s udvari titkárává léptette elő, kinek halála után az említett évben s napon ugyancsak a *spanyol befolyás folytán* 29 napi székür mulva az apostoli székre emeltetett. Előbb azonban esengve kérte a kardinálokat, hogy őt támogatni törekedjenek, annál is inkább, mert, mint említettük, az egyház helyzete igen szomorú volt.

Valóban, Európa oly szomorú állásával szemben IX. Kelemen pápasága igen súlyos feladat volt, melyet ő mégis Isten segítségével üdvösen oldott meg. Hogy Rómában a szegénységet megszüntesse IX. Kelemen, ki igen jellemzőleg egy mellét feltépő pelikánt választott jelvényül ezen körirattal: „*Alūs, non sibi Clemens*“, a gabna-behozatali vámot megszüntette, az egyes pápai államok közti közlekedést tetemesen elősegítette, a posztógyáraknak szabadalmakat s ezek folytán nagy lendületet adott. Egy külön bizottmányt állított, melynek feladata volt arról tanakodni, miként lehetne a pápai alattvalók terhein könnyíteni. Az ily értekezletekre a roppant néptömeg tapsviharai közt maga is megjelent, s bár alattvalóinak érdekében bámulatosan sokat tett, mégis roppant *szerénységénél fogva népe jólétét szó- és írásban egyedül elődeinek tulajdonította*. Ezen erénye oly nagy volt, hogy a hálából tiszteletére emelt szobrokra nem engedte nevét vagy czimerét vésetni. A szegények iránti kegyességét már ifjúságában tanusította s *mint pápa naponként 12 zarándokot vendégelt meg palotájában, maga személyesen szolgálván fel nekik*. Ritka szeretete, alázatossága, melylyel az irgalom ezen nagyszerű művét oly édesdeden teljesítette, több protestánst, kik csak kíváncsiságból vegyültek a zarándokok közé, vonzott vissza őseik egyházába. Így a többi közt egy kálvinhitű gróf, ki IX. Kelemen ritka szívjóságától indítatva Jézus egyházába visszatért, felsóhajtott: „*Azon hit, melyet oly kegyes egyházfő vall, hibás nem lehet.*“ Havonként kétszer szokta az Ur igéit Róma három templomában a hiveknek s zarándokoknak több nyelven hirdetni, husvét, sz. Péter és Pál, Mária menybemenetele s mindenszentek ünnepein az élet kenyerét megtörni s dús alamizsnákat osztogatni.

Hetenként kétszer tartott kihallgatást, s hogy mindenkinek mindene legyen, *órákig ült a gyóntató-székekben, s a betegeket is gyakran látta el ő maga szentségekkel*. Hogy az idegenek előitéle-

teit Rómát s az egyházat illetőleg eloszlassa, rendelte, miszerint *tekintélyesb idegenek az általa kirendelt képzett férfiak által vezetessenek a nevezetességek megtekintésére.* A nepotismust gyűlölvén, nem engedte, hogy unokaöcsei állásukon fölüli házassági viszonyokat kössenek. Ezek egyikének, kit ő kiválólág szeretett, temetkezése napján kardinál-kinevezési Consistoriumot tartott, a kardinálok kérték, hogy a ravatalon fekvőt érzékenyen sirató testvér fájdalmait enyhítésére, ezt venné fel a szent-testületbe, IX. Kelemen *elfojtván rokonai iránti érzületét, idegennek adá a vörös kalapot.* Rokonait közösleges állásokra emelte, kiknek aztán egyike, a fiatal Rospigliosi a gazdag Palavicini leányt Genuából nőül vevén, külön tekintélyes családot képezett. A kedvezések, melyekben a nagybátya rokonait részesíté, igen jelentéktelenek voltak. Ama roppant jellem-szilárdságot, melylyel a rómaiak szeretetét s tiszteletét oly nagy mérvben biztosítá magának, tanusította ő mindenkor egyházfői tisztében is.

IX. Kelemen a leggyöngédebb atyai gondoskodással s előrelátással örködött Némethonnak az ősi egyházhoz hű maradt néhány tartománya fölött. Belgium s Lengyelhon ügyeire is kiterjeszté figyelmét, s 1668-ki fontos tartalmu főpásztori irata által Francia- s Spanyolhont kibékítvén, a fejedelmek közt általános egység jött létre. A tévutra vezetett s felfuvalkodott XIV. Lajost is bölcs tapintatával annyira megnyerte, hogy a már főnebb említett szobor elmozdítását az őrsegi térről megengedte. A jezsuiták s jansenisták közti vitályokat egy róla nevezett békével igyekezett megszüntetni s a X. Inceze meg VII. Sándor ez ügybeni határozatai ellen kikelt aleti, pamiersi, beauvaisi s angersi püspököket is aláírásra birta. De a jansenisták a pápa engedékenységet s békészeretetet észrevevén, megint versengni kezdtek, s így a béke nem sokáig tartott. Ugyanazon békés érzületénél fogva a portugáli püspököket, kik már 28 év óta pápai megerősítés nélkül működtek, megerősítette s a portugáli udvar követét Rómában elfogadta. Bár a *francia királynak kedvencz terve volt a növekedő osztrák hatalom gyöngítése,* mégis IX. Kelemen esedezésére 6000 főből álló jeles csapatot küldött hazánkba a törökök elleni harcok sikeresb folytatathatására. A kereszt ezen leghatalmasb ellencinek megtörésére a velenczészeket Candia

megvédésében, melyet az osmanok folyton ostromoltak, jelentékenyen segítette s egy hadsereg megindítására még a francia királyt is rávette. De mégis minden törekvései s roppant áldozata daczára is Candia a törökök hatalmába esvén, az egyház jóléte s érdekeiért remegő szíve 1669-ki december 9-kén fájdalmában megtört.

IX. Kelemen igen nagy előmozdítója volt a művészeteknek s tudományoknak. E tudománykedvelő pápa 1667-ben a *csiksomlyói tanoda fölsegelésére* évenként 30 scudit ajánlott, mely összeget az említett tanintézet a mondott évtől 1823-ig huzván, így az összesen 4680 scudit nyert az apostoli szék kegyéből. (V. ö. Tanodai Lapok, 1863. I. Félév, 11. sz. 125. lap.) — Rómát több épületekkel díszítette s a művészek nem győzték bőkezűségét magasztalni. — *Krisztina* svéd királynőt, ki VII. Sándorral nem birt jól kijönni, IX. Kelemen igen becsülte. — *Alcantarai Pétert*, *pazzii Magdolnát* s *Beltrám Lajost* a szentek, *limai Rózát* meg a boldogok tiszteletére méltatta. *Csupa kardinálokból felállította a bucsuk s ereklyék gyűlekezetét.* A külső országokbeli missiókra kiváló gondot fordított, s a küldéreknek szigoruan megtiltá a kereskedést, mint a mely őket szent hivatásuk teljesítésében csak gátolná. — A Jézus-társaságát „*apostoli szeretetéről biztosította, mint egy oly szerzetet, mely híressé lett tagjai által, kik buzgóság s vallásosság, a szent és szép tudományokban, a saját és mások lelke üdvében való jártasságuk által ékeskednek s a szent-szék ügyében tanúsított kiváló érdemeik által kitűnnek.*“ (Litt. Apost.: Religiosorum virorum. 1668. sept. 20.) A nemeskeblű, szerény, jótékony, alázatos s mindenki által méltán szeretett egyházfő 2 évi, 5 havi s 19 napi dicsteljes pápasága után ahhoz költözött, kinek ő e földön oly tevékeny helytartója volt. Földi maradványai *egy igen egyszerű koporsóban* a Liberiana basilikában tétettek le kivánsága szerint nyugalomra, s nyughelyét ezen általa rendelt sirirat: „*Clementis IX. Cineres*“, jelölte. De közvetlen utóda X. Kelemen a dicső egyházfőt méltán megillető siremléket állíttatott tiszteletére a következő felirattal:

Ut pompam fugeret, etiam sua adscripsit Alexandro.

In monumento hoc, sibi parato monumento,

Ut ex solio in solo jaceret,

Communi contentus terrae sepulchro.

Humi adhuc leterent magni cineres,

Ni Clementi IX. Clemens X. insta fecit.

Palatius többször hivatolt jeles művében így magasztalja őt:

Providentiam suscipe non prudentiam

In creatione et administratione Clementis:

Roma cum premerent inopia, dolores, aerumnae,

Ex Creta Turcae imminerent Italiae,

Pax ipsa suspecta Germaniae,

Doctrinis divisa Gallia,

Lusitania in bello timida, sine pastoribus moesta.

Ambigua sub anxio rege Polonia,

Orbis ipse dissonaret ad Urbe.

A római Bullariumban 40 Constitútiója van (Tom. VI. pag. 234—288.) s egy az említett mű folytatásában (Continuatio Bullarii Romani, P. IV. Luxenburg. 1730. pag. 202—204.) — A hires *Macedo Ferencz* minorita egy szép dicsbeszédet irt tiszteletére.

CCXLIII.

X. Kelemen. 1670—1676.

IX. Kelemen halálára *huzamos Conclave* következett, mely azonban mint mindig, azzal végződött, hogy az választatott meg, kit a kardinálok legkevesebbé gondoltak. Az említett pápa *Altieri* kardinált igen jól ismerte s őt pápasága utolsó napjaiban utódaul ohajtá, még pedig nem minden jámbor szándok nélkül. Ezt világosan tudtul is adá; midőn az új kardinál a pápa halálágyához méne, hogy annak kinevezetéseért köszönetet mondjon, így szóla hozzá: „*Isten önt utódomul rendel; erről nekem előérzetem van.*“ És ugy történt. 1669-ki dec. 20-án elkezdődtek a választási működések s a következő 1670-ki ápril 29-kén *Altieri* lön a pápa, ki X. Kelemennek nevezé magát

Altieri Emil Rómában született s egy igen tekintélyes ősi nemes család utolsó fisarjadéka volt. Atyja *Lorenzó* romai patricius

vala, ki egy régi családhoz tartozott, mely több tudós s érdemes férfiut birt fölmutatni. *Catari*, ki az öreg Altieri Lorenzót még ismerte, őt erős szellemű, méltóságteljes magatartású s emellett igen szerény férfinak festi. *Emilió*nak öregebb fivére, *Giovanni Battista*, VIII. Orbán alatt kardinál volt s tán egyházfőül választatik meg, ha őt a halál el nem ragadja. Ez a család palotájának igen diszes alakot adott. Emilio a polgári s egyházi jog tanulmányozására adta magát, azután mint az apostoli munitiura tagja *Lancellotti Ker. Jánossal* Lengyelhonba utazott; innét visszatérvén, említett fivérét a camerinai püspökségben követte, ki a szent-testületbe lépett. Már ekkor valószínűleg maga Emilio emeltetett volna a kardinálságra, ha az elől el nem illan, bátyjától e kitüntetéset elragadni nem akarván. X. Ince által mint nuntius a *Massaniello* által felizgatott Nápolyba küldetett, hol ildomos s tapintatos magatartása által minden pártnál tekintélyre vergődött. E minőségben nyolcz évig dicsteljesen működött. Az utóbb említett pápa halála után a Conclaveban egybegyült kardinálok mint béke-eszközlőt Felső-Olaszthonba küldötték s VII. Sándor által a püspökök s szerzetes-rendek ügyeit intéző gyülekezet titoknokává neveztetett ki. IX. Kelemen halála előtt egy hónappal a pápai kamara elnökévé s kardinállá léptette elő. E pápa elhunytá után a kardinálok versengése folytán 4 hó s 20 napig volt üresedésben az apostoli szék, míg arra az említett évben s napon Altieri Emilio választatott meg 80 éves korában, ki előde iránti hálából X. Kelemen nevet vőn fel, miután a kardinálok őt erővel kényszerítették a pápaság elfogadására, melytől hajlott kora tekinteléből oly igen szeretett volna megszabadulni.

X. Kelemen apápai trónra emeltetését egy köriratban tudatta katolikus világgal, kijelentvén, hogy sulyos tiszte teljesítése végett annak esedezését nagyon igényli s azért egyszersmind Jubilaumot is hirdetett. Azután támaszt keresett, hogy legyen kivel a kormányzat sulyos gondjait megosztani, miután ő mint aggastyán minden után maga nem láthatott. A szent-testületben közel rokonai nem voltak. A pápa fivére, az *Altieri-ház* utolsó világi tagja, csak egy leányt hagyott hátra s meghagyta, hogy annak leendő férje az Altieri nevet vegye föl. Az Altieri ház örökösét *Puluzzi* kardinál unokaöcscse vette nőül. Ez által a két család egyesült, s X. Kelemen

a nevezett támaszul e családból *Pauluzzi Pauluzio* kardinált szemelte ki, ki szerencsére igen magasztos s nemes érületű férfiú volt.

X. Kelemen pápasága alatt a törökök által igen szorongattak a lengyelek, kivált miután a magyar forradalom is a kereszt örökös ellenségével szövetekezett. A szent-atya előbb a lengyel nagyokat királyukkal kibékíteni törekedett; azután a kardinálok által gyűjtött pénzségélylyel örvendeztette meg őket. Így előbb 30,000, máskor 16,000 s ismét máskor 70,000, összesen 116,000 skudit küldött nekik s megélte azon örömet, hogy a lengyelek az ő támogatása folytán 1674-ben a törökökön fényes győzelmet vittak ki. Egy „*Turcarum signa a Polonis relata*“ fölirattal ellátott emlékpénz örökitette ezen eseményt. — *Michailowitsch Elek* czár Moszkauból követséget küldött Rómába, hogy a czári czimet a pápa által elismertesse, azért a törökök ellen a lengyelekkel harcolni ígérkezvén. A pápa legünnepélyesebben fogadta a követséget, dicsérte a czárt ajánlataért, de igen fájlalta, hogy kérelmét a czári czimre vonatkozólag nem teljesithette, miután a keresztény világban a római császáron kívül mást császárrul elismerni nem lehet. A pápa ezen válasza Lipót császárt igen megörvendeztette. — X. Kelemen korában ütöttek ki az ugynevezett *Regál-jogok fölötti viták*. IV. Henrik koraig csak a királyok által alapított egyházi javadalmak időközi jövedelmeit s székbetöltési jogait vették igénybe az uralkodók. IV. Henrik ezen jogokat az egész Franciaországra kiterjesztette s azokat XIV. Lajos is követelte. Az aleti s pamiersi püspökök e jogtámadás ellen kikeltek s X. Kelemenhez fordultak s csak ennek halála akadályozta meg egyelőre a vita még hevesebb kitörését. Az is kitűnt, mily kevéssé volt őszinte a jansenisták hódolata IX. Kelemen alatt, mert *Arnaud Henrik* angersi püspök most meg a *quaestio iuris et facti megkülönböztetésével állott elő*.

E pápa igazságszeretetéről tanuskodik, hogy midőn értesült volna, miszerint a bécsi udvar neheztel azért, hogy előde a németek közül egyet sem méltatott a kardinálságra, a híres *Gustáv Bernárd* fuldai apátnak azonnal vörös kalapot küldött. Békeszeretetét meg nagyszerűen kimutatta az által, hogy a genuaiakat s savoyaiakat, kik közt birtokaik határai miatt surlódások ütöttek ki, kibékítette; s a kölni választó-fejedelmet, valamint a münsteri püspököt is, bár

sikertelen, a Belgium elleni harczról lebeszélni törekedett s kevés halála előtt a császár- meg francia királynak új béketervet ajánlott. *Kamienic* 1672-ben a törökök által elfoglaltatván, a lengyelek azoktól igen szorongattattak, de mint már említők, X. Kelemen jelentékeny támogatása folytán a lengyelek a kereszt ellenein diadal-maskodtak.

X. Kelemen 1675-ben megtartotta a XIV-dik *rendes nagy Jubilaeumot*, melynek üdvös befolyására s a zarándokok kényelmére mindent elkövetett. Így a többi közt a zarándokok elfogadása, táplálása s ápolása végett alakult *Szentháromság-egyletet megerősítette*. De a jubilaumi év szent örömeit egy olaszthoni nagy földrengés zavarta meg, mely igen nagy károkat okozott. Ezeket azonban a szent- atya bőkezűségével elviselhetőkké tenni iparkodott. Alig végződött be a jubilaumi év, midőn a perzsák s moszkauai czár követek által a pápától segítséget kértek a törökök ellen. E kérelmök azonban szíve legmélyebb fájdalmára nem teljesithette. — 1676-ban a *banditák Nápoly területén* garázdálkodván, az alkirály elűzte őket, s ekkor aztán az Egyházi-államokat kezdék nyugtalanítani. Innét a pápa s alkirály közt egyenetlenkedések támadtak, melyek megszűntekor X. Kelemen már nem volt az élők közt.

X. Kelemen pápasága alatt több bulla, constitutio s decretum bocsáttattak ki, melyek közt több igen fontos okmány is található. A *Bullarium Romanum* VI. kötete 61 constitutiót tartalmaz, annak folytatása pedig egy brevét, s 140 constitutiót. Ezek közül említendő a „*Superna magni* etc.“ constitutio, mely a szabályzatos papságnak részére bőviti a husvéti gyóntatás eddigi korlátozását s a mely Franciaországban a gondozott papság részéről ellenkezésre talált; az *Indicis Congregatio* által ezen jansenisticus műnek kárhoztatását tartalmazó okmány: „*Monita salutaria B. V. ad cultores indiscretos*“; a *Collegium Germanico-Hungaricum* részére engedélyezett kiváltságok, valamint a magyar, lengyel, osztrák, horvát, sváb s egyéb egyetemek meg tanintézetekre vonatkozó iratok. — Hatszori kinevezésével 20 kardinált adott a szent-testületnek, kik közt a későbbi XIII. Benedek is volt. — X. Kelemen 6 évi, 2 havi s 24 napi pápasága után élte 87-dik évében 1676-ki jul. 22-kén kimult. Tetemei az általa szépen helyreállított sz. Péteregyházban *SS. Sac-*

ramento kápolnában takarítottak el s egy pompás siremléket emeltek ott tiszteletére, melynek szobrait *de Rossi Mattia*, a pápa szobrait pedig *Ferrara Hercules* készítette. Ezen egyházfő is igen foglalkodtatá a művészeket s a *Maria Maggiore* egyház külső ékítésének bevégzésekor, melyet még előde kezdett meg, X. Kelemen annak ezen egyházban 1671-ben egy pompás emléket állíttatott a következő felirattal:

Clementis IX.

Aeternae memoriae Pontificis magni Cineres

Ne absque ullo sepulchrali honore,

Sicut ipse iusserat, humi laterent.

Clemens X. Pont. Max.

Benefactori suo

Et ob spectatum fidei selum,

Ob egregiam erga omnes beneficentiam

Et charitatem

De re Christiana optime merito,

Grati animi monumentum

Posuit

Anno Domini MDCLXXI.

CCXLIV.

XI. Incze. 1676—1689.

Odeschalchi Benedek 1611-ki május 16-kán *Comóban* nemes s stenfélő szülőktől vette származását. Atyját *Odeschalchi Livius*, anyját *Castella Paulának* hitták, kik gyermeköket minden magas állásuk igényelte ismeretekben s tudományokban kiképeztették. Róma és Nápolyban jogot tanult, ebből tudor lőn s visszatért az örök-városba, hogy ott jámbor magánéletet vigyen s csak nagy nehezen lehetett őt nyilvános hivatal elfogadására bírni. Élte 29-dik évébea apostoli főjegyzővé s 34-dikben kardinállá neveztetett ki, 1640-ben *Piconóba* küldetett, s a reábizott ügyet oly pontosan s

ssép sikerrel végzé, hogy fejedelmének megelégedését teljesen kiérdemelvén, általa a tartomány kormányzójává léptetett elő. Később Rómába viszzatérvén, háza valóságos mintájává lön a többieknek. Mint ferrárai követ az Egyházi-államok ezen részének a nagy drágaság alatt *valódi egyiptomi Józsefe volt ő*, annyira, hogy czimere alá mindenütt e szavakat írák: *Benedictus Odescalchi PP.* azaz: „*a szegények atyja.*“ Három évi ily áldott működése után őt a pápa (X. Incze) novarai püspökségre emelé, de azután ismét visszahitta őt, hogy tanácsával éljen. Föláldozó szeretete annyira ment, hogy ő, midőn a pápai kincstár egészen kimerítve volt, Lipót császárnak s a lengyel királynak a törökök elleni háboru folytatására saját vagyonából 90,000 scudit küldött, anélkül, hogy az illetők csak legkevesebbé gyanithatnák is a nagy ajándék küldőjének nevét. Midőn IX. Kelemen halála után őt általánosan egyházfőül akarák megválasztani, mindaddig könyörgött, míg a Conclave tőle elállott s Altierihez fordult. Midőn ez hat évi pápasága után elhunyt, az egész római nép őt jelölé ki utódul, s a biboros atyák alig léptek a Conclavéba, midőn *egyhangulag* pápá kiálták ki. Ő azonban minden eszközt megragadott, hogy ama legfőbb méltóságtól megszabaduljon, miért a Conclave hat hetig tartott. Midőn látná, hogy attól nem menekülhet, következőleg nyilatkozott: „*Már a szent-testület oly világos s határozott akaratával nem ellenkezem, de igen kérem azt, hogy jól megfontolja a lépést, melyet tenni akar. Minthogy a dolgon még változtatni lehet, én kijelentem, hogy pápaságom legfőbb műve leend a régi egyházi fegyelem helyveállítása; azt előbbi fényébe visszahelyezem s minden visszaéléseknek, melyek az egyházba becsusztak, hadat fogok izenni.*“ E határozott nyilatkozat valóban már mutatni kezdé hatását, de midőn Nagyboldogaszony ünnepén az ékesszóló *Recanti* capucinus a jó pápának jellemképét rajzoló, ez annyira megragadta a kardinálokat, hogy tudván, miszerint ama képet kisésem valósíthatja jobban, mint Odescalchi, a még Franciaországból megérkezett kardinálokkal együtt őt egyhangulag megválaszták s még a Conclavében bemutaták neki hódolatukat. Erre megmutatá magát a római népnek, mely az egész városból a Vatikán elé özönlött. Nem lehete ekkor rendetlen zajt hallani, vagy kitörő örömtüntetésekét látni, hanem annál nagyobb mérvben mutatkozott min-

denki arczán a szent meglepetéssel, csodálattal, s istenességgel egybekötött vidámság, és mindenütt buzgó fohászok röpítették az égbe, hogy a hatalmas Isten ezen örvendetes eseményt az egész kereszténységre s Rómára nézve áldja meg. Ő az egyház fejévé 1676-ki sept. 22-kén választatott meg s X. Incze iránti hálából magát XI. *Inczenek* nevezé.

E kitünő tevékenységű pápa V. Sixtushoz egyházkormányzati erélyben igen hasonlított. Ugyanis mindjárt pápasága elején bámulták ritka tapintatát s különös ügy-buzgalmát. Mily szép fogalma volt a hivatalok viseléséről, mutatja a többi közt ezen mondata is: „*Tribunalia erecta sunt non ad decorem personae, sed persona electa est ad custodiam Magistratus.*“ Hogy az apostoli kamara bevétele s kiadása közti kellő arányt fõntartsa, az államháztartás egyszerűsítését oly szép eredménnyel vitte keresztül, hogy a népre nézve több terhes adó eltörlése daczára is, a bevétel jóval fölül multa a kincstári kiadásokat. A nepotismust teljesen elnyomni törekedett. Az egyházi méltóságokra s tisztekre emelendők kellékeit illetõ régibb rendeleteket fölelevenítette, meghagyván, miszerint a kinevezéseknél egyedül az érdem és képesség, nem pedig egyéb körülmények, okok, összeköttetések veendők tekintetbe. Az örök-városban igen meglazult egyházi fegyelmet üdvös intézkedések s rendeletekkel törekedett javítani. Az igen elterjedt fényüzésnek s a római nők erkölcstelen viseletének gátot vetett. Erélyesen kikelt azon tudományukat fitogtató hitszónokok ellen, kik egyházi beszédeiket haszontalan sophismák, szóvirágokkal s mesékkal vélték fűszerezhetni, szigoruan meghagyván, hogy egyedül az Ur igéit hirdessék, azon utasítások szerint, melyeket a papnödeldékben tanultak. A hit tisztaságának fõntartására is különös gondot fordított. Így a többi közt a régi s ujjab hittudományi művekből kiszórt 65 tetelt elvetette, mint a *procabibilismus nagy részbeni kifolyását*; s ámbár *Molinós Mihályt* különben szerette, mégis annak rajongására vezető 58 tévczikkét (*Quietismus*) kárhoztatta s hason érzelmű társával *Maria Antallal* együtt az Inquisitio börtönébe vetette.

Ámbár XI. Incze az apostoli székre emeltetését a conclavei hatalmas francia pártnak köszönhette, mégis nem sokára XIV. Lajossal meghasonlott, s ezen feszültség egész pápasága alatt tartott.

Mire a szállásszabadság eltörlése adott alkalmat, mely a külső udvarok követeinek azon előjogából állott, hogy a bűnösöknek nemcsak palotáikban, hanem még azokkal határos épületekben is menhelyet adhattak. A pápa egészen elvult határozva, hogy ezen, az igazságkiszolgáltatást nagyban gátoló kiváltságot teljesen megszünteti. Ezt elődei közül már többen tervezték, névszerint a ritka erélyű V. Sixtus is. A császári s spanyol követek, valamint Krisztina királynő is az említett kiváltság megszüntetése mellett nyilatkoztak oly föltét alatt, ha arról a francia király is lemond. Ez azonban nemhogy bejegyezett volna a pápa kérelmébe, hanem szokása szerint büszkén tudatá vele, hogy *ő nem szokta mások példáját követni, hanem egyebek kövessék az övét.* XI. Incze azonban nem engedte magát a király nyers magatartása által elrettentetni az igazság érdekében megkezdett tervének kivitelétől. 1687-ki májusban egy bullát bocsátott ki, melyben V. Sixtus s egyéb pápák által azok ellen hozott rendeleteket, kik, hogy az igazság méltán sujtó karját kikerüljék, *asylumokba* menekültek, megújította, s mindazokat, kik a jövőben is a szállásszabadság jogát igénybe merik venni, az egyházból azonnal (ipso facto) kizárottaknak nyilvánította.

XI. Incze 1687-ki novemberben tudósítá a francia udvart, hogy az új követet (De Lavardin) csak úgy ismerendi el, ha a szállásszabadsági előjogról lemond. Azonban a pápa ezen határozatának daczára *De Lavardin* 800 fegyveressel s 200 szolgálával bevonult Rómába, hogy XI. Incze rendeletével a király nevében daczoljon. A pápa a követet kiközösítette, s a sz. Luigi egyházat, melyben az orószakkal ünnepélyes misét tartatott, a legszigorubb tilalom alá vetette. A büszke francia király nem tűrhethén azt, hogy az egyetemes egyház feje saját jogkörében úgy lép fel, mint azt mágasztos hivatása s igazságszeretete kívánja, vak dühében irtozatos visszatörülésre vetemedett. A parlament előtt generál-procuratora által egy közzsínatra hivatkozott, Avignont, melyet oly aljasan irigyelt az egyháznak, seregével megszállotta, a pápai nunciussal Párisban, mint valami alávaló fogolylyal bánt; sőt dühe utóbb még annyira ment, hogy Franciaországot Rómától elszakítani, s a párisi érseket (*Harlei*) a francia egyház patriarchájává kinevezni szándékozott. Ime, mennyi keserűséget kelle ezen pápának eltűrni, hogy mindjárt

az apostoli székre emeltetésekor kimondott ezen elvéhez: „*Coecam esse iustitiam, quae non considerat personam pauperis, nec honorem vultum potentis*“, hiven ragaszkodott!! Végre jónak látta az igazság ellen harczoló király De Lavardint állomásáról visszahívni, kinek utóda *Chaulnas* alig érkezett meg Rómába, midőn XI. Incze 1689-diki aug. 12-kén élte 77-dik évében kimult, miután Jézus egyházát oly apostoli erélylyel 12 év, 11 hó s 2 napig kormányozta.

De lássuk egyéb működését is! Hasonló szilárd magatartást tanusított XI. Incze a már főnebb említett regálviták ügyében is. A francia király ellen, ki a regáljogot az egész francia egyházra kiterjesztette s annak minden időközi jövedelmeit telhetetlenségénél fogva adnectálta, két francia püspöknek főbbezvényét fogadta el s XIV. Lajoshoz küldött három brevéjében az egyház jogainak tiprása s jövedelmeinek elrablása ellen minden hatalmában levő módon tiltakozott. Erre a király régi terve szerint mindent elkövetett a pápa jogos hatalmának egész a lehetőségigi korlátozására, önmagát akarván a francia egyház fejévé feltolni. Összehívta a francia papságot, melynek gyülekezete *Bossuet* vezetése alatt a gallicán-egyház ismeretes négy híres tételét eredményezte, mint a fánczia kormány további eljárásának alapját a pápa ellen. Ez a négy tételt tartalmazó iratot a bakó által nyilvánosan elégettette, s a francia papságot, mint kötekedőt, hűtelent s lelkismerctlent egy külön iratában megróttá. A gallicán gyülekezet tagjaiból a király által a püspökségekre emelteket nem erősítette meg s még halála után is 30 ily főpásztor működött az apostoli szék megerősítése nélkül. XI. Incze s XIV. Lajos közt még akkor sem szűnt meg az egyenetlenkedés, midőn az utóbbi, hogy igazhitűségét kimutassa, a nantesi Edictum után neki rontott a hugonottáknak s azokat üldözni kezdette, s midőn azokat fegyveres hatalommal akarta az ő egyházba lépésre kényszeríteni, ezen erőszakoskodás ellen XI. Incze határozottan tiltakozott. Ép oly kevésbé helyeselte II. Jakab angol király eszélytelen eljárását, bár az a francia udvarral igen jó egyetértésben volt. Hogy XI. Incze órániai Vilmostal közvetlen összekötetésben lett volna, történelmileg nincs bebizonyítva.

A törökök 1683-ban *Bécset* ostromolni kezdvén, III. János (Sobiesky) lengyel királyt a császárral kibékíté, s arra indítá, hogy

a szorongatott város segítségére siessen. A francia király által felizgatott törökök megalázására I. Lipót császárnak 20,000 aranyat küldött. Ugyanazon ellenség megtörésére a velenczéseket jelentékeny tengeri haddal segítette. A német fejedelmeket is esengve kérte, hogy a császárnak s szorongatott hazájoknak segítséget nyújtásának (*Menzel: Geschichte der Teutschen, IX. 116.*) Oly nagy volt XI. Inczének a fenyegetett Austria s hazánk szomorú helyzete iránti részvéte, hogy a római nép a pápa könyeinek s benső imájának tulajdonította a kivivott győzelmet s a birodalom fővárosának megszabadulását. E győzelem Róma s Olaszthonban leirhatlan örömet idézett elő. Hálaünnepélyeket rendeztek. A szent-atya jelentékeny összegeket osztatott ki a szagények között, amnestiát hirdetett, s midőn a *Sobiesky* által a pápának küldött török-birodalmi főzászló Rómába megérkezett, roppant öröm s lelkesedésnek adá át magát az örök-város. A zászló a sz. Péteregyházban felfüggesztetett, s a pápa egész udvarával meg Róma népségével körmenetileg a *Maria del Popolo* egyházba vonult, hogy a sz. Szűznek e győzelemért hálaakat adjon. Ez szeptember 16-kán történt s a pápa rendelé, hogy e napon évenként *Mária névünnepé* ülessék. A következő évben a pápa közbenjárása s eszközlése folytán Lipót császár, *Sobiesky* lengyel király s a velencei köztársaság egy szövetséget alkottak, mely a nyugati emberiségnek tömérdek előnyére volt. A bécsi kapunál kivivott győzelemre egyebek is következtek. *Kassa, Érsekújvár, Buda, Pécs, a törökök ezen legerősebb helyei visszafoglaltatnak*, s a mi Magyar, Szerb meg Bosnyákországban az osmánok győzelmei folytán ezek kezeire került, mindaz néhány hó alatt ismét visszafoglaltatott. De nemcsak a szárazon, hanem a tengeren is fényes siker koronázta a pápai s velencei egyesült haderőnek működését. *Epirus, Achája, Lacedämon s Athen* a törököktől elvették. A törökök elleni háború a pápának 2.000,000 scudiba, *Szelepcsényi* esztergomi érseknek pedig 500,000 frtjába került. Ezt tán csak csinos összegnek tartják a pápák ellen hápogók is, kik, ha csak ezen egyetlen pápának hazánk iránt oly nagylelkűleg tanusított roppant jótéteményét megfontolnák is, lehetetlen, hogy hálás tiszteletre ne gerjednének az apostoli szék iránt, mely, a szó legszorosabb értelmében, *hazánkat a félhold undok igája alól folytonos segítségé-*

*vel felszabadította s így a polgárosodásnak megtartá. Ki előtt még ez sem érdem, az valóban régen bucsut vett elméjének használatától, s azért nincs fogalma a hálás tiszteletről! — E nemesszívű egyházfő Zzinyi s Frangepán megmentése végett is irt Lipót császár s királynak. S valóban a pápa ő szentségének hazánk iránt tanusított nagy jótekonyságát hálával fogadta az akkor még kegyeletesb nemzet, s örvendve hallá minden igaz magyar, hogy a király azon családnak, melyből ő szentsége eredett, tudnillik az *Odescalchi nemzetiségnek ajándékozta Ujlak várát*, az ahhoz tartozó uradalmat s a szerémi hgi czimet. Ez idő óta birja ezen család Ujlakot, melynek jagjai hű fiai lőnek a nemzetnek s hazának, s az egyház főbb hivatalait koronkint dicsően viselik, valamint most is van egy Odescalchi a bibornokok fényes testületében. Az ujlaki palota egy kisebb szobájában látható ő szentsége borszeszbe eltett szive, egy jókora *kövesülés*, mely halála után testében találtatott; *házi oltára, imaszámolya, kamaurája, stólája, kis fehér-csipkés kar inge*, sajátkezű jegyzeteivel ellátott *imakönyve*, *egy porcellán-findzsája*, melyet ugyancsak ezen varban látható becses ajándékokkal együtt az akkori chinai császártól nyert a jámbor, még a pogányok által is mélyen tisztelt egyházfő. Mily megható tudni, hogy azon pápának ki hazánkat oly forrón szerette s gyámolította, szive becses ereklyeül nálunk szent kegyelettel őriztetik. — Ezen egyházfőt *Szelepcsényi György*, esztergomi érsek s primás, 1684-dik év körül keltezett iratában kimerítően tudósítja a magyar egyház szomorú állapotáról, az eretnek lázangók erőszakoskodásairól, kik az Isten több szolgálait iszonyuan kinozták, megölték, a templomokat megszentelteleníték stb. (Ld. M. Sion 1868. VI. köt.)*

Ezen öröndetes eseményekhez járult még ama tudósítás, hogy II. Jakab Nagybritannia királya a katholika egélynek kedvező intézkedést tett. Így a többi közt, a *szűziesnek csufolt Erzsébet királynőnek ama valóban istentelen törvényét, mely szerint mindenki, ki nyilvános hivatalt akart kapni, a katholika hitet átkozni s káromolnia kelle, eltörölte. Aldai Nándor* amasiai érseket, ki neki mint apostoli nuncius a pápa nevében szerencsés országlást kívánt, a bámuló néptömeg s roppant fényes gyülekezei előtt fogadta, s azután *Castelmair* grófot mint követét XI. Inczéhez küldötte, s 150 év

mulva, ez első követség volt Angolhonból. Ezt kiki igen szerencsés s öröndetes eseménynek tartotta. Azonban az e fölötti öröm épen nem lehet huzamos; t. i. a nagybritanniai király nyilván katholikusknak vallá magát, mi által a türelmet hangoztató protestánsokat maga ellen felingerlé, s lázadás tört ki, mely Hollandiából pénzzel s fegyveresekkel támogatott. II. Jakab ellenei folyton szaporodván, kénytelen volt nejével s a walesi herczeggel Franciaországba menekülni, melynek uralkodóját sikertelenül kérte az angol király támogatására. A szent-atyát e szomoru esemény mélyen meghatotta, egybegyűjté a kardinálokat s nyilvánosan kijelenté, mennyire fáj-lalja a szerencsétlen király sorsát, s megjegyzé, hogy másrészt vigasztalására szolgál, miszerint II. Jakab igazi nagylelkűséggel áll a dühöngő vihar közepette, sőt még hazáját, hatalmát, királyi méltóságát elhagyni s életét is kész föláldozni a szent egély iránti lán-goló szereteténél fogva. A francia király iránt háláját fejezé ki, hogy a szerencsétlen királyi családot oly nagylelkűleg elfogadta s kérte őt a *Stuárt-háznak* további pártolására is. De máskép történt, mint XI. Incze ohajtá. Róma látta s bámulhatta a száműzött király erényeit. Öregebb fia *Eduárd* hasztalan kísérté meg egy csekély csapattal szerencsáját. Ifjabb fivére *Henrik* ostiai kardinál s a szent-testület disze lön.

XI. Incze 1683-ki január 20-kán kelt iratában esengve kérte a francia királyt, hogy ha Austriával szövetségre lépni nem akar is, de legalább az ellene kivont kardot tegye vissza hüvelyébe. De épen az ellenkező történt! A *francziák Némethonba betörték*, épen midőn a császári seregek legtekintélyesb tábornokai a magyar s szerb határszéleken a kereszténység dühös elleneivel harcztak, elfoglalák *Philippsburg, Mainz, Trier, Bonn, Worms s Speyer* városokat; ezen utóbbiban a császári székesegyházat felgyújták, s a *keresztény-nevet bitorló vad barbárok ezen szentélyt istálló- s tárházzá alakíták*, s midőn annak szilárd falait le nem rombolhaták, fölszag-gaták a császári sirboltoakat, szétszórák a császárok tetemeit s el-pusztíták a német nemzetnek ezen oly kedves sirházát, melyben császárai a halálálmát aludták. Azután Alsópfalzba rontottak be, megszállták *Heidelberget, Mannheimot* s Némethon egyéb erős vá-rai, városait, mindenütt tüzzel s vassal pusztítván. E hős tettet

(ó szégyen s gyalázat!) egy emlékpénzzel örökiték, melynek fölirata ez volt: „*Husz város a Rajnánál egg hó alatt meghódított.*“ — E barbár erőszakoskodást s vad dülást egyébiránt 1871-ben Bismarck s Moltke siettek kamatostól visszafizetni.

XI. Incze a híres *Fontana Károly* építész a sz. Péteregyház leírásával megbizta, ki a felhívásnak engedett is. E nevezetes műből kiderül, hogy azon maga nemében páratlan templom alapkővének letételétől egész 1694-ig, midőn Fontana az említett pápa halála után ama leírást bevégezte, mintegy 47.000,000 római tallérba került, a minták, a régi egyház lerontása, a Berniniféle nagy harangtorony, festések, lépcsőzetek, állványok s több efélek költségeit nem is számítva. — *Lipót* császár fogadalmához hiven ragaszkodva sz. István első magyar és apostoli királynak a szentek lajstromába való ünnepélyes egyházi beigtatását XI. Incze pápától egész alázattal párosult bizalommal kérte, s ünnepét aug. 20-ra kitűzette. — A katolikusok s protestánsok egyesülését *Spinola* indítványa szerint, mint előre várni lehetett, nem ellenzette.

Ime ilyen volt XI. Incze mint államférfiu, uralkodó s a katolika egyház feje, és még csak mint magánemberről akarunk röviden szólni. Házi élete takarékos, önmegtartóztató, mértékletes, szerény, emberbaráti s istenfélő volt. Rövid alvás után legelőször is a menynei dolgok s az örökkévalóságról elmélgodott, azután misézett, vagy ha ezt gyöngélkedése miatt nem teheté, a szent áldozaton jelenvolt. Erre egészen fölséges tiszte ügyeivel foglalkozék. Mulatság kedvéért sahasem hagyta el palotáját, s az azt környező pompás kertekbe sem lépett. *Egyetlen kis szobáczkában lakott* s csak testmozgás kedvéért lépett olykor a nagyobb termekbe át. Keveset evett s csak egyszerű étkekkel táplálta magát; ha a pápai méltóság jelvényeit viselnie nem kelle, csak elkopott, közönséges öltönyt hordott, melyet gyakran *ő maga javított ki*. Ámbár egykevéssé rozslátásu s a komolyságra hajlandó volt, mégis mindenkit nyájasan fogadott. Midőn a sz. Peteregyház vagy a lateráni Jánostemplomban ünnepélyes isteniszolgálatot tartott, arca a méltóságtól ragyogott, mely mindenkit elragadott, meghatott s mély vallási áhitatra buzdított. Az öt megragadó betegségben egyedül az örökkévalóságrai készüléssel foglalkozott s élte utóbbi napjaiban csak luccai *Maracci*

Lajos nevű gyóntatójának (a sz. Szűz gyülekezetéből) volt szabad hozzájárulni, ki jámbor, eszes s tudományos műveiről igen híres férfiú volt. Csak hét hét múlva látogathatta őt meg unokaöccse *Odeschalchi Livius*, kivel egyedül az emberi élet mulandóságáról beszélt s ajánlta neki, hogy jótékonyságáról híres családja e gyönyörű tulajdont s erényt tovább is gyakorolja a szegények iránt, megparancsolván neki, hogy azok közt egy jelentékeny pénzösszeget osszson ki.

A huzamos és súlyos betegség egészen kimerítette őt. Midőn halálát közeledni érezé, rendkívül vidám lőn. A haldoklók szentségeit ünnepélyesen fogadá, s ettől fogva kiki láthatá a pápát, bámulhatá nagylelkűségét és szilárdságát. Semmi fohászt, panaszt, vagy fájdalomt tudató szót sem ejtett ki ajkain a legégetőbb kínai közt. „*Uram, esenge, növeljed fájdataimat, de az állhatatosságot is.*“ Kisem láthatá a haldokló pápát anélkül, hogy erényei, méltósága és szentsége által a legmélyebben meghatva ne lett volna. Végre, miután mintegy két hóig türte a legiszonyubb fájdalmakat s a halálküzdelem majd két napig tartott, a körülállók fájdalmas kiáltásai s hangos zokogása közt élni megszűnt. Midőn Róma a *Capitolium harangja által* XI. Incze haláláról értesítettett, az egész város a legmélyebb gyászba borult. Mindenki érzé a nagy veszteséget. Eltakarításakor oly roppant volt a néptolongás, hogy sz. Péteregyháza a bámulatos sokaságot be nem fogadhatta. Mindenki akarta még egyszer az istenfélő pápa tetemeit látni, csókjaival illetni, vagy azokat érinteni. *Odeschalchi Livius* XI. Incze halála után tizenegy év múlva a sz. Péteregyházban pompás siremléket állíttatott annak, ki oly méltó volt sz. Péter székén ülni. XI. Incze magas testalkatu s tekintélyes, feje nagy, homloka komolyságot mutató volt. Szemei igen lénkek voltak s arczulata méltóságteljességet árult el; egész külseje a legszebb kinyomata volt a fejedelmi tekintélynek s egy pápa szentségének.

E részletekből láthatni, hogy ő nemcsak az újabb kor legnagyobb pápái egyikeül méltán tartatik, hanem egyszersmind méltó azon egyházfők közé soroltatni, kiket az egyház szentekké avatott.

Jellemének fővonásai voltak : *a szegények s szűkölködők iránti irgalma s rendkívüli kegyessége, a szent hit terjesztése s védelme iránti meleg buzgalma s hősiesség állhatatossága.* Irgalmát és jótékonyosságát az Egyházi-államok számos várasai s szegényei hirdették, s minden roppant kiadásai s üres pénztár daczára, melyet a pápai trónra léptekor talált, a római területet megmentette a súlyos adóktól, s emellett halálakor 100,000 aranyforint volt az apostoli kincstárban. *Több házat emeltetett, melyekben szegény gyermekek ingyen oktatottak s neveltettek.* Hitterjesztői buzgalmával az egész világot átölelte. Főgondját oda irányozta, hogy a fejedelmeket a keresztény szeretet kötelekeivel egyesítvén, szövetségek hatalmas törekvéseivel a keresztet s polgárosodás dühös ellencit megtörhesse ; azért a keresztény szeretet szellemét aláásó s ellenségeskedést hintő tévelyeket kiirtani törekedett. *A hitterjesztés érdekében több tanodát állított.*

Fölülmulhatlan állhatatosságát láttuk, s bármennyire törekedtek is őt a fejedelmek elnyomni, igazságos ügyében mégis ő lön utoljára a győztes. Halála után XIV. Lajos megtiltá egész udvarának felőle hátrányosan vagy illetlenül szólani : *„Kiki óvakodjék az udvarnál a nagy pápa fölött rosszul beszélni, a ki józan értelmű és nagy életszentségű férfit volt”,* mondá a király. Hogy mindemellett is az újabb kor ezen egyik legkitünőbb pápájáról az *elfogult franczia írók epébe mártott tollal írtak,* azt azon feszült állásból, melylyel a francziák iránta viseltettek, könnyű megérteni. Szintén franczia befolyásnak tulajdonítandó, hogy V. Fülöp által sürgetett cánonisatiója, melylyel XIV. Benedek, XI. és XII. Kelemen is foglalkoztak, végre nem hajtattott. — E derék egyházfő hazánkat is jól ismerte ; mert a *révkomáromi sz. ferenczesek naplója szerint,* fiatal korában az itteni várban tanulta a hadi tudományt s fegyelmet. Azért viseltetett oly jó hajlandósággal kedves hazánk iránt.

CCXLV.

VIII. Sándor. 1689 – 1691.

A kardinálok 1689-ki aug. 23-kán a Conclavéba mentek s majd kéthavi székür mulva 52 szavazattal *Ottoboni Péter* kardinált élte 80-dik évében okt. 6-kán pápává választák, ki részint hogy III. Sándor pápának a velenczéseknél igen kedves emlékét megújítaná, részint VII. Sándor iránti tiszteletből, kinek magas erényeit igen nagyra becsülte, magát VIII. *Sándornak* nevezte.

Ő *Ottoboni Márk* velencei lovag és nagy-korlátnok fia volt s 1610-ki ápril 22-kén *Velenczében* született. Itt kitünő sikerrel végzén a gymnasiumot, *Paduá*bán a híres *Licetus* s *Vecchis* tanárok alatt folytatta tanpályáját a csodaeszű ifju s már 17 éves korában a bölcsész, jogi tudományokból tudór-rangot, s a sz. Theológiából borostyánt nyert. 20 éves korában Rómába ment s a papi pályára lépett. Több állást pontosan betöltvén, számos vetélytársak ellentőrekvései daczára is a *Rota Romana* bírái közé vétetett fel; e minőségben oly erélylyel s buzgalommal működött, hogy egyszersmind erényei, megható szerénysége, bő jogi s hittudományi ismereteinél fogva mindenki figyelmét magára vonta. A legnehezebb feladatokat bámulandó könnyűséggel oldotta meg s hivatali működése egész folyamát a legjelesb decisiókkal együtt az illető közönség nagy hasznára kinyomatta. Az egyház javára tett hü s pontos szolgálatainak elismeréseül VIII. Orbán alatt ternii kormányzóvá s torcellii püspökké neveztetett ki, X. Incze által kardinálságra emeltetett, s két év mulva a bresciai infulával diszittetett fel, melyet aztán elhagyván, *vagandici commendás apát* lett s sz. Salvator kardinál-czimét, sz. Márkéval cserélte fel. VII. Sándor alatt Datarius lett. Majd mint pápai követ Velenczébe küldetvén, ritka szép tulajdonai által mindenkinek szeretetét megnyerte. X. Incze, VII. Sándor IX. és X. Kelemen, valamint XI. Incze pápák alatt mint 12 gyülekezet tagja s nagyrészt elnöke fontos szolgálatokat tett az egyháznak.

Igen ékes testalkatu, megnyerő külsejű, kedves társalgásu s fáradhatlanul tevékeny volt.

Az apostoli székre emeltetésén igen örültek a rómaiak s kivált Velencze városa, mely tiszteletére három napig tartó diszünnepélyeket rendezett. E hatalmas város üdvkívánatait 8 követ vivé meg Rómába; 200 év óta Ottoboni volt ismét az első, ki mint velencei az apostoli székre lépett. Ámbár VIII. Sándor sokban eltért XI. Incze szigorú magatartásától, de a francia zavarokat illetőleg annak nézeteit osztotta. Oda törekedett azonban, hogy az előde s a francia király közti surlódások békés uton egyenlítettessenek ki. Törekvéseit siker koronázta: Avignont a király környékével együtt visszaadta s a szállásszabadsági kiváltságról is lemondott. XIV. Lajos s országa iránt megelőző engedelkenységet s jó hajlamot tanusított. Azért a császárt s Velenczéseket is a törökök elleni had folytatására ösztönözte, hogy alkalmuk ne legyen a francia király ellen szövetkezni. De nem sokára jónak látta a francia udvar iránti magatartásán változtatni. A főnebb említett gallicán-gyülekezet tagjaiból kinevezendő főpásztorok megerősítését megtagadta, ha az ismeretes négy cikket vissza nem vonják. A francia király e feltételt el nem fogadta s azt elfogadni megtiltotta. Rómába küldött követei által tudósította az apostoli széket azon okokról, melyeknél fogva a négy cikket vissza nem vonhatja. Ezen ügy további kifejlését VIII. Sándor már meg nem élte. — A szerencsétlen II. Jakab király iránt meleg részvétet tanusított s egy hozzá intézett brevéjében őt türelemre s állhatatosságra buzdította, egyszersmind megígérte, hogy ügyét tehetsége szerint támogatandja. — Hazája iránti szeretetét tanusítandó, az akkori harczos *Morosini* dogének *Conti Mihály Angelo* kamarása (1721-ben XIII. Incze) által szentelt kardot és sisakot küldött. A török harczok folytatására a köztársaságnak 300,000 dukátot utalványozott s az *estei delle Carcere* apátságnak 40,000 scudira rugó tiszta jövedelmét, 2000 gyalog-vitézt toborzott s több hadi hajót szerelt fel. Ugyanazon köztársaságnak a törököktől elfoglalt vagy elfoglalandó városokban püspöknevezési jogot adott; a sz. Márk temploma főpapjának régi kiváltságait megerősítette; Lőrincz patriarchát, e város egykori istenfélő főpásztorát a híres *Justiniáni családból*, a szentek lajstromába iktatta. A pápa

által pénzzel s fegyveresekkel segített velenczések folytatták a törökök elleni háborút s 14 havi kemény ostrom után 1690-ki aug. 10-kén *Malvasia* városát bevették. Ugyanazon hős *Carnaro* kapitány *Caninát* s *Vallonát* is elfoglalta s 1690-ki októberben történt halála után a velenczések győzelme épen nem szűnt meg.

Krisztina svéd királynő kevéssel VIII. Sándor fölemeltetése előtt mult ki, s szép könyvtárát, melyet *Gustáv Adolf* egész *Német-honban* pusztítása alkalmával gyűjtött egybe, az apostoli székek hagyományozta azon nemes vendégszeretelért, melyet az iránta tanúsított. A hires s roppant-tudományosságu nőnek földi maradványai sz. Péter bazilikájában *Mathild* örgrófnő sirjának átellenében takarítottak el. VIII. Sándor eme gazdag könyvtárt, melyben nem kevesebb mint 1900 ritkabecsű kézirat is volt, a Vatikában állíttatta fel „*Bibliotheca Alexandrina*“ czim alatt, részint saját nevérol, részint a királynőéről, ki megterése után magát *Christina Alexandrinának* nevezte. Egy fölirat örökíti ezen adományt s VIII. Sándor emlékpénzt is veretett, melynek egyik lapján az ő mellképét emez irat körzi: *Alexand. VIII. Ottobon. P. O. M. cre. VI. Oct. 1689.*, a másik lapon pedig egy rakás könyv látható fölötte lebegő sassal, melynek melle előtti futó szalag o szavakat tartalmazza: *Ex regis Christinae thesauris*, a körirat meg ez: *Addito in Vaticano sapientiae pabulo, an. 1690.* — VIII. Sándor a már említett Justiniáni Lörinczen kívül a szentek közé írta még *Istenes Jánost*, *Capistrán Jánost*, a *Facundo Jánost* s *Baylon Paschálist*. — 1682-ben a francia pap-ság által tett nyilatkozvány ellen halála előtt három nappal a hires *Inter multiplicés*, bullát tette közé. Egy másik bullájában meg elvetette *Bougot* jezsuitának a közerkölcsiségre igen veszélyes tanát a bölcsész bünröl, mely szerint az ember, ki az Istenről s annak akaratáról mitsem tud, vagy az elkövetés pillanatában az Istenre nem gondol, tulajdonkép nem vétkezik, s azért ilyennek vétsége büntetést nem érdemel. A jansenisták tévtanait is kárhoztatta.

VIII. Sándor trónra léptekor az Egyházi-államokat 42.000,000 adósság terhelte, melynek mintegy fele a kereszténység közczélja, a török háborukra stb. fordíttatott. Ő a kiadást 200,000 scudival kevesbitette. Tehát rövid pápasága alatti háztartása épen nem volt oly rossz, mint azt nepotismusának tulzói kürtölgetik. Rokonait sze-

retto s azok felemeltetéséről gondoskodott. Így unokaöcscsei egyikét kardinál-védnöknek (első minister) s avignoni legátusnak nevezte ki; egy másikat, *Don Antoniót* a pápai államok szárazföldi parancsnokának, s a harmadikat a tengeri haderő vezénylőjének léptette elő. Azonban, mivel az élelmi czikkek adóját csökkentette s a szegények iránt is oly bőkezűnek mntatta magát, hogy általában a „szegények atyja“ diszcimmal tiszteltetett meg, a nepotismusért nem rótták meg őt annyira, mint némely elődeit. Jelmondata volt: „*Fortitudo, quae ex concordia sacerdotali provenit et Imperii.*“

Halála előtti napon a haldoklók szentségeit fölvevé s gyóntatójával meg egyéb jámbor papokkal az egély s örökkévalóság fölötti tárgyakról huzamosan beszélgetett. Halálát közeledni érezvén, magához hivatá a kardinálokat s így szóla hozzájuk: „*Deficiunt vires, Venerabiles Fratres, sed non deficit animus etc.*“, azután e szavakat rebegve: „*Et unam, Sanctam, Catholicam et Apostolicam Ecclesiam*“, 1691-ki febr. elsején kimult, miután az anyaszentegyházat 1 év, 3 hó s 26 napig oly dicsteljesen kormányozta. Tetemei a sz. Péteregyházban takarítottak el, hol Ottoboni kardinál igen drága sárga-keleti-márványból, mely az achathoz hasonlít, pompás sir-empléket állíttatott neki. Ez 1725-ben készült el s a következő, igen egyszerű fölíratot kapta említett kedves rokonától:

Patruo magno

Alexandro VIII. Ottobono Veneto

P. O. M.

Petrus Card. Episcopus Sabin.

S. R. E. Vic. Canc.

Anno Jub. MDCCXXV.

E szép erényekkel ékeskedő s huzamosb pápaságra is érdemes egyházfőnek életíratával számos előkelő, több nemzethez tartozó tudósok örvendeztették meg a történelmi műveket gyönyörrel olvasó közönséget.

CCXLVI.

XII. Incze. 1691—1700.

VIII. Sándor halála után 1691-ki jul. 12-kén, tehát öthavi székkür mulva, *Pignatelli Antonio* nevét vették ki a szavazatok kelyéből. Midőn őt XII. Incze név alatt kikiálták, mindenki megvolt győződve, hogy a nagy Inczék nyomdokit fogja követni, és e reményében kisem csalódott. *Contarini* értesítvénye szerint Pignatelli Antonio, a hires *Pignatelli-nemzetség* sarjadéka, 1615-ki márczius 13-kán *Nápoly*ban született. A római papnövelde- s egyéb tekintélyes tanintézetekben tanpályáját kitünő sikerrel futotta meg, s kivált a polgári, meg a pápai jogból igen nagy készültségét tanusított. Azután *máltai lovag* lett; majd mint Málta szigetének hitnyomozója s pápai követe tüntette ki magát, s ezen minőségben Flórencben 10, Lengyelhonban 8 s Németországban 4 évig igen fontos szolgálatokat tett az egyháznak. Visszatérvén Rómába, IX. Kelemen által püspökké s a püspökök meg szerzetesek ügyeit intéző gyülekezet titkárává léptetett elő. X. Kelemen s XI. Incze pápák alatt mint az apostoli kamara elnöke is igen kitüntette magát. Majd mint faenzai püspök, bolognai legatus s nápolyi érsek szép tulajdonaiért egyhangulag magasztaltatott. 1681-ben az utóbb említett pápa által az egyház körül szerzett fényes érdemeiért a szent-testületbe vétetett föl. Már XI. Incze halála után gondoltak reá a Conclavéban, s VIII. Sándor elhunytá után, mit kisem várt, még a francziák is hozzá pártoltak, s így az apostoli székre emeltetett.

Legelső pápai műve volt egy bulla, melyben a nepotismus kihágásait megszüntette s a melyre azután minden pápának megesküdnie kelle trónra-léptekor: „Egy pápának sincs ezentul joga fivéreit, rokonait s barátait bármily ürügy alatt közvetve vagy közvetlenül pénzzel, javak s hivatalokkal megajándékozni, még akkor sem, ha a pápa rokonait valódi érdemek diszitik. Minden diszhivatalok, szolgálatok, járulékok, melyek az apostoli kamarából szoktak különben a pápai rokonoknak kifizettetni, megszüntetnek, külö-

nösen pedig a helyettnökségek, avignoni legatusság, pápai csapatok parancsnoksága, a hadsereg tábornokságai s egyéb méltóságok eddigi állásai eltöröltetnek a pápai rokonokra nézve, mert az ezekkel egybekötött kiadás nagy volt. Ha a pápa rokonai szegények, ezekről csak úgy gondoskodhatik, mint egyéb szűkölködőkről. Ha az egyházfőnek valamely rokona valóságos érdemeinél fogva közkívánatra kardinálságra emelendő, annak évi jövedelme nem haladhatja meg az 1200 romai tallért. Ha e Constitutio meg nem tartatnék, úgy az utódnak első gondja legyen minden törvénytelenül adott ajándékok, hivataloktól s fizetésektől ezek birtokosait megfosztani s az ily rokonok jövedelmeit az apostoli kamara részére lefoglalni. . . .“

XII. Incze, ki számos egyházi hivatalokat viselvén, igen jól ismerte mindenütt a becsusztott visszaéléseket, azok kiirtása s a fegyelem felvirágoztatására mindent elkövetett s egyelőre is a leg-hathatósabb intézkedéseket tette. *Hazárd játékokat s a nevetséges hajviseletet eltiltotta.* Példásan megfenyítette azon főrangú tisztviselőket, kik megvesztegetettni engedvén magukat, a nagyobb ajándékok nyújtóinak adták a zsirosabb javadalmakat s hivatali állásokat. Az egyházi méltóságok s világi hivatali polczokra bámulatos tapintattal s ügyességgel tudta kifürkészni az érdemes s értelmes egyéneket. Igen egyszerű háztartást vitt s mindennemű fényezésnek esküdt ellensége volt. A fölösleges hivatalokat megszüntette s gondos takarékosága által évenként 80,000 tallérral gyarapította a pápai kincstárt. A nepotismust, mint idézett bullája mutatja, há tározottan gyűlölte. Azért rokonainak, kiket mi hivatalra sem emelt, megtiltotta a Rómábai menetelt. *Rokonaiul a szegényeket tekintette, kiknek gyámolítását a pápák egyik legszebb kötelemének nevezte. Közülök több czret palotájába fogadott, az árva, elhagyott fiukat s leánykákat nagy gondnal összegyűjtette, palotájában oktattatta s jövőjükről is gondoskodott. Az igazán szűkölködők fölsegélésére 300,000 tallérmnyi alapítványt tett.* A henye, munkakerülő koldusokat az államra veszélyeseknek tartván, kemény rendeletekkel igyekezett őket munkára szorítani, vagy ha dolgozni épen nem akartak, az Egyházi-államokból kitiltotta. *Az erkölcsromboló szindarabok adását meg nem engedte s a Lotto ellen hozott rendeleteket megújítván,*

azok áthágóit gályarabságra ítélte. Az egyház javainak különféle ürügyek alatti megrablását gátolta s a karmelita-rend eredetéről heves vitatkozókat mind a két részről elhallgattatta. A római közcsend s biztonság föntartására is kiváló gondot fordított. Az igazság gyors és lelkiismeretes kiszolgáltatására a róla nevezett „*Forum Innocentianum*“-ot állította fel.

Az 6 pápasága alatt a francia udvarrali viták is bevégeztettek. Két évi értekezlet után végre a püspökök mindazt, mit az 1682-ki gyülekezetben végeztek, semmisnek nyilvánították, s „*Ő szentségének lábaihoz borulva, az apostoli székhely ellenkezésökhért a legmélyebb fájdalomukat s őszinte bánatukat nyilváníták.*“ S csak miután hódolatukat okmányilag is bebizonyították, erősítették meg a pápa által. De a francia kormány a 4 gallicán cikket nem vonta vissza formszerűleg. A Regáljog XII. Incze beleegyezésével Lotharingiára is kiterjesztetett. A Jansenismust illetőleg a löweni hittani karhoz s a belgiumi püspökökhez két brevét menesztett. De mivel azok tartalmát a jansenisták saját előnyükre kizsákmányolni igyekeztek, 1696-ban egy brevében határozottan VII. Sándor Constitutiója mellett nyilatkozott, s néhány, a spanyol alföldön megjelent s Jansenféle tévtanokat tartalmazó iratokat is kárhozvont. A Bossuet s Fenelon közti vitában, az utóbbinak „*Maximes des Saints*“ czimű művét illetőleg XII. Ineze az előbbinek adott igazat. Fenelon igen szép példát mutatott akkor, midőn az apostoli szék ítéletét egész alázattal fogadta s azon teljesen megnyugodott. A derék érek mindjárt a legközelebbi ünnep alkalmával 1699-ben hibás tételeit s vételeit hivei előtt ünnepélyesen visszavonta. Miért őt a pápa egy brevében megdicsérte, örömét fejezván ki, hogy *annyi ragyogó erényekkel ékeskedik, melyek koronája az alázatosság.*

Mi XII. Inczének az európai hatalmak iránti magatartását illeti, elhagyta azon franciaellenes politikát, melyet az apostoli szék VII. Sándor óta majd minden kivétel nélkül követett. A velencei követ értesítése folytán a XIV. Lajossali kibékülése után II. Károly spanyol királynak, kivel előbb a nápolyi Inquisitio miatt vitába keveredett, azon tanácsot adta, hogy a francia herceget általános örökösének nevezze ki. I. Lipót császárral is többféle vitája volt,

de mind a két részről bíbel engedelkenység nem engedte azt szabadúsáig menni. — E pápa a törököktől visszafoglalt városok helyreállítására szintén igen szép pénzsegélyt küldött hazánkunknak. — 1699-ban már 85 éves levén, ámbár a betegség által már igen gyötörtetett, mégis a külföldi követek szokásos audientiáit megtartotta. Egy 4-dik juniusban kiadott ünnepélyes bullájában a következő XV-dik *rendes Jubilaeumot* *kikirdette*, melynek nagy pompával megnyitását a rómaiak nem csekély öröme 1699-ki decz. 24-re (karácson vigélye) határozta. De e napon már oly gyöngye volt, hogy a szokott ünnepélyek vezetésére, melyeket különben mindig a pápák szoktak személyesen vezetni, kénytelen volt a tekintélyes *Bouillon* francia kardinál meghatalmazni. A Jubilaeum 1700-dik évben nagy fényvel s lelki haszonnal tartatott meg. A pápa betegsége kissé jobbra fordulni látszott, de a nép előtt még nem mutathatta magát. Aközben az udvaroncok közül némelyek a pápaválasztást illetőleg oly kiméletlenül kezdtek intézkedni, hogy az XII. Incze tudomására is eljutott, ki is a nevezetteket kegyeletlenségökért keményen megfeddette. A nyár folytán már szobáját is elhagyhatta, de üdülése csekély ideig tartott, mert már 1700-ki sept. 28-kán kimúlt, miután a legfőbb pásztori tisztet 9 év, 2 hó s 15 napig oly apostoli buzgalommal viselte. Az egész katolikus világ zarándokainak roppant tömege osztá fájdalmát a római néppel s követé az erényes pápa tetemeit sz. Péter bazilikájába, hol egy igen egyszerű márvány alatt, melyen csak e szavak állottak: „*Innocentius XII. Pont. Max.*“, takarítottak el, saját kívánsága szerint.

XII. Inczét erényei s szép tulajdonaiért nemcsak az ősegyház hívei, hanem a protestánsok is becsülték, kik közül pápasága alatt *Frigyes Ágost* szász választó-fejedelem elhagyván Luther eretnekségét, közeli rokona *Keresztély Ágost* javarinii püspök kezeibe a katolika hitvallást letette. Amaz a lengyelektől királynak választatott, emez pedig a következő pápa által a római egyház kardináljává neveztetvén ki, az ősegyház gyarapításaért mindketten fényesen megjutalmaztattak. Említést érdemel még, hogy a XIV. Lajos által alapított sz. Lajos lovagrendjét megerősítette s több kiváltságokkal látta el. A VIII. Sándor által megindított canonisatiói ügyeket bevégezte s *bolognai boldog Katalin* erényeinek megvizsgálására

a kardinálokból egy bizottmányt nevezett ki. A zsinati gyülekezet abbeli határozatát, hogy a lelkészek ünnepeken hiveikért misézzenek, megerősítette. — Róma városát több gyönyörű épületekkel, kórházak s szökőkutakkal díszítette. *Centumcellát* városi rangra emelte, kikötőjét szabadnak nyilvánította, az angiói s nettunói kikötőket megbővítette. Pápasága alatt államait nagy csapások érték, melyek azonban csak szép tulajdonait ragyogtaták fényesebben. Rómát vészskór s a Tiber kiáradása látogaták meg; az Egyháziállamok egy részét a földindulás rombadöntötte; *Bagnorea* összedőlt; *Celano*, *Orvieto*, *Toscanella*, *Aquapendente* házai romokká lőnek; *Bolsena* tava három migliánira borítá el a száraz földet s *Asolo* népségének felét a romok alá temette. E szomorú eseményekkor megsokasítá magát XII. Inceze, bámulandó erőt fejtett ki s egész kincstárát a nyomor enyhítésére fordítá.

Katholikus erzelmeről „*Systema theologicum*“ czimű, hátrahagyott műve bőven tanuskodik, melyben az egyház hitczikkeinek legnagyobb részét kifejti s apostoli ihlettséggel védelmezi. Sok kellemetlenséget okozott neki a *jezsuiták s dömések vitája a chinai küldékben a szertartások miatt*, mely az ő pápasága alatt még nem ért véget. — Bullái 1697-ben egy külön Bullariumban Rómában láttak világot. — V. ö. *Guarnacci* I. 389., *Rambach* II. 207., *Ranke* III. 170., *Hoffmann* III. 386—391., *Müller* XVI. 358—370., *Smets* 214—215., *Sandini* 574—576., *Kolb*, *Burio* stb.

CCXLVII.

XI. Kelemen. 1700—1721.

Minél jobban előrehaladni hiszi magát az emberi társadalom, midőn a hit századaitól s az azzal kapcsolatban levő szemléleti élettől távozik, annál többet veszít ama titokteljes nagyságból, mely a népek életét mintegy a költészet varázstükrében tünteti elő. A nyers valóság, az egély isteni varázsa nélkül, sem a népeket, sem az egyéneket nem teszi boldogokká. A művészetek hanyatlásnak indul-

nak, az eszmék félénken vonulnak vissza, mintha megunták volna az isteni lelkesedést s hideg siri borzalom ragadja meg az emberiséget. Az egyháztörténelem egészen más alakot kap; a régi dogmák hősei a pogány bölcsészet ezernyi összefüggetlen rendszerével harczokat vínak, s a hitlenek azt hiszik, hogy a kétely s közönyösség szétrombolhatják az istenileg erős sziklát, melyen az anyaszentegyház alapszik, s a dörék tombolnak örömlükben, midőn a szentüldöző kor átkos eszméi egy keresztényi ős emléket megsemmisítenek! A XVIII. század azzal kérkedék, hogy ő az erkölcsi fölfedezések korát képezi, melynek emberei azt vélték, hogy mivel ők mindent elfeledek, tehát mindent el kell törölniök. És mit tőn az egyház? Az egyetemes keresztény polgárosodás üdvös eszméit hinté tovább is, nem törődve a mostani pogányság vad rivalgásaival, s a szenvedő emberiség vigasztalására mindig tovább terjeszté a szellemi képzés üdvös világát. Avagy van-e az egész Európában oly hely, hol a művészetek s tudományok fölségesebben ápoltattak volna, mint az apostoli szék közelében? Mig számtalan tanodákban az ifjak díjtalan képeztetnek s taníttatnak s a szegények gyermekei szintén ingyen-oktatásban részesülnek, *Lascaris, Beroalde, Murete, Copernicus, Keppler* s egyebek részére tanszékek állíttatnak, melyek a pápák költségén az egyetemes tudományosságot terjesztik. De lásuk a kimeríthetetlen keresztény szeretet magasztosságát! Egy a *Szentlélekről nevezett szálloda*, már 400 éven át fogadja be s képezé a *lencz-gyermekeket*, még mielőtt a *paulai sz. Vincze* az ily kis teremtménykék részére minden anya részvéteért esenge. Az *üdülők szállodája* 200 évvel előbb létezett, mint az irgalmas samaritanusok hasonló intézete Londonban keletkezett, melyre az angolok oly büszkék. A *római sz. Róchusról címzett szülészház* legrégibb mind azok közt, melyeket ismer a világ. A *koldusok házá*t még XIII. Gergely s V. Sixtus alapították. Az *árva és szegény gyermekek intézete* már a XVI. század előtt meg volt nyitva. Ide járul, hogy ezen intézetekben sokkal gyöngédebb gond fordíttatik az illetőkre, mint a világ más ilynemű ugynevezett *philanticus* intézeteiben. A foglalkozások azokban nem börtön- s fegyszerűek, hanem aszerint intézvék, mint azokat az egyes egyének tehetségeinek természetes kifejllesztése igényli. Kinek nincsenek kitünő tehetségei, azok kézi

munkára képeztetnek, míg a jobbelméűek tudományos vagy művészi pályára neveltetnek. Mennyi nagy férfiú lépett már ki ezen intézetekből, a kik különben a nyomorban elvesztek volna. Ha *Morichininak a pápai város nyilvános jótekonysági intézetei fölötti érdekes művét s Margott Jakabnak, az „Armonia“ szerkesztőjének „Róma és London“* című jeles művét, melyet 1863-ban a győri nagyobb papnövelde sz. *Imre együletének derék tagjai* magyarra téve Győrött kiadtak, — olvassuk, látni fogjuk, hogy az egyház a katholika világ központján s az egység székhelyén előbb létesítette mindazon intézeteket, melyeket a modern *Philantropia* alkotott, s kénytelenek leszünk megvallani, hogy ez magasztos eszméit egyenesen az egyháztól kölcsönözte. Ennek köszönik létüket ama *letartóztató s vezekleti intézetek* is Auburn s Philadelphiában, melyeket az eretnekek oly kérkedve tulajdonítanak a presbyteriánok- s methodistáknak, egész a jelenkor intézeteiig, mint azt XI. Kelemen constitutióiban közelebből látandjuk.

1700-ki okt. 8-kán 58 kardinál sietett nagy buzgalommal, XII. Inczének alkalmas utódot választandó, a Conclavéba. Előbb az erős mellű s kormányzásra méltó *Marescotti* kardinálra gondoltak, ki föltételeiben szilárd s hajthatlan és *Crizzó* szerint, nagy férfiú volt. A császári s spanyol követek támogatták ügyét, azonban a francziáknak sikerült őt kizárni. Erre még egyebekre szavaztak, míg *Colloredo* kardinált ohajták legbuzgóbban. Végre, mint a már említett *Crizzó* mondja, mintha csak az Isten keze érintette volna a kardinálokat, tüstint minden pártoskodásról letéve, mindnyájan *Albáni* kardinálra gondoltak, a kit nov. 23-kán egyhangulag meg is választottak. Midőn erről értesült, könyek közt kérte a szent-testületet, hogy helyette érdemesbet s alkalmasbat választanának, s őt mentenék fel ama roppant terhű s iszonyu felelőséggel járó méltóságtól, melyet többen s pedig mint mondá, nálánál érdemesbek, oly igen szeretnének elnyerni. De végre a kardinálok kérése s előterjesztésének s kivált *de la Tour de Bouillon* szent-testületi dékánának engedni kénytelenítettvén, nov. 30-kán püspökké szenteltetett s dec. 8-kán ünnepélyesen megkoronáztatván, XI. *Kelemen* név alatt lépett a pápai tronra.

Albáni 1649-ki jul. 22-én *Urbínóban* született s a szent keresztségben *Ferencz János* nevet nyert. A gymnásiumi, bölcsész, jogi s

hittudományi tanszakokat kitűnő sikerrel sajátította el s mind a két jogból tudóságra emeltetett; azután több fontos állami hivatalt viselt. Majd a *Consistorial-Congregatio Ponentéja* vagyis *előadójává* neveztetett ki s a tudós *Sluzió* kardinál halála után mint egyszerű apát alig 30 éves korában XI. Inze által a *titkos brevék titkárává* mozdíttatott elő. Szerénysége, alázatossága, s egyéb erényei, valamint bő tudományosságaért különösen kedveltetett. Tudományos képzettségénél fogva a ritka műveltségű *Christina* svéd királynővel közelebbi viszonyba jött, ki a szólásszabadsági előjog megszüntetése ügyében Albániával tanácskozott, mint az említett pápa fölhatalmazottjával. *Ezen fejedelemnő palotájában akadémiának tagja lévén*, azt meghatározó szenteségével gyakran kiemelte ingerült állapotából. VIII. Sándor megerősítette méltóságait s 1690-diki febr. 13-kán a szenttestület *dékanjává* emelte s mint a brevék titkárárt magánál tartotta. E minőségben szerkesztette azon híres bullát, melyet az említett pápa az 1682-ki francia gyűlekezet által hozott négy czik ellen még halálágyán kibocsátott. Aközben a svédek s minorita-rend védnöke lön. Még XII. Inze alatt is mint a titkos brevék titkára működvén, az udvarokkal többszörös érintkezésbe jött. 1700-ban sz. Sylvester kardinál-áldozárává mozdíttatott elő, s még ugyan azon évben több pápa-jelöltek közt ő találtatott az apostoli székre legérdemesebbnek.

XI. Kelemen mindjárt pápasága elején a még előde alatt a nepotismus ellen szintén általa szerkesztett bullát pontosan megtartani kívánván, számos rokonai felemelésére mitsem tett. Előbbi igen egyszerű s jámbor életmodját mint pápa is folytatta. *Naponkint szokott gyónni s a szent misét mindenkor példás áhitattal végezte. Előde alatt nem volt szabad féltallérnál többet a napi ételmezésre fordítani, ő még ezt is sokalta s meghagyta, hogy tápláléka a mi pénzünk szerint 40 o. é. krajczárból állíttassék ki*, mert mint mondá: *takarékosságát a sok ezer szűkölködő s mindenféle intézetek igen szomjazzák.* Csak annyit aludt, mennyi egészsége föntartására elkerülhetlenül szükséges volt. Foglalkozásait videron végezte s a legbonyodalmasabb ügyek sem komoríták el. Az előde alatt megnyitott Jubilaeumot, mely alatt alázatossága s jámborsága ritka jeleit adta, ünnepélyesen bezárta. De fájdalom, hosszas pápasága alatt többször kelle a kese-

rűség poharát fenekig kiürítenie!! A keresztény udvaroknak az egyház fejei iránti ragaszkodását, tiszteletét s kegyeletét dacz s zsarnoki önkény kezdték mindinkább fölváltani. Még a katolikus fejedelmek közül is többen az egyház legszentebb s elévülhetlen jogait áldozatul hozták politikájoknak, mely egyedüli rugója volt minden tetteiknek. Nálok a jogtisztelet, a lelkek üdve, igazság s a jólét érdeke mind semmi, egyedül a politika volt minden.

Legelőször is a spanyol örökösödési háburu igen nagy zavarba hozta XI. Kelemen, kinek az egymással küzködő hatalmak iránybani helyzete igen kellemetlen volt, annál is inkább, mert egyik a másik lépését igen feltékenyen leste, s a legcsekélyebb kedvezmény, melyet a pápa valamelyik iránt mutatott volna, az ellenféltől igen igen rossz néven vétetett volna. Annyit azonban mégis lehetett gyanítani, hogy XI. Kelemen a Bourbonok iránt nagyobb hajlammal viseltetett, mint a habsburgi ház iránt. Noha hajlamát egyelőre mindenkép rejtegetni s Franciaország és Austria közt semlegesnek törekedett feltűnni. Azért, bár mindkét részről sürgettetett, hallgatta Nápolyt, mint hűbér-ur, valakire átruházni s békét tanácsolt. De I. Lipót császár végre mégis háttérbe szorítottatott, miután a brandenburgi választó-fejedelemség porosz királyságra emeltetett, s az előbbi méltóság a braunschweig-lüneburgi protestáns házra ruháztatott át, a pápa tiltakozása daczára is. S ez által XI. Kelemen meg a császár közti feszültség csak fokoztatott. Midőn az új császár I. József (1705–1711) trónraléptekor XI. Kelemen az ugynevezett „*Jus primarum precum*“-ot megakadályozta, az ellenségeskedés kitörése elkerülhetlen volt. József császár Turin felszabadítása által, Felső-Olaszhon urává lévén, a pápai hűbérnökség alatti Parma s Piacenza herczegségekre nagy hadi sarczot vetett, s midőn az ellen a szent-atya tiltakozott, József a Milánó- s Nápolyból Rómába folyó pénzre szigorú tilalmat vetett, Comachiót megszállotta s Ferrandát ostrom alá vette. Mi által a pápa, ki előbb a legkomolyabb ellenállásra tett intézkedéseket, de emberei által elhagyatott, igen szorult helyzetbe esett. Hasztalan fenyegetődött a kiközösítéssel; a sászári sereg Rómához mindinkább közelgett, s XI. Kelemennek alig maradt ideje, az 1709-ki jan. 15-kén kötött béke folytán, a még nagyobb veszélyeket kikerülni. E béke s az ismételt haddali fenye-

getés következtén a pápa kénytelen volt a császár testvérét, III. Károlyt, Spanyolhon királyaul, bizonyos föltétel alatt, elismerni s megígérni, hogy Nápolyt ráruházandja. Comachio pedig a pápa többszörös tiltakozásai daczára is, mint követelt birodalmi hűbérség, az osztrákok birtokában maradt 1725-ig. Egyéb surlódásai is voltak a papának a császári udvarral, míg első József 1711-diki ápril 17-kén váratlanul kimult s testvére VI. Károly lett utódjává (1711—1740).

Anjoui V. Fülöp a spanyolhoni *Bourbon* trónkövetelő, s nagyatyja XIV. Lajos is igen rosztalták, hogy a pápa Károlyt bár föltételesen spanyol királynak elismerte, s midőn az Frankfurtba a császár koronázására menne, iránta kitüntetéssel viseltetett. Fülöp a pápai nunciust udvarából kitiltotta, s a Rómába folyini szokott pénzre a legszigorubb tilalmat vetette. Arra is nagy godja volt a megsértett uralkodónak, hogy a már ugyis sokat szenvedett szent-atyának lelketlen ügynöke *Molines József* által még minél több kellemetlenséget okozzon! XI. Kelemen az új császárral is meghasonlott, mivel az egyházi jogokat Nápolyt és Némethont illetőleg mindketten igénybe vették. Már a frankfurti császárválasztás alkalmával a pápa unokaöccse, a később kardinálságra emelt *Albáni Hannibál*, mint pápai követ, több tiszteletlenséggel illetetett, s az 1713-diki *utrechtii békeértekezletek*kor a pápa igényei teljesen ignoráltattak mind a két rész által. Sőt a pápai nuncius az értekezletre nem is bocsáttatott, s Sardinia, valamint Siciliáról, bár azok az apostoli székhöz tartozó hűbérségekül lettek volna tekintendők, saját önkényök szerint rendelkeztek. *Siciliát Amadeus savoyai herczeg nyerte*, kívül XI. Kelemen már pápasága első évétől fogva az egyházi mentesség megsértése s egyéb jogbitorlás miatt többszörös vitába keveredett, s egymás iránt folytonosan feszült viszonyban voltak. Az új király azonnal igénybe vette maga részére a „*Monarchia Sicula*“ kiváltságait, s midőn a pápa az azokat fogonatra vevő törvényszéket eltörölte, kiközösítéshez s tilalomhoz folyamodott, a *világi és kolostori papok, kik a pápának engedelmeskedvén, magukat a bullához tartották, mintegy 3000-en az országból elűzettek*. Ezek nagy része Rómába menekülvén, a pápa által mindnyájan illően ellátottak, míg a többiek másutt vevék igénybe paptársaik felebaráti

szeretetét, s mint az *engedelmesség áldozatai mindenütt tisztelettel karoltattak*. Csak miután Sicília 1719-ben a császár uralma alá jutott, szüntette meg XI. Kelemen az egyházi büntetéseket, a kivált-sági ügy azonban eldöntetlen maradt.

Aközben *Parma s Piacenza* is császári hűbérek nyivánittattak, s egy spanyol Infánsra ruháztattak, ismét teljesen ignoráltatván az apostoli székek mint hűbéri tulajdonosnak jogai. A lenygelhoni zavarokat XI. Kelemen többszöri intelmeivel törekedett megszüntetni, s II. Ágost király iránt folyton jó hajlamot tanusított; de az 1706-ki *altranstádi béke s Lescinsky Szaniszló* ellen erélyesen tiltakozott. — Midőn a velenczések 1715-ben a törököktől megtámadtattak, hajókkal s tetemes pénzösszeggel segítette a szent-atya őket. E végből egy rendkívüli általános Jubilaeumot is hirdetett, s megengedte a császárnak, midőn III. Amurát 1716-ban azzal fenyegetődözött, hogy szegény hazánkat zsákmányává teendi, hogy az egyházi jövedelmek tizedét három éven át a hadsereg tartására fordíthatja. *A temesvári fényes győzelem után a hős Jenő herczegnek ragyogó érdemei elismeréséül önmaga által szentelt kardot s süveget küldött, melyeket a győri székesegyházban ünnepélyes nagymise alatt Kontor István trebigai püspök kezeiből fogadott el megindulva a hős, midőn egész Magyarország az ő vezérlete alatt Nándorfehérvár visszavételére készült.* Jenő herczeg a pápa ajándékát igen nagy becs s tiszteletben tartotta, s nem egyszer tette azon szép nyilatkozatot, hogy *egyedül a pápák képesek a valódi érdemet méltányolni s jutalmazni*. XI. Kelemen 1709. kisasszonyhava 14-kén kelt brevében komolyan felszólítja s inté a magyar papságot, hogy elhagyván a fölkelőket, a törvényes királyhoz térjenek vissza; mert különben méltóságaik s javadalmaiktól megfognak fosztatni. Ezen ügygyel illetőleg a büntetés végrehajtásával az akkori primást, *Keresztély Augusz szász hget* s 1706-ban általa kinevezett *kardinált* bízta meg, ki is a megidézett, de előtte meg nem jelent egyháziakat méltóságaik s javadalmaiktól megfosztotta, köztük a derék *Telekesy István* egri püspököt is. Ez azonban az 1711-ki év közepén már székvárosában volt. (V. ö. M. S. 1864. II. 406. s 418. lap.) Az említett primáshoz, ki a kegyuri jog gyakorlásába becsuszott visszaélések kiirtásában buzgólkodott, a többi közt így ír e pápa: Minthogy ugyan-

azon időben az anyaszentegyház legfőbb tekintélyét, és a császári fölség királyi méltóságát, és a te jogaidat a primási tiszt miatt, melyet az esztergomi egyházzal Magyarországon bírsz, azon tárgyban megsértetteknek szemléljük: czélszerűnek tartjuk azt, kitől mint nagy egyházfőtől mindig az áhitat s éberség bizonyítékait várjuk, meginteni, hogy a midőn lehetséges, az ily törekvéseknek hatalmasan ellenállj s az egyház szabadságát a világi és törvénytelen hatalom által feltoltak ellen, azon erélylyel, mint ezt megszoktad, védelmezd. (V. ö. Clem. XI. P. M. Epistolae et Brevia Selectiora Romae 1724. pag. 367. et 560.) — XI. Kelemen a spanyol királynak is megengedte, hogy az egyház jövedelmeinek egy részét a velenczések segítségére küldendő hadsereg költségei fedezésére fordíthatja. Azonban V. Fülöp az ily uton fölszerelt sereget nem a törökök, hanem a császár ellen vezetvén, ismét meghasonlott a pápával. De a szent-atyának mégis sikerült kivinni, hogy *Alberóni* kardinál, ki a spanyol udvarnál a surlódásokat folyton növelni törekedett, az országból kitiltatott s ellene per indíttatott, melynek végét ezen egyházfő már nem élte meg.

A szent-atyának a portugáli királylyal is meggyült a baja, mert a chinai apostoli biztos *ournóni Maillárd Tamás* kardinál, a chinai császár parancsa folytán, *Macaóba* deportáltatott, s az utóbbinak megkeresése következtén a portugallok által börtönben tartatott, s a macaói püspöktől is többféleképp hántalmaztatván, 1710-k. jul. 8-kán kimult. De a jó egyetértés később, főkép miután a pápa 1716-k. dec. 7-kén a *lissaboni patriarchátust alapította*, tökéletesen helyreállott. — Az angol trónkövetelő III. *Jakab*, ki sz. György lovagjának is neveztetett, 1717-ben a pápa által vendégszeretettel fogadtatott s tőle azon ígéretet nyerte, hogy *Sobieski János* leányávali házasságát elősegítendi.

XI. Kelemen a hit tisztaságának föntartására is kiváló gondot fordított. Igy *Quaesnell Paschasius* francia áldozár által irt műbeni (*Reflexiones morales super Novum Testamentum*) 101 tévételt az 1713-k. sept. 10-kén kiadott „*Unigenitus Dei Filius*“ híres bullájában kárhoztatta, mely Franciaországban nagy ellenkezésre talált, s a papságot a *Constitutionalisták s alkotmányellenesek vagy appellánsok táboraira osztotta*. E bullát megelőzte a Jansenismus

ellen 1705-ki jul. 16-kán kibocsátott „*Vineam Domini Sabaoth*“ constitutio, s a Jansenismust határozottan valló *Codde Péter* czimzetes érsek s apostoli Vicárius letétele Belgiumban. A *Sorbonne* által kiadott „*Cas de Conscience*“ s a st.-ponsi püspök által kibocsátott néhány irat ellen is nyilatkozott. — XI. Kelemen nemcsak a számos politikai bonyodalmak, hanem az egyházi ügyek terén is több kellemetlenségre akadt. Így igen sok bajt s fáradságos nyomozást okoztak neki a *chinai küldérek abbeli heves vitatkozásai, valjon némely, ezen országbeli szokások s szavak az isteniszolgálatban meg vagy ne hagyassanak-e?* Egyedül a következő működései nyújtottak neki lelki örömet: a boldogságos Szüz szeplőtlen fogantatásának ünnepét „*Commissi nobis divinitus*“ constitutiójában az egész anyaszentegyházban kötelemszerűleg s ünnepélyesen megtartatni rendelte. Sz. Józsefnek, ugyanazon szeplőtlen szüz jegyesének, mint az *Albáni család védszentének ünnepét* is az egész egyházban meghonosította s annak zsoltosmáját a szent könyvek alkalmas helyeiből ő maga szerkesztette. V. Piust, avellinói Andrást, *Cantalicio Felixet* s *bolognai Katalint* a szentek lajstromába igtatta, s *Kostka Szaniszlónak* a szentek közé emeltetését tartalmazó okmányt szintén kihirdette, *regisi Ferenczet meg a Boldogok tiszteletére méltatta.* A sinaiak, indusok, perzsákhoz, szerecsenek, egyiptiek s egyéb népekhez küldéreket menesztett, kik lángbuzgalmu működésökkel Jézus egyházát jelentékenyen gyarapították. Örömet nagyban növelte *braunschweigi Ulrich Antalnak* s egyéb tekintélyes férfiaknak a katholika egyházba történt visszatérése. *Christina* svéd királynőnek megtérését a Vatikánban egy szép emlékkal örökitette. A főnebb már érintett sinai szertartások fölötti nagy vitát is eldöntötte, *nem helyeslén a Confucius tiszteletére tartatni szokott babonás szertartásokat.* XI. Inczének azon határozatát, mely szerint a szent rendeket fölvenni akarók, gondozott papok s egyéb egyházi férfiak tiznapi lelki gyakorlatra köteleztetnek, fölélesztette s megerősítette.

Sz. Mihálynál 1703-ban *javitó-intézetet állított fiatal bűnhönczök részére,* melynek egész szerkezete tökéletesen hasonló a mi legújabb fegyházainkhoz. Az intézet egy központba futó 60 szobácskából áll, hol különféle mesterségek műhelyei vannak. Elkülö-

nités, hallgatás, naponkinti oktatás s munkálkodás valának azon eszközök, melyekkel a jámbor pápa a bűnhőnczőket az erény útjára törekedett vezetni, hogy belőlök a társadalomnak hasznos tagjai képződjenek. *„Én határozottan merem állítani, hogy a javító-házaknak czélszerűsítése Olaszhonból származik, s pedig ezen országnak központjából, Rómából, hol XI. Kelemen pápa, Fontana Carlo terve szerint, egy fölötté nagy, tágas javító-házat emeltetett a fiatal bűnhőnczők részére. . . .“* Rómából eredt a jelenleg mindkét világban nyilvánuló ösztönzés az ily intézetek létesítésére. Róma volt az első, mely a kis szobákra alapítá a javítást, ezekben egészen vagy részletenként történvén az elkülönítés, mint azt a czélszerűség kívánja. *Tehát a pápa volt az, kinek keze czélszerűbb javító-intézetek első alapvonásait tervezte. . . . Ott, Rómában, keletkezett a Philantropia az irgalom, jótékonyság s keresztény szeretet megható nevei alatt; ott látta először a világ a jótékonysági intézetek tudományának első legkiterjedtebb alkalmazását. . . ., és én bátran állítom, hogy az emberek Róma iránt tévedésben vannak, s azt azért nem tisztelik eléggé.“* Így irt 1839-ben Cerfbeer Franciaországba a belügyi miniszternek.

Szónoklatai- s hitbuzgalmával az első keresztény századok pápáira emlékeztet bennünket XI. Kelemen. A főbb ünnepeken a vatikáni bazilikában velős homiliákat tartott, mint egykor Nagy-Gergely s Leó. Bár pápasága csaknem szakadatlan lánczolata volt a bajoknak s kellemetlenségeknek, mégis kormányzati buzgalma épen nem lankadt. Az egyházi fegyelem s közerkölcsiség emelésére igen fontos határozatokat bocsátott ki s alattvalóit az Egyházi-államokbani vazalok erőszakoskodásai ellen hatalmasan védelmezte. A tűzvészek, földrengések, vízáradások miatt keletkezett drágaság megszüntetésére igen hatályosan működött, s 1720-ban a provencei szegények gyámolítására szép pénzüsszeget s nagymennyiségű gabonát küldött. Rómában pedig már előbb, 1705-ben a szűkölködők részére egy külön *magtárt* állított. *Muratori* azon összeget, melyet XI. Kelemen alamizsnák s kegyes alapítványokra fordított, 200,000 tallerra becsülte. A pápa dicső példája nem maradt gyümölcstelenül: ott látjuk a *Barberini-téren* a keresztény szeretet iskoláit megnyitni, a Janiculuson a *S. Maria de Refugió*ról

nevezett vezeklönök házáat emelkedni s a *S. Maria sopra Minerva*-kolostort egy igen értékes könyvtárral gazdagodni.

XI. Kelemen a művészeteknek s tudományoknak is nagy pártolója volt. 1701-ben a Gergelyféle naptár még tökéletesb megvizsgálására egy „*Collegium mathematicum*“-ot állított, s ezen időtájban a *s. Maria degli Angeli* című karthauzi templomon, melyben kevéssel pápává-választatása előtt áldozárrá szenteltetett s első szent miséjét mondotta, meridiánt huzott. Bolognában festész- s építészeti akadémiát állított, s a vatikáni könyvtár gyarapítására az öregebb Assemáni által Syriában s Egyiptben becses kéziratokat gyűjtetett. A romladozó templomokat- s emlékszobrokat kijavíttatta. Az altocutiokat s egyéb szentszéki beszédeket többnyire maga dolgozta ki, mit igen finom latinságáról hallgatói azonnal megismertek. Albáni Hannibál kardinál unokaöccse felügyelete alatt összegyűjtött homiliái, bullái, brevái, levelei s consistoriumi beszédei 1712–1724-ig egyes kötetekben megjelentek Rómában, 1729-ben pedig egybe- gyűjtve két ivrétű kötetben Frankfurtban hagyták el a sajtót. Huza- mos pápasága alatt 68 kardinált nevezett ki, minthogy a szent-tes- tület tagjai közül mintegy hetvenen multak ki összesen. Ámbár ezen nagy pápáról még egyebeket is felhozhatnók, de rövidség kedvéért csak az említettekre szoritkozunk, s még csupán épületes haláláról emlékezünk. Amint halálát közelegni érezé, azonnal gyon- tatóját kívánta, kinek egész életében elkövetett bűneiről töredelmes vallomást tett; azután a legbámulatosb lelki erővel ő maga tett meg minden intézkedést, hogy a szentségeket annál nagyobb tisz- telettel vehesse magához. Erre Albáni kardinált magához hivatván, így szóla hozzá: „Nézz meg engem jól! így végződik a világ minden di- csősége. Csak az egyedül nagy, a mely ilyen az Isten előtt is. Egyedül ezen valódi és szent nagyságra törekedjél.“ Sz. József ünnepén így szóla Olivieri kardinálhoz a halálához közellevő pápa: „*En úgy tekintem ezen kedves szentet, mint hatalmas közbenjárót az Urnál, s régtől ama vágyat táplálom, vajha az ő ünnepén halhatnék meg! Ma ezt ünneplik s én rumélem, hogy e kívánságom teljesedni fog.*“ Ezek valának utolsó szavai s békésen türt szenvedése után elnyugodott az Urban 1721- diki márczius 19-kén, amint óhajtottá, élte 72-dik évében, miután az anyaszentegyházat 20 év, 3 hó s 24 napig a dühöngő politikai

viharok daczára is kitartó erélylyel s nagy kihatással kormányozta. Sirját a sz. Péteregyházban még életében elkészíttette a következő felirattal:

D. O. M.
Clemens XI. Pont. Max.
Huius Sacrosanctae Basilicae
Olim Vicarius et postea Canonicus
sibi vivens poni iussit.
Obiit die . . . Anno Sal. MDCCXXI.
Sedit in Pontificatu Ann. XX.
Orate pro eo.

Számos életrajzírói közül említendők: *Polidoro* (Urbino 1727. 4.); *Lafiteau* (Padua 1752. 2 kötet); *Reboulet* (Avignon 1752. két kötet); és *Bruder Kristóf Gottlieb* protestáns (Leben und Thaten des klugen und berühmten Papstes Clemens XI. 3 Thl. in 8. Frankfurt 1720 mit einem Anhang (1721) beschrieben). A Bullarium Romanum folytatása tartalmazza három részben: 112 bulláját, Constitutióit, kéziratait s brevéit (pag. 1–142.) — 78 Edictum, decretum, monitorium s mandatoriumjait, melyek Róma s az Egyházi-államok egyházi meg világi kormányzatára vonatkoznak s a XI. Kelemen által erre felhatalmazott hatóságok által bocsáttattak ki (pag. 242–386.) — 122 Edictum, Declaratio, Decretum, melyeket az ő pápasága alatt tartott számos kardinálgyülekezetek adtak ki (pag. 386–466). Továbbá Continuat. P. VI. (1739) 183 Constitutio (pag. 351–614). V. ö. Müller: XVII. 1–18.; Sandini: 576–580; Smets: 215–216; Hoffmán, Kolb, Burio stb.

CCXLVIII.

XIII. Incze. 1721–1724.

XI. Kelemen halála után tüntek csak fel igazán az ő nagy tulajdonai, s az ő elleneinek érzelmeit is megváltoztatták. „Mindenki, írja Corner, bámulta őt; még azok is tiszteletre ragadtattak emléke

íránt, kik őt kevésből előbb gáncsolták. Ekkor derült ki, hogy magánvagyonából 20 évi kormányzata alatt két s fél millió forintnyi almisszát osztott ki: oly összeg ez, melyet jó lélekkel házára fordíthatott volna. A conclavei hangulat most nem épen váratlanul megváltozott. Az egész szent-testület kevés kivétellel megújult XI. Kelemen huzamos pápasága alatt, s most a kardinálok nemzetek szerinti pártokra szakadtak. Legelőször Paulucci indítványoztatott, az előbbi pápának államtitkára; de a császári követ, gr. Althán, azon nyilatkozatot tévé, hogy az említettnek megválasztásával az ő udvara nem fogna megelégedni. Erre a kardinálok Conti Michael Angelóra gondoltak, a ki Portugáliában mint nuncius a császári család hajlamát megnyerte, s őt 1721-ki május 8-kán megválaszták. Az új pápa III. Inczé iránti tiszteletből, ki többekkel együtt az ő fényes családjából származott, XIII. Incze nevet vőn fel. Megválasztását az Angyalvár hatalmas ágyudörgései s Róma öszszes harangjainak zugása tudaták a néppel. Ő 1655-ki május 13-kán Rómában született. Atyja Conti Károly polii herczeg volt. Corner szerint XIII. Incze mind az egyházi, mind a világi kormányzatra nézve kitűnő tulajdonokkal birt. Gyöngye testalkatu levén, ritkábban tartott kihallgatásokat, de ezek annál fontosabbak voltak. Mindent igen könnyen fogott fel s eldöntő válaszokat szokott adni.

Miután az apostoli székre történt emeltetését a katolikus világnak körlevelileg tudtulatá s Isten áldásaért Jubilaeumot is hirdetett, több államhivatalnokokat nevezett ki kardinálokká, mint a terracínai püspököt, az ő rokonát, a cambraii érseket, du Bois Vilmost s Albáni Sándort. Mint Capelló írja, du Boisnak a szent-testületbe felvételét élte utolsó perczeig bánta a szent-atya. Ezen embernek befolyása és hatalma megcsalta a különben igen körültekintő pápát. Valamint előde, úgy ő is nagy szeretettel karolá az angol trónkövetelő III. Jakabot, kinek a körülményeknél fogva reménye volt az angol trónra visszajuthatni. Ép úgy osztotta elődeinek nézeteit az „Unigenitus“ bullát illetőleg s az ennek visszavonásaért esedező hét francia püspöknek folyamodványát elvetette. A Jansenismusnak hódoló papok Károly császárt is törekedtek megnyerni, ki azonban, midőn a dolog valódi állásáról Rómából

értésült, ama bullát szintén elfogadta, s annak elfogadását országai-ban elősegíteni törekedett.

VI. Károly császárra, 1722-ki májusban kelt bullájánál fogva XIII. Incze a nápolyi királyságot rá ruházta. A császári küldött, *Althán kardinál*, az említett évi jun. 9-kén a császár nevében a szent-testület előtt letette a hűséget, s elfogadá a hűbérbe-adást a pápától. 28-dik juniusban már átadá a császári küldött *Colonna* hűbér-adóul a mént s a 6000 dukátot. Ellenben igen rossz néven vette a pápa, hogy az apostoli szék elmellőzésével a parmai s piacenzai herczegségeket a császár *Don Carlos* spanyol infánsra ruházta, melyeknek pedig a szent-szék volt törvényes hűbér-ura. (Ld. *Guarnacci*, Vitae Pontificum, Tom. XI. pag. 384.) — *Igen nagy gondot fordított e pápa a törökök által fenyegetett Malta szigetére.* A maltai lovagoknak 20,000 tallért küldött, mely tekintélyes összeget az ő megkeresése következtében a kardinálok is növelték szép adományukkal. Ugyancsak az ő közbenjárása következtében Spanyolhon s Portugál is szép segélyt küldöttek. Ezen adakozások a lovagokat oly helyzetbe hozzák, hogy hadi erejüket növelheték s jelentékeny erődítményeket létesíthettek. — A főnebb említett *Alberóni* kardinált minden kereset alól fölmentette, és méltóságaiba visszahelyezte. — Említést érdemel, hogy *odáig a passauai érsek joghatósága alatt állott bécsi püspökséget 1723-ban érsekségre emelte s a kis neustadti püspökséget alárendelte.* — *Jézus szent nevének ünnepét Vizkereszt utáni második vasárnap az egész egyházban megülni akarta.* — A szerzetes-fegyelemre is kiváló gondot fordított, meghagyván a rendfőknek, hogy a kolostori fegyelem szigorítása s felvirágoztatására általános káptalanokat (gyűléseket) tartsanak. — Sz. *Isidor* hispáliai püspök zsoltosmáját az egész anyaszentegyházra kiterjesztette. — B. *András* (e Comitibus sz. *ferenczrendi szerzetesnek* s IV. Sándor fivére fiának négyszázados tiszteletét jóváhagyta — Az illető gyülekezetnek meghagyta, hogy a tiszteltreméltó *Barbadic György* paduai püspök tettei és élete fölött a szükséges nyomozást megkezdje.

XIII. Incze a chinai császártól igen jelentékeny ajándékot kap, ha a keresztényeket pártoló uralkodó el nem hal. Ennek utóda nagy ellensége volt Jézus hiveinek. A keresztény templomokat le-

romboltatta, a hitküldéreket birodalmából kiutasította, s csak kevés jezsuitát tartott vissza Pekingben, a naptárt illetőleg szüksége lévén reájok. Ez idő óta a hittérítői ügy nem emelkedhetett fel azon szerencsés pontra, melyen az egykor Chinában állott.

Ez egyházfőnek bölcs működését nemcsak Róma, hanem az egész keresztény világ bámulta, s azért méltó lett volna huzamosb pápaságra is. Róma egyik legtisztessé s legtekintélyeseb családjából származván, mely az egyháznak nem kevesebb, mint hét pápát adott, nagyon meglehete benne ismerni a római fejedelmet; önmagára nézve alázatos és szerény volt ugyan, de a nagyszerűt igen szerette, és kisem tudta a pápa méltóságát jobban becsülni, mint ő. Méltóságteljes föllépés, rövid, velős és kimért beszéde fölséges állásának régi fényét tüntették elő. Ragyogó erényei s kormányzati bölcsesége a nagyok szeretetét biztosíták neki s a nép tisztelettel környezé őt. Orvosainak tanácsára 1722-ben egy *Poli* melletti mezei jószágra vette magát. Itt kissé felüdülván s megerősödvén, visszatért Rómába. De egészségi állapota ismét rosszabbra fordult. Víziszonyba esett, s midőn élte alkonyán arra kérték őt a kardinálok, hogy a szent-testület üresedésben levő helyeire kinevezéseket tegyen, ezt megtagadva így szólt: „*Én nem tartozom többé e világhoz.*“ Valóban 1724-ki márcz. 7-kén élte 69-dik évében kimult, miután Jézus egyházát 2 év, 9 hó s 20 napig oly apostoli erélylyel s szeretettel kormányozta. Ravatalát minden osztálybeliek könyeikkel áztatták, mert kormányzata mindenkit kielégített. Sz. Péteregyház-bani sirirata így hangzik:

D. O. M.

Innocentius XIII. Pont. Max.

Antea *Michael Angelus de Comitibus*

Romanus

Obiit die VII. Martii feria tertia

Anno Domini MDCCXXIV.

Vix. an. LXVIII. mens. IX. dies XXIV.

Sedit in Pontificatu

Annos II. mens. X.

E pápának legjobb életrajzát *Guarnaccitól* birjuk (*Vitae*

Pontificum II. 137—138.); ld. *Rambach* II. 329.; *Ranke* a III-dik kötet toldalékának 302. lapján; Hoffmann, Smets, Kolb, Sandini, Burio stb.

CCXLIX.

XIII. Benedek. 1724—1730.

Egy római tekintélyes család adta az egyháznak az elhunyt pápát; s egy szintén nem kevésbé nevezetes nemzetség, az *Orsini*, adta annak utódját. 1724-ki május 29-kén *Orsini Vincze Mária* kardinál választatott XIII. *Benedek* név alatt pápává. Ő a híres *Orsini-Gravina hercegi házból* vette származását, mely vele együtt már öt pápát (III. István, I. Pál, III. Coelestin. III. Miklós, XIII. Benedek), 34 kardinált s 17 szentet adott az egyháznak, s 1649-ki febr. 2-kán Rómában született. Atyja *Orsini Ferdinánd gravinai herceg, Salafra s Vallata fejedelme*, anyja *Frangipáni Giovanna della Tolfa*, a crumói herceg leánya volt. A sz. keresztségben *Ferencz Péter* nevet kapott, melyet később mint szerzetes a főnnebbi névvel cserélt fel. Már negyedik évében kénytelen volt anyja *egy kis domonkosrendi öltönyt készíttetni neki*. Koronkint megjelent aztán a kis dömés, a ház cselédeit egybegyűjté, egy emelkedettebb helyet elfoglalt, s azoknak mint valami szónok egész taglejtésekkel beszélnén, utoljára őket megáldotta s azután elbocsátá. Felnövekedvén, szép tudományokat, történelmet, bölcsészetet, egyházi meg világi jogot tanult; mint ekkor szokásban volt, a költészetben is megkísértette erejét, és pedig nem eredmény nélkül. Nemcsak a család legöregebbje, hanem egyszersmind a gyermektelen *Bracciánó hercegnek* is örököse levén, szülői igen fényes reményeket kötöttek hozzá. De 1667-ben élte 16-dik évében a fiatal Orsini Velenczében a döméseknél könyörgött, hogy a diszes hitszónoki rendbe fölvétesse. Családja minden követ megmozdított, hogy a világba ismét visszavezethesse; még az akkori, IX. Kelemen pápához is fordult. Ez a dömés ujonczot, kinek részére nagybátyja, a Bracciano her-

czege, egy római hercegnőt nézett ki feleségül, maga elé hivatá. A pápa meggyőződven szerzetesi hivatásáról, a kolostorbai lépését nemcsak helyeselte, hanem még ujonczi idejét is megrövidítette, hogy annál előbb megmenthesse őt családjának gyakori alkalmatlan látogatásaitól. A szerzetben Orsini herceg valódi példányképe volt a vallási buzgalom s alázatosságban társainak. Keveset beszélt, magáról pedig s származásáról sohasem szólt. Legkedvesebb könyvei, melyekkel legjobban szerette magát elfoglalni, voltak, a szentírás, szerzetének szabályzata, a szentek élete, kivált derék rendjének nagy férfairól szeretett olvasgatni. Ezeket pedig nem azért olvasá, hogy tudosabb, hanem, hogy szentebb legyen. A tanulásban példányképül aquinai Tamást s Ferrerius Vinczét választotta. A tudományok terén oly haladást tett, hogy 21-dik évében tanár, hitszónok s író volt már. Bolognában mint kinevezett böjti hitszónok nagy sikerrel működendett volna, ha a családját becsülő X. Kelemen által 1672-ki febr. 22-kén kardinállá ki nem neveztetik. Sok könyv-hullatás közt vonakodott az alázatos szerzetes ezen magas méltóságot elfogadni, míg a pápa *Roccaberti Tamást*, saját rendfőjét, küldé hozzá azon kemény parancscsal, hogy azt minden haladék nélkül elfogadja. Ekkor Velenczéből Rómába utazott, s a pápa előtt vonakodását igazolta, ez azonban csak dicséretét növelte s a pápa csodálkozását nagyban magára vonta, a ki is őt a szent-testület s az egész város meglegedésére az előbbibe lépni kényszeríté. A fiatal kardinál palotájában úgy élt, mint egy szigorú fegyelme szerzetes a kolostorban.

1675-ben a salernói s sipontei érsekségek közt választván, az utóbbit fogadta el, mert az szegényebb s több teendőkkal volt egybekötve. Ezen évben az új cephaloniai püspököt Gravinában felszentelte. Föllépése, tevékenysége s példái nagy benyomást tettek családjára. Anyja, nővére s két unokahuga később a dömések harmadik rendébe léptek. *Orsini* kardinál, ki cizmegyházáról *San Sisto*-nak is neveztetett, a sipontei megyét mint valódi apostoli főpásztor kormányozta, híveit egész az utolsó majorig meglátogatta, s megszüntette azon bajokat, melyeket a Tiber kiáradása okozott, megyei zsinatokat tartott, melyek határozatait ott egy száz év előtt tartott tartományi zsinatéival együtt kiadta. Midőn 1680-ban XI. Incze őt

Cesenába tette át, a sipontei megyének drága emlékül egy pásztori iratot hagyott hátra. Kevéssel eltávoztása előtt a sipontei megyében igen érezhetők leven a szűk aratás szomoru következményei, gabonát szállíttatott oda a szegények táplálására. Ami volt ő Sipontéra nézve, ugyan olyannak tűnt fel Cesenában is. Szerény, mértékletes, vezekleti szellemű, az ima s munkálkodás barátja, a szegények özvegyek s árvák atyja volt ő, ki csak fontos s magasztos kötelmeinek teljesítésében találta örömét s gyönyörűségét. Példája s működése többet eredményeztek papjainál a jó rend és fegyelem szeretetét illetőleg, mint intézkedései. Minden reggel napfelkeltekor körébe kelle gyülekezni székesegyházában a kanonokoknak, kikkel együtt végzé a zsolozsmát, s a többi imaórákra is megjelent. Cesenának majd minden temploma a székesegyházzal együtt feldiszipított az ő költségén, a falusi egyházakról sem feledkezvén meg.

Miután többszöri szabályszerű látogatása következtében megyéjét ismerni tanulta, a legcélszerűbben intézkedett, hogy a bűn elnyomassék, a tudatlanság száműzessék, a visszaélések kiirtassanak, a szent gyakorlatok megtartassanak vagy ismét behozassanak s nyájától mindaz eltávolíttassék, mi annak nyugalmit háborítaná vagy erkölcsét megronthatná. De az orvosok súlyos betegségét a tartomány ártalmas légének tulajdonítván, a pápa által *Beneventbe* helyeztetett át. Ezen egyházat 38 éven át bámulandó buzgalommal s keresztény szeretettel kormányozta. *Lambertini* kardinál (később XIV. Benedek) következőleg nyilatkozik felőle: „*A püspök első és főkötelemét, mely szerint az szükség nélkül nyájától el nem távozhatik, pontosan megtartotta, mert csak igen ritkán s akkor is rövid időre hagyta el megyéjét. Minden évben meglátogatta megyéje egy részét; templomokat építtetett vagy újíttatott; oltárokat szentelt; jámbor társulásokat állított; nyilvános kórházakat s szállodákat emeltetett a betegek s szegények részére; a szűkölködőket nemcsak püspöki, hanem családi javainak jövedelméből is tetemesen segíté; az Ur ígét hirdeté, majd tartományi, majd meg megyei zsinatokat tartott, melyek végzéseit kinyomatta; a bérmlást feladta; az egyházi szent szokások s szertartásokra felügyelt; a szent zsolozsmát mindig elimádkozta s soha sem volt hanyag az isteniszolgálatban. Ez volt életrendje mint püspöknek,*

kihez hasonló nem találkozik, s bizonyára ki sincs, ki őt az isteniszolgálatbani jámborságát s buzgalmát illetőleg föltűlné.“ E mellett szigorú s igen takarékos életet vitt. Testét, kivéven betegségének idejét, szigorú böjtöléssel, virrasztás s korbácsolással sanyargatá. Ő dicsvágnélküli nemes lélek, szilárd büszkeség nélkül, szelíd gyöngeség nélkül levén, ép oly dicsérettel szólt másokról, mint a mily szerényen s alázatosan vélekedett önmagáról. Mint kardinál s püspök épen nem feledkezett meg egykori szerzetes-állapotáról; kedves rendjének öltönyt megtartotta annak szabályzatával s fegyelmével együtt, úgy hogy benne könnyen föllehete ismerni aquinói sz. Tamásnak hü követőjét s tanítványát.“ (De servorum Dei Beatif. et Beator. Canonisat. Tomo III. epist. dedicat.) Midőn Benevent városa 1688-ki márcz. 14-kén földindulás által elpusztult, ő palotája romjai alá temettetett, mindenki holttnak tartá őt, de a romok alól élve huzatott ki. Csodálatos megszabadulását sajátkezüleg írta le, melyről esküvel erősített jegyzőkönyv vététt fel a nevezett évi junius 22-kén. (Cf. *Touron*, Geschichte ausgezeichneter Dominikaner, Tom. VI. pag. 57.). Az isteni gondviselés egy második földrengés alkalmával is megtartotta őt, hogy népének vigasztalója legyen. Őt méltán Benevent második alapítójának lehet nevezni. Az Ur templomait s a házakat ismét felépíttette, s hivei, papjai és a világiak közt úgy helyreállította a jó rendet, fegyelmet s erkölcsiséget, hogy meggyéje a többieknek mintául szolgálhatott korában. Szabad idejében istenes gyakorlatok s theologico-practicai iratokkal foglalkozott (Opposit. theol. Romae 1728. Tom. III. folio). A pápai szék négyszer ürrült meg s Orsini mindig a buzgók pártjával tartott. XIII. Incze halála után a kardinálok versengése miatt az apostoli szék 2 hó s 20 napig volt üreedésben. Midőn Orsini észrevevé, hogy arra megválasztatik, így szóla rangtársaihoz: „*Ti engem buzgólkodó, reformáló s nehézkes embernek ismertek, s mégis engem akartok megválasztani!*“ Azután szobájába zárkózott, s a feszület előtt leborulva, felkiálta: „*Az én szemeim elfáradtak a feltekintésben, Uram, én erőszakot szenvedek, felelj érettem!*“

Azonban a főnebb említett napon mégis egyhangulag megválasztatott. Hasztalan veté ellen hajlott korát, betegeskedését s képtelenségét; hasztalan tevő azon nyilatkozatot, hogy megválasztatá-

sába bele nem egyez, sok könyhullatás után a Conclave akaratának s a hitszónoki rend *Pipin* nevű főnökének, ki iránt mindig fiui tisztelettel viseltetett, végre engedni kénytelen volt. XI. Benedek iránti kegyeletes tiszteletből, ki szintén az ő igen érdemes szent rendjéből való volt, magát XIII. *Benedeknek* nevezte.

Az apostoli székre emeltetését mindenütt a legnagyobb örömmel fogadták. Mint pápa legelőször is az egyházi fegyelemre fordította figyelmét. Palotája drága butorait egyszerűekkel váltotta fel, s udvari szolgálinak olcsó kék posztóból készítettett egyenruhát, melyen a fényüzésnek legcsekélyebb nyoma sem volt. *Szegényes asztalt tartott, hogy mint mondani szokta, annál több jussan a szegények s intézetek részére.* Még a nyári forró napokban is durva posztóból készült tunicát viselt meztelen testén s minden foglalatosságát meglepő vidorsággal szokta végezni. Udvarias, nyájas, leereszkedő volt s többször a legszegényebb állásuakkal is szeretetteljesen eltársalgott. A kardinálok s többi papság öltözeti fényüzésének megszüntetésére szigorú határozatokat bocsátott ki, s a gyűrűviselést keményen eltiltotta azoknak, kik annak viselésére feljogosítva nincsenek. Az 1725-re hirdetett XVI-dik nagy Jubilaeumkor a „*Poenitentiaris*“ tiszttét ő maga teljesítette a legpéldásabban. Nagy buzgalmában arra is gondolt, hogy a régi nyilvános vezekleti fegyelmet visszaálltandja. Az említett évben a fegyelem, közerkölcsiség s oktatás érdekeiben a lateráni egyházban tartományi zsinatot tartott, melyre az akkori világ híres tudósai is megjelentek, mint: *Lambertini* kardinál, *Bianchini*, *Fontanini*, *Vignoli*, *Ladcrebi*, *Ughelli*, *Coleti*, *Fabretti*, *Zacachi*; *Zachias*, *Beglivi* s *Malpiagni* orvosok, *Campini* kardinál, *Quirini*, *Banduri* a tudós beneczés, *Magliabecchi*, *Passionei*, *Belluga*, *Barbadigó*, a tudós theatinusok *Maggio* és *Galanus*, a nagyképzettségű dömések *Gotti*, *Howard Tamás*, *Rocaberti*, *Bzovius*, s a sultánnak egy fia, ki dömés lön, a tudós *Posades*, *congobardii Miklós*, a jezsuita *Girolamo Ferencz*, *Segneri*, *eupertinói József*, *de Corleone Bernát*, *potenzai Bonaventura* stb. Bizonyára a szent-szék környéke mindig egyetemes akademia, hova a tudósok mint valami tüzhelyre sietnek, hogy ott tudományuk részére erőt, életet, tenyésztest s tiszteletet keressenek, miszerint így megújulva s ifjodva tovább virágozhassanak.

E zsinatnak a hitoktatásra vonatkozó öt fejezete igen szép, megható s alapos. Ez alkalommal a híres „*Unigenitus*“ bulla elismerésére a jámbor pápa sikeresen működött, s annak elfogadására 1728-ban a párisi kardinál-érseket, *Noailles* is rá birta. A 70 ülésre rugó zsinat száznál több határozatot hozott, melyek mindnyájan ezen iratban foglaltatnak: *Concilium Romanum in sacrosancta Basilica Lateranensi celebratum anno universalis Jubilaei 1725. a Sanctissimo patre et Domino Benedicto P. P. XIII. pontificatus sui a 1. Romae 1725.* E határozatok 1726-ban Münchenben is megjelentek. — A püspöki papnöveldék fölállítására egy „*Congregatio Seminariorum*“-ot létesített. Lambertini Prosper kardinál indítványára a *Mindszentek letenyéjében a Ker. sz. János neve után sz. Józsefét tette*, s azoknak kik a naponkinti háromszori harangozáskor az Angyal-üdvözlét áhitatosan elimádkozzák, bucsut engedett. Az általa canonisált szentek közt ismeretesebbek: *Latosus Peregrin, sz. keresztről nevezett János, Gonzaga Alajos s Nepomuki János.* Az előtte oly igen kedves beneventi érsekséget mint pápa is megtartotta hivei iránti szeretetből s helyettes által kormányoztatta. Pápasága alatt kétszer (1727. és 1729.) meg is látogatta egykori kedves nyáját. Az elődei által nagyszerűen megújított lateráni egyházat ünnepélyesen felszentelte, s a híres *sienai Perfetti költőt a Capitoliumon a legnagyobb ünnepélyességgel borostyán-koszorúval díszítette fel*, mely kitüntetésben *Petrarca* óta kisem részesült. — XIII. Benedek, midőn az *iskola-testvéreket* megerősítette, 1724-ben o nevezetes szavakat mondotta: „*A tudatlanság eredete minden rosznak, főként azok közt, kik kézi munkával foglalkoznak.*“ Igen, a pápák megvannak győződve, hogy az oktatás szükséges a munkás osztály erkölcsi nemesítésére. Róma régen felismerte ennek szükségét, s e célra minden időben sokat tett és tesz jelenleg is. Ki nem tudja, hogy *Rómának három század óta vannak néri sz. Fülöp által alapított vasárnapi iskolái?* — X. és XI. Kelemen, XI., XII., XIII. Incze és VIII. Sándor is a *Jézustársaságról* a főnebbi dicséreteket csaknem ugyanazon szavakkal ismétlik s XIII. Benedek arról tanuskodik, hogy: „*Jézustársasága tanítása, szavai, példájával s buzgóságával, melylyel a hiveket a Krisztus tiszteletét előmozdító jámborságra s jó cselekedetek gyakorlására serkenti, minden országban mindig több és több gyümölcsöt terem; s hogy ő ez*

okból azt mód nélkül s kiválón szereti.“ (V. ö. Litt. Apost.: Redemptoris nostri. 1729. sept. 23.)

XIII. Benedek igen békeszerető lévén, a XI. Kelemen óta függőben volt „*Monarchia Sicula*“ kiváltságait illető ügyet rendezte, amennyiben az említett pápa constitutióját eltörölven, megengedte, hogy VI. Károly császár mint Nápoly és Sicilia királya, valamint törvényes utódai is egy harmadik-folyamodványu egyházi hatóságot állíthatnak, de a fontosabb ügyek mindig az apostoli székek tartandók fön. Ugyanazon császártól *Comachio* visszaadását is kieszközölte, melyet a császáriak 1708 óta megszállva tartottak. A savoyai s sardiniai *Amadeus Viktor* s közte kiütött surlódásokat úgy egyenlítette ki, hogy a királyt az uralma alatti egyházak s zárdák védnökévé tette, de a megürült egyházi javadalmak időközi jövedelmeit neki át nem engedte, és a Turinból visszatérő pápai nunciushoz a kardinál-kalapot nyújtotta. — Kevésbé szerencsés volt azonban a közte s V. János portugáli király közt kiütött feszültség elhárításában. E fejedelem ugyanis a többi katolikus hatalmak jogai szerint ugynevezett „*korona-kardindók*“-at ajánlott, s a pápát hevesen sürgette, hogy a lissaboni udvarból kétszínű magatartása miatt visszahívott *Bichi Vincze* nuntiust a kardináli méltóságra emelje. S midőn a szent-atyja a kardináli testület tiltakozása folytán a király kívánságát nem teljesítette, az utóbbi Rómából minden portugáli alattvalót visszahívott, az egyház fővárosával minden közlekedést megtiltott, a portugáli kolostorokból küldetni szokott alamizsnákat s a házassági fölmentvényeket is tilalom alá vetette! Ime, mint már életrajzaink folytán többször megjegyeztük, *mily erőszakoskodásokat tesznek némely felfuvalkodott uralkodók az egyházon s annak főpásztorain, ha az ő mulandó érdekeiknek kedvező, de az anyaszentegyház hasonlíthatlanul szentebb érdekeit s jogait tipró méltatlanokat az ő helytelen kívánságaik szerint vonakodnak a pápák ama magas méltóságokra emelni, melyekre az uszályvivő kegyvadászok éppen nem méltók!*

Nagy kellemetlenséget okozott e pápának az is, hogy a híres VII. Gergely zsoltoszmája miatt, kinek neve már rég fölvétetett a római Martyrologiumba, több udvar boszankodott, mivel annak egyik olvasmányában IV. Henrik kiközösítése és letétele előfordul.

— XIII. Benedek összesen 29 kardinált nevezett ki pápasága alatt, köztük *Fleuryt, Querinit s Lambertinit* is.

XIII. Benedek 1730-ki febr. 22-kén élte 80-dik évében, miután az anyaszentegyházat 5 év, 8 hó s 23 napig szent buzgalommal kormányozta, földi pályáját bevégezte. Erényei oly ragyogók voltak, hogy, *Muratori* kortanu szerint, őt mint valami szentet tekinték. Alázatossága inkább egy jámbor kolostori férfit mutatott, mint pápát. A test és vér nem uralkodtak rajta, rokonait nem emelte, de annál bőkezűbb volt a szegények iránt. Ezekért dobogott egyedül az ő szíve, gyakrabban lehet látni, mily gyöngéd szeretettel karolta őket át, úgy látszik, mintha egyedül ezekért lett volna ő Jézus helytartója. Azonban *rövid pápasága nincs minden árnyék nélkül*, s a halála fölötti gyász épen nem volt oly nagyszerű, mint az öröm, melyet az apostoli székre emeltetésekor mindenütt általánoson nyilvánítottak. Ugyanis a *bírvágyó s álszent Coscia Miklós kardinált teljes bizalmára méltatta*, kit már mint beneventi érsek állandóan oldala mellett tartott, neki az érseki méltóságban utóda s mint pápának minisztere lőn, de annak kegyeivel visszaélt. E kötelességfelelőtlenségének telhetetlensége az apostoli kamarára nézve igen káros s a szent-szék tekintélyét illetőleg nagyon hátrányos volt, mivel a kegyeket, kedvezéseket s előléptetéseket tőle könnyen meglehetett vásárolni! Azonban, ha XIII. Benedeknek buzgó működését, áldásdús kormányzatát s bokros érdemeit tekintjük s elgondoljuk, hogy ő jámbor s igazságszerető levén, maga körül hűtlennek kitsem gyanított, akkor az említett árnyoldal könnyen elenyészik. XIII. Benedek mint *nagy hittudós is magasztaltott, s több tudományos értekezései a vatikáni könyvtárban maig is nagy becsben tartatnak* s gondosan őriztetnek, *Muratori* több kegyelmet említ, melyekkel Isten őt élteben s elhunytá után is megáldotta (Annal d'Ital. 1730.) Előbb a sz. Péteregyház Sixtus-kápolnájában takarítottatott el, de 1733-ban amint kívánta, földi maradványai a *S. Maria Sopra Minervá-bani* sz. Domonkos kápolnájába vitettek át, hol a következő fölirattal pompás siremléket állítottak neki: „*Benedictus XIII. P. O. M. Ex Ordine Praedicatorum.*“ A *Bullarium Romanum* folytatásában 80 constitutiója közöltetik (Edit. Luxemb. Tom. II. (1727.) p. 442—507. Tom. IV. (1730) pag. 226 --

412.) Különféle *szépirodalmi s hittudományi művei* (Cfr. Echard S. S. ord. Praedicat. II. 814.) e czim alatt „*Opere di Benedetto XIII.*“ Rom. 1728. 3 Volum. folio egybegyűjtve láttak világot. Cfr. *Guarnacci* Hist. Pontif. Rom. I. 39. II. 409. Életét s tetteit tartalmazó jeles mű *Frankfurtban* 1731-ben jött ki a sajtó alól; *Borgia: Vita di Benedetto XIII.* Rom. 1752. *Kolb s Burio* e pápával végzik műveiket.

CCL.

XII. Kelemen. 1730—1740.

XII. Kelemen pápasága előtt *Corsini Lőrincz Vinczének* nevezetett, s 1652-ki ápril 7-kén Flórencben született. Atyja *Corsini Bertalan* Tresana markgrófja s anyja *Strozza Erzsébet* a bagnolói herceg leánya volt. A *Corsini-család* Flórenc legtekintélyesb régi nemzetségeinek egyikeül tartatott, mely az egyháznak egy kardinált (1370), egy szent férfit, ki mint *fiesolei* püspök 1367-ben mult ki, s az államnak egy hires jogtudóst (1430) adott. Corsini Lőrincz a Római-Collegiumon s Pisában tanult, hol a jogból tudori rangra emeltetett. Rómába visszatérván, XI. Incze s VIII. Sándor alatt a római udvarnál különféle hivatalokat viselt, míg 1690-ben pápai nunciussal szemeltetett ki a bécsi udvar részére s egyszersmind nicomediai czimzetes püspökké lőn kinevezve. De az osztrák udvarnál előbb be nem jelentetvén, el nem fogadtatott, azért mint kamarapap Rómában maradt és 1695-ki decemberben XII. Incze által egyetemes kincstármesterré s az Angyalvár kormányzójává mődtatott elő. 1704-ben a semlegességet követő XI. Kelemen becsülete megmentésén működött, mint vizsgáló-biztos Ferrarában, hol *Paolucci* pápai tábornok törekvései következtén az osztrákok a francziák által szállásaikból elűzettek. 1706 ki május 17-kén sz. Zsuzsánna, s később S. Petri ad vincula kardinál-áldozárává nevezetett ki. XI. Kelemen kívánsága ellen tett, midőn a kormányzati ügyekbe nem igen folyt be, de XIII. Incze alatt az Alberóni kar-

dinál ellen nyomozó gyülekezetnek tevékeny tagja volt. Majd a parmai herceg vevé politikai tapintatát a Franciaországgali alku-
dozásban igénybe. Ez által ő maga is francia szolgálatba jutott s
rendkívüli tevékenységet fejtett ki, hogy a francia hercegnek, V.
Fülöpnek a spanyol trónt biztosítsa, a kinek is *Farnese Őrzse* par-
mai hercegnővel egybekelésében 1714-ben közbenjáró volt. Hálá-
ból az említett király őt első-osztályu granddá s malagai püspökké
tette. XIII. Benedek pápasága elején fascatii kardinál-püspökké és
1726-ban a *Signatura Justitiae* főnökévé neveztetett ki. 1729-ben
mint a Borghesi herceg örökségi ügyének vezetője a toscánai
udvar viszonyait, ügyeit s körülményeit is ismerni tanulta s azon-
kívül több szerzetes-rend s testvérület védnökségét is elvállalá.
XIII. Benedek halála után a szavazatok Corsini Lőrinczre estek,
ki is 1730-ki jul. 12-kén valóban megválasztatott az egyház fejévé
s mint ilyen XII. *Kelemennek* nevezé magát. Az apostoli szék üres-
sége ekkor 4 hóig tartott. A pápai trónra léptekor 79 éves, élénk
szellemű s az ügyek vitelében megőszült férfiú volt.

Az új pápa mindjárt kormányzata elején úgy tűnt fel, mint a
művészetek s tudományok nagy pártfogója és a nép barátja. Ugyanis
nagyszerű épületeket állított, melyek közül leginkább kiemelendő
a római régiségek nagy muzaeuma a *Capitoliumon*, melynek első alap-
ját a dus *Albáni*-gyűjtemény képezte, melyet e derék egyházfő
60,000 talléron vásárolt meg. A vatikáni könyvtárt tetemesen gya-
rapította, mely czélból a tudós *Assemáninak* másodszor kelle Keletre
utaznia. A *keleti könyvek kiadására a Vatikánban nyomdát állított*,
melynek sajtóját nagyszámu görög s arab könyv hagyta el. Mi csak
a *syriai Ephrem* syr, görög s latin nyelven kiadott művét említjük,
mely *Quirini*, *Assemani* s egyéb tudósok gondoskodása folytán ke-
rült a sajtó alá. Pénz- s éremgyűjteménye hires. Midőn a „*Roma*
subterranea“ réztábláinak eredetiét *Bosiótól* megtalálták, azokat
megvette a pápa, s az ő meghagyása következtén *Bottári* e művet
ujra kiadta. *Baronius Évkönyveit is egész a legujabb időkig folytat-
tatta.* — A nép javára is sokat tett. A közlekedések, kereskedelem,
ipar s a kenyérkereset minden ágára kiterjesztette figyelmét. A
XIII. Benedek kegyével visszaélt *Coscia* s teremtményei ellen a
„*Congregatio de nonnullis*“, vagy „*de causa nota*“ czimű vizsgáló

bizottmányt állította fel, s ennek következtén Coscia zsarolásai s egyéb visszaéléseiért az Angyalvárban töltendő 8 évi fogságra, s 40,000 dukátnyi pénzbírságra ítéltetett, s csak XII. Kelemen halála után hagyhatta el börtönét. — *Részint heves természete s a hajlott kor gyöngeségei, részint idegen befolyás gátolák a XII. Kelemen által elhíntett jó mag üdrös gyümölcsözését.* Mint egyházfő s fejedelem, a külső udvarok iránt szilárdan tartotta magát, de hol jónak látta, engedékeny is tudott lenni. Röviden úgy tűnt ő fel, mint ki az egyház szent érdekeit szívében viseli, s annak jólétét a legforróbban óhajtja. Fájdalom, a XVIII-dik század mindinkább erőszakoskodó s egyházellenes politikája s a hitlenség rendszeres előmozdítása ellenében az apostoli szék tekintélye menthetlenül alább és alább szállott!

XII. Kelemen a lényeges s esetleges bölcs megkülönböztetésével sietett a papság átalános erkölcsi javítása által minél üdvösb eredményt mutatni fel. Már 1732-ben kiadott külön constitutiója által tökélesítette a conclave-rendszert; 1736-ki brevéjében *Cochiári felekezetét* s 1738-ban a *szabad-kőművesek titkos társulatát* kárhoztatta. 1737-ki rendeletében az öltözetet szabályozta, a hazard-játékokat s a gyilkoló fegyverek hordását keményen tiltotta. A hűtlen tisztviselőket kérlelhetlen szigorral fenytette. Ezen s egyéb bölcs intézkedéscivel a közerkölcsiséget jelentékenyen előmozdította. A *keleti és nyugati egyházak uniójának könnyebb keresztülvihetése végett Bassignánó-ban* (Calabria) a „*Corsini papnövelde*“ állította fel. Egy 1735-ben kiadott bullájában azáltal kísérelte meg a szász protestánsoknak a katholika egyházbai visszatérítését, hogy ez esetben minden egyházi javakat biztosította részökre. A protestáns tudósok iránt nemes s eszélyes magatartást mutatott, de a jansenisták törekvései ellen igen határozottan tiltakozott. A chinai szokásokat illetőleg a *Mezzabarba Ambrus* pápai követnek adott engedményeket visszavonta.

Ezen egyházfő is mint elődei a *törököket a kereszténység s civilisatio legdühösb elleneitül tekintvén*, 1739-ben a portával harczoló császárt jelentékenyen segítette. De a rettegett hős Jenő nem vala többé. A keresztény sereg megveretett s a *törökök ismét hatalmukba ejtették Belgrádot és Temesvárt.* E szerencsétlenséget nagyban előmozdíták a

törökökkel szövetségbe lépett, s minthogy hazánkban iszonyúak voltak a pusztítások, a császár kénytelen volt a törökökkel egy hátrányos békét kötni. — E pápának a katholika ügyek iránti buzgalmáról hangosan tanuskodik: az angol trónkövetelő s annak családja iránti föllázadó jótekonysága. — A portugáli király s az apostoli szék közti surlódások is elhárítottak, miután 1731-ben V. János főnebb említett kegyenczének XII. Kelemen a *vörös-kalapot*, melybe ama hű főpap oly igen beleszeretett, megküldötte. De *Károly Emanuel* sardiniai király sok keserűséget okozott a pápának, minthogy önkényű intézkedéseivel az apostoli szék jogait megvetette. Az innét eredt viszályok csak néhány év múlva szűntek meg. A legrosszabbul alakultak azonban az apostoli széknek a párisi és madridi udvarok iránti viszonyai, midőn *Don Carlos* spanyol Infáns 1734-ben Nápoly s 1735-ben Szicília nagy részét megszállotta, s a spanyolok felfuvalkodott viselete a pápát arra indította, hogy az a madridi munitiaturát megszüntette. Erre a spanyol udvar Nápolyban repressáliákhoz nyult s VI. Károly császár közbenjárása daczára is annyira felfokozta egész 1737-ig követeléseit, hogy ezeket a különben engedelkeny pápa el nem fogadhatta. Ugyanezen időtájban régi s újabb igényeikkel egyéb Bourbon-házak is elő léptek s XII. Kelemennek nem csekély gondot és bosszúságot okoztak.

A pápai területen fekvő *San-Marino* kis köztársaságban is nyugtalanságok törtek ki 1739-ben. A lakosok tekintélyes része ugyanis a pápát ohajtotta urának, s az említett évi okt. 16-án a szent-atya nevében Alberóni kardinál a hódolati esküt ünepelesen el is fogadta. De miután kitűnt, hogy az alávetéssel sokan elégedetlenkednek, s a hűségi esküdt önkényt kevesen tették le, az igazságszerető XII. Kelemen feloldotta őket a hódolati eskü alól, s megengedte, hogy tovább is köztársasági szerkezetök szerint éljenek. Így akadályozta meg a derék egyházfő a különben bizonyosan kitörendő harcot. — A velencei köztársasággal s Luczernnal is vitákba elegyedett, melyeket azonban bölcs engedelkenységével könnyen elhárított. Az *utolsó Farnese halála* (1731.) után sikertelen törekedett XII. Kelemen a pármai hercezséget az Egyházi-államokba visszakebelezni. — Ezen egyházfő többeket vett fel a szenttestületbe, kik közül említendők: *Corsini Nereus*, *Quadagni János*

(mindkettő közeli rokona), gr. *Lamberg József* passauai püspök s két francia: *d'Auvergne Henrik* (Bouillon kardinál közeli rokona) s *Tencin Pierre* lyoni érsek. Bár XII. Kelemen kardinál korában a nyilvános ügyekbe nem igen szeretett avatkozni, mint pápa mindenről tudomással birt, mi a kormányt érdekelte.

XII. Kelemen minden jövedelmét a szegényekre fordította, s azért mint pápa kevesebbel birt, mint midőn kardinál volt. A vizáradás által szorongatott *Ravenna* várost saját kincstárából tekintélyes összeggel segítette s nagy költséggel vizgátokat állíttatott. A művészet régi becses emlékeit az enyészettől megmentette s új pompás kutakat építtetett. — Pápasága elején a kor bajainak megszüntetése végett, valamint 1735-ben az olasz harczok s 1739-ben a törökkel való háborúk eltávolításaért jubilaumi áhitatosságokat hirdetett, hogy a hivek egyesült imája az egyház s keresztény fejedelmek részére békét esdjen le az égből.

Az utolsó években az igen koros XII. Kelemen nem hagyhatta el többé az ágyat, e mellett már majdnem egészen vak volt, de élénk szelleme csak utolsó lélekzetével aludt ki. Halála 1740 diki febr. 6-kán következett be 88 éves korában, miután az egyházat 9 év, 6 hó s 25 napig erélyesen kormányozta. Nevezetes, hogy az említett évben több koronás fő végezte földi pályáját, mint: VI. *Károly* császár, *Anna Krisztina* orosz s II. *Frigyes* porosz uralkodó. XII. Kelemennek földi maradványai a Galilaei által a lateráni egyházban emelt, s sz. Corsini András pártfogásába ajánlott kápolnában takarítottak el. A rómaiak hálából egy ércszobrot állítottak tiszteletére a Capitoliumon. A sirjánál dicsbeszédet *Piccolomini Aeneas Sylvius* tartotta. A sirjáni fölirat így hangzik:

D. O. M.

Clemens XII.

Pont. Max.

Corsinus Florentinus

Vixit Annos LXXXVII,

Menses X. Diem I.

In summo Pontificatu

Annos IX. Mens. VI.

Obiit Id. Febr. A. MDCCXL.

Bulláit, brevéit s 277 constitutióját közli a *Bullarium Romanum* folytatója (P. VIII. Luxemb. 1740.) pag. 1–352. s P. IX. (Luxemb. 1748.) pag. 1–348. — Életét írta *Guarnacci*: *Hist. Pontif.* II. 11. és 575. *Acta. Hist. Eccl.* IV. a függelékben egy életrajza fordul elő a pápának, melynek hangulatát követte *Rambach*, a hit-hagyó *Bower Archiebald*nak folytatója.

CCLI.

XIV. Benedek. 1740—1758.

Lambertini Prosper, egy hirneves ősi nemzetség sarjadéka, 1675-ki március 31-kén *Bolognában* született. Az egyház fővárosában 13 éves korában a *Collegium Clementinum* tanoncjai közé vétetett fel, hol a tudományok elsajátításában már előbb *Bolognában* is tanusított szorgalmának szép jeleit mutatta, s különösen a jogi meghittani tanszakokra fordította figyelmét. Szép tehetségeinek gyönyörű kifejléséhez járult még szelid, vidám lelkülete, feddhetlen magaviselete. Tanpályát fényes sikerrel megfutván, csakhamar szentszéki ügyvéd, *Promotor fidei*, sz. Péter egyházának theologus-kanonokja, pápai házi praelatus, a sz. Officium tanácsosa, az egyházi szertartások s mentességek, a püspöki székhely, *Signatura gratiae* s egyéb gyülekezetek tagja lön. Később XI. Kelemen a *Congregatio Concilii* titoknokává nevezte ki, s mint a római nagy egyetem kormányzója is igen jó hirben állott. A tömérdek hivatali ügyek mellett is tudott magának időt nyerni a szent hitndományokban s a jogi ismeretekbeni buvárkodásra; a tudósokkal igen szeretett társalogni s ártatlan vidámságát, valamint példás jámborságát mind végig sértetlenül megőrizte. 1722-ben XIII. Incze a *Poenitentiaria canonistájává* nevezte ki, s XIII. Benedek, ki őt ügyviteli tapasztalata, buzgalma, pontossága és bő tudományosságaért igen kedvelte, több fontos esetben igénybe vette. Így a *Quesnelféle* ügy eldöntésére is tevékenyen működött s egymásután *theodósai érsekké in partibus*, majd ancónai főpásztorrá s 1728-ki ápril 30-kán

a jerusálemi szent keresztről címzett kardinállá léptetett elő és azonnal megyéje székhelyére költözött. De nemsokára, 1731-ki áprilisban, XII. Kelemen által kedves szülőföldre, Bolognába tétetett át érsekül, hol e pápa halálaig megyéjének s a tudományoknak élt. Miről tanuskodik „*Institutiones Ecclesiasticae*“ című műve, vagyis a főpásztori levelek, intelmek s egyéb érseki kibocsátványok gyűjteménye, mely igen dus tartalmánál fogva számos megyékben elterjedt. Azután ezen négykötetes remekműve: „*De Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonisatione*“, melyet már előbb elkészített terve szerint dolgozott ki; továbbá: „*Quaestiones Canonicae*“, „*De Sacrificio Missae*“, és „*De Festis D. N. Jesu Christi*.“ Már mint érsek dolgozott „*De Synodo Diaecesana*“ című híres munkáján, melyet mint pápa adott ki. Azonkívül szülővárosában mint érsek 10 évig működén, az egyházi jegyelem felvirágoztatása, egyházak kijavítása, feldiszítése, barátságos érzülete, ritka jósága s önzetlensége által mindenkinek szeretetét megnyerte. XII. Kelemen iránt amily ritka ép oly nemes szabadelvűséget tanusított, anélkül, hogy annak kegyéből kiesett volna. Midőn ezen egyházfő kimult, 1740-ki márc. 5-kén Lambertini kardinál is a Conclavéba ment. A Bourbon-érzelmű kardinálok Aldobrandinót akarták volna a pápai trónra emelni, de ennek részére nem sikerült a szavazati többséget kivinni. Erre Albáni Lambertinit indítványozta, ki csakugyan meg is választatott 6 havi s 10 napi székkür mulva az egyház fejeül, az említett évi aug. 17-kén s XIII. Benedek iránti hálából, ki őt a szent-testületbe felvette, XIV. Benedeknek nevezte magát. Beszéli, hogy a Conclavéban egy napon, midőn a kardinálok megegyezni nem tudtak, szokása szerint enyelegve, így szóla azokhoz: „*Ha szentet akartok, ott van Gotti; ha politikust, úgy választjátok meg Aldobrandinót; ha pedig egy jószívű öreget akartok, úgy fogadjatok el engem pápának! Minek hát az a sok fürkészés?*“ Ez azonban csak pusztá enyelgés lehetett; mert XIV. Benedek maga részéről a pápaság elnyerésére nem gondolt, s a Conclavéban egy párthoz sem tartozott. Sőt az egész választási időszak alatt neve elő se fordult, míg őt Albáni ritka tulajdonainál fogva nem ajánlotta.

Hogy mily képes volt XIV. Benedek a legfőbb pásztori méltóság viselésére, arról egész pápasága a legfényesebben tanuskodik.

Mint egyházfő ugyanis lelkismeretes, jámbor, türelmes, szellemdus, minden rajongástól ment, egyeneslelkű, vidám, jótékony, nemesmagatartású s a társalgásban igen kedves modoru volt. Alattvalóinak jólétéről untalan gondoskodott s a hivatalokra ritka tapintattal birta az érdemes s alkalmas férfiakat kiszemelni, valamintig igaz barátai felismerésében is szerencsés volt. Kivülről úgy törekedett az apostoli székek tekintélyét bölcs engedékenysége s mértéklete által föntartani, hogy iránta a katolikus s protestáns fejedelmek is tisztelettel viseltettek. *A tudományok rendkívüli szeretete a nyilvános ügyek vitelétől kissé elvonta ugyan őt, ki legboldogabbnak érezte magát, ha magán-könyvtárában foglalkozhatott.* Roppant tudományos készültséget mutató művei általában a katolikusok s protestánsoknál is elismerésre találtak, s méltán szamittatik azon tudós pápák közé, kik az apostoli széket diszittették. *Kora legjeleseb tudósaival mint pápa is folytonos levelezésben állott.*

Huzamos pápasága alatt az isteniszolgálat emelésére sokat tett. Róma több templomait részint újra építette, mint a többi közt sz. Marcell egyházát, részint nagy költséggel kijavíttatta, s a legszebb mozaikokkal diszítette, mint a Liberidána bazilikát s egyebeket is. *A Bold. Szűz s az apostolfejedelmek ünnepeit a legméltóbb szertartásokkal emelte. A vatikáni bazilikát a beatificatio helyiségévé tette.* Az általa canonisáltak közül említendő *sigmaringai Fidelis*. Több régiségénél fogva nevezetes templomot, mint assisi sz. Ferencz sir-egyházát, számos kiváltságokkal tüntette ki. Ellenben az uralkodók kérelme következtében az ünnepek nagy számát csökkentette, előbb *Sicilia s Toscana* (1748.), később *Sardinia, Austria* s végre az *Egyházi-államok* részére is. *A szertartási könyvek hibátlanságára kiváló gondot fordított.* Így az ő intézkedése folytán a római *Ritulae, Ceremoniale s Pontificale*, valamint a római *Martyrologium* (ezen utóbbi V. János portugáli király költségén) tetemesen megjavítva s diszebb kiadásban jelentek meg. — 1750-ben nagy ünnepélyességgel megtartatott Rómában az általános *Jubilaum*, mely alkalommal XIV. Benedek áhítatossága igen meghatóan emelte a számos zárándokok erkölcsiségét s szilárdította a vallásos érzületet. A zárándokok ellátására nagy figyelmet s költséget fordított. „*Ad passionis*“ 1740-ki dec. 23-kán kelt brevéjében 100 napi bucsut engedménye-

zett azoknak, kik pénteken 4 órától estig térden állva 5 Miatyánkot s 5 Üdvözetet *Krisztus Urunk kinszenvedésének emlékére* imádkoznak. Ezt XVI. Gergely pápa 1838-ki sept. 24-kén megerősítette. A böjtök megtartását erőlesen sürgette s a párba megszüntetésére irányzott törekvései meglehetősen sikert eredményeztek. A morál tekintetében hanyagul gondolkodókat megróttá s 1751-ki márczius 18-kán kelt brevéjében *az alattomban sok gonosztságot eszközölő szabad-kőművesek istentelen társaságát szintén kárhóztatta s szigoruan tiltotta.*

Rendelte, hogy a lelkészek vásár- s ünnepnapokon a szent misét hiveikért mutassák be s a bűnbánat szentségének kiszolgáltatását illetőleg is igen üdvösen intézkedett. A *vegyes-házasságok ügyében* egy apostoli buzgalmat tanusító egyházfőhez illőleg nyilatkozott. A berlini sz. Hedvig templomának nagybbszerűsítésére jelentékeny pénzösszeget küldött, s *kedves hazánkban a katholika hit terjesztése s védelmezésére a főnemesekből alakult társulatot megerősítette s többféle kedvezményekben részesítette.* Balassa Pált, a ritka tulajdonokkal ékeskedő nagy kath. főurat, ki egymaga Nógrád- s a szomszéd Hontmegyében mintegy 16 templomot s plébániát építtetett saját költségén, az „*apostoli gróf*“ diszczimel tiszeltte meg. — *Klimó György* pécsi püspököt s ennek utódait 1754-ki iratában érseki palásttal tiszeltte meg. — Hogy az egyháznak mindig tevékeny s méltó főpásztorai legyenek, *egy, hat kardinálból álló gyülekezetet állított, melynek feladataul a püspökjelöltek élete fölötti nyomozást tűzte ki.* Összesen 64 kardinált nevezett ki, s Amerika meg Európában több püspökséget állított; a *fuldai apátságot püspökségre emelte, s a würzburgi püspököt, kinek megyéjéből egy rész a fuldai püspökség kiegészítésére kihasíttatott, érseki palásttal kártalanította.* A *bolognai érseki széket mint pápa is megtartotta,* míg a papnövelde teljesen felépült s a székesegyház egészen helyreállított. A chinai s malabári küldékben az ország vallás-politikai szokásai fölött a bennszülöttek által támasztott vitályokat illetőleg az 1742-ki bullájában „*Ex quo singularis*“ a chinai s 1744-dikiben „*Omnium sollicitudinem*“ a malabári szertartásokat eltiltotta, mivel azokat babonaszerűeknek s olyanoknak találta, melyek a visszaélésekre alkalmakat nyújtanak. De e tilalom Chinában a kereszté-

nyek üldözését vonta maga után, mely alkalommal 78 küldér s sok hívő vesztette életét, míg a portugáli királynak sikerült 1753-ban a chinai császárt a keresztények iránt kissé szelidebb hangulatra birni.

Mig XIV. Benedek ily buzgón törekedett az egyház jólétét előmozdítani, a keresztény fejedelmeket kegyesség, szelidség, bölcs engedékenységgel és mérséklettel igyekezett megnyerni. A *portugáli udvar* kíváratára meghagyta, hogy a jezsuiták semmiféle kereskedelmi üzlet vagy ügyekbe sem avassák magukat, s végperceiben a lisabóni patriarchát felhatalmazta azok szerzetének reformálására, mely jogot azonban utóda jobbnak látta visszavonni. Jézustársaságát legalább is 10 bullában tetézte méltó dicséretekkel, s azok egyikében így szól: „*Kellemes illatul szolgál az Jézus Krisztusnak s ilyennek tartják mindenfelé*“, (Praeclaris Roman. 1748. apr. 24.) Állitá: „Mindenki előtt tudva van, hogy ezen a szent-székhez oly annyira ragaszkodó szerzet, mint valamely jó anya, akként dicsekedett, s most is nem ok nélkül dicsekszik sok tagjával, mint kik ker. erényeik, erkölcstisztaságuknak fénye, sokoldalu tudományuk s buzgóságuk által a hivek örök üdvének előmozdításában a legnagyobb ajánlásra méltók.“ (Constantem. 1748. Apr. 24. és: Nunc autem 1748. Sept. 27.) — Már 1740-ben megengedte a portugáli királynak, hogy minden püspöki s apáti, üresedésbe jött méltóságot betölthet, s azt 1748-ban „*Rex fidelissimus*“ diszczimel tüntette ki. A *nápolyi királylyal* 1741-ben szerződvényre lépett, melynek pontjai szerint, a többi közt, a vagyoni, személyi s helyi mentesség szorosabban meghatározottatott. Emez egyezménynek épségben tartása- s egyéb ügyek rendezésére egy egyházi férfiu elnöklete alatt egy törvényszék álltítatott, mely négy ülnökkel működött. Ezek közül kettőt a pápa, két világít meg a király nevezett ki. A *sicíliai király* is 26 püspöki székre nyert kinevezési jogot. Hogy a *sardiniui királylyal* elődei alatt kitört vitákat bevégezze, a jó egyetértést megalapítsa s föntarisa, 1741-ben valamennyi egyházi javadalom betölthetési jogával látta el, s felhatalmazta, hogy a „*szent-szék vicáriusa*“ czim alatt minden pápai hűbérseget adományozhat, évenként az apostoli kamarának 1000 dukát-értékű kelyhet tartozván beszolgáltatni. De az ugynevezett korona-kardinálságrai kijelölhe-

tés jogát nem adta meg a királynak. — 1753-ban felhatalmazta a spanyol koronát is a minden püspökségre s egyházi javadalomrai kinevezés jogával, az apostoli székeknek egyedül 52 apátság- s egyéb javadalomrai kinevezést tartván fel. A *malta*i lovagok s nápolyi király közt a máltai egyházak látogatása fölött kitört vitát egy a királyhoz 1754-ben intézett atyai iratával megszüntette. Az aquileai patriarchátus miatt Velence és Austria közt kitört egyenetlenkedéseket az által törekedett elhárítani, hogy az említett patriarchátust eltörölvén, az osztrákok részére a görzi, a velenceiekére pedig az udinei érsekséget állította. De ezzel a büszke köztársaság nem elégedett meg, s 1754-ben a pápa legnagyobb szomorúságára behozta az ugynevezett „*Placetum regium*“-ot mely az apostoli szék tekintélyének s az egyház szabadságának lerombolására találtatott fel. Minek folytán igen csekély kivétellel a bucsukat, kiváltságokat, fölmentvényeket s egyebeket tartalmazó pápai okmányok bevitele szigoruan tiltatott!! XIV. Benedek nem volt képes az *apostoli szék* iránt *háladatlan velenceieket* ezen egyházellenes rendeletek visszavonására bírni, s kénytelen volt megelégedni azzal, hogy a velenceiekkeli kereskedelmi összeköttetést államaiban megszakította s a velencei kelmékre nagyobb vámokat rótt.

A párisi érsek csak azon betegeknek engedte meg a szentségekkeli ellátást; kik kimutatni képesek voltak, hogy az „*Unigenitus*“ bullát elfogadták. Minek folytán heves viszályok keletkeztek, s az érsek (*Beaumont Kristóf*) száműzetett. A pápa ezen ügyet akként intézte el, hogy 1756-ki okt. 16-kán kelt körlevelében (*Ex omnibus Christiani orbis regionibus*) meghagyta a francia püspököknek, miszerint csak az említett bulla nyílt elleneitől vonják meg a szentségekkeli ellátást, a gyanusakat pedig csak megintsék s írott bizonyítványt kitől se követeljenek. Az utrechti szakadárokhöz egy követet intézett, de minthogy az „*Unigenitus*“ bullát elfogadni nem akarták, az alkudozások félbenszakadtak. Az Egyházi-államokbani uzsoráskodást szigoruan eltiltotta, az adókat lejjebb szállította, a bélyegpapir- s dohány-egyedáruságot eltörölte, a kereskedelmi szabadságot emelte. Ezen intézkedéseivel a jólét tetemesen előmozdította. A tudományok előhaladását nagyban eszközölte. Így a keresztény s római régiségek, az egyház s zsinatok történelme, valamint

a *Liturgica* részére is tudós-társaságokat állított. A vatikáni könyvtárt tetemesen gyarapította, a kéziratok lajstromát kinyomatta s több jeles francia meg angol művek fordítását is megrendelte. 1748-ban a meridián egy gradusát megmérte s az időmérő híres obeliszket, melyet Plinius (Hist. Nat. cap. 9. 10. et. 11.) említ, kiadatta s felállíttatta. Bologna akademiáját műbecsü festményekkel, főszerzőkinyomatokkal s ritkabecsü könyvekkel gazdagította. A tekintélyes tudósok minden este meglátogták őt s minden hétfőn akadémiai összejövetelt tartott, mely alkalmankor egyháztörténelmi, jogi s szertartási tárgyak vitattak meg.

Emeljük még ki e dus pápaságból a hessen-kasseli örökös hercegnek a katolika egyházba történt visszatérését, XIV. Benedeknek az említett iránti részvétét, a házassági elvállások fölötti brevéjét Lengyelhonban, de Prades abbénak az egyházzal kiengesztelésére tett lépéseit, s akkor XIV. Benedek tett-gazdag s áldásdus pápasága minden tevékenységét érintettük. A nagy, mindenkor nevezetes egyházfő (ki roppant tudományosságával valóban gyöngéd atyai gondoskodást tanusított az egyetemes egyház iránt, a ki korának s az apostoli székek veszélyeit nagyszerűen áttekintette, melyet nemcsak fegyveres seregek, hanem századának hitlen s eretneki szelleme is fenyegettek, ki minden bonyodalmakban, melyekbe erővel besodortatott, eszélyességet, ildomosságot s bölcseséget tanusított, s a ki bölcs mérséklettel igyekezett megmenteni azt, mi még megmenthető volt), élte végéhez közelge. 1758-ban annyira gyöngének érzé magát, hogy a halálrai elkészülést legfőbb szükségnek tartá. Midőn másodszor nyujtatók neki az angyalok eledele, sira s fonszóval mondá: „Uram, nem vagyok méltó, hogy hozzám jöjj. Én méltatlan voltam a te helyedet e földön képviselni. Tekints le rám Uram, a te kezeidbe adom és ajánlom magam; Te engem nemsokára már megítélni fogsz! A te ítéleted előtt meg kell jelennem s számot adni ama hivatalról, melyet én mint méltatlan viseltem. Ó mutass könyörületet Uram az ítéletkor! Én nem vagyok méltó előtted megállani!“ Azután vigasztalá az ágya körül érzékenyen zokogó egyháznagyokat, szent kötelemök hü betöltésére intvén mindnyájokat. Máj. 2-kán elveszté eszméletét s a következő napon az Urban elnyugodott, miután e földön 83 évet, 1 hót s 3 napot töltött volna.

Jézus egyházát 17 év, 8 hó s 16 napig, mint láttuk, dicsteljesen kormányozta. Halála Rómát s az egész kereszténységet mélyen meghatotta. Számtalan könyvek folytak, midőn tetemeit a Vatikánba vitték. Dicsérete mindenütt hangzott. De legszebb s tán legfeltűnőbb azon emlék, melyet *Walpole lord* miniszternek fia állított neki Angolhonban, s a melyen a többi közt ezt olvashatni: „*Szeretetett a katholikusoktól, becsültetett a protestansoktól; alázatos, önzetlen; fejedelem kegyenczek nélkül; pápa nepotismus nélkül; és roppant szelleme, tudományossága mellett is tanító büszkeség nélkül, bíró szigor nélkül stb.*“ — A páduai káptalan, melyet szép kiváltságokkal diszitett fel, a székegyházban következő felirattal öröktette emlékét:

Benedicto XIV.

P. O. M.

Quod Canonicos huius Ecclesiae

Amplissimis honoribus cumulated

In Protonotariorum Apostolic Particip.

Album retulerit

Carolo Cardinali Rezzonico

Episc. Patav.

Quod referendos curaverit

Idem Canonici

Eucharisticis Saerificiis ad praesentem

Piacularibus ad aeternam felicitatem

Utrique in perpetuum Decretis

P.

Anno CIO DCC XXXXIV.

XIV. *Benedek a leg tudósabb pápák egyike volt, miről a korát jól áttekintő kormányzata s művei is tanuskodnak. Ezeket meghagyása folytán a tudós jezsuita Emanuel de Azevedo 12 negyedréti kötetben Rómában kiadta (1747 – 1751). Műveinek teljesebb kiadása 15 ivrétü kötetben 1767-ben Velenczében jelent meg. Bullái s Constitutiói legelőször egybegyűjtve a Bullarium Romanum folytatásában (Luxemb. Tom. XVI–XIX.) közöltettek (1752–1758). — Ezen egyházfővel végzi Sandini a „Vitae Pontificum Romanorum“ czimü jeles művét, mely Ferrarában 1748-ban hagyta el a sajtót. —*

A *Benedek* nevet viselő pápák közt korunkig ez utolsó. — Záradékkul fölemlítjük, hogy e nagy egyházfő pápasága elején egykor így nyilatkozott a kardinálok előtt: „*A papíron nagy pápátok, de a trónon kicsin van. Nekem nincs pápai külsőm, de erről majd gondoskodnak a szobrászok és festők.*“

CCLII.

XIII. Kelemen. 1758 — 1769.

Della Torre di Rezzonico Károly 1693-ki márcz. 17-kén Velenzében született s a harmadosztályu nemesség egyik leggazdagabb családjának tagja volt. Képeztetésére igen nagy gondot fordítottak szülői; magántanítók s nyilvános tanintézetek készíték elő a tehetségdus ifjút a főtanodára, ki már mint jogtudór Páduából Rómába ment s a papi pályára lépett. 1716-ban mind a két Signatura löadója, azután rietii s 1721-ben fánói kormányzó lön. 1725-ben XIII. Benedek által Rómába visszahivatván, a *Sagra Consulta Ponenté*-je s 1729-ben szülővárosa részéről a *Rota Romana auditorának* mozdítatott elő, míg 1737-ki dec. 20-kán XII. Kelemen által a velenzei köztársaság ajánlatára „*S. Nicolai in Carcere*“ czimű kardináldiakonságra emeltetett. 1739-től a *Congregatio de propaganda fide* gazdasági ügyének elnöke volt, s 1743-ban XIV. Benedek által a paduai püspöki székre neveztetett ki. E méltóságot is lelkiismeretesen viselte, s a templomok kijavittatása, egyházi fegyelem emelése, valamint alkalmas lekipásztorok kiképeztetése, gondoskodása s munkássága legfőbb tárgyai voltak. E célból 1746-ban megyei zsinatot tartott s a papság fönséges hivatásáról egy híres főpásztori iratot bocsátott ki. Egyházreformjainak életbeléptetését megható jámborsága, ritka erényei igen elősegítették, s istenfélő életeért közönségesen szentnek nevezték. 1747-ben „*S. Maria in arca coeli*“ czimű kardináldózsár lön, míg végre 1758-ki jul. 6-kán, 2 havi s 3 napi székür mulva, pápává választatott s mint ilyen XIII. Kelemen nevet vett fel.

Egy velenceinek megválasztatása azon pillanatban, midőn a római udvar s e köztársaság, mint tudjuk, nem a legjobb egyetértésben állottak, feltűnőnek látszott. De ezt megfejtí az új pápának jó hírneve, mert erényei által nagyon is méltóvá tette magát az apostoli székre. Még a római pápáknak nem kedvező írók által is magasztaltatik. Így a jansenista *Clement*, kit pártja Franciaországból Rómába küldött, hogy a pápaválasztásra befolyást gyakoroljon, s a ki valóban mi fáradságot se kimélt, hogy ügyének kedvező választás törjénjék, ezen *Clement* abbé, ki éppen nem ismeretes mint diesszónok, következőleg nyilatkozik XIII. Kelemen fölött: „*Paduában Rezzonicót szentnek nevezték, s ritka, példás jelleműnek ismerték, a ki megyéje s magánvagyonából huzott roppant jövedelme mellett is nagy jótékonyságánál fogva mindig pénz nélkül volt, mert egész az ingeig mindent elajándékozott. . . . Midőn tudtára adák, hogy őt megválasztani szándékoznak, ellenvetette magát, s sokáig nem akart megválasztatásába beleegyezni, míg végre kénytelen volt engedni. . . . Ő maga így szóla: „Az én kezeimben tönkre jut az egyház, én nem vagyok képes kormányozni; mit fog a világ egy ily választásról mondani.“ (Picot, Memoires anno 1758). „A jezsuitákhoz, írja ugyanazon szerző, egyedül ama nagybecsülés fűzte őt, melyet azok szabályzatos viseletök s az Ur szolgálatában buzgalmuknál fogva méltán kiérdemeltek. . . . Az új pápa mindjárt kormányzása elején megnyerte a világ tetszését.“ Még egy jansenista is így szólt Lapjában, midőn XIII. Kelemen köriratában az apostoli székre emeltetését a világgal tudtta: „A jó pápának szíve abban benső meghatottságtól áradoz.“ Gróf *Albon* így ír felőle: „A jó emberek nem mondhatják ki XIII. Kelemen nevét megindulás nélkül: ő valóban atyja népének, ki nem akar egyebet, mint azok jólétét, melyen ő egész buzgalommal működött. Legnagyobb szerencsétlensége abban állott, hogy boldogtalanok voltak, kiken ő nem segíthetett.“ (Discours sur l’histoire.) A híres *Lalande* csillagász olaszthoni utját tartalmazó művében így szól e pápáról: „XIII. Kelemen viselete szennytelen s feddhetlen, az ő jámborsága épületes, szelídsége szédulhatlan. Az egyház szenvedései egész a könyekig meghatják őt. Én bámultam buzgalmát, örökösét s mérséklését, még akkor is, midőn azokról szólott, kik azokat meg nem érdemelték.“ Nemeslelkűlete s világmegvetése által mennyire fölötte állott*

XIII. Kelemen felfuvalkodott századának, mutatja egy szép vonás életéből, melyet ugyanazon *Lalande* beszél el: „*A pápa, mondá akkor, midőn a pontini mocsárok kiszárításáról beszélt, e vállalatot komolyan akarja. Midőn én Ő szentsége előtt utam ezen részéről beszélék, a legelőnkebben hallgatta előadásomat, s azt kívánta, hogy ezen vállalat lehetősége s hasznai fölötti nézeteimet nyilvánítsam. E tárgy fölött egész a legcsekélyebb részletekig szóltam; de midőn szabadságot vettem magamnak megjegyezni, hogy e vállalat kormányzása dicsőségének korszakát fogja képezni, ekkor félbeszakítá e profán beszédet a jámbor főpásztor, s összekulcsolt kezekkel s égre emelt szemekkel így nyilatkozék: „Ah, dicsőséget nem keresünk mi, hanem egyedül népünk jólétét!”*

Mi szükségesnek láttuk, itt oly férfiak ítéleteit felhozni, kik hízlegésökről épen nem ismeretesek; mivel alább megmutatnunk kell, mily lelketlenül bántak e jámbor egyházfővel a franczia, spanyol, portugál s nápolyi uralkodók, mivel XIII. Kelemen tehetsége szerint pártolta a jezsuitákat, mint a kiknek szerzete Jézus egyházának egyik leghatalmasb védébástyáját képezte.

XIII. Kelemen mindjárt pápasága elején Jubilaeumot hirdetett, s Róma minden papjait magához hitta, hivatásuk fontosságát szívökre kötötte, s a bűnbánat szentségének buzgó kiszolgáltatására lelkesítette. Ez által egyszersmind kimutatta, mily erélylyel vezetendi ő az egyház lelki ügyeit. De fájdalom, a hitlen s vad bölcsék által az egély lerombolása- s az emberi méltóság lealacsonyítására elhintett sátáni elvek már teremni kezdék az átkos gyümölcsöket s Európa fejedelmei többnyire oly szerencsétlenek voltak, hogy bizalmukkal tisztelték meg azokat, kik a részben szükségessé vált reformok s szellemi haladás ürügye alatt nem egyebet szándékoztak kivinni, mint az oltárokkal a trónokat is felforgatni! S azért elszánt kitartással, minő csak egy szent ügy diadalának kivívására lett volna méltó, teljes hitlenségig s erkölcsi koldusságig süllyedve, az isteni kinyilatkoztatás érveit akarták elnyomni. Majd kanonisták léptek fél, kik az apostoli szék jogait még a gallicanismust is fölülmulólag törekedtek korlátozni, vagy ha lehetne, megsemmisíteni. Ezek közül leginkább *Pereira* udvari kanonista *Lissabonban*, s a trieri felszentelt püspök *Hontheim* említendők, kik úgy látszik, csak azért tanulták a jogot,

hogy mások történelmen alapuló (isteni) jogai ellen küzdjenek! Mindezen hitetlenek törekvései az anyaszentegyház s a pápának tengernyi fájdalmat okoztak, annál is inkább, mert XIII. Kelemen s államtitkára (*Torregiáni*) pártfogói s védelmezői voltak ama rendnek, melynek mint a katolika egyház legszilárdabb erődítményének lerombolására: az Istentől alapított egyház tekintélyének megvetői, jansenisták, protestánsok s egyéb eretnek-felekezetek, franczia *Encyclopedisták*, üresfejú s gonoszszívű vallásgunyolók, az ugynevezett felvilágosodottak, kik a valódi világosság kiirtását tűzték ki feladatul, szabadelvűek, radícálok, forradalmárok, boszu, roppant irigység, szemtelenség, aljasság, csalások, hazugságok, rágalmak, divatos *hetvenkedés* s mindenféle ármány szövetkeztek, mert e dicső rend megbuktatása nélkül nem remélhették pokoli tervök kivihetését az *Evangelium* esküdt ellenei!

Valóban XIII. Kelemen pápasága majdnem szakadatlan lánczolata volt az egyház jogai, érdekei s a szent hitérti küzdelemnek s folytonos védelmezése az oly vadul üldözött Jézus-társaságának. A velencei köztársaság s XIV. Benedek közti vitát sikerült megszüntetnie, arra bírván a köztársaságot, hogy az egyház jogait megszorító rendeleteket s intézkedéseket 1754-ki sept. 7-kén kelt kibocsátványában visszavonta. De e köztársaság is a szent-atyá pápasága utolsó éveiben, a papság birtokszerzési jogai, egyéb kiváltságaiba, sőt az apostoli szék igazaiba ütköző rendszabályokat léptett ismét életbe. Az apostoli szék tekintélye az egyházellenes gaz agitatók folytán annyira süllyedett, hogy még a kisdud genuai köztársaság is nem ártallott 6000 skudit tenni ki a segnii püspök elfogatására, kit a pápa a genuaiak ellen fellázadt Corsica-szigetre küldött követül, hogy az üresedésbe jött püspökségeket kormányozza s az erkölcsiség gyors pusztulását meggátolja.

Aközben mindig közelebb jött a Jézus-társaságot eltipró vihar, a vészfellegek folyton rémitőbben tornyosultak, melyek egyik legpusztítóbb villáma legelőször Portugálban sujtott le, hol Pombál marquis a franczia álbölcsészet nagy kolomposa s Jézus egyházának felbőszült ellensége az emberi gonoszság egész tengerét kimerítette, hogy Jézus-társaságát boszúból, melyet ezen rend iránt rég táplált, eltiporhassa. Katholikus emberre nézve elhatározó bizonyosság az,

hogy a világ minden részeiből s nemzetei közül 360 püspök folyamodott XIII. Kelemenhez, hogy a jezsuiták elleni gonosz rágalmaknak véget vessen. (*Hoványi*: Fensőbb katolicismus, III. 351.) De hiába lepett fel ezen egyházfő az annyira fenyegetett rend védelmére; a Pombál parancsa folytán megjelent s elterjesztett gyalázatos iratokat a spanyol nunciushoz intézett brevéjében az „*irigység és istentelenség szüleményeinek*“ nevezte. Pombál a pápának hazug s hamis tudósításokat küldött a jezsuiták ellen, s kijelentette, hogy a király megváltoztathatlan határozata szerint a jezsuiták annak minden birtokaiból kiüzetnek, s a király élete elleni merénylet részesei (???) az érdemlett büntetést elveendik. Minek végrehajtására egyszersmind a pápa felhatalmazását kívánta. *A szent-anya ismervén Pombálnak a jezsuiták iránti gyűlölségét, vonakodott annak kérelmét feltétlenül teljesíteni. Az ezen ügyben kiadott brevéhez a király részére leveleket mellékel, melyekben mindenre, a mit szentnek tart, kéri a lelketlen ministere által tévutra vezetett királyt, hogy az Istennek szentelt személyek véréért kímélje, a jezsuitákat ne tiltsa ki minden különbség nélkül országából, s ha azok közt bűnösök találtnának, ne tegye boldogtalanokká az ártatlanokat is.* Hogy a királyt a szerencsétlen rend iránt jobb hangulatra bírja, a jezsuiták érdemeit ugyanazon levelekben meghatóan festi, s XIV. Benedeknek a portugáli jezsuiták reformjára vonatkozó intézkedését megerősítette, s e tekintetben igen üdvös indítványokat ajánlott. (V. ö. *Patissz-Mladoniczky*: A Jézus-társasága ellen intézett vádak, Győr. 1867. 17—25. lap. Hol e pápának a Jezsuiták védelmére Rómában 1764. jan. 7. kelt fölséges bullája egész terjedelmében olvasható.)

De mind hiában; mert Pombál az Isten hű szolgálait szent működésök dicső teréről leszorítani, a társaságot boszujának feláldozni elhatározta. Azért a pápa brevéjét visszaküldötte s annak leveleit nem engedte a király kezeibe eljutni. Már 1759-ki október 24-kén 133, 1760-ki év elején pedig 122 portágáli jezsuita az Egyházi-államokba szállíttatott vad s csuf ellenségek ezen gunyos megjegyzése mellett mint „*ajándék sz. Péternek.*“ A többiek számszerint 9640-en a legirtózatossabb földalatti börtönökbe hányattak csupán azért, hogy a valláslalan szörnynek a hit s erkölcs ezen legbuzgóbb hirdetői nem tetszettek. Az iszonyu nyomor s szenvedések sulya annyira csökken-

tette az említett áldozatok számát, hogy midőn I. József király halála után 18 év múlva a börtönök megnyitattak, *Már csak 800 félmeztelen s annyira elnyomorodott volt még életben közülök, hogy a napvilágot s friss levegőt kiállani képesek nem voltak!! Ime a valódi barbárság s az istentelenek által magasztalt álbölcsesség áldozatai! A nemesszívű egyházfő a háladatlan kormánytól, vagy igazabban mondva az álbölcsék szellemében működő lelketlen minisztertől hozzá utasított jezsuitákat kegyesen fogadta s szükségeiről gondoskodott.*

Pombál, ki a pápai hatalmat bizonyára még szenvedélyesebben gyűlölte, mint a jezsuitákat, 1760-ban új keserűséget okozott a szent-atyának, midőn az általa meg nem vesztegethető *Acciajuoli* pápai nunciust, részint a jezsuiták buzgó védelmezése miatt, részint mert a király akarata ellen létrejött házasságot legöregebb leánya *Donna Mária* s nagybátyja *Don Pedro* közt kivinni segítette, gyalázatos módon elűzte s egy csapat katona által a határookra vitette. A lelketlen miniszter, egész a királynak 1777-ki febr. 24-kén bekövetkezett halálaig, mint Portugál valódi zsarnoka működött; de midőn a brasíliai hercegnő királylányá kikiáltatott, a jezsuitafaló szörny a portugálok nagy örömeire jószágaira vonult vissza. Midőn a lisabóni főtérén *Desembargador Ferencz* az új uralkodót üdvözlé, a többi közt így szóla: „*Még vérzenek a sebek, melyeket a korlátlan hatalmu s vak despotismus Portugallia szívében ütött. Ő (tudniillik Pombál) az emberiség, egély, szabadság, érdem s erény ellensége volt. Ő a börtönöket s erősségeket a királyság virágaival népesítette be, gyötörte a népet Az államot vaspálczával a legdurvább s legaljasabb módon, minőt csak valaha a világ látott, kormányozta. Az isteni gondviselés hát nekünk Fölsegedet szabadítóul küldötte. . . .*“ Pombált annyi gonoszságaért az Isten büntetése utól is érte. Mindennünét panaszok s reclamatiók emeltettek ellene. *A királynő nyomozást rendelt meg, melynek bevégezése után az annyi érdemes Isten szolgáinak gyilkosát s oly sok rossz okozóját a főtörvényszék halálra ítélte, s csak hajlott kora tekintetéből nem hajtatott rajta végre a méltán kiérdemlett ítélet.*

XIII. Kelemen más udvaroknál is, különösen a *Bourbonok*nál, a szerencsétlen rend védelméért dacz, guny s makacs ellenállásra

talált. Így *Franciaországban*, hol az égi bölcseséget gunyoló álbölcsék a rend kiírtására a jansenistákkal szövetségbe, istentelen tervek kivitelében a vallástalan *Choisseul* minister, a jezsuiták által megsértett *Pompadour maitresse* s a parlament által hatalmasan támogatottak. A jámbor XIII. Kelemen legkomolyabb tudósításai, *intelmiei s benső esengései nem valának képesek egy fejedelmet, ki a testiség karjai közt egészen elbágyadt, oly szilárdságra s erélyre villanyozni, hogy az oltárok s trón elleneit szétriasztotta volna.* A rend leghatalmasb ellenei minden erejüket megfeszítették s a *legaljasabb eszközöktől sem irtóztak az egyház s egély leghősebb bajnokainak leverésére.* Egy 1764-ben kibocsátott rendeletnél fogva a jezsuiták *valamennyien száműzettek* Franciaországból. A szent-atyá mint az egyház feje felemelte szavát, s 1765-ben kibocsátott „*Apostolicum pascendi*“ bullájában a jezsuita-rendet újból megerősítette; de a vallástalan parlament ezen bullát visszautasította.

A szent-atyá nem volt szerencsésebb a rend védelmében III. Károly spanyol királynál sem, ki *Aranda* gróf által tévutra vezetve, 1767-ki ápril 2-kán *estve minden jezsuitát fegyveresekkel elfogatván*, hajókra vitette s az Egyházi-államokba szállíttatni parancsolta. Ugyanazon időben a kormányzókat s alcaldokat halállal fenyegette, ha az elvitorlázás után kerületökben csak egy jezsuita találtatnék is, *ha mindjárt beteg, haldokló volna is, vagy ha a ravatalon feküdne is az!!* Ime mivé teszi az embert az álbölcsesség! Azt gondolná az ember, hogy az ily hajmeresztő eljárásnak okait adják az illetők; de a király kijelentette, hogy eljárásának okai örökké szívébe zárva maradnak. XIII. Kelemen érzékeny szívét teljesen kimerítő iratot küldött a királynak, az egély nevében kérvén őt, fedezné fel neki, mi indította őt arra, hogy az egyházon oly sebeket vágott; igérvén egyszersmind, hogy gyors és teljes elégtételt szolgáltat neki, ha valaki a jezsuiták közül ellene vétett, vagy állását bármi módon meggyalázta volna. De III. Károly mint a szent-atyához sajátkezűleg írt levelében mondja, okait nem akarja a világ botrányára feltárni, s a pápa bánatának még égetőbbé fokozásaul kijelenti, miszerint a rendet, melynek teljes kiírtását minden fejedelem érdeke igényli (???), minden hatalmában álló módon megsemmisíteni törekszik. Hogy a királynak a rend elnyomására mi okai sem voltak, az bizo-

nyos, valamint az is, hogy az *okok rejtegetése a botrány kikerülése miatt csak ügyesen szőtt fogás volt.*

III. *Károly a jezsuitákat pusztító divatos részkhört annyira beszivárogtatta Nápoly s Pármába is, hogy az egély, egyház, erkölcs s tudományok jeles bajnokai onnét is elűzettek.* De ezzel a szenvedés kelyhe, mely az elvallástalanulás felé hajló katolikus udvarok által az egyház jámbor s hitbuzgó fejének nyújtatott, még nem volt kiűritve. *A Bourbon-udvarok nem tudták XIII. Kelemennek megbocsátani, hogy ő egy rendet, melynek elnyomására még a hazugságok, csalások, rágalmak, szemtelenség, aljasság s az elvetemültség legundokabb fegyvereit is villogtatni dicsőnek tartották, védelmezni s méltán kiérdemlett dícséretekkel halmozni merészel.* A Párma által nyújtott alkalmat mohón ragadták meg, hogy a kereszténység atyjának minél nagyobb gyötrelmeket okozzanak. Ferdinánd páрмаi herczeg ugyanis 1765-ben s a következő évben minden követ megmozdított, hogy az egyház szabadságának utolsó szikráját is kioltsa. Így, az *egyházi ügyek vezetésére külön Curiát állított fel,* püspökeitől hűségi esküt követelt, a zárdai javak alapítványai okleveleinek megvizsgálására külön bizottmányt nevezett ki, a papság ellen amortisatiói törvényeket hozott, az adómentességet s javadalmak betöltését korlátozta, a *pápai iratokat tetszéne alá vetette* stb. III. Kelemen ezen intézkedéseket úgy tekintette, mint az egyház hatalma- s jogainak nyílt megtámadását s lerombolását, s azért 1768-ki jan. 30-kán egy brevét bocsátott ki, melyben mint az egyház feje s Párma főhübéri ura a háladatlan herczeg minden jogtipró intézkedését semmisnek nyilvánítja, s mindazokat, kik ama rendeletek fogalmazását, kihirdetését s végrehajtását eszközölték, kiközösítette, még pedig úgy, hogy ezen büntetés alól az illetőket csak egyedül a pápa oldozhatja fel. A páрмаiakat fölmentette ama kibocsátványok követésétől, s a *herczeg lelketlen tanácsadóit egyházi átokkal fenyegette.* XIII. Kelemennek a páрмаi herczeg irányában tanusított szilárd magatartása nagyon felfigyelt a Bourbon-udvarokat, s a legérzékenyebben sújtó csapásokkal igyekeztek magukat a pápán megbozulni. *Igy a páрмаi herczeg a pápa boszantására elűzte a jezsuitákat; Francziaprság pedig az avignoni s venaiszíni grófságokat, Nápoly meg Beneventet s Pontecorvót ragadta el az apostoli széktől,*

s még Castro meg Ronciglione elvételével fenyegetődött. Azonban mindezen erőszakoskodások nem voltak képesek a pápát arra bírni, hogy az 1768-ki jan. 30-kán kibocsátott brevét visszavonja.

E szerint hát a rend Portugál, Spanyolhon, Nápoly, Sicilia s Pármában elnyomatott, még pedig a legtvörvénytelenebbül. De még ártatlanul állott az a katolikus világ szemei előtt s nagyonis méltó volt XIII. Kelemen védelmére. Azonban mindenütt felizgatták a dicső társaság ellen a közvéleményt, hogy azt gyökerestől kiirthassák. *A minden államban előtérbe tolahodó vallástalan szellem hatalmasan működött a pápa jogainak megsemmisítésén ama nagy gonosszágaért, hogy ő az Urnak istenfélő, jámbor, tudós s igen érdemes szolgáit, a jezsuitákat védelmezni merészelte.* Azért nemcsak a világi hanem egyházi fejedelmek is ellene dolgoztak. II. József ép oly igen akarta a rendet megsemmisíteni, mint azt az ő anyja Mária-Teréz az egyház s állam javára föntartani kívánta. De ekkor még győzött Némethonban a jogérzet.

Némethonban a már fönnebb említett Hontheim 1763-ban ily című művet tett közzé: *„Justini Febronii Jurisconsulti de statu Ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis, liber singularis ad reuniendos dissidentes in religione christianos compositus.”* E mű mint a Róma elleni szellem híi kinyomata, a primatus jogait igen szűk korlátok közé szorítja; s ámbár a hitegység föntartására a primatus szükségesnek nyilvánítja, mégis a pápának csak tiszteletbeli elsőséget ad az egyházban, melynek pedig egysége megőrzésére a pusztá rang épen nem elegendő. Továbbá a metropoliták jogait oly hévvel védelmezi, mintha azok egyenesen isteni eredetűek volnának, s azt állítja, hogy, ha a pápák az annyi századokon át gyakorolt jogokat a metropolitáknak átengedni nem akarják, bátran ellenök lehet támadni. XIII. Kelemennek lehetetlen volt ezen az egység alapjának szétrombolására irt mű elien föl nem lépni. 1764-ki február 25-kén a *Congregatio Indicis* annak olvasását megtiltotta, s Rómában annak bírása vagy terjesztése szigorú büntetés alatt tiltatott. Midőn az ismételt tilalom is eredmény nélkül maradt, XIII. Kelemen 1764-ki márc. 14-kén kibocsátott körlevelében a némethoni metropolitákat s püspököket a veszélyes mű elnyomása s elkobzására hitta fel, megjegyezvén, hogy a hatalom s tekintély, melyet az

anyaszentegyház fejétől elragadnának, az övékét növelni épen nem fogná. De a pápa ezen lépése se tette meg egészen a kívánt hatást. A könyvek, s még inkább az abban foglalt tanok mindig nagyobb és nagyobb mérvben terjedtek el, s a pápa a szerző visszavonását már nem élte meg.

A lengyel országgyűlés 1767-ben a dissidenseket, kiknek igényeit az orosz aranyok támogatták, jelentékeny engedményekkel látta el a katolika egyház hátrányára, melynek egyéb előnye nem maradt, mint az, hogy uralkodónak nyilvánított. Ezen esemény fölött is a jámbor s jobb sorsra méltó pápa nem egy keserű könyvet hullatott, s 1768-ki jan. 30-kán a varsói országgyűlés egyházszorongató intézkedései ellen *Durini Maria Angelus* nunciusa által tiltakozott s panaszaival *Szaniszló* királyhoz is fordult, ki válaszul azt adá, hogy a *veszélyes viharok kitörésekor örülhet az ember, ha a legközelebbi kikötőbe menekülhet. Minden további erőlködés a hatalmasan inponáló Észak nyomása ellen sikertelen, sőt veszélyes gondolat leendne.*

Igy XIII. Kelemen, kinek uralma alatt 1764-ben még nagy éhség is ütött ki az Egyházi-államokban, egész pápasága alatt nem talált egyéb örömet, mint a melyet Istenneli társalgása, buzgó és áhitatos elmélkedései, tiszta és nemes törekvései nyujtottak. *Tekintetbe véve a Bourbon-udvarok nagy felfuvalkodottságát, a kor egyház- s egélyellenes szenttelen mozgalmait; másrészt pedig XIII. Kelemen szelídségét, szendességét, kegyességét, jámborságát, szilárdságát s elhatározottságát, röviden: számos és magas egyéni erényeit, lehetetlen, hogy az el nem fogult ítész mintegy önkénytelen is részére ne hajoljon.* Bár tagadni nem lehet, hogy ezen pápánál hiányzott a mérsékeltebb, tapintatos politika, s az embereknek, valamint azok viszonyainak avatottabb ismerete. „*Animarum salutis*“, „*Coena Domini*“ bullái, s „*Aliud ad apostolatus*“ brevéje, bár jó szándékból, de nem alkalmas időben tétettek közzé, s az iránta még egyedül barátságosan érzett nagy hatalmat, Némethont, is ellenséges hangulatra indították. A szent-testületben is egy egészen ellenpolitikájú párt képződött, s az egyház javait oly hön óhajtó istenfélő pápa már kész volt annak tanácsa s terve szerint más utat szemelni ki a béke helyreállítására, midőn váratlanul 1769-ki febr. 2-kán szél-

hűdésben kimult, miután az anyaszentegyházat számos és hatalmas ellenei daczára is 10 év, 6 hó s 27 napig oly csüggedhetlen buzgalommal kormányozta. A szegények, kiket oly igen szeretett gyámolítani, sokáig keseregtek elhunytán. Rokonairól is gondoskodott, anélkül azonban, hogy azokat szembetűnőleg emelte vagy gazdagította volna, mint némely elődei. Siremléke *Canova* gyönyörű műve. Az *alvó orosz lány* jelvényezi a pápa szelidségét, a másik pedig, mely orditozni látszik, a lelkismeret erejét, mely nem akart semmit engedni azon udvarok igazságtalan kérelmeinek, melyek a jezsuiták eltöröltetését kívánták.

Egyházi intézkedései közül említendők, hogy a Szentháromság praefatiójának használatát az év közönséges vasárnapjaira kiterjesztette. Az *asyljogot* korlátozta, s 1759-ben megújította azon rendeletet, mely a világi s kolostori papságnak a kereskedelmet megtiltja. Mária Teréz császárnőnek, mint egyszersmind Magyarország uralkodójának mindjárt trónralépte után megerősítette az „*Apostoli Főlség*” czimet, 1758. aug. 19-ről kelt iratában, s ezt az említett császárnő ugyanazon évi sept. 30. birodalomszerte kihirdette. 1761. máj. 5-kén pedig *Barkóczy Ferencz* primás (1761—1765) kérelmére megengedi, hogy az uralkodó neve a birodalomban a sz. mise cánonában a megyés főpásztoré után említettetik. 1759-ben a csanádi prépostnak különös kiváltságokat engedett. — Ebből korra méltó egyházfőnek politikájáról különféleképp vélekednek; de ki merné állítani, hogy XIII. Kelemennek kevesebb zajos öllépése a jezsuiták elnyomására kimondott határozatot, a pápai tekintély lerombolását, s a XVIII-dik század végén kitört irtóztatás zihart meggátolhatta volna? — Ld. *Huth*: *Kirchen-Geschichte des 18. Jahrhunderts*. Bd. II. Augsburg 1809. S. 36—43; 159. 239—241.; *Ganganelli, seine Briefe und seine Zeit*, Berlin 1847. S. 53—55; *Müller*: *Geschichte der röm. Päpste*, XVII. Bd. 68—91; *Hoffmann* III. 422—426; *Smets*: 218—219.

CCLIII.

XIV. Kelemen. 1769 — 1774.

A Bourbon-udvarok követelését a jezsuita-rend eltörlését illetőleg XIII. Kelemen már meg nem élte, s a Conclaveba ment kardinálok egymás közt pártokra szakadtak. Némelyek ugyanis oly egyházfőt akartak, ki a meghalt pápa szellemében működend, mások meg, ki az udvarok iránt engedékenyebb, békülékeny, sőt a surlódások kiegyenlítéseért áldozatot is tudna hozni. Mind a két párt egyesült végre s 1769-ki máj. 19-kén, 3 havi s 17 napi székür mulva, a híres *Ganganelli Lőrincz* kardinált választották meg pápául. Ez az egyik pártnak elég hajlithatónak s szabadelvűnek, tehát alkalmasnak látszott a béke helyreállítására, a másik párt sem tartotta őt gyanusnak, tudván, hogy XIII. Kelemen politikáját ugyan nem helyeselte, de a jezsuitáknak nem volt ellensége, mint a kiknek generálja a vörös-kalap elnyerésében őt tetemesen segítette.

Ganganelli, ki mint pápa XIV. *Kelemen* nevet vett fel, 1705-ki okt. 31-kén *St. Archangeló*ban született, *Rimini* mellett, az urbinói hercegségben. Atyja, kit korán elvesztett, a *St. Angelo Bado* orvosa volt. Az első oktatásban Riminiben részesült a jezsuiták s Urbinóban a kegyesrendiek alatt. Mint félárva és szűkölködő kénytelen volt mások segítségét igénybe venni, hogy tanpályáját megfuthassa. 1723-ki máj. 17-kén Urbinóban *minorita* lett, s szerzetesi nevén *Lőrincznek* hivatott (keresztségi neve: *János, Vincze, Antal*). Miután Pesaro, Recanati, Fano s Rómában a bölcészetet meg a theológiát kitünő sikerrel tanulmányozta, ugyanazon tudományokból Ascoli, Bologna s Rómában közmegelegedésre felolvasásokat tartott, s neve a hiresebb tanárokéi közt említettet. 1740-ben *Albáni Hannibál* kardinál közbenjárása folytán a „*Szent-Bonaventura-Collegium*“ igazgatójává neveztetett ki, melyet 1587-ben V. Sixtus a szent Apostolokról czimzett minorita-kolostor közelében 20 tanulóra alapított. Midőn 1741-ki máj. 20-kán e kolostorban XIV. Benedek a

minoriták általános káptalanára megjelent, Ganganelli mint már a rend egyik tartományának örökös tanácsnoka, a pápához tartott beszédével annak egész figyelmét magára vonta, ki Ganganellit már Bolognában is ismerni tanulta. 1745-ben a *Sant'Ufficio* vagyis a hitnyomozó gyülekezet tagjává léptetett elő, s bő tudományossága, finom tapintata, ügyessége s mérséklete által nagy tiszteletet vivott ki magának. Miután az említett pápa, ki őt becsülte, s tudományosságánál fogva gyakran élt tanácsaival, meghalt, utódja XIII Kelemen 1759-ki sept. 24-kén *Ricci* jezsuita-generál s *Spinelli* kardinál ajánlatára „*S. Laurentii in pane et perna*“ czimű kardinál-áldozárságra emelte, melyet később kolostora „*Sanctorum Apostolorum*“ czimével cserélt fel. XIII. Kelemen eleinte különféle fontos ügyeket bízott rá, de minthogy egyház-politikai nézeteit különösen a pármávoli küzdelemben a pápa nem osztotta, az ügyektől elvonatott s minden befolyástól megfosztatott.

A jezsuiták iránt, kiknek föntartásáról, vagy eltörléséről folyt a vita, semmi veszélyes idegenkedést nem érzett magában, de az apostoli székek a Bourbon udvarokkal ellenkezését politikátlanak tartotta. Miért az utóbbiak által kedveltetett. Eltávoztatván a nyilvános ügyek vitelétől, ismét a tudományokkal kezdte foglalkozni, s magasállású férfakkal, valamint számos hirneves tudóssal nagy levelezési viszonyban volt. Házi körében egy csendéletet kedvelő szerzetesként viselte magát. A görög s római remekirodalmat alaposan ismerte, s *Platót* és *Aristotelest* különösen kedvelte; de nem kevésbbé volt járatos a szentírásban és a szentatyák műveiben is. A *theológiát minden tudományok fölé helyezte*, melynek örök és életfriss forrásait, a szentírást és hagyományt, ritka gondnal és buzgalommal tanulmányozta. A keresztényelmélet mindig úgy tekintette, mint a szeretet-egélyét, melynek legmeghatóbb jeleneit csak egyedül a katolika egyházban lehet szemlélni. Az áldozárság, püspökség s papság mint isteni intézmények iránt mindig a legszentebb kegyelettel viseltetett, s a szerzetesség szintén bő tiszteletének kedves tárgyát képezte. A *mysticai theológiát nem igen forgatta*. Bölcsész nézetei a világ, élet, történelem, irodalom, népek, nemzetek s országok fölötti ítéletei épúgy józanók, jóakarók s előítéletnélküliek, mint

finomak s találók voltak. Leveleiből ajátságos fogalmazási s szerkesztési finomság, könnyűség, a szép s jóérti lelkesülés, teljes benső öszhangzat, tiszta, fogékony s szeretetdús sziv tünt elő. Mindezen ritka tulajdonok csak nagy szellemét emelék s hirdeték.

A társalgásban vidámkedélyű, egyszerű, igénytelen, közlékeny, a különféle nemzetbeli utazókkal csakhamar megismerkedő, irántok megelőző, jóakaró s részvevő volt. És mégis mindezen nemesszivűség, igénytelen egyszerűség, s erkölcstisztasága mellett is csak eszköz volt ő, melyet mozgásba hozni akartak azon eredmény elérésére, melynek inkább külső, mint benső szükségességét vitatta, s a melyet elhárítani nem állt hatalmában. A Conclave, melyből XIV. Kelemen kilépett, cselszövény, ármány, pártoskodás, némelyek szerint simonia s altatások színhelye volt. *De Salis spanyol s De Bernis francia kardinálok vitték ki Ganganelli megválasztatását*, miután a páрмаi herczeggel tüsténti kibékülést ígért, s *kijelentette, hogy a pápa lelkismeretének sérelme nélkül s a kánonok megtartásával saját előnyére Jézus-társaságát eltörölheti*. XIV. Kelemen 1769-ki máj. 28-kán sz. Péter templomában nagy fénynyel püspökké szenteltetett s jun. 4-kén pápává koronáztatott. Midőn nov. 26-kán a lateráni palotát birtokába vette, azon szerencsétlenség érte, hogy *lováról lebukott*; azonban különös sérülést nem kapott. Azon volt, hogy a kormányzat dolgaiból másokat a lehetőségig kizárván, egyedül s függetlenül uralkodjék.

XIV. Kelemen azonnal az állam ügyeinek czélszerűbb vitelére tett intézkedéseket. Megalapította a *vatikáni Musaeumot*, mely utóda által tetemesen gyarapittatván, „*Pio-Clementinum*“ nevet nyert, s hangosan hirdeti, hogy ezen egyházfő a művészetek s tudományok előmozdítója, s a tudósok különös pártfogója volt. Oda is törekedett, hogy magát a római néppel megkedveltesse. Azonban működése *leginkább oda volt irányozva, hogy a jezsuita-irtás súlyos nyavalyájában sínlődő udvarokkal, melyek e korban saját javukra nemesebb foglalkozást találni nem bírtak, a békét s egyetértést helyreállítsa*. E cél elérésére eddig szokatlan eszközökhöz is nyult. Miután az apostoli székre emeltetését a leggyöngédebb s barátságosabb érzelmeket tanusító leveleiben az udvarokkal tudatta, s üdvkivánataikat a lehető legnagyobb finomsággal elfogadta, a fejedelmeknek az által is

kedvökben igyekezett jární, hogy *velők személyes levelezést nyitott meg*, melyben minden idegenkedést előidézhető szót vagy kitévelt gondosan került. A „*Coena Domini*“ bullának nagycsüörtörtököni szokásos felolvasatását megszüntette, s még az által is törekedett az udvarok kedvét megnyerni, hogy előde két igen tekintélyes tanácsadóját köréből eltávolította; sőt az öt kardinálságra segítő jezsuita-generált is bizonyos távolban tartotta magától, ki az egyedüli rendfőnök volt, kit az új pápa a szokásos hódolatkor át nem ölelt, s a kinek a Vatikánbai menetelt is eltiltotta.

A páрмаi udvarhoz egy házassági fölmentvény készséges megadása által közelített; a madridi udvart meg az által igyekezett részére hangolni, hogy az asturiai herczegnő ujszülött fiát a keresztvizre tartotta, s *Dória* praelátus által szokás szerint a *szentelt pályákat* megküldötte. Az első kardináli kinevezéskor (1769. decz. 18.) a *legtellhetelenebb gyomru jezsuitafalónak, Pombálnak testvérét, Paolo de Carvalhót*, ki pápai befolyás nélkül emeltetett az Inquisitio legfőbb hivatali polczára, az oly igen óhajtott vörös-kalappal megörvendeztette, s a király által a coimbrai püspökségre kinevezett *Pereira Antalt* megerősítette. Ezek folytán *Conti* pápai nunciusul *Lisabonban* elfogadtatott. A XIII. Kelemen által a Párma ellen kibocsátott brevét hatályon kívül helyezvén, e tette által a herczeg közbenjárása Páris és Nápolyban oly helyzetbe hozta őt, hogy *Avignon, Venaissin, Benevent s Pontecorvo* is az apostoli széknék birtokába visszajutottak. E restitutio azonban a jezsuita-rend eltörlésével szoros összeköttetésben volt. Egyedül azon gondolat s terv vezette lépteit, hogy a békét mindenütt visszaállítsa s föntartsa; tán hogy ily uton a lognagyobb áldozatot, a Jézus-társaságának eltörlését kikerülhesse. Miért egy ideig Nápoly, Velencze s Német-hon egyházi reformjait nem érintette. Azonban XIV. Kelemen reményében csalódott, mert minden engedékenysége mellett is folyton nyugtalanokdta a Bourbon-udvarok, s a felfuvalkodás parancsoló hangján követelték a jezsuita-rend eltörlését. A pápa eleinte mindenkép igyekezett a kitérés megkísérteni; ellenindítványokat tett, figyelmeztette az uralkodókat azon akadályokra, melyekbe ütközni fognak, s egy közzsinat egybehívására is készen nyilatkozott. *De Bernis* szerencsétlenségére őt arra indította, hogy III. Károlyhoz

intézett iratában egy hátáridőt tűzött ki, melyben egyszersmind megvallja, hogy a jezsuita-rend eltörlése szükséges.

Aközben a spanyol, portugáli, francia s a nápolyi udvarok a rend eltörlését mindig hevesebben sürgették. Velök tartott *Mária-Teréz* császárnő s magyar uralkodó is, ennek fia *József* római császár s egyéb katolikus fejedelmek is. A pápa egy bizottmányt nevezett ki (melynek tagjai voltak: *Caraffa, Casali, Corsini, Marefoschi* és *Zelada* kardinálok; néhány praelatus s ügyvédek) a jezsuita-ügy igazságos s részrehajlatlan megvizsgálására. Hiába alázta le magát XIV. Kelemen a spanyol követ gróf *Monino* (von Florida Blanca) előtt egész az esengésig; hiába mentegeté magát betegségével s zárkózott a gondolfoi kastélyba, be kelle ismerni, hogy eltévesztett állam-oeconomiai intézkedései népszerűségét tönkre tették. A szerencsétlen rend bekövetkező eltörlésének előjelei már mutatkoztak; miután ujonczok fölvétele eltiltatott; a *Romanum Collegium*; *Romanum Seminarium*ból, *Frascati*-papnöveldeből s az irhoniak *Collegium*ából a jezsuiták már eltávolítottak. Végre 1773-diki jul. 21-kén XIV. Kelemen a rend eltörlését tartalmazó brevét „*Dominus ac Redemptor noster*“, e szavakat mondva: „*Questa soppressione mi darà la morte*“ (azaz: ezen eltörlés életembet fog kerülni), aláírta. A híres okmány aug. 16-kán estve kihirdettetett, melyben XIV. Kelemen a renduek előde által elsorolt számos érdemeit elismeri. Midőn az eltörlési brevét aláírta, a Quirinál-palota teremében alá s fel jár kálva, roppant benső küzdelmet tanúsító hangon mondotta: „*Compulsus feci.*“ Valóban a legvégsőbb kényszerűség bírta e lépésre, s csak látszatra volt egy véletlen *Pombál Choiseul, d'Aubeterre, Bernis, Grimaldi* s *Florida Blancával*. Meg kelle élnie ama nagy szégyent is, hogy míg ő a jezsuita-irtás furcsa betegségében sínlődő udvarok, katolikus uralkodók kívánatára a római anyaszentegyház egyik legerősebb oszlopát ledöntötte; addig a nemkatolikus fejedelmek, mint a porosz király s az orosz czár a jezsuitákat mint buzgó papokat s igen jó tanárokat megtartották. Az előzőtt jeles szerzetesekből a püspökök többeket fölvettek megyéjökbe, kik, a többi közt, kedves hazánkban mily kitünő férfiai voltak a magyar Sionnak s irodalomnak; egyházi történelmünk büszkémemliti.

A jezsuita-rend tehát eltörlötetett a hitéket, egyház, egély s az

egyetemes irodalom kifejezhetlenül nagy hátrányára, s jószágai oly mohó gyorsasággal foglaltattak le az azokra már rég ásitók által, hogy ezen undok kapasságon még az elnyomott rend ellenei s a párisi vallástalan, vad bölcsek is megbotránkoztak. A Bourbon-udvarok felfuvalkodottságukban vak és otromba dühvel tiporták el tehát Jézus egyházának leghatalmasabb védseregét, a jobb sorsra érdemes, annyi ezer jámbor és tudós jezsuitát nyomorba döntötték, lelketlen udvaronczaik által javaikat behúzták s elpusztíták. Őket száműzők, üldözők s mindenféleképp bántalmazták; meg nem gondolták e szivtelen s erőszakoskodó vallástalan udvarok az írásnak e szavait: „A mely mértékkel mérték másoknak, azzal méretik vissza nektek is.“ És e szólam mily nagyszerűen teljesült be a Bourbonokon, mutatja a történelem. Ők trónjaikról elűzettek, az általok elnyomott híres Jézus-társaság pedig ott diszlik maig is az egyház ölében. De hogy az egyház ellenei az érdemes rend elnyomásával meg nem elégedtek, hanem még egyéb céljaik is voltak, tudnillik: a pápaság, egély s az egyház eltiprása, azt a történelem véres lapjai hangosan hirdetik. Ki ne tudná például Voltaire ezen nyilatkozatát: „Csak egyszer a jezsuitákat láb alól eltegyük, akkor könnyen elbánnunk az egyházzal?“ Eszerint tehát még az anyaszentegyház legdühösebb ellenei, a bölcsek, is megvallották, hogy a jezsuita-rend annak legszilárdabb erődjét képezte. „Bámulandó, írja a tudós Theiner, mily eszközöket használtak a jezsuiták megbuktatására. A megvesztegetésnek minden neméhez fordultak. Nem kis szerepet játszott itt az arany. Carvalho csupán vásárlott írókra évenként 800,000 — 1.200,000 aranyat költött. Maga megvallja, hogy a terveit elősegítő díjazására évenként 3.000,000 aranyat költött Rómába. Choiseul Carvalhót ily aljas fogásokban fölülmulata. A jezsuiták elleni per biztosainak, azon íróknak, ügyvédeknek, s parlamenti tanácsosoknak, kiknek a jezsuiták ellen írni kellett, rendes fizetéseket naponként 2 louis d'ors-sal toldta meg. A később annyira elhírhedt Roland elnök hasonló célokra minden évben 60,000 livrest áldozott. A jansenisták istentelen szövetsége „Üdvöztető-tár“ nevezet alatt alaptőkét gyűjtött, hogy a jezsuiták ellen pamphlet-írókat bérelhessen. E szövetség rövid idő alatt 400,000 livresnyi kamattal rendelkezett.“ (V. ö. Gesch. Proyart Louis XVI. detrone: p. 134., 182., 189. és Fel-

ler : Diction. Hist. Tom. III. p. 531. Tom. VI. pag. 634., Tom. VII. p. 369., Hoványi : Fensőbb Kathol. III. kötet stb.

Miután az említett breve kihirdetett, az *eltörölt rend generálja Ricci, assistensei s több tekintélyes rendtagok fegyver közt az Angyalvárba vitettek, bebörtönöztek, számos és fényes érdemeik jutalmul a nyomor, sanyaruságnak s inségnek karjaiba taszítottak!* Midőn *Liguori sz. Alfonz* 1773-ban a Jézus-társaságát eltörölő határozatról értesült, a csöndben imádá az Urnak tanácsait s mondá: „*A pápa akarata, Isten akarata!*“ XIV. Kelemen gáncsolóihoz pedig így szóla: „*Szegény pápa! mit tehetett volna egyebet oly súlyos viszonyok közt, midőn a korának egyhangulag kívánták az eltörlést?*“ Mi bennünket illet, imádjuk békében az Isten titkos ítéletét s nyugodjunk meg azon. Emellett azonban kinyilatkoztatom, hogy, ha csak egyetlen jezsuita marad fön a világban, úgy nem szükséges egyéb, hogy az egész társaság ismét helyreállíttassék.“ A tudós jezsuita tanárok hiányát a tanintézetek hamar érezni kezdék. A pápa egy új tanrendszert dolgozott ki s a jezsuiták számos tanszékei elfoglalására oly egyéneket is kelle felhínia, kik a tanítói pályára kevés vagy éppen semmi hivatással és képességgel sem bírtak! — XIV. Kelemen azután Austria, Velence, s egyéb országok és tartományok részére az ünnepek számát csökkentette. A porosz fővárosbani katolikus templom felépíthetését jelentékeny összeggel eszközölte. A *római minorita kolostornak*, melyben egykor mint szerzetes lakott, s templomnak (Sanctorum Apostolorum) *kijavítására és feldíszítésére is különös gondot fordított.* A szegények, szükölködők, nyomorultak és szerencsétlenek iránt különös kegyességet tanusított. A földmiveseknek vetni való gabonát igen mérsékelt áron adott; az élelmi czikkek árát csökkentette, s dus alamizsnákat osztogatott. Szerzetesi alázatosságát hiven megőrizte; a szegényebb sorsu emberekkel is szívesen elbeszélgetett, s meg nem engedte, hogy a legszegényebb folyamodó is ajtajától eltávolíttassék. „*Bocsássátok hozzám, mondá egykor testőreinek, azon jó embereket, kik engem látni akarnak!*“ Szerette is őt a nép kimondhatlanul. Ellenben nem kedvelte az oly tekintélyes urakat, kiknek minden érdemök a fényes származás s vagyon dússágban állott, de a közügyért áldozni épen nem, hanem csak szájhősködni tudtak. Mások zugolódásait még a kardinálokéit is

eltűrte, ha tetteit gyümölcsözni látta. A szerzetes-rendet, mely őt nevelte mindég őszintén szerette, s iránta háláját többször fényesen kimutatta, feldiszipván azt palást- s biretum- viselési joggal; annak tagjaival szívesen társalgott, sőt a rend általános káptalanán édes örömmel elfogadta az elnöki széket

Caraccioli Ferenczet, Aretius Pált s de Potenza Bonaventurát a szentek lajstromába igtatta. Ha a körülmények úgy kívánták, minden alázatossága mellett fényesen s nagyszerűen is tudott fellépni. Így fogadta Rómában a glocesteri s később a cumberlandi herceget is. Ez időtől fogva igen magasztalták őt az angolok, mint ki oly nagy méltósági polczon alázatossága, istenfélősége mellett ropant tudományossággal s erényekkel tündöklék. Az angol királytól igen barátságos tartalmu levelet kapott, forró köszönetét fejezván ki a fivérei iránt tanusított figyelemért s egyszersmind a pápa közbenjárását kéri ki a cumberlandi herceggeli kibékülés eszközzésére. Mértékletessége ép oly nagy volt mint alázatossága; *asztala nem volt jobb a kolostorinál*. Midőn az izletesb étkekhez szokottak, egykor megjegyzék előtte, hogy a pápának mégis csak illenék nagyobb fényt mutatni az asztalnál is, válaszolá: „sz. Péter és sz. Ferencz nem tanítottak engem pompásabb asztaltartásra.“ De azért a pápai szakács rendes fizetését csakugy megkapta, mintha azért a legnagyobb fáradsággal megszolgált volna. Rokonai különös kegyére nem számíthattak. Unokaöccsét soha sem engedte színe elé járulni, s épen rá nem lehetett venni hogy unoka-hugainak vagy nővéreinek valami kis ajándékot küldött volna. Ellenei s azok iránt, kik őt megsértették, bántalmazták, gunynyal és rágalmakkal illették, legnagyobb szivességet tanusított, midőn is azok közül többen meglepetésöket s zavarukat elrejtteni nem tudták; ő pedig úgy tetette magát, mintha azt észre se vette volna. *P. Buontempi* az ő rendtartása, benső barátja, tanácsadója s gyóntatója legtöbbször látogatta meg XIV. Kelement, ki ennek ritka tulajdonait s nagy szellemét nem győzte elléggé magasztalni. A szegények gyámolításában egyedül szívét követte, s a világi meg kolostori papság benne igazi atyját szeretve tisztelte.

Állami intézkedései is figyelemre méltók, melyekben nagyrészt V. Sixtushoz hasonlított, csakhogy szigora kissé mérsékeltebb s ta-

pintatosb volt. Tudván, hogy a *dühös játékszenvedély* egész családokat tönkre tesz, a *hazardjátékokat* szigoruan eltiltotta. Midőn egy *kányaimádó főrangú nő* ezen tilalmát szerzetesiesnek gunyolá, XIV. Kelemen egy katonatisztet küldött hozzá, ki a pápa nevében parancsolá a nőnek, hogy térdeljen le, s midőn ezen utóbbi megrettenve engedelmeskeedék, így szóla a tiszthozzá: „*Most a kolostori pap zárdái büntetést szabott Önre, máskor mint uralkodó fogja megfenyíteni.*“ Egy marquist, ki egy gróft nyilvánosan arczonsapott, az Angyalvárban töltendő hét évi börtönre ítélte. A gonosztevők fölött kimondott ítéletének végrehajtásáról pontos tudósítást kívánt. Egykor két halálos ítéletet jelentettek be neki, meghagyá, hogy csak az egyik végeztessék ki, azért sorsot huzzanak. Azonban később annak is megbocsátott, kinek a sorshuzás szerint megkellett volna halni. A római területekeni mocsárok kiszáritására s a folyamok kiáradásai folytán keletkezni szokott károk meggátolására is hatályosan intézkedett. A Rómából Civitavechiába vezető utakon postaállomásokat rendezett, mivel az utóbbi város kikötőjében szoktak rendszeren a pápai hajók horgonyozni. A dicséreteket s hízlegéseket nem szerette, tudván, hogy *ily uton vagy rászédni vagy kigunyolni szokták a nagyokat*. Bár általában szerette az egész emberiséget, mégis leginkább a francziák felé hajlott. Hivatása kötelmeit bámulandó buzgalommal teljesítette s csak igen néha engedett magának egy kis szorakozást. Ekkor *biliárdozott*, mert e játékot, miután amellet a kedély pihenhet s a test is elegendő mozgást nyer, a felüdülésre igen alkalmasnak tartotta. Gyakran imádkozott, elmélkedett, s az istenfélő férfiakkal igen szeretett beszélgetni.

A Jezsuita-rend eltörlése után, némelyek szerint, a tekintélyesb egyháziak azon szemrehányást tették volna neki, hogy az elnyomást illetőleg az egész anyaszentegyházat megkellet volna kérdeznie, mire XIV. Kelemen így válaszolt volna: „*Ha III. Pál senkit meg nem kérdve erősítette meg a rendet, XIV. Kelemen sem szorult senki tanácsára annak eltörlésekor.*“ E nyilatkozat bizonyára csak költött, melyet az ő ajakiról lehangzani ki sem hallott, még pedig azok költeménye, kik XIV. Kelemet csak azért magasztalják, hogy az általok gyűlölt rendet eltörlötte, s azt hiszik, hogy ő azt örömet tette, pedig a történelem épen ellenkezőt tanusít. E tette annyi lelki

gyötrelmet okozott neki, s oly iszonyu lelki fordulást, hogy többször az örülés bizonyos jelei mutatkoztak rajta, mint VII. Pius *Pacca* kardinállal beszélgetésekor megjegyzé, s nem kevéssé zavarták őt meg *Renzi Bernardina jóslatai* is, melyek majdnem betű szerint beteljesedtek. Leverőleg hatott reá a hozzá idegen kéz által beküldött papírszelet is, melyen ezen négy betű: *P. S. S. V.* volt írva. E betűk jelentését kisérem birta megfejteni: XIV. Kelemen kissé gondolkodván, csakhamar így szóla környezőihez: „Ezen négy betű értelme a következő: „*Presto sara sede vacante*“, azaz: a pápai szék nemsokára megürül.

1774-ben egy rendeletet bocsátott ki, mely szerint a csavargók s minden foglalkozás nélküliek az Egyházi-államokból kitiltattak, s a koldulás eltöröltetett, kivéven a dolgozni már képteleneket, kik egyedül jogosittattak fel a kéregetésre. A bolognai jezsuiták birtokainak évi jövedelmét egy árvaház építésére határozta fordíttatni. Midőn az érintett évi marc. 25-kén diszlovon ülve ünnepélyes menetet tartott, az eső hirtelen záporkint kezdé ömleni, az őt környezett főpapok esernyőkért szaladtak szét; de ő a záporosó daczára is folytatta menetét, s honn megpirongatja az esernyők után látott főpapokat férfiuhoz nem illő puhaságukért. Ugyanazon évi máj. 12-dikén Urunk mennybemenetele ünnepén fényes menetben trombiták hangja, harangok zugása s ágyuk dörgése közben vonult a vatikáni templomba, melynek pompás erkélyéről a következő évre felolvasztatta a Jubilaeumot tartalmazó okmányt, s az alatt térdelő roppant néptömegre áldását adta. De ezen áhítatosságot, melynek még azon évi decemberben kellett volna megnyíttatni, s a melyre az előkészületek nagyrészt meg is tétettek, meg nem élte. Már áprilban arczái, melyek különben vidámságot s üdeséget mutattak, halaványulni kezdettek, s naponkint erőtlenebb lett. A leghíresebb orvosokat hozatták hozzá el, kik mindent megkísérlettek, hogy egészségét helyreállítsák, mesterségesen izzadásba is hozták; de minden kísérletök azt hirdette, hogy a *halál ellen nincs orvosság*. Mindinkább fogyni kezdett, csontjai lágyultak, s annyira eltűnt ereje, hogy 1774-diki jul. végén már csak egy árnyképhez hasonlított.

Mindjárt betegsége elején XV. Lajos francia király haláláról értesülvén, nagyon megilletődve fogadá a tudósítást, s a francia

nemzet templomában egy nagyszerű ravatalt állíttatván, az elhunyt uralkodóért ünnepélyes gyászmisét szolgáltatott, melyre minden gyöngesége daczára is elvitette magát. A megható gyász-szertartások alatt érzékeny könyekkel adózott az elhunyt fejedelem emlékének, s visszatérte után így szóla környezőihez; „*Ez egy oly adó, melylyel én a gyöngéd viszonyját fogva, melylyel Lajos irántam mindenkor viseltetett, tartoztam. S e veszteségnél csak az vigasztal, hogy egy oly utódot hagyott hátra, kinek erényei s szép tulajdonai valóban egy királyhoz illők, s kinek szellemdus neje már most is mindenben hasonlít a dicső Mária-Terézhez.*“ — Ezen időtájban kapott XIV. Kelemen a pétervári akadémiától egy igen becses rézmetszetű kép-gyűjteményt. E képek az említett város prospectjeit s nevezetesebb épületeit ábrázolják. Így tüntette ki ezen jeles akadémia a nagy pápa iránti tiszteletét. Mivel súlyos betegsége daczára is folyton munkálkodott, azt tanácsolák neki az orvosok, hogy egy kis pihenést engedne magának. Mire a híres *Salicetti* orvosnak így felelt: „*A halál, mely ellen mi hasztalan küzdünk, majd elég alkalmat ad nekem a pihenésre.*“ De ki bírná e nagy pápa érdemeit s szép tulajdonait mind feltüntetni s dicséretekkel eléggé elhalmozni? Megemlítjük még itt, hogy e pápa 1772-ben, a *Nagyszombatban* keletkezett *Oltáriszentség társulatát* megerősítette.

Mihelyt erejét végkép enyészni érezte, a nagy utra azonnal elkészíttette magát. Valóban a kereszténység érdekeit illetőleg korán ragadta őt el a halál, s mégis méltán ellehet felőle mondani, hogy „*brevi explevit tempora multa.*“ Épen a *himldöltást* szándékozott államaiban meghonosítani, s az erkölcs és egély gyarapításán fáradozó írókat megjutalmazni: de előbb elhalt, mintsem ezeket is teljesíthette volna. September elején feloszlását már közeledni érezvén, gyóntatója *P. Marzóni* a minorita-rend generálja, s szívéhez fort barátja *P. Buontempi* nem távoztak ágyától; folyvást imádkoztak vele, békétürése, szelidségének s az Isten akarátáni megnyugvásának tanui voltak, s általa többször még vigasztaltattak is. Kérték, hogy azon tizenegy egyént, kik a kardinálságra már kijelölve vannak, nevezné ki. De bár térdelve, esengve kérték, erre nem volt rávehető, mondván: „*Én az Istenhez megyek, s én tudom mért nem teljesítem kérésteket.*“ Végre 1774-ki sept. 22-kén reggeli hét

órákor kimult, miután földi pályáján 69 évet, 10 hónapot s 22 napot töltött. Jézus egyházát csak 5 év, 4 hó s 3 napig ritka erélylyel kormányozta, tehát ép annyi ideig, mint sz. *Ferencz érdemes rendének másik büszkesége V. Sixtus*. Amint meghalt, teste azonnal megfeketedett. A jezsuitafalók siettek ezen esetet is a szerencsétlen rend tagjainak gyalázására a lehető legnagyobb mérvben kizsákmányolni. Azt kürtölék ugyanis a lelketlenek, hogy XIV. Kelemen a jezsuiták megmérgezték; de orvosai, s különösen a híres *Salicetti*, ünnepelesen az ellenkezőt állították, esküvel pecsételvén, hogy nem mérgeztetett meg. Ám ki az ő gyóntatója, orvosai és számos kortanu esküvel erősített szavainak daczára is vak elfogultságában erősen hiszi, hogy e pápa megmérgeztetett, az, ha tetszik neki, csak mulassa magát balga hiedelmével, írja a „*Ganganelli*“ szelleműs műnek szerzője. (V. ö. *D'Arsac* J. után magyarított e művet: „*A Jezsuiták, tanuk, tanódszerök és apostolságuk*, Bécs, 1868. 150—155. *Mladoniczky* i. m. 24—29.)

XIV. Kelemen rendes testalkatu volt, homloka magas, szemöldöke barna és sűrű, szemei szokatlanul élénkek s ragyogók, ábrázata hosszas s inkább sovány mint kövér; szenvedélyein feltűnően tudott uralkodni. Saját czimert nem használt, hanem az Egyháziállamét s V. Sixtusét, hogy megmutassa a világnak, miszerint sem főnemesi családból nem származott, sem a földi dicsőséget nem óhajtotta. Anyanyelvén s a latinon kívül bizodalmas barátaival francziául is beszélt. Igaz, hogy XIV. Kelemen engedelkeny, mérsékelt s tapintatos politikája folytán az udvarokkal kibékült, de a jezsuitarend eltörlésével az egyházon iszonyu sebeket vágott, a melynek békéjét a rend elnyomása nem volt képes biztosítani, s azt nem sokára az *oltárok és trónok felforgatása* követte, mint alább látni fogjuk. A gonosz álbölcsészlet s hitlenség furiai által támasztott rettenetes zivatart, mely az egyház annyi századokon át roppant áldozatokkal s szent törekvésekkel állított oszlopait lerombolta s drága intézeteit majd mind elsöpörte, sem XIII. Kelemen példás erélye, sem XIV. Kelemennek engedelkenysége s ügyes politikája, mint a következmény megmutatta, meggátolni képes nem volt.

XIV. Kelemennek *Caraccioli Luigi Antonio* által 1776-ban s később franczia fordításban is kiadott *leveleit*, melyek németre áttéve

Frankfurtban s Lipcsében 1777-ben s honi nyelvünkön is megjelentek, *alácsusztatottaknak* tartják. A legteljesb, beszédek s értekezésekkel bővített kiadás czime: „*Lettere, bolle e discorsi di Fra Lorenzo Ganganelli* (Clement XIV.), *edizione ordinata accresciuta ad illustra da Cosimo Frediani.*“ Firenze 1845. A pápa és Harlequin közötti *correspondentia nem eredeti.* Ez „*Clement XIV. et Carlo Bertinazzi Correspondance inédite*“ czim alatt jelent meg Párisban 1827-ben s azután többször, németül *Lipcsében* 1830. A hires „*Dominus ac Redemptor noster*“ brevén kívül, melyet számtalan írók tetszésök szerint torzítottak el, *Guerra* „*Epitome Bullarii*“ ezimű művében több brevéje s bullája is foglaltatik, mint a „*Coelestinum munerum*“ breve (III. 364.) 1769-ki jul. 12-ről keltezve, melyben a küldei állomásokon működő küldéreknek (jezsuitáknak) bucsuengedély adatik; a Jubilaeum-bulla „*Cum attente*“ és a *Jubilaeum-breve* „*Cum a Deo*“ (III. 25, I. 231.) 1769-ki dec. 12-ről keltezve. Továbbá a „*Romana Pontificis*“ breve az egyház javadalmainak egy személy birtokábani összehalmozása ellen 1769. nov. 21. (II. 265.) s az Allocutio „*Quod diu*“ a portugáli kibékülés fölött 1770. sept. 24. (III. 364.) s az 1774-ki ápril 30-kán a következő évre kibocsátott jubilaumi bulla. — 1775-ben *Caraccioli* életét is kiadta francziául, mely a következő évben németre is áttéve megjelent s a legujabban egy német kivonat ily czim alatt: „*Clemens der Vierzehnte. Ein Lebens- und Characterbild*“, Leipzig 1847. Ezen utóbbi mű azonban nem egyéb, mint a század irodalmának aljas szemetje. Még Carracioli jeles műve előtt jelent meg: „*Leben des P. Clemens XIV.*“ Berlin és Lipcsében 1774-ben három kötetben. Egy rövid életrajza magyar nyelven is ismeretes. — V. ö. *Wetzer* és *Wette Kirchen-Lexiconát*, *Hoffmann*: III. Bd. 427—450., *Müller*: XVII. 92—104., *Smets*: 219—221., *Gesch. der Päpste, von einem kath. Geistlichen*, *Ganganelli*: XIV. Kelemen; *Levelei s kora.* Berlin 1847., *Historich-polit. Blätter* XX. Bd. 1847. S. 166—184. A franczia művek igen igaztalanul ítélnék e pápáról.

CCLIV.

VI. Pius. 1775—1799.

XIV. Kelemen halála után az apostoli szék 4 hó s 24 napig volt üres, míg arra 1775-ki febr. 15-kén *de Braschi Giovanni Angelo* kardinál választatott meg, ki akkor 57 év, 1 hó s 20 napnyi idős volt. Az új pápa, ki VI. *Pius* nevet vett fel, az Egyházi-állam egy jelentéktelen helységében *Cesenában* született 1717-ki dec. 27-kén, s egy ősi grófi ház sarjadéka volt. Igen csinos külsővel bírt, s már korán oly ritka észtehetséget tanusított, hogy 12 éves korában a jogtanulásra képesnek találtatott. Hat évi szorgalmas tanulmányozás által annyira vitte, hogy 18 éves korában a jogból tudori rangra emeltetett. Azután a papi pályára lépett, s Ferrarába ment *Bandi Károly* nevű nagybátyjához, kinek pártfogása s felügyelete alatt öt évig tanult s képeztetett a nagy világban fellépésre. Itt ajánltatott *Ruffo* kardinálnak is; kinek midőn 1740-ben Rómába kelle költözködni, minthogy a szent-testület dékánjává neveztetett ki, nemsokára a fiatal *Braschi* is utána ment s az örök-városban theológiát kezdett tanulni. De mivel négy év múlva *Bandi* veletlri segédpüspök lett, s Rómát ismét el kellett hagynia, még egyszer *Ruffo* kegyeibe ajánlá unokaöcscsét, kit két évvel később a pápai iroda irnokává neveztetett ki, s e minőségben ritka szorgalommal s pontossággal működött. 1754-ben XIV. Benedeknek titkos irnoka lett, kinek halála előtt *Ruffo* *Braschit* kegyeibe ajánlotta. Gyors fölemelkedése számos ellenséget szerze neki, kik közül többen mindent elkövettek, hogy a pápa kegyeiből őt kitaszíthassák; de XIV. Benedek tudván és ismervén az irigység gonosz műveit, melyekkel a derék *Braschit* láb alól eltenni törekedtek, s őt ártatlannak tudván, még jobban emelte, sz. Péter káptalanának tagjává mozdítván elő. Helyét pedig szintén egy jeles egyénnel töltötte be *Braschi* elleneinek legnagyobb boszuságára, mint akiknek ellentörékvései azt nemhogy megbuktatták volna, hanem főlebb emelni segítették. 1759-ben a kardinál-kamrásnál auditor lett, s mivel az működésével

igen megvolt elégedve, XIII. Kelemen figyelme- s kegyeibe ajánlotta Braschit. E pápa által 1766-ban az igen fontos kincstár-főnöki állomásra szemeltetett ki, mely minőségében is serényen s hiven szolgált XIII. s XIV. Kelemen meglegedésére. Az utóbbi fényes érdemei jutalmaul 1773-ban a szent-testületbe vette őt fel, kinek nem egészen két év múlva utóda lön. Mihelyt megválasztatásáról értesült, térdre esett, s oly meghatólag imádkozott, hogy a környezetben levők mindnyájan könyekre fakadtak. Azután a kardinálokhoz fordulván, egy igen jeles, a körülményekhez mért beszédet tartott, melyben a többi közt megjegyzé: „*Tiszteendő atyák, a ti gyülekezetetöknek most vége lön, de mily boldogtalanságot áraszt az reám!*“

VI. Pius még felemeltetése napján irt rokonainak Cesenába, megtiltván nekik a zajos ünnepélyek rendezését. Ugyanazon hó 22-kén ünnepélyesen megkoronáztatott. Pápasága első évében megtartotta a még előde által kihirdetett rendes Jubilaumot. A még folyvást börtönben sinlődő jezsuiták perét siettette, s minthogy mi lényegest sem birtak ellenök felhozni és bebizonyítani, az 1775-ki év végén s a következőnek elején szabadon bocsáttattak, de a szerencsétlen rend generálja Ricci már előbb meghalt *Castellban*. Majd az Egyházi-állam pénzügyi rendezésére fordította minden figyelmét, melynek új intézkedései folytán 40,000 római tallért takarított meg évenként, anélkül, hogy alattvalóit új adókkal terhelte volna. Nem-sokára az anconai kikötői munkálatok folytatására s egy világítótorony alapkövének letételére adott ki parancsot. Ápril vége felé a rómaiak kívánságára több tekintélyes egyházi férfit tisztelt meg a kardinál-kalappal. A híres *pontini mocsárokat* 120,000 skudira rugó költséggel kiszáríttatta. E hasznos munkához 1777-ki tavasz elején fogtak, s a következő év tavaszán már nagy-kiterjedésű föld lett művelhetővé. VI. Pius gyakran megtekintette a munkálatot, s bár többször 3000 ember is dolgozott, mégis dusan megjutalmazta őket, hogy annál serényebben s pontosabban munkálkodjanak. Róma művészi fényére is igen sokat áldozott. A már említett Muzaeumot, mely róla *Pio-Clementinum*nak neveztetik, s egyéb intézeteket is részint alapítványokkal látott el, részint megújította. Valóban, Róma s az Egyházi-állam felvirágoztatására igen sokat

áldozott, s így is fényes érdemeket vivott ki magának. A szegények iránt böles kegyességének szép jeleit adta. Folyvást munkás, jámbor s vidám volt; a hozzá menetelt szívesen fogadta. A papságnak különösen ajánlotta a benső tisztaságot, önmegtartóztatást, tevékeny életet s tisztességes viselkedést. Az egyházi fegyelem javítása s föntartására a püspököket felhitta.

Legtöbb keserőséget okoztak VI. Piusnak a hitlenek, álbölcsek s protestánsok, kik Spanyol, Franczia, Némethon s Nápolyban közösen működtek az apostoli egyház lerombolására. Végtelen sok aggodalmat, szenvedést s keserőséget okozott neki II. József is, ki anyja Mária-Teréz halála után trónra lépven, az *egyház teljes leigázására mindent elkövetett*. A papságnak a Rómából utazást vagy pénzküldést eltiltotta; az ő jóváhagyása nélkül nem engedtetett meg valamely pápai okmány kihirdetése; több jeles szerzetes-rendet s kolostorokat önkényleg eltörölt az erkölcsiség és tudományok roppant hátrányára. 7354 szerzetesnek a zárdákat el kelle hagyni, s a lehető legszűkebbre szabott évpénzen tengetni jobb sorsa méltó életüket, míg a külföldi származásúak igen csekély utiköltséggel ellátva a határokra vitettek. *Ekkor töröltetett el, a többi közt, a pálosok jeles rendje, az egyetlen magyar szerzet, hazánk s a magyar Sion, valamint a musák mély fájdalomra!* Az eltörölt kolostorok adnectált jószágainak összes értéke 1500.000,000 forintra becsültetett, melynek egy része az általános papnövelde, plébániák s iskolák állítására fordított. A kolostorok, az erények és tudományok ozen és főszkei betegházak, gyárak, katonatanyák s különféle tá-rakká alakítottak át. 1783-ban még azt is meghatározta, *hol és miként tartassék az isteniszolgálat, mennyi oltárnak adatik kegyelem a templomokbani megmaradhatásra, s hány gyertyának szabad égni*. S mindezeket oly igen szűk korlátok közé szorította, hogy II. Frigyes gunyolva mondá: „*Mein Bruder der Meszner in Wien*“. Minden vallási társulatokat, egyházi szent meneteket, bucsujárásokat s megyei papnöveldeket eltörölt. Teremtényeit, a püspököket, s a többi papságot is arra kényszerítette, hogy saját anyjok az egyház legázolása s letiprására neki eszközökül szolgáljanak!! Szóval: II. József egészen a hitetlenek, álbölcsek s Hontheim eszméi szerint vitte keresztül a senki által nem óhajtott s kitsem boldogító reform-

jait. Az egyházhoz hűtelen püspöknek 1763-ban kiadott műve nagy tapssal fogadtatott ezen a hitegység központjának megrontására törekvő korban. A *Justin Febronius* név alatt megjelent művet a tudós protestáns Lessing a fejedelmek iránti aljas hizelgés kifolyásának mondotta. Fájdalom, mint a legujabban megjelent „*II. József és kora*“ czimű műben tüzetesen olvashatni, [ezen erőszakos reformátor dicstelen művének, az egyház teljes leigázásának keresztülvitelére több, kötelessége s hivatásáról megfélemedezett főpapot volt képes találni, kik a fényes rangok, zsiros javadalmak s a fejedelmi kegyért, tehát földi, aljas érdekből vele együtt közösen pofozták, rugdalták s mindenfélekép szorongatták anyjokat, az egyházat!

A *laibachi, mantuai s bécsujvárosi hercegpüspökök kérték a császárt, lenne kímélettel az egyház iránt*; mire az erőszakoskodó uralkodó oly haragra gerjedt, hogy nyílt császári rendeletekben béke-zavaróknak s lázadást előidézőknek bélyegeztetvén, jószágaik nagy része behuzatott. Majd több irat jelent meg a császár védelmére, melyekben az egyháziak nyíltan gunyoltattak, a legaljasabban faggattattak, rágalmaztattak! Midőn VI. Piusnak minden könyörgése daczára sem szűnt meg az egyházon erőszakoskodni, annak tekintélyét, jogait tiporni, s üdvtelen reformjával felhagyni épen nem akart, 1782-ben a szent-testület tanácsa ellenére is elhatározta, hogy *Bécsbe* megy s személyesen kéri a császárt, miszerint az egyház s államra nézve egyaránt veszélyes terveinek keresztülvitelétől álljon el. Az említett évi febr. 27-kén VI. Pius elhagyta Rómát, kit útjában mindenütt a legnagyobb ünnepélyek s megtiszteltetésekkel fogadtak, úgy, hogy Némethonon általi útja valódi diadalmenethez hasonlított. Uti társai voltak: *Marucci Antal Ferencz* konstantinápolyi latin patriarcha, s *contessini József* athenei püspök. Velök volt a tiara, pápai diszöltözék, egyházi ruhák, két nehéz aranyserleg, 4 kardinálkalap a szent-testületbe felcsemelendő német püspökök részére, 1000 arany-érem az ő s az apostolfejedelmek képeivel. Olaszthonban is mindenütt kitörő lelkesedéssel fogadtatott. Utját Otricoli, Loretto, Rimini, Cesena, Bologna, Ferrara, Udine, Görtz, Laibach, Grätz s Bécsujvárosnak vette. Ferrarában egy magyar, disz-testőr mint a császár futára a következő sürgönyt tudatá vele: „*Én elvárom a látogatást, de kérem Önt, hogy lakását várpalotámban*

vegye, mely mindkettőnkre nézve kényelmesebb leend; mert több tárgyról kellendvén értekeznünk, nem részesítjük a gonosz közönséget azon örömben, hogy értekezleteinket számlálgassa.“ Márcz. 14-kén osztrák területre lépett, hol őt az állami alkorlátnok, nuncius, a császári testőrség egy szakasza s az osztrák nemesség nagy része fogadá. Midőn Bécshez közeledett, II. József elébe ment s először látott a császári város pápát s császárt egy kocsiban ülni s a székvárosba bevonulni. Roppant néptömeg hullámozott az utczákon, melyeken a diszmenet elvonult. A szent-anya jobbra és balra folyton áldá a tiszteletére egybegyűlt térdelő sokaságot. Csakugyan a császári lakba szállásoltatott be, de hozzá a hivatalnokokon kívül kisem bocsáttatott, kik őt szemeik elől sohasem tévesztették s minden mozdulatára ügyeltek. A világi s kolostori papságnak megtiltatott bármily egyházi ügyben a pápához járulni. II. József ugyan *szintén tisztelettel viseltetett iránta*, de ugyanazon időben helyeselte a Róma ellen megjelent gunyiratokat. A pápa többször kezdé emliteni az egyházi ügyeket, de mindig azon választ kapta II. Józseftől, hogy kívánságát írásban nyujtsa be, melynek minden pontjait *hű theológusai (e gyönyörű mákvirágok)* ítélete alá bocsátani ígérkezett! Minthogy épen nagyhét volt, nagy-csüttörtökön megmosta 12 öreg embernek lábait s az asztalnál ő maga szolgált fel nekik, mely szertartást különben maga a császár szokta végezni. Husvét ünnepén sz. István templomában oly diszszel s fénynyel végeze az isteniszolgálatot, milyent Bécs sohasem látott. Az isteniszolgálat végeztével az egyház erkélyéről a szabad ég alatt a roppant sokaságra pápai áldását adta. E megható ünnepélyességről egy elfogulatlan protestáns szemtanu a következő érdekes rajzolatot nyujtja:

„A pápa Bécsbeni jelenlétének hatása rendkívüli, s én nem csodálkozom azon többé, hogy az egykor oly roppant hatást idézett elő. Láttam, mint adta a pápa e városban áldását; én nem vagyok katolikus, de meg kell vallanom, hogy e jelenet engem egész a könyekig meghatott. Ön nem képzelheti azt, mily érdekes ugyanazon érzettől indítatva 50,000 embert egybegyűlve látni egy téren, kik érzelmök- s állásuknál fogva áhitatot s lelkesedést tanusítanak, melyekkel egy áldásra várakoznak, azt hívén, hogy attól földi jólétök s jövő életük üdve függ. Egyedül e gondolatra szorítkozva nem érzik a zsufoltság

kellemetlenségeit : erősen összeszorulva, hogy alig lélekzhetnek, látják a katholika egyház fejét megjelenni fényében hármassal koronával fején, pápai díszöltönyben, mely nekik szent, mindenkinek pedig dicsteljes : körülvéve kardinálok s az egész Bécsben egybegyűlt főpapság által. A pápa földre borul, aztán égre emeli kezeit, egy ember oly kifejezésével, mely mélyen meg van győződve, hogy az egész népség kívánatát szálítja fel, és a mely tekintetével ama benső vágyat árulja el, vajha meghallgattatnék. Képzelmük még ide, hogy ezen ünnepélyesség egy méltóságteljes növési, a legnemesb s legmegnyerőbb arczlatu aggastyán által intéztetik, és maradjon aztán hideg az ember, midőn ama pillanatban, mikor az áldás adatik, ezen roppant embertömeg térdre omlik s azon áldást ép oly lelkesedéssel látja fogadni, mint a mely lelkesíti azt, ki az áldást adja. Én részemről sohasem fogom e jelenet hatását elfeledni.“

VI. Pius még egyszer szóba hozá a császár, Kaunitz hg., Migazzi s Herzán kardinálok előtt az egyházi ügyeket, de II. Józseftől ismét csak az említett választ nyerte, s megjegyezte, hogy a pápa írásba teendő kívánatára államkorlátnoka majd hivatalosan s körülményesen fog válaszolni. Ezen korlátnok az ismeretes hideg, szigorú s hatalmas Kaunitz Venczel herczeg volt, még hajthatlanabb mint maga a császár. *A felfuvalkodott herczeg a neki nyújtott pápai kezet, melyet a koronás főkn kívül mindenki tisztelettel csókolt meg, bizalmasan fogta meg, s aztán udvariasan bocsátotta el.* A pápa és császár különben bizalmasan és nyíltan beszélgettek az európai udvarok helyzete s ügyeiről, míg ápril közepe felé egy futár érkezett Rómából, ki a pápát visszahitta. A császár egy szép s kényelmes utazó kocsit csináltatott neki, s egy gyémánttal oly gazdagon kirakott mellkereszttel ajándékozta meg, hogy annak értékét 200,000 aranyra becsülték. (Valószínűleg az eltörlött kolostorok és templomok javai-ból fizettetett ki!!) VI. Pius a következő nyilatkozattal fogadta el ezen ajándékot: *„Én ezen ajándékot nem fogom személyes tulajdonul tekinteni; hanem az apostoli székhöz leendő az, hogy utódaim nagyobb ünnepélyek alkalmával viseljék azt, mint a császári jótékony-ság zálogát.“* II. József a pápa unokaöccsét de Braschi Luigit *„birodalmi herczeg“* czímmel akarta mégtisztelni, melynek elfogadását azonban a pápa fontos okoknál fogva meg nem engedte.

Miután a szent-atyá egy egész hónapot töltött Bécsbe anélkül,

hogy az egyházi erőszakoskodás ellen gátolt vethetett volna, 1782-ki ápril 22-kén Bécsset elhagyta, miután előbb az 1778-ban áldozár-kardinállá kinevezett gr. *Batthyányi József* esztergomi primásnak fejére sajátkezüleg feltette egy Consistoriumban 1782-ki ápr. 19-kén a vörös-kalapot. Mi által szeretet hazánkat, a magyar Siont s az érdemes Batthyányi-nemzetséget szépen kitüntette. — A császár megígérte, hogy a pápát Rómában viszont meglátogatandja, a kit Miksa főherczeggel Maria-Brunnig elkísért. Ahol mind a hárman az egyházba mentek s egy kissé imádkoztak. A pápa megölelé s megáldá még egyszer a császárt és főherceget; azután a legmeghatóbban elbucsuztak; a körülállókat e jelenet egész a könyekig megindította, a szent-atyá utját tovább folytatta. St. Pöltenen, Linzen, Braunaun s Alttöttingen át Münchenbe utazott. A tajor határoknál két kamarás által fogadtatott, előbb azonban a salzburgi érsek által, ki azután kíséretéhez csatlakozott. *Károly Tiadar* választófejedelem egész *Ramsauig* elébe ment, honnét ápril 26-kán estvefelé ünnepélyesen bevonult Münchenbe. Május 2-kán Bajorhon székvárosát elhagyta; a választófejedelmek által *Schwabhausenig* kísértetett, hol tőlök a legérzékenyebben bucsuzott el a szent-atyá. Azután *Augsburgnak vette útját*, hol a derék választófejedelem s érsek *Kelemen Venczel* által finí ragaszkodással fogadtatott. Három napi időzés után Insbruck, Brixen, Botzen, Trient, Verona, Vicenza, Padua s Velence városokon át folytatta útját. Azutóbbiba május 15-kén vonult be s 19-kén a pünkösdi ünnepet tartotta; azután Padua, Ferrára, Bologna s Cesena felé utazott, hol mint kedves szülőföldén rokonai körében 5 napig időzött. Végre június 13-kán Rómába visszaérkezett.

VI. Pius az említett hó 30-kán a vatikáni palotából a Quirinába költözködött, hol a nyári forró időszak alatt ép azon szobában lakott, melyben XIV. Kelemen szokott tartózkodni. Egy külön Consistoriumban utazása sikertelenségét a szent-testülettel elérzékenyülve tudatta, valamint azt is előadá, hogy a császári örökös tatományok püspökeinek a házassági ügyben a 3-dik s 4-dik ágig fömenthesi jogot adott, s a kolostorokat meg a vallási türelmet illtőleg különféle módosításokat tett. Megjegyzé egyszersmind, hogy jelenléte jó hatással volt mindenütt a vallásra. Még ugyanazon

évi decemberben meglátogatta a császár VI. Piust Rómában. Ennek eredménye azonban nem volt egyéb, mint az, hogy a lombardiai püspökségek ügye tisztába hozatott.

VI. Pius meghatóan zokogott, midőn arról értesült, hogy a császár nemcsak fel nem hagy erőszakos reformjaival, hanem e téren naponkint nagyobb önkényt tanusít; az egyházi megyéket kényekedve szerint újra felosztja, a megyei papnöveldeket eltörli, s azok helyett *generál-seminariumokat állít*, melyek kormányi felügyelet alá helyeztetnek. Röviden: II. József mindent úgy intézett el, hogy az egyház, mint Oroszbirodalomban, az állam nyomorult szolgájává alacsonítottassék, melyben az érsek- vagy püspököknek is oly alárendelt szerep jusson, hogy hatalmok egy kis császári hivatalnokocská előtt is teljesen megsemmisüljön. Mint a tudós protestáns író Leo megjegyzi, *„A josephinismusi rendszer által behozott reformok összege nem volt egyéb, mint a római egyház hatalmanak teljes felfüggesztése.“* De II. Józsefnek nemsokára be kellett látni, hogy a nemzetek, népek századok szentesítette jogait nem lehet oly könnyen s büntetlenül egy tollvonással elnyomni; be kellett látnia, hogy erőszakos reformjai csak trónját ingaták meg s alattvalóit keseríték el. A nagy közönség sajnosan vette, hogy oly ritka szellemi tulajdonokkal ékeskedő pápának fáradalmai is sikertelének maradtak. A vallási s politikai jogok, alkotmányok, szabadalmak megsemmisítése végkép elkéséríté a birodalom népeit. Mindenütt majd lázadás tört ki, majd annak parázsa izzott már a hamu alatt. *A minden oldalról erősen szorongatott s megdöbben* császár *most a szent-atyához fordult segítség s közbenjárásért, kit ő előbb föl sem vett.* A szeretetteljes egyházfő velős tartalmu leveleket intézett az elkésérített lázangókhoz, kérvén őket mindenre, hogy békésen várják be eltiprott jogaik s szabadságaik visszaállítását. De már késő volt minden; II. József órája ütött. Belgium egészen a fölkeők hatalmába került, egyik csapás a másik után érte a császárt: szerencsétlenség a hadban, családja több tagjának elhunya s az ő grógyithatlan betegsége. *Most felnyitlak a hatalmaskodónak szemei s fájdalmasan ismerte meg, hogy hibázott s életfeladatát eltévesztete.* Belátta, hogy egy oly nagy birodalom annyi vallásu s nyelvű népeit nem lehet a legmesterkéltőbb módon is oly lelketlen géppé alakítani

át, hogy az csupán egynek akarata szerint mozogjon. Fájt a széptehetségű monarchának, hogy késő bánatával hibáit már jóvá nem tehetné, s e fájdalmas tudat jebban megtörte szívét, mint betegsége. Ő egyébiránt egy jó keresztényhez illőleg költözött ki e világból. Betegsége daczára is felöltözködött, s egész uvari környezetével a császári kápolnába ment, hol az Oltáriszentséget példás áhitattal vette magához, s a nagy utra kellőleg elkészülve 1790. ki febr. 20. kán kimult. Utódja II. *Lipót* lőn, ki az újításokat lassankint megszüntetvén, a békét visszaállította. De a josephinismusi szellem még sokáig busította az egyház nagyjait! Azonban lássuk mily keserűséget okoztak VI. Piusnak más egyházsszorongató uralkodók is!

Hasonló keserves reformokat léptetett életbe II. József testvére *Lipót, toscánai nagyherczeg* is, ki az egyház leigázása s jogai eltiprására igen alkalmas s kész szolgát talált a jansenismus barátja s előmozdítójában, *Ricci Scipio pistojai s prátói püspökben!* Az egyházhoz hűtelen főpásztor a pistojai megyei zsinaton 1786-ban több újítást akart behozni, melyek keresztülvitelére Flórencbe a következő évben egy nagy zsinatot hívott egybe. De az általa meghítt főpásztorok nagy része Ricci újításai ellen nyilatkozott s a nép annyira felingerült elfene, hogy Prátóban lázadás ütött ki s a nagyherczeg viszhangjának és uszályvivőjének püspöki székét feltűzeltek. VI. Pius 1794-ben a pistojai zsinat tételeiből 85-töt kárhooztatott. Erre a rangvágó püspök kénytelen volt lemondani s magát a pápai bullának alávetni; Lipót dedig II. József halála után a császári trónra lépén, Toscana reformjaival felhagyott. Mennyire elterjedt a josephinismus s febronianismus mételye Némethonban is, fájdalmasan tapasztalta VI. Pius ép azon évben, melyben a pistójai zsinat tartatott. 1786-ban ugyanis a három rajnai érsek meghatalmazottjai a salzburgi érsekkel együtt a Coblenz melletti *Ems* fürdőben összeültek, hogy a pápa hatalmát Némethonra nézve korlátozzák. Oly eszméket is emlegettek, melyek az egyház minden szabadságát s jogait megsemmisítették volna. Így, a többi közt, minden pápai kibocsátványt a *püspöki placetum alá* is akartak vonni, hogy ily uton az egyház látható fejének minden századok által szentesített jogait egy tollvonással megsemmisítsék. Azonban a hűtlen főpapok öröködése saját tarthatatlanságukon, egyenetlenkedésükön, Róma s

több jámbor német püspök ellenvetésén, a lángbuzgalmu pápai nunci *Pacca* ellenmüködésén s számos tudós oppositioján megtört annyira, hogy a négy érsek tanácsosbnak látta indítványait lehangolni s az egyház fejével más hangon beszélni.

Végre VI. *Piusnak még a francia szörnyforradalom egész borzasztóságát is meg kelle élni.* A legfájdalmasabb érzetek közt értesült, hogy a *francia egyház javai behuzattak, az egyházhoz hű püspökök s egyéb papok elűzettek, vagy a legirtózatosb módon kivégeztettek.* Mily égető kint okozott a szent-atyának azon tudat is, hogy a papságból számosan a forradalom szelleme által elszedítve a köztársaság minden egyháztípró határozatait tapssal fogadták, s az ugynevezett „*Constitution civile*“-re az esküt letették, s többen a kánonok teljes megvetésével léptek a püspöki székre. Atyai intelmei mitsem használván „*Charitas*“ brevjét bocsátotta ki, melyben a francia alkotmányrai esküt olvetette. Mire a párisi nép annyira felbőszült, hogy VI. *Pius arczképét nyilvánosan elégette,* s a felfuvalkodott köztársaság azzal boszulta meg magát a pápán, hogy az avignói s venaissini grófságokat 1790-ben adnectálta. *A szörnyforradalomnak pokoli művei mindig borzasztóbb alakban mutatkoztak.* 1793-ki jan. 21-kén XVI. Lajos élte 39-dik, uralkodása 18-dik évében reggeli 9 órakor nyaktiló által vesztette életét. Hasonló sors érte lassankint az egész királyi család tagjait. A vér patakokban folyt s úgy látszott, mintha az Istentől elpártolt nemzet önmagát akarta volna kiirtani!! E borzasztó állapot mély sebeket vágott a szent-anya szívéen; óh hogy is ne, hisz az *Isten házai mint valami bős barbarok által leromboltattak, az oltárok ledöntettek s az Ur papjai tetszés szerint bárki által agyonverethettek!* De a hitért elvérzettek állhatatossága vigasztalta a szent-atyát, ki az istentelenek kezei közt elvérzetteket úgy tekintette, mint a hit, hűség, igazság s jog szent martirait. A száműzötteket s menekülteket úgy tekintette, mint az egyház első századainak szent hitvallóit; Német, Spanyol, Olasz s Schweizhon püspökein kegyeibe ajánlotta a szegény nyomorba döntött s hazátlan papokat. Ő maga is oly számos üldözötteket fogadott be államaiba, hogy utóbb nem volt képes őket kívánsága szerint ellátni. Mintegy 3000 francia papot ruházott s táplált, kikhez 1794-ben még több ezer járult. A szent-anya ézéke-

nyen könnyezett, midőn egy napon Franciaországból nagy nehezen kimenekült *rongyos és éhes kapuczinus apácza-csapatot* látott a sz. Péteregyház felé vonulni, hova betérvén, a legbensőbbben kérték a mennyei atyát a hitelenség által előidézett roppantul pusztító zivatar lecsillapításaért. A szent-atyá papjai által fogadtatta a szerencsétlen szüzeket s saját kocsiaiban vitette rendjök zárdáiba. Az új érkezőknek eléjük ment VI. Pius s vigasztalta őket. A hit s béke helyreállításaért Róma minden egyházaiban könyörgéseket tartott, s ilyenkor szívetlelket indító volt az istenfélő egyházfőt a legbensőbb áhitatba mélyedve szemlélni.

Midőn VI. Pius a francia király kivégeztetéséről értesült, könnyei bőven hullottak a szerencsétlen uralkodó emlékére s azt hitte, hogy e véreseményt tul nem éli. Valóban ez időtől fogva egészsége a sok szenvedés s fájdalom súlya alatt tetemesen hanyatlott; ah, de neki a keserűség egyéb poharait is ki kelle üríteni! Naponkint a legbensőbbben imádkozott az apostolfejedelmek sirjánál, s a vészidő megszűnéseért minden napon bemutatta a szentáldozatot. Midőn egy ily alkalommal a neki szolgáló kardinál figyelmeztetné, hogy már igen huzamosan merült az áhitatba, válaszolá: *„Ah, oly sok egyházért kell imádkoznom s különösen Franciaországért!”* Az egyháztipró vihar lecsillapításaért úgy szeretett volna egy rendkívüli általános Jubilaeumot tartatni, de a társadalmi rend felbomlott állapotán e szándokának kivitele is megghiusult, s az csak Austria s Pfalzban tartathatott meg. Akármily jelesen kormányzott is odáig VI. Pius, de két ballépése buteljes napokat hozott reá. Midőn ugyanis Olaszhon s az Egyházi-államokban is köztársasági eszmék kezdtek elhintetni, hogy a köztársasági szerkezetet némileg az egyházzal szükségből megegyeztesse, oly iratokat kezdett jóváhagyni, melyekben a keresztény-egyházi s jacobinusi elvek összevegyítettén, egymás-mellett eltűrhetőknek állittattak. Ily vesztélyes iratokat többen bocsátottak közre s névszerint *Spedalieri* apát, ki a pápa által még meg is jutalmaztatott. Ily uton remélték a közvéleményt megnyerhetni az egyház részére anélkül, hogy megfontolták volna e közmondást: *„Ha a forradalomnak valaki a kisujját nyújtja, az az egész kezét akarja.”*

Másik botlása volt VI. Piusnak, hogy a *tisztán egyházi állás-*

*pontot elhagyván, 1792-ben a francziák ellen szövetezett hatalmaknak segédsapátokat ígért. De e lépésre a legborzasztóbb helyzet birta őt; az egély s egyház lerombolását célzó terv a leghajmeresztőbb eszközökkel hajtattott végre. Az Ur oltárai ledöntettek, megfertőztettek, a papság nagy része leöletett, Jézus égi tanai kigunyoltattak, s minden irtózatossá tett, mit csak egy elvetemült s felbőszült nép elkövetni képes volt, szabadnak tartatott. A pápa nem állhatott ellene az iszonyu pusztítás árjának, Istenhez fohászkodott s legalább államait akarta megmenteni. El is követett mindent mi hatalmában volt, a vész elhárítására. E bekövetkezendő harcra tehetsége szerint csapatokat szerelt fel, Civitavechiát megerősítette, katonákat toborztatott, az V. Sixtus által különös balesetekre gyűjtögetett, s idáig gondosan megőrzött kincset egészen a hadi felszerelésre fordította s Nápoly fegyvereseivel egyesítette seregét. Aközben a francia forradalom mindent elkövetett a pápa bántalmazására, egyik sérelem a másikat követte. Ide járult még Basseville meggyilkoltatása, ki előbb Nápolyban francia követségi titkár volt, s most Rómába küldetett a nép felbujtogatására. Midőn egykor négy francia lobogóval a város utczáin kocsizott, egy csoport nép követte, körülvette, kifütyölte s kocsiját kövekkel és sárral hajigálta. Mire a francia a nép közé lőtt, mely most a kocsit megrohanta, erről a francziát lerántotta s *egy borbély oly sebet vágott hasán, hogy abban meghalt.* Ámbár e gyilkosságban a pápai kormánynak mi része sem volt s a tettet nyíltan roszalta, mégis a *francia köztársaság, mely annyi ezer ártatlan papnak ontotta véré, a nép által meggyilkolt bujtogatónak halálát a francia nemzet elleni iszonyu merényletnek hirdette, melyet a legkeményebb vérbosznak helle követni.**

Midőn a francia sereg 1796—1797-ben Bonaparte alatt Olaszországban szerencsésen harczolt, a felfuvalkodott francziák fegyvereiket arra használták, hogy a régi uralmat Italiában mindenütt felforgatván, annak romjain köztársaságot állítsanak. Így *Lombardia transpadáni, az Egyházi-államok északi része* pedig, melyet Napoleon a pápától adnectált, *cispadáni köztársasággá alakítottatott* 1796-ban; mind a kettő pedig 1797-ben a nagy *cisalpini köztársaságba* vétetett fel. Hogy a szent-anya Rómát megmentse, már 1796-

ban kénytelen volt Franciaországgal egy fegyvernyugvási szerződvényre lépni, s a rövid ideig tartó békét 21 millio franknyi öszszegen, 500 ritka becsü kézirat- s 100 legjobb rajzlaton megvásárolni. (V. ö. Margotti: *Roma és London*, 271—272. lap.) De ez csak az első csapás volt, mely a praedestinált áldozatot érte, s nemsokára következett a második. Minthogy ugyanis VI. Pius szorosabban csatlakozott Austriához s a hadi felszerelésbe beleegyezett, *Napoleon az Egyházi-államra rontott, Marmont tábornok által a híres lorettói házat lerontatta s a Mária-képet mint egyházipusztítása s fosztogatása jelét Párisba küldötte, bizonyos előjeleül annak, mi Rómában történni fog.* VI. Pius megrettenve, 1797-ki febr. 19-kén jóváhagyta a *tolentínói szerződést*, s a tőle már előbb elrablott avignoni s venaissini grófságokat, valamint a cisalpini köztársaságba kebelezett (Bologna, Ferrara s Romagna) legatiókat is átengedte s még 15.000,000 frankot kelle a leggyorsabban kifizetnie.

De ezeknél még borzasztóbb események következtek! A *francia Directorium*, mely esztelen felfuvalkodottságában azt hitte, hogy Isten egyházának ügye s több mint 200.000,000 katolikusnak sorsa fölött is dirigálhat, ismételve kijelentette, hogy a 80 éves VI. Piusnak meg kell halni, s azután nincs szükség többé pápára, az Egyházi-államokat pedig egészen a forradalomnak kell megnyerni. Minthogy azonban a szent-atyának épen nem volt kedve a Directorium kívánságára meghalni, gyorsan ragadták meg annak tagjai a legborzasztóbb eszközöket, hogy a pápa láb alól eltéssék. A jámbor aggastyán elkeseredve szemlélte, *mint képződik Rómában a Jacobinus-clubb, mint gyalázzák meg a pápai méltóság jelvényeit s czimereit, mint tiporják azokat lábaikkal, s a szent edényeket mint fertőztetik meg istentelen ünnepeik alkalmával!* A francia kiküldöttek minden elkövettek a nép felbujtogatására, s a francia parancsnok megszállván az anconai várat, felizgatta VI. Pius ellen a népet, mely a pápának az engedelmességet megtagadván, 1797-ben kikiáltatott az *anconai köztársaság*. Hasonlókép szándékozott Rómában *Bonaparte József* francia követ fellépni; házába csöditette a sokfélekép megvesztegetett népet, a pénzért mindenre kész gonoszok egész csoportját, a nyugtalan főket, s mindazokat, kik a zavarosban oly igen szeretnek halászni. Előttök a pápa letételéről zajosan kez-

dett beszélni s midőn a zavargóknak egy csapatával egyesült *Du-phot* francia tábornok, ki Rómában épen gyönyörvadászatért tartózkodott, egy pápai őrállomás előtt haladna el gyilkos csoportjával, katonai szabály szerint lelövetett, ez esetet oly iszonyunak festette környezői előtt Bonaparte, hogy *Berthier* tábornokot egy hadtesttel azonnal Rómának indította.

VI. Pius katonáinak minden ellenállást megtiltván, az említett generál 1798-ki febr. 10-kén kardcsapás nélkül bevonult az örök-városba; minden helyet megszállott, a pápai sereget lefegyverezte, s az ő támogatása folytán e római forradalmárok kikiáltották a köztársaságot, melylyel az anconai egyesült. A pápa fogolynak nyilvánított s a Róma vezénylőjévé kinevezett *Cervoni* tábornok a pápa szobájába lépve így szólt: „*Főpap! ma épen 23 éve, hogy Ön e város s állam fölötti uralmat átvette, mely e mai napon megszűnik; mert a nép szükségesnek látta, hogy az uralmat magához ragadja. E nép, mely hitét megtartja, Önnek rangjához illő eltartásáról gondoskodni fog. Önnek személye biztonságban van, melynek föntartására 120 fegyveres kapott parancsot.*“ E szavakra a pápa mélyen hallgatott s egészen Isten akaratára bízta magát. *Cervoni* után a francia fosztogató-bizottmánynak egy szemtelen tagja rontott VI. Pius szobájába, s erősen követelé, hogy drágaköveit s minden értékes holmiát neki azonnal átadja. Mire a pápa válaszol: „*Minden kincsem Franciaországban van, hova a bolognai és torentinói szerződvények szerint minden drágaságom vándorolt, mert azt a pénzsarcz egészen elnyelte. Nem maradt egyebem egy gyémánt-gyűrűnél, mely egyik pápáról a másikra száll, s melyet az egyház fejei méltóságuk jelvényeként szoktak viselni.*“ E gyűrűt is át kelle adnia a lelketlen rablónak. Ezzel azonban még meg nem elégedvén, parancsolá a szent-atyának, hogy minden szekrényét nyissa fel. Ezek egyikében egy dobozt megpillantván a kincssovárr fosztogató, mohón ragadá azt meg; de mily nagy volt a gaz léleknek csalódása, midőn abban a remélt kincsek helyett néhány darab csokoládét talált.

1798-ki febr. 20-kán reggel korán francia katonák törtek be szobájába s *Rómából ellhurcolák. Előbb három hóig egy sienai kolostorban őriztetett, azután a florenci karthausiak zárdájába kísértetett. A francia tábornok Champigni, ki a szent-atyát a francia határra*

szállította, szomorú állapotára súlyosbítására mindent elkövetett; de Lemerque generál, ki őt átvette s *Velencébe* kísérte, egy nemeskeblű keresztény lovaghoz illőleg a részvét, tisztelet s szeretet minden nemeivel igyekezett a jámbor egyházfő sorsát türhetővé tenni. Biztonság okáért vele egy szobában hált, csinos házi kápolnát is állított neki, hol tetszése szerint áhítatoskodhatott, meg is gyónt neki s legnagyobb öröme kezeiből fogadá az örök-élet kenyerét. Azonban ez uton az istentelenek gyanuját magára vonván, a szent-atyától eltávolíttatott, kit ő két kipróbált hűségű tisztre bízott. De nem-sokára legmélyebb fájdalomra arról értesült, hogy VI. Pius 1799-diki aug. 29-kén megszűnt élni. E hirre Lemerque rögtön *Velencébe* sietett vissza; VI. Pius temei már be voltak balzsamozva, fa- s ónkoporsóba zárva. Két hű tisztjét akará előhíni: de az egyik már meghalt, a másik meg ép akkor haldoklott. A koporsót felnyitatta, de a hulla a bebalzsamozás daczára is egészen megvolt feketülve s már gennyedésnek indulva! Több előhívott orvos állítása szerint megmérgeztetett. Csekély holmiát francia vagyonnak nyilvánították a francia köztársaság kapzsi főnökei. *Tetemeit nem merték eltemetni Napoleon különös engedelmével.* Csak több hó mulva szállíttattak azok át Rómába, miután *Spina* kardinál erre Bonaparte Consultól engedélyt nyert, mely 1799-ki dec. 30-ról volt keltezve, s 1802-ki febr. 17-kén a sz. Péter-egyházban tisztelői érzékeny zokogása mellett eltakaríttattak. A kereszténység atyjának földi maradványai tehát annyi ideig el nem takaríttatván, mehtagadták tőle azon utolsó tiszteletet, melytől a legnagyobb gonosztevő sem fosztatik meg kivégeztetése után. Ime a hitetlenség, álbölcsészet s elvetemültség undok következménye! *S az ily írtózatosságot s elállatiasodást nevezték aztán a szabadság gyönyörű hajnalának!!*

Egy ismeretes tudós a legkeresztényebb nemzetnek az egyház feje iránt tanusított erőszakoskodása fölött így nyilatkozik: „Mindazon barbárságok közt, melyek a francia köztársaság történelmét képezik, nehezen van hajmeresztőbb tett, mint a Directoriumnak hidegvérű s rendszeres kegyetlenkedése a pápa iránt. Sohasem érdemlett ő ily méltán, gyilkolónak nevezhető bánásmódot. Kevesbbé lett volna oly emberietlen, ha VI. Piusnak ősz fejét a bakó bárdja

alá tartották volna, mint oly mesterkelt gonoszsággal szent méltóságát meggyalázni, őt szégyennel s nyomorral elhalmozni, kifosztott palotájából egészen idegen országba elhurczolni, utolsó vonaglásainak súlyosbitására börtönből börtönre hurczolni, s életét csak azért hagyni meg, hogy szenvedésének kelyhét egész az utolsó csöppig kiüritse. És ki iránt gyakorolták ezen undok erőszakoskodást? egy 80 éves, már az örökkévalóság kapujánál álló aggastyán iránt, mely neki kevés idő múlva megnyittatik; egy gyöngélkedő főpásztor iránt, kinek mérsékletét, szelidségét és nem színlelt jámborságát azok is magasztalják, kik nem hivei a római egyháznak; egy állam, hatalom s védelem nélküli uralkodó iránt, kinek ők békét árultak, hogy a barátság álczája alatt népe hűségét tőle elvonják; melyet ők a béke napjaiban rohantak meg, melyet elnyomtak, kifosztottak; fejének trónját s szabadságát elrabolták, anélkül, hogy magát ellenvetette vagy hadseregöknek csak egy hajszálnyi bajt okozott volna. Mit féltek az ő halandóságától? mily előnyt, mily biztonságot nyújtott nekik céltalan kegyetlenségök? Mit árthatott volna nekik a halállal küzdő pápa, kinek halála vagy eltávolítása sem államaira, sem az egyházra nem volt a legcsekélyebb befolyással is? Valjon kezesül akarák-e őrizni, vagy az álbölcsészeti rajongás az ő tiszteltére leölt vértanuk számát, egy oly egély főpásztorának erőszakos halálával akarta növelni, melynek kiirtását célul tűzte ki magának? Bánhattak volna-e gonoszabbul a leghiresb latorral, mint ahogy a gyöngélkedő VI. Piussal bántak? „Nó de hiszen-e baromi erőszakoskodásért *Bismarck, Moltke* s a *párisi commune* szépen megjutalmazták e nyugtalan nemzetet napjainkban!

Azonban a francia hatalom kegyetlenségét türhetővé tette a népek részvéte, melylyel VI. Pius egész Olaszhon s Franciaországban találkozott. Midőn halálát közeledni érezé, a korinthy püspököt magához hivatá s így szóla hozzá: „*Halálomat érzem; mondál meg utódomnak, hogy bocsásson meg a francziáknak, mint én is szivből megbocsátok nekik!*“ Ezen utolsó szavai is mutatják, hogy egészen annak példáját követve halt meg, kinek ő helytartója volt e földön. Az anyaszentegyház az ő koraig sz. Péter után leghuzamosabban, 24 év, 6 hó s 14 napig törhetlen hűséggel s Istenben helyezett bizodalommal kormányozta, e földi életben 81 évet, 7 hónapot s 23 napot töltvén.

Malachiás érseknek reávonatkozó jóslata: „*Vir apostolicus moriens in exilio*“, beteljesedett rajta. Ő a legszebb tulajdonokkal ékeskedő egyházfők s fejedelmek közé számítandó; békeszerető, kegyes, ritka türelmű, a szenvedésben szilárd s meghatóan kitartó volt. Az Egyházi-államok jóléte előmozdításával fényes érdemeket vivott ki magának. A gyáraknak nagy lendületet adott, az adókat csönkkentette, a nép terhén többféleképp könnyített, a művészeteket s tudományokat ápolta, a tudósokat szívesen segítette s velők igen szeretett társalogni, az igazság kiszolgáltatását gyorsította, a szegényeket gyámolította s védelmezte. Az egyház jólétén s ügyein meleg szeretettel csüngött, s azt az általa 1789-ben Amerikában felállított baltimorei püspökséggel gyarapította, melyet pápai követ czim alatt *Carrol János*nak adományozott. A nápolyi, portugáli udvarokkal s a folyton hetvenkedő kis velencei köztársasággal hivatalos érintkezése apostoli erélyéről nagyszerűen tanuskodnak. Magok a tekintélyesb protestáns írók is ezen derék s jobb időkre méltó pápa iránt tisztelettel viseltetnek. Kitünő ékesszólása s ragyogó szellemi tulajdonaiért is méltán magasztaltatott. A henyeséget gyűlölte s korareggeltől késő-estig foglalkozott, imázott vagy elmélkedett. Igen egyszerű asztalt tartott, s az ebédnek nem volt szabad egy óránál tovább húzódni. *Magán-életében kevés jó barátja volt, mint nagy emberekhez illik, de kiket barátinak nevezett, azok szíve egész melegét birták.* Ezek közül említendő *Albáni Sándor* s *Marefoschi Marius* kardinálok. Az előbbinek 1779-ben, az utóbbinak 1780-ban bekövetkezett halála igen elszomorította VI. Piust. Ezekkel társalgott ő leginkább, mert mind a kettő finom izlésű volt, s nagy barátja a művészeteknek s tudományoknak. Kár, hogy ezen dicső egyházfő békés időben nem birhatta sz. Péter székét! Valjon *eljő-e az idő, midőn az egyház őt érdemei szerint szent vértanui közt fogja tisztelni?* Mi ezt reméljük.

VI. Piusnak müizlését, építkezését, gyűjteményeit s a többit illetőleg ld. Müller „*Keresztlény Rómájának*“ III-dik kötetét. *Bulláit s Constitutióit* pedig a Bull. Rom. contin. Summorum Pontif. Clementis XIII., Clem. XIV., Pii VI. Constitutiones etc., quas coll. *Barbieri* op. et stud. R. *Segredi*. Rom. 1835. f. P. VII.—X. cont. constit. Pii VI. — Ezen egyházfő életrajzával többen foglalkoztak, melynek

irodalma a következő: *Geschichte Papst Pius VI.* Wien 1799. — *Memoires de Pius VI.* Paris 1799. II. vol. — Németül *Mayertól* Hamb. 1802. két kötetben. — *Baldassari: Geschichte der Wegführung und Gefangennehmung Pius VI.*, melyet német fordításban e czim alatt kiadott *Steck*, Tübing. 1844. — *Ade: Leben Pius VI.* olaszból, Ulm. 1781—1796. hat kötet. — *Ferrari: Vita Pii VI.* Patav. 1802. — *Bourgoing: Pius VI. und sein Pontificat*, Hamb. 1800. — *Walch: Neueste Religionsgeschichte*, Theil V. S. 257. ff. — *Ugo Foscolo* (igazi nevén *Jacobo Ortis*) igen jó életrajzát adja e pápának. A tudós író Londonban halt meg, s tetemeit 1871-ben szállították át Florencbe diszkiséretben. — *Hoffmán*, épen e pápával végzi „*Geschichte der Päpste*“ czimű három-kötetes művét, melynek utolsója Bécsben 1800-ban jelent meg, stb.

CCLV.

VII. Pius. 1800—1823.

Mint láttuk, francia befolyás alatt, a rómaiak 1798-ban, többek kívánsága s akarata ellen, az örök-városban kikiáltották a köztársaságot. De alig vonult el a francia sereg, a nép kitört az új köztársaság ellen, s az Egyházi-államok az osztrákok és nápolyiak által újra visszaállítottak; de a derék fejedelem, kinek birtokába azok újra visszaadattak volna, már nem vala többé. VI. Pius halála után a hitetlenek, a felvilágosodottak, kiket igazán behomályosodottnak kellene nevezni, az álbölcsészeti felekezetek s a mindenemű eretnekek elbizakodva kárörömmel hirdetgették: „A pápaság megszűnt!” A vallástalanok örömlükben tombolva irták egymásnak: „Végre a pápaság teljesen megszűnt!” Azonban az Isten örök végzésében máskép volt megírva: A kösziklát, melyet 18 századon át annyi kül- s belelenség ostromlott, nem bírták pokoli műveikkel megingatni. Igen, ez istenileg erős sziklát, melyre az egyház alapított, a kevély párisi Directorium se bírta láb alól eldirigálni s Péter hajóját a hullámok alá meríteni. VI. Pius végperceiben azon intézkedést tette,

hogy a Conclave ott tartassék, ahol legtöbb kardinál gyűlhet egybe. Azért *Albáni*, a szent-testület dékánja, II. *Ferencz* császár (1792 -- 1806) védelme alatt Velenczébe hitta meg a kardinálokat, hol 1799-diki dec. elsején 35 kardinál, kik többnyire a számkivetésből s fogásból siettek elő, lépett a *San Giorgio Maggiore kolostorban Conclaveba*. A választás eleinte *Bellisomi* s *Mattei* között ingadozott; de minthogy a szavazatok kétharmadát egyik sem nyerhette meg, *Consalvi Hercules* praelatus, ki a Conclave titkára volt, s az egyháznak már több fontos szolgálatot tett, *Chiaramonti Barnabás* kardinált ajánlotta, ki 1800-dik évi marc. 14-kén az egyház fejeül meg is választatott, s előde iránti tiszteletből, a ki által kardináli rangra emeltetett, VII. *Piusnak* nevezte magát. Ugyanazon évi márc. 21-kén, sz. *Benedek napján*, minden pompa nélkül megkoronáztatta magát. Az említett zárda a Quirinált, sz. György temploma meg a Vatikánt helyettesítette ekkor.

E szerint tehát 6 havi s 16 napi székkür mulva a hitlenek, vad bölcssek s protestánsok nagy boszuságára Jézus egyházának ismét adott az isteni gondviselés egy buzgó s a viszontagságok elviselésére igen alkalmas főpásztort. Igen keservesen csalódott hát a kevély *Cerutti*, a törvényhozó gyülekezetnek tagja, ki egykor így szólt nyilvánosan VI. Pius nunciusa titoknokához: „*A katolikusok jól őrizték pápájokat; mert kétségtelen, hogy ha az meghal, mást többé ahelyett sohasem fognak kapni.*” — *Chiaramonti Barnabás* egy grófi családból származott, s szintén mint előde, 1742-ki sept. 19-kén, Ccsenában született. Korán, az anyyi, istenfélő s tudós férfakkal ékeskedő díszes sz. *Benedek* ösrégi szerzetébe lépett. Iskolai pályáját kitünő sikerrel futván meg, Pármában bölcsészetet s később Rómában köz-megolégedésre erkölcsi hittudományt tanított, mely időben több alapos s szabadelvű értekezés is jelent meg tőle. Majd apát lön, s VI. Piusnak hajlamát megnyervén, előbb tivolii, azután imolai püspökségre emeltetett általa s 1785-ben a szent-testületbe is fölvétele. Mint imolai főpásztor szabadabb politikai nézeteknek hódolt, mint nagy utódja a jelenlegi IX. Pius pápa, ki szintén imolai püspök volt egykor. *Chiaramonti* mint püspök 1798-ban egy híres egyházi beszédében felhitta a joghatósága alatti összes gondozott s szabályzatos papságot, hogy a cisalpini köztársasági kor-

mánynak engedelmeskedjenek. S ezen beszédeért némelyek republicanus s forradalmárnak tartották őt. De VII. Pius az isteni gondviselés kiválasztott eszköze lett, s oly viszontagságokat kelle megélnie, minőket előtte még egy pápa sem szenvedett. A halhatatlan emlékü II. *Ferencz* császár, ki a szent-atyának birodalmában szabad s tiszteletteljes tartózkodást engedett, a bolognai marchesét, *Ghisleriet* felhatalmazott ministerének nevezte ki a pápai udvarnál. A sardiniai s a nápolyi ügyvivők, valamint a spanyol kormány nevében az antiochiai patriarcha, azonnal kijelentették a szokásos hódolatot s üdvkivánatukat. Sőt I. *Pál* orosz czár is küldött egy püspököt Velenczébe, biztosítván a pápát, hogy az 1794-ben felosztott Lengyelhonból neki jutott tartományban a katholika hitet föntartja s védelmezendi.

Rómában már erősen remélték a pápa világi uralmának visszaállítását, mely 1798-ki febr. 15-ke óta az erőszakoskodó bitorlás folytán megszűnt; azért a rómaiak VII. Piusnak Velenczében hódolatukat ki is fejezték. Mihelyt a szövetségesek, főkép *Austria* és *Nápoly*, az Egyházi-államok visszaállítására hajlandók voltak, melyeket mint láttuk, a francziák VI. Pius alatt elfoglaltak, VII. Pius 1800-ki jul. 3-kán az örökvárosba ünnepélyesen bevonult. A tengeri népség örömnnyilatkozatai közt először is a vatikáni egyházba sietett az Oltáriszentség imáadására. Azután gondjait leginkább a forradalom által okozott számos sebek begyógyítására fordította; általános amnestiát hirdetett, igen üdvös intézkedéseket tett, s az erkölcsiség igen hatályos emelésére mindent elkövetett. *Megszorította a kiadásokat, s ő maga is igen egyszerű háztartást vitt, csak-hogy, mint mondá, annál többet áldozhasson a számtalan bajok orvoslására.* Hogy a népboldogító forradalmárok által csinált 50 milliónyi adósságot annál hamarabb letörleszthesse, a pápai palotának 150,000 scudi évi jövedelmét is 36,000-re csökkentette. A pápai kormány Ancona s Perugiában is ismét visszaállított; a gabnakereskedés szabadnak nyilvánított, s *Consalvi* előbb csak ideiglenesen, kardinálságra emeltetése után pedig definitiv államtitkárrá neveztetett ki. Mint már főnebb említettük, a nagy zavarok miatt az általános Jubilaumot a szokott fénynyel s szertartással mindenütt megtartatni nem lehetett, s így félszázad mult el, míg

1825 – 1826-ban Rómában s az egész katolikus világon ezen szent áhitatosság a hivek nagy lelki örömére s hasznára megtartathatott.

De a roppant vihar előjelei már ismét mutatkoztak, mely méhében az egyházra s VII. Piusra nézve nem egy csapást sejtett. Ugyanis nemsokára a pápának Rómába történt bevonulása után, *Napoleon* az Egyiptombani tartózkodása alatt hanyatlásnak indult, francia fegyverek szerencsáját az 1800-ki jun. 14 kén *Marengónál* kivívott fényes győzelme által ismét a dicsőség magas polczára emelvén, a győztes megint Rómára irányzá figyelmét. Azonban *Napoleon* 1799-ki dec. 25-kén első Consulnak kiáltatván ki s a forradalmát legyőzven, legalább színlég s terve kívánalma szerint kibékülni akart az apostoli székkal s a katolika hitet visszaállítani; mert *bár ő maga is hitellen volt, mégis vallástalan népet nem merészelt kormányozni. Az ősi, kath. hit visszaállítása ellen a vallástalanok, vad bölcsek s protestánsok pámulandó tevékenységet fejtettek ki, de sikertelen volt minden erőködésök.* Különösen a protestánsok igen élénken sürögtek, hogy *Napoleon* VIII. Henrik példajakint a lutheranizmus általános behozatalára bírják. E törekvésről *Napoleon* értesülvén, így szóla: „*A protestantismus az ősi egyháztól elszakadás, cretnekség, mely a francziákhoz nem illő.*“ Igen, mert a protestantismust nem találta alkalmatosnak a világuralom megalapítására, ezt csak a világegyház leigázása által vélte elérhetni. Azért kijelenté, hogy *ő egyedül a katolika egyház helyreállítása által reméli az állambani jó rend megalapítását: de egyszersmint ezen uton remélte ő a trónra-jutást is.* Azért *de Martiniána* kardinál s vercelli püspök által sürgette a pápát, hogy az egyházi ügyek rendezésére Párisba minél előbb meghatalmazottakat küldjön. VII. Pius *Spina* corinthe főpásztort s *Casellit*, ki utóbb a jámbor servita-rend nagyhirű vezérfőnöke lett, küldötte az említett székvárosba. *Napoleon* pedig a maga részéről testvérét, *Bonaparte József* államtanácsost s *Bernier* abbét szemelte ki. A szent-atya azután még a híres *Consalvit* küldte Párisba, kinek tevékeny közreműködése folytán 1801. jul. 15-kén megkötöttet a *concordatum*, de csak a következő évben hirdettetett ki, s a hatályba-lépés ápr. 18-kán nagyszerű egyházi ünnepélylyel vette kezdetét. Az emberi méltóságot lealacsonyító hitlenek s vad bölcsek ekkor is gunyolódtak, káromkodtak s istentelen lelkök undok-

ságát különféleképp mutogatták, de a nép roppantul örvendett, s forró hálákat rebegett az Urnak, hogy atyáik egyedül üdvözítő hitét nekik ismét visszaadta.

Ezen esemény szerint a katolika egyház szabad vallásgyakorlatot nyert Franciaországban, s az egyházi megyék új felosztása VII. Pius beleegyezése folytán megkezdett, ki az esküt le- s nem tevő püspököktől lemondást kívánt, hogy székeik kánonszerűleg tölthessenek be. A megürült főpásztori székekre az első consul kinevezhet alkalmas egyházi férfiakat, kiket a pápa erősít meg. A lelkészeket a püspökök nevezik ki, s a papnöveldek, valamint egyéb egyházi intézetek a püspökök közvetlen felügyelet alatt állanak. A püspököket s lelkészeket a kormány fizeti, s a püspökök meg a többi egyháznagyok az első consul kezeibe teszik le az államesküt stb. E Concordatum megkötése után *Consalvi* még jobban megnyerte a pápa bizodalmát, melylyel idáig csaknem kizárólag *Pacca* kardinált ajándékozta meg. De a francia püspökök kánonszerűsítése igen sok bajt okozott a szent-atyának. A még életben volt 80 püspök közül a pápa sürgős kérésére csak 44 főpásztor resignált, a többiek nem engedelmeskedtek, később még 14 beadá dimissióját. Az is keserítette az egyházfőt, hogy az első consul a resignálni nem akarókból is némelyeket kinevezett püspököknek, anélkül, hogy szakadári magukviseleteért illő elégtétel nyújtott volna.

Azonban leginkább fájt VII. Piusnak, hogy *Napoleon* a *Concordatumot* az ugynevezett „*organicus cikkekkel*“ megtoldotta, melyek az említett egyezményt igen megszorították. Így ama cikkek szerint a római szék semmi bulláját, brevéjét, leiratát, mandatumát, provissióját vagy bármi nevű kibocsátványát a consuli kormány engedélye nélkül kihirdetni, kinyomatni s életbeléptetni tiltatott. A papnöveldek tanárai az ismeretes 4 gallicán tétel elfogadására köteleztettek; a kormány beleegyezése nélkül zsinatot tartani nem engedtetett; a vallási oktatás csak a kormány által jóváhagyott hittani kézikönyv szerint volt teljesítendő; a lelkészek csak azok házasságát áldhatták meg, kik írásban kimutatták, hogy a házasság a polgári hatóság előtt már megkötöttet, stb., stb. E cikkek mutatják, hogy a consuli kormány nem viseltetett oly tisztelettel

az apostoli szék iránt, mint azt előbb várni lehetett. Egyébiránt Napoleonnak ezen erőszakoskodó eljárását a pápa előre gyanította, s a köztüki feszültséget növelte azon szerencsétlen körülmény is, hogy az eddigi francia követ *Cacault* Rómából visszahivatott, s annak helyét Napoleon nagybátyja *Fesch* kardinál foglalta el. Ez már a közelgő vésznek világos jele volt. *Cacault* egy jóindulatu republikánus s államához hű volt ugyan, de az apostoli szék iránt teljes tisztelettel viseltetett, miért VII. Pius s *Consalvi* által bensőleg szeretettetett. Becsületességével s ügyes tapintatával nem egy, békét veszélyeztető kellemetlenséget háritott el. De a mit *Cacault* épített, azt *Fesch* mind lerontotta, s mivel követségi titkára, a később oly híressé lett *Chateaubriand*, a régi barátságos hangulatot Rómával föntartani kívánta, bevádoltatott s visszahivatott. *Fesch* pedig Napoleont holmi koholt hírekkel a pápa ellen ingerelte, ellenséges mozgalmakról értesítgette unokaöccsét, mikről a rómaiak mitsem tudtak, s nemsokára kinyilatkoztatta római követségének czélját.

Napoleon 1804-ki máj. 8-kán császárrá kikiáltatott, s hogy egész Európa által törvényes souverainnek ismertessék, a pápa által kívánta magát felkenetni. E felhívás a szent-atyát igen nagy zavarba hozta, mivel az ellen a többi hatalmak s XVIII. Lajos is tiltakoztak. A szent-testület sokáig ingadozott, valjon *Napoleon* kívánsága teljesíttessék-e? Végre VII. Pius elhatározta magát a veszélyes lépésre, mert, mint az említett évi okt. 29-kén tartott Consistoriumban kijelentette, utazásának czélja nemcsak a koronázás, hanem az is, hogy az egyház ügyeit illetőleg magával a császárral kíván értekezni. 1804-ki nov. 2-kán 4 kardinál, 4 püspök s 2 praelatus kíséretében Rómát elhagyván, az Alpeken át Franciaországba utazott. Utja mindenütt valódi diadalmenethez hasonlított; az országutakon mindenütt az ajtatos hivek tengernyi sokasága hullámozott. *Lyonban* szállása ablakához közelegvén, azonnal beláthatlan sokaság esengett áldásért; a szent-anya megáldotta azt, s *érzékeny könyeket hullatott örömében, midőn látta, hogy a hitetlenség pokoli művei sem voltak képesek a nép hitét megingatni, s a sz. Péter utódja iránti mély tiszteletet csökkenteni. A párisi hitgunyoló vad bölcsesekre igen leverőleg hatott azon majdnem határtalan tisztelet az egyház*

feje iránt, melyet a nép szivéből annyi vérengzés, pokoli dulongás, rágalmak, gyalázások, gunyiratok s a gonoszság legdühöseb furái sem voltak képesek kiirtani. Maga a hatalmas Napoleon is megdöbönt, látván a roppant tiszteletnyilvánítást, s bámulta a morális hatalom nagyszerűségét.

VII. Pius nov. 28-kán vonult be Párisba, miután előbb Napoleonnal Fontainebleau-ben találkozott. Dec. 2-kán történt a császárrá-kenés a párisi székesegyházban a legnagyobb fényvel s pompával; de Napoleon a koronát maga s neje fejére sajátkezűleg tette fel. A párisi érsek ez alkalommal maghatólag tolmácsolá a francia nép szilárd vallásosságát, mondván a többi között: „Hiába sokasodtak meg az egyház ellenségei, az ő neveik az idő zivataraiiban eltiűntek, s most alig van nyomuk a történelem színpadán. Minden azt igazolja, hogy nekik nem sikerült a pápák sorát megszakítani, bár erőszakoskodásuk a pokol kapuival volt határos. Oh szent római egyház! te századokon át győzedelmeskedtél az istentelenségen, mivel az erkölcsök tisztaságát, a tanok sérthetlenségét, az egyházi fegyelem egyformaságát, melyeket isteni alapítótól s az apostoloktól nyertél, híven megőrizted. E becses zálog biztosítja neked mindenkor az elteneideni diadalt, fíaid mély tisztetét s hódolatát! És te tiszteletre legméltóbb pápa, boldogult elődeid erényeinek örököse, fogadd e nyáj forró háláját, melyet te meglátogatni jövel ide!” — VII. Pius használni akarván az alkalmat utazása másik céljának elérésére, kérte a császárt vonná vissza az apostoli szék jogaiba ütköző rendeleteit; de sikertelen, mert egyebet nem birt tőle kinyerni, mint azt, hogy az irgalmas-nének, Lazaristák s az idegen népek részérei küldék visszaállíttattak, s hogy az egyházi pályára lépők számát korlátozó rendelet hatályon kívül helyezettett.

Miután VII. Pius Párisban dolgait elvégzte, visszatérni akart Rómába, de Napoleon annyira tartóztatta őt, hogy akarata ellen az egész telet a francia fővárosban kellett töltenie anélkül, hogy az áhíthatossági helyeket szabad lett volna tetszése szerint meglátogatnia. A császár ugyanis azon dolgozott, hogy a pápát az Avignonbani székelésre bírja, s vonakodása esetében foglyává tegye. De VII. Pius Franciaországban erőszakos letartóztatása esetére, melytől már ő előre tartott, egy valószínű lemondási okmányt készített, s azt, midőn az említett országba utazott, Sziciliában letette. Azért, ha

Napoleon követeléseivel, melyekről a pápának már előleges tudomása volt, előáll, s az azokba nem egyező pápa ellen erőszakot használ: akkor VII. Pius kijelenti a császárnak, hogy *nem az anyaszentegyház feje, hanem csak Chiaramonti Barnabás, benczés atya, van kezei közt.* Azonban ezt Napoleon finomszaglásu kémei által kitudván, egyelőre tervével felhagyott, s VII. Pius a császár kíséretében 1805-ki ápril 4-kén Párist elhagyván, *Milánónak* vette útját. A pápa tiszteletére mindenütt sokkal nagyobb szerü ünnepélyeket rendeztek, mint Napoleonéra, s általában VII. Pius mindenütt nagyobb kitüntetésben részesült, mint a büszke császár. A szent-*atya* személyesen lemondásra birta a turini érseket, és Flórencben azon öröme volt, hogy a főnebb említett *Ricci Scipio* püspök, a pistójai egyházellenes gyülekezet feje, az egyházzal kibékült. Napoleon azt kívánta, hogy VII. Pius öt Milánóban királylyá kenje; mit a pápa határozottan megtagadván, az ellenségeskedés, melyre a császár keresve kereste az alkalmat, hogy üdvtelen terveit tovább szöhesse, újra kitört. Napoleon 1805-ki máj. 26-kán Milánóban is maga tette fejére a koronát, itt is büszkén hangoztatván: „*Isten adta ezt nekem, jaj annak, ki megtámadni meri azt!*“

VII. Pius az említett évi máj. 6-kán alattvalóinak nagy öröme Rómába ismét visszatért. Hogy ő ne gondolja, miszerint Napoleon ellene tör, s terveinek gátot ne vessen, igen pompás s értékes tiarát küldött neki ajándékba. Azonban alig érkezett meg a szent-*atya* s az ajándék az örök-városba, midőn Napoleon új keserőséget okozott neki. Azt kívánta ugyanis a szent-*atyától*, hogy *Jeromos* testvérének házasságát, ki egy protestáns kereskedő (*Pattersen*) leányát Amerikában nőül vette, felbontsa; de VII. Pius ezen házassági ügy megvizsgálása után kijelentette, hogy miután az törvényesen kötött, felbontathatlan. Ekkor maga Napoleon bontotta azt fel, s Jeromost újra *Katalin* württembergi hercegnővel házassította ki anélkül, hogy a pápa beleegyezését kikérte volna. A szent-*atyának* Franciaország iránti viszonya naponkint feszültebb lett, s e *feszültséget a lelketlen Fesch kardinálnak Consalvi iránti gyűlölete folyton növelte*, kit Napoleonnál bevádolt, hogy ellene az angolok, osztrákok s oroszokkal egyesült; mert *Fesch a politikai hazugságoknak valóságos ezermestere volt.* Midőn később a háboru Napoleon s

az említett hatalmak közt valóban kitört, a császár megazálotta a pápai erősséget, *Ancónát*, s midőn a szent-atya ez ellen tiltakozott, Napoleon nagyszerű tervével előállt, kijelentvén, hogy ő *római császár*, s a pápa souverain Rómában, s azért az ő ellenit a pápa is ellenségeiül tekintse. Így akarta ő a pápát vazalljává tenni, s lelki hatalmát is leigázni. Azután azt kívánta, hogy kimondott elve s tervénél fogva VII. Pius az angoloknak hadat izenjen. Mire a pápa így válaszolt: *„Mint a békeség szolgálja, s a béke fejedelmének helyettese e földön azt nem tehetem; sőt inkább sohasem szünendem meg az ég Urát kérni, hogy ezen háborúnak vessen véget, s a békét általánosan helyreállítsa.”* Erre még dühösebb lőn Napoleon s seregeit Róma felé utnak indította. VII. Pius következőleg intette őt: *„Ha Felséged hatalmában bizza el magát, úgy kinyilatkoztatjuk, hogy a monarchák fölött egy igen hatalmas Isten uralkodik, ki az igazság s ártatlanság elnyomóit megbünteti, s a kinek minden földi hatalom alá van vetve.”* Azután újra elvetette a császár követeléseit mint lelkiismeretével s pápai tiszttel ellenkezőket. Ugyanezen időtájban Consalvi, kit Napoleon az ellenségeskedés szítójának nevezett, tárczáját letette, s helyét *Casoni* kardinál foglalta el anélkül, hogy a helyzet változott volna; sőt Napoleon megparancsolta *Miollis* tábornoknak, hogy Rómát szállja meg, s azt híresztelje, miszerint a megszállás csak ideiglenes, s a Nápoly részére szánt hadsereg érdekében történik. Midőn a pápa Napoleon követeléseit nem teljesítette, ez az Egyházi-államokat mint Nagy-Károly adományát visszavette, s a pápai államtitkárt VII. Pius palotájában elfogatta, kinek helyére a szent-atya a bátorlelkű *Paccát* nevezte ki; de ettől is megfosztatott.

Most a császár generáljainak egyik tekintélyesbikét, *Radetet*, 8000 emberrel Rómába küldötte, ki a pápai sereget lefegyverezte, magát az Angyalvárban megerősítette s 8 ágyut a *Quirínál-palotának* szegezett. Ezen erőszakoskodás ellen a pápa sikertelen tiltakozott; mert Napoleon határozatai mellett maradt. A négy pápai tartomány Olaszthonba kebeleztetett be; javaik elvesztése alatt meghagyatott minden a római udvarnál működő kardinálok, praelatusok és szolgáltnak, hogy Olaszthonba térjenek vissza. Így a szent testület is feloszolván, a pápa tanácsosaitól megfosztatott, s bár a császár

hatalmába esett, de Isten kezeiben maradt. 1809-ki máj. 17-kén megparancsolta Napoleon, hogy az Egyházi-államok többi része Franciaországhoz kapcsoltsassék, VII. Piusnak két millió frank évpénzt ajánlott, egyedül palotáját hagyván meg neki, Rómát pedig szabad császári városnak nyilvánította. A pápa elfogatását, ki Napoleon erőszakoskodása ellen ünnepélyesen tiltakozott, már előre lehetett látni. Az elfogatás esetére a pápa Napoleon, tanácsosai s erőszakoskodó rendeleteinek végrehajtói ellen a kiközösítési okmányt előre elkészítette, mely 1809-ki jun. 10. s 11-dike közti éjjel a szokásos helyekre több példányban kifüggesztetett s VII. Pius minden eshetőségre készen tartotta magát. Palotája bejárásait befalaztatta, katonáinak az ellenállást megtiltotta, s egy megható tartalmu iratában a néptől elbucsuzott.

Az említett évi jul. 4. s 5-ke közti éjjel Miollis parancsára Radet tábornok fegyvereseivel áthatolván a falakon, a szent-atyá hálósobájába rontott három órakor, ki épen két kardinál közt ült, s az ajtó erőszakos betörésére a legkevesebbé sem indult meg. A generál látván a pápa roppant lelki éaéjét, remegve szólítá őt fel a világi uralomról lemondásra. VII. Pius erőteljes hangon válaszolá: „*Én mindent megfontolva, s a Szentlélek segítségülhívása után tettem, s készebb vagyok meghalni, mint lemondani.*“ Mire Radet Napoleon nevében kijelenté, hogy a vonakodás esetére parancsa van őt elfogni s Rómából eltávolítani. VII. Pius anélkül, hogy egy szót mondott volna, fogta Breviariumát, s a tábornoktól támogatva lement a lépcsőkön, minden megindulás nélkül mondván: „*Ki életére nem gondol, megveti az a világ hiu kincseit.*“ Pacca kardinál kísérte őt a hintóig, s mellé ülén, annak függőnyei leeresztettek s az oldalajtók bezáratlak. Így ragadták el a pápát anélkül, hogy fehér ruha s egyéb szükségesek pakoltattak volna fel a hintóra. Minél nagyobb lealázás érte a szent-atyát, annál jobban növekedett lelki ereje. Csak két nap mulva jöttek utána szolgálai a szükséges holmival. Oly gyorsan ragadták a kocsit, hogy az egy helyen fel is borult, mely alkalommal börtönöre Radet, ki a komornyik helyén ült, jó mély mocsárba bukott, melyből alig birt kívánszorogni. Az utat Flórencnek vették, hol VII. Pius ép azon szobába utasított, melyben 10 év előtt nagylelkű előde mint fogoly ült. Három órai pihenés után tovább

hurczoltatott Genua felé, legmélyebb fájdalmára Pacea kardinált eltávolították tőle, s annak praelatus-öcsesét adták oldala mellé, kívül aztán Alexandrián s Tortonán át jul. 13-kán estve megérkezett Genuába.

Ámbár az átkos politika minden bölcseségét kimerítette, hogy a pápa megérkezése titokban maradjon, mégis jövetelét úgy tudta mindenki, mintha azt előre kihirdették volna. Roppant néptömeg s számos főrangúak elébe mentek, s több állomáson tiszteletére lakomákat rendeztek, de a bánatos szívű egyházfő mitsem evett. A városban a *Strada nuova* s *Strada baldi* nevű utcákon roppant népség hullámozott alá s fel; de a politia úgy intézkedett, hogy a pápa kocsija másfelé tért. *Castagnánál* őt beültették egy rozszant sajkába, az üres kocsit meg a városba küldték, s VII. Piussal a genuai révpartról a *S. Pietro in Arena* nevű falu felé eveztek, oly viharos éjszakán, mintha a szent-atyát elveszteni akarták volna. A nedves s hűvös éjjel a könnyen öltözött egyházfő annyira fázott, hogy állai összszeverődtek, s a jámbor evező halász, ki nem tudta, hogy a csolnakjában ülő négy zsandár által őrzött öreg lelkiatya maga a pápa, szegényes foltos öltönyét irgalomból annak nyakába akasztotta, hogy őt némileg a hideg ellen védje. A pápa az előtte térdelő szegény halászra köszönetül áldását adta, kit a lelketlen fegyveresek részvételeért jól elverték! Midőn a csolnak a parthoz ért, a kirendelt katonák abba beugráltak, s kiragadták a foglyot, ki a szegény csolnakosnak öltönyét visszaadta, bár az könyezve mondá a tisztos aggnak: „*Gardate la, gardate la!*“ (azaz: tartsa meg, tartsa meg!) A durva katonák oly gyorsan ragadták el, hogy lábai is alig érték a földet. Most a roppant néptömeg arról értesülve, hogy a pápát vizen odább szállították, rohanva özönlött a partra, s a szegény csolnakos csak ekkor tudta meg, hogy a szent-atyát vitte s ápolta. Örömeiben sirt, s midőn kérték, hogy a felöltönyt, melyet a pápa nyakába akasztott, adja el, felkiáltott: „*Nincs az a kincs, miért odaadnám!*“, s a szegényes ruhát alig bírta megmenteni, mert azt kiki, mint valami szent ereklyét érinteni akarta. Az említett faluban a szent-anya uti társát ismét más, *Doria* kardinál váltotta fel. Turinban is igen várták VII. Piust, de éjjel a város mellett vitetett el, s a *Genevre* hegyén át *Grenoblénak*, innét meg Avignonnak siettek vele. Azt gon-

dolván, hogy Franciaországban már nem szükséges öt oly szoros őrizet alatt tartani, Doria kardinál eltávolíttatott tőle, s kíséretül 11 vasas-katoná adatott mellé.

A népnek már megengedtetett, hogy lássa őt, s tiszteletére roppant tömegekben tódultak elő mindenünnét, amerre csak vitték. A szent képeket, faszületeket s olvasókat igen nagy mennyiségben, ládákban, vitték elébe, melyeket a pápa a néppel együtt megáldott. Midőn ennek híre elterjedt, egész Franciaország mozgásba jött, s *a népek úgy hullámozottak elébe, mintha csak a nagy népvándorlások kora állott volna be ismét.* A szentelt képek, olvasók, faszületek minden országba szétküldettek ama jámbor hittel, hogy ki e szent tárgyakból valamit bir, az a hitben szilárdul. Az egyház feje iránt tanúsított tisztelet s részvétel igen megdöbbenették VII. Piusnak börtönéseit s azok ingadozni kezdetek. A szent-anya néhány óra múlva Avignonból Aix nevű városba (Provence), onnét pedig Nissába vitetett. Hol az utazás által megtört s különben is gyöngöztetalkatu öregnek le kelle a kocsiából szállni, s egy öszvérré ülni. Így kelle igen meredek s alig egy lábnyi széles, felhőkkel határos hegyi uton haladni fölfelé *Saonáig*, jobbra a tenger, balra iszonyu sziklák közt; csak egy ballépés, s a legborzatóbb halál bizonyos! Az említett kis sziklavárosban majdnem 3 évig 11 város felelőssége s őrizete alatt tartatott, míg 1812-ben Párisba s onnét Fontainebleau-be hurczoltatott.

Említést érdemel, hogy midőn VII. Pius egy Frejus nevű kis város (Provence) vendéglőjébe szállásoltatott volna be éjre, a vendéglősné éppen vajudó állapotban volt. Reggel, midőn a pápa kocsija már előállott, a vendéglős bocsánatot kért a szent-atyától, hogy neje körül-lévén elfoglalva, neki illőleg nem szolgálhatott. Erre a pápa kérdezősködni kezd a nőről, hogy a gyermek már megszületett-e, s szabad-e kissé annak anyjához bemenni? Az „igen“ válasza VII. Pius bement a nő szobájába, ki tiszteletére felemelkedni kezdett az ágyból, de a nőt lefekvésre kérte s egy székre mellé ült. Azután az újszülöttet Gergely Bertalan névre keresztelte, s *kedves olvasóját a szerencsés anyának nyakába adta, ki a roppant öröm sulya alatt elájult, a pápát pedig gyorsan tovább ragadták. A boldog anya s gyermeke látogatására messze földről csakugy tódult*

a nép, mint valami híres bursujáró helyre. A következő esemény is méltó a fölemlítésre.

Midőn VII. Pius Savonában mint rab szigorú őrizet alatt tartatott, egyetlen közpapi öltönye annyira elrongyolott, hogy formája is alig maradt meg. Hogy a közelgő husvéti ünnepekre tisztességesen járulhasson az Ur oltárához, elhivatta a szabót, hogy az az elmállott reverendát még egyszer foltozná meg. A szegény jószívű szabó azonban érzékenyen zokogva jelentette ki, hogy az kijavíthatlan, s ahelyett újat kell csináltatni. Mire a szent-atyá sóhajtván mondá: „Jó ember, nekem nincs pénzem, csinálja meg, ahogy tudja, az Isten megfizetend érte!” A kereszténység atyjának ezen végső nyomorán megesván a jószívű embernek szíve, hangosan zokogva távozott el a rongyos öltönnyel. Kisded szobája asztalára kiterítette azt, s csak most győződött még meg igazán arról, hogy az kijavíthatlan. Aközben többen mentek a szabóhoz ünnepi ruhájokért, s látván, hogy az a rongyruhát férczeli, pirongatni kezdék őt, hogy mit vesztegeti az időt oly hasztalan rongyra, készítené inkább az ő ruhájakat. Erre a szabó könyek közt beszélte el a pápa ruhátlanságát; minek híre futamodván, a szabó asztala csakhamar aranyokkal telt meg, boldognak érezvén magát, ki ama rongyreverendából csak egy parányi darabkát kaphatott. Most a szabó új kelmét vett, s egész délután s éjjel másodmagával dolgozván, Urunk feltámadása ünnepének reggelén új reverendával s még szép összeg arannyal lepte meg a pápát, kinek elbeszélvén a történeteket, így szólt a jámbor egyházfő: „Lám a Mindenható gondot visel az ő üldözött híj szolgáljára, adakozással segít enyhíteni a nyomoron. E ruha tán egész életemre elég, én rab vagyok, pénzre nincs szükségem, Ön pedig szabad, ossza ki azt a szegények között!” Mit a nemesszívű szabó meg is tett.

Napoleon a hatalma alatti kardinálokat Párisba hívta s 1810-ki febr. 7-kén kiadott határozatában az *Egyházi-államokat császári birodalmába kebelezte*. Ugyanazon évi ápr. 2-án Mária Luizát polgári szertartások szerint 26 kardinál jelenlétében nőül vette; az egyházi szertartásokra csak 13 kardinál jelent meg. Az elmaradtak Párisból kitiltattak, s a bibort le kelle tenniök. Ezek aztán „fekete kardináloknak” kezdtek neveztetni azoktól megkülönböztetésül, kik a fran-

ezia érdekek felé hajoltak. *Pacca* sem a polgári, sem az egyházi szertartáson nem volt jelen, mert *Fenestrellában* mint fogoly őriztették azon bűneért, hogy inkább szilott a szent-atyához, mint annak megrablója s tömlöcztartójához. VII. Püsstől többi hű szolgálait, a fekete-kardinálokat, sőt még gyóntatóját is eltávolították. S midőn a pápa még ekkor sem teljesíté Napoleon követeléseit, az utóbbi anynyira engedte magát ragadtatni, hogy a szent-atyától minden könyveit, írószereit, sőt még Breviariumát is elvétette, s megparancsolta, miszerint azontul naponkint csak 5 paoli (1 fr. 15 kr.) fordítandó szükségére. A levelezés eszerint eltiltatott, s ellenkező esetben a kereszténység atyja engedetlenségi büntetéssel fenyegettetett. Mire az utóbbi méltóságteljesen válaszolá: „*Én Napoleon fenyegetéseit a felfeszített Jézus lábaihoz teszem s ügyemet rábízom, mert az az övé.*“ De ama gonosz parancs csak két hétig volt foganatban, mert Savona s a környék népe annál nagyobb ragaszkodást tanusított VII. Pius iránt, minél inkább törekedett őt a hatalmában elbizakodott nyers és szívtelen császár megalázni s gyötörni.

Említést érdemel e helyen *Metternich* herczegnek *Veüllot Lajossal* 1849-ben Brüsszelben tartott párbeszéde. Idézendjük ebből azt, mit a herczeg a pápa ügyét s souverainitásának szükségességét már akkor hatalmasan védő írónak mondott, t. i. hogy *Ausztria* császárának, nemcsak mint katolikusként, hanem mint fejedelemmel is, kívánnia kell, hogy a pápa saját, s nem más házában, azaz: birodalmában lakjék s uralkodjék; mert számtalan katolikus alattvalóval birván, kik a pápának is egyuttal hivei, nem engedheti, hogy ennek ura legyen (che il papa avesse un padrone). „Ugyanezt nyilvánítottam — szólt a herczeg tovább — Napoleon császárnak akkor, midőn Pius Savonában fogva tartatott. Napoleon tudta, hogy a pápa engem bizalmával tisztelt meg, s egy napon magához hívatván, mondá: „*Tegyen nekem egy szolgálatot. Megelégtettem a pápa fogságát. Akarom, hogy menjen el Savonába — a pápa Ön jóakarója — és beszéljen vele rólam, mint közös barátjokról. Ismertesse meg egy tervemmel, mely véget vessen viszályainknak.*“ Azt válaszoltam, hogy erre előbb császárom beleegyezése szükséges. „*Mit, Ön e szolgálat teljesítését meg akarja tagadni tőlem? Semmit sem akar merni a világ-béke helyreállítására?*“ Azért, mondám mosolyogva, mert kételke-

dem : valjon béke-e az, mit Fölséged a pápának ajánl. Ha méltóztatnék tervét közölni velem. *Ime, egész nyugodtsággal szólt Napoleon, mostantól fogva Péter széke nem Rómában, hanem Párisban leend.* — Én bámultam, majd ismét kételkedve mosolyogtam. — *„Igen, folytatá a félelmes ember, én Párisba hozatom a pápát, és itt állítom fel az egyház székét (la sede della chiesa), de akarom, hogy a pápa független (???) legyen. A főváros közelében rendelek számára illő lakhelyet, királyi palotát, hogy saját házában legyen, és kijelentem, hogy területe semleges. Meglesz itt kardináli, diplomáciai testülete, congregatiói és egyéb környezete, és hogy semmiben hiányt ne szenvedjen, hat milliónyi évdíjt adok neki. Hiszi-e, hogy ezt el nem fogadja?„* Hiszem igen, és ellenkezésében egész Európa által fog támogattni. A pápa látná, hogy a 6 millióval Párisban csak úgy lenne fogoly, mint Savonában. — Napoleonnak e válasz nem tetszett, és ezer fájdalmas panaszokban tört ki. Végre ezt mondtam neki : *„Fölséged egy titkot csal ki tőlem. Austria császárárt is ugyanazon terr foglalkoztatá. Schönbrunn, környékét s 12 milliót szánt a pápának.*“ (V. ö. Rel. 1861. I. Félév. 37. sz. L—r F.) E párbeszédet azért idéztük, mert az Napoleon tervét s II. Pius sanyargatásának okait feltárja előttünk.

Napoleon 1811-k. jun. 14-kén a végsőt kísérte meg, *kijelenté a pápának, hogy ő megszűnt a katolika egyház feje lenni s mint egykor elődei, a római császárok, a pápát letették, vagy olyant az apostoli székre emeltek, ugy ezen teljhatalmat most ő is igénybe veszi.* Ezt azért is tette, hogy az általa törvénytelenül behelyezett püspökök megerősítésére bírja a pápát. De VII. Pius rendithetlen maradt. Mire Napoleon, ki hiában hagyta magát végerőszakra ragadtatni, mert a *harczfi nyers-durva erejét legyőzte az anyagi pápa szelídsége,* az említett évben néhány kardinált, püspököt s apátot *egy zsinatra hívott egybe a tuillériákba, melyet ő maga a pápa elleni heves kifakadásokkal nyitott meg.* A főpapok mélyen hallgattak, s a hittani tanácskozást is megkisértő császár a 80 éves, istenfélő s tudós Emerynek, a st.-sulpicei papnövelde előljárójának, *ki egyedül mert felszólalni a pápa mellett,* mondá : *„Nem vonom én kétségbe a pápa szellemi hatalmát, minthogy azt Jézus Krisztustól nyerte; de a világi hatalmat nem Jézus Krisztus adta neki; ezt Nagy-Károlytól*

kapta, és én mint annak utódja, el akarom azt tőle venni, mert nem tud vele élni (?), s mert őt lelki működéseinek gyakorlatában gátolja.“ Emery ur mit mond erre?

„*Főlséges Uram!* válaszolt az áldozár, *főlséged tiszteletben tartja Bossuetet, s szereti őt gyakran idézni. Ime az ő szavai, betéve tudom azokat: „Tudjuk, hogy a római pápák ép oly törvényszerűleg birják javaikat s fejedelemségöket, mint bár ki más e földön. Sőt azt is tudjuk, hogy ezen birtokok, amenynyiben Istennek vannak felajánlva, megszentelt birtokok, s hogy azokat szentségtörés nélkül elrabolni nem lehet. Az apostoli szék e végből birja Róma városának s birodalmának fejedelemségét, hogy szellemi hatalmát az egész világon annál szabadabban, biztosabban s békésebben gyakorolhassa. Mit mi nemcsak az apostoli székre, de az egész egyházra nézve is üdvösnek találunk; és vágyaink egész hevével óhajtjuk, hogy ezen szent fejedelmiség minden tekintetben s mindörökre szent és sérthetetlen maradjon*“ (Bossuet: Defens. Decl. Lib. I. Sect. I. cap. 16. pag. 273. — Kérdések, 22-dik lap.) — *Napoleon legyőzve visszavonult. Nehány püspöknek, kik attól tartottak, hogy az aggkoru Emery tán nehezteletését vonta magára, ekkép válaszolt: „Önök csalatkoznak; én nem haragszom Emeryre; ő úgy szóllott, mint a ki érti s birja tárgyát; azt szeretem (?), hogy így szóljanak velem.*“ Azután Fesch kardinál felé fordulva mondá: „*Őn egy tudatlan, menjen Emeryhez, s taníttassa magát általa a kánoni dolgokban.*“ Később, midőn kiment, a becsülés és tisztelet feltűnő jeleivel köszönté Emeryt. A fogva tartott pápaság mellett adott ezen hősi tanuság után *az agg Emery néhány nap múlva meghalt; annyiban szerencsés, hogy hosszu és szent pályáját sem Isten, sem emberek előtt dicsőbben nem végezheté.*

De azért Napoleon Emery tanácsát nem követte, s a francia császárság és olasz királyság összes püspökeit 1811-ben ismét *egy nemzeti zsinatra* hívta egybe Párisba. Az elnökséget Fesch kardinál vitte, de ez alkalommal elég bátor volt a zsinatot a tridenti hitvallás s a pápa iránti engedelmesség esküjének letételével nyitni meg. Ezen erélyeért a szent-atyá bizalmát ismét megnyerte annál is inkább, mert példáját a többiek is követték. Azonban e nemzeti zsinat tagjai mégis elfogadták a császár azon határozatát, hogy ha

a pápa a császár által kinevezett püspököket 6 hó alatt meg nem erősíti, a megerősítési jog a metropolitára, vagy a tartomány legöregebb püspökére bízatik. E határozatot a zsinat hallgatag fogadta el, s csak egy főpap merete bátran az ellen emelni szavát, t. i. a jeles *Droste-Vischering Gáspár Miksa*, akkor münsteri generálvicarius, nemsokára ugyanott püspök, ki hajlott korban mult ki s testvéra volt a hires *Kelemen August* kölni érseknek. A zsinat a pápa elaltatására 1811-ki szeptemberben öt kardinált küldött Savonába, kik nyertek is brevét VII. Piustól, melyben a nemzeti zsinatnak Napoleon által sugallt határozatait elfogadta s megerősítette. Az álnok kardinálok tervök sikerülteért nagy jutalmat s dicséreteket reméltek Napoleontól, ki azonban a brevét el nem fogadta, s a pápával még kiegyezkedni nem akart; mert különben nem lett volna oka a pápát fogságban tartani, kit ő minden áron lealázní s üldözni kívánt, mert nagyszerűbb s méltóbb áldozatot gögjének nem talált.

Napoleon 1812-ki jun. 9-kén megparancsolta, hogy a pápa készen álljon Franciaországba, de diszöltönye nélkül, hogy fel ne ismeressék. Ámbár VII. Pius utközben annyira megbetegedett, hogy a haldoklók szentségeivel is elláttatá magát, mégis éjjel-nappal egyaránt huzczolták, megtagadván tőle minden részvétet. Ha étkezésért meg kelle állnia, ez valami állás alatt vagy kocsiszinben történt, de a pápának kiszállani nem volt szabad, hanem úgy nyujtották be kocsija ablakán a szük és szegényes edelét. Az említett hó 20-kán Fontainebleaube érkezett a szent-anya annyira elgyöngülve, hogy életét féltetni lehetett s ágyát több hóig el nem hagyhatta. Itt egészen megvesztegetett egyének által környezetett; a császár kegyét vadászó kardinálok s püspökök szabadon látogathaták őt, s ezen áruló Judások és képmutatók az egyház szomorú állapotának hü rajzolásával, a szakadály veszélyével, a bölcsészi felekezetek élénk mozgalmaival, s annyi kardinál és praelatus sanyaru fogságának fölemlítésével igyekeztek megtörni állhatatosságát. Napoleon orosz-honi szerencsétlen vállalata után Párisba visszatérvén, ismet értekezni akart a pápával, mert a tekintélyes jó katolikusok hajlamára nagy szüksége volt most a jól megalázott ravasz uralkodónak. 1813-diki ujév napján egy kamarása által üdvkivánatait kijelentette a pápának, s szinleg annak egészségi állapotáról tudakozódott. E

puszta udvariasság viszonzására VII. Pius Dória kardinált küldötte Párisba, kivel egyszersmind az alkudozások megint elkezdődtek. Midőn Napoleon *fürge kémei* észrevevék, hogy VII. Pius ingadozik s már hajlandó volna engedni, az eredmény dicsőségét a császárnak hagyták fön, ki a császárnővel egészen váratlanul Fontainebleuben megjelent s a pápával 5 napig alkudozott. A császár ez alkalommal a fölhevülés pillanatában az engedni nem akaró egyházfőnek hallatlan szemtelenséggel rivalgá: „*Őn az egyházi ügyekben járatlan!*“

De végre a franczia ügynökök egyetértce a császárpárti kardinálokkal s Napoleon durva fenyegetései megtörték a több mint 70 éves aggastyánt és 1813. jan. 25-kén, miután a ravasz császár azzal ámbította a pápát, hogy az új Concordatum csak ideiglenes érvényű leend, azt aláírta. E lépésével VII. Pius közvetlen az Egyházi-államokról lemondott, s bár ő a 11 articulust csak oly föltétel alatt írta alá, hogy azok akkor hirdettessenek ki, ha minden pontja a Consistoriumban kellőleg megvitattatott: mégis Napoleon az új Concordatumot azonnal aláírta, s „*fontainebleaui egyezmény*“ név alatt azonnal az egész birodalmában kihirdettette, s mindenütt, akár tetszett az új Concordatum, akár nem, a legfényesebben kellett „*Te Deum*“-ot tartani! Egyébiránt már nem volt többé titok a hírek előtt, hogy Napoleon egy vallástalan uralkodó, ki a szent hitet csak gonosz terveinek kivitélére szokta kizsákmányolni. Mindjárt Napoleon eltávózása után a pápát ballépése nehéz búkórba ejtette. A szabadon bocsátott fekete-kardinálok közül Pietro és Pacca figyelmeztették VII. Piust azon gyászos következményre, mely az egyházat az új concordatum aláírása miatt érendi. Hisz ezen egyezményt illetőleg maga Napoleon is így fejezte ki magát Cabanis előtt: „*Saves vous ce que c'est le concordat, que je viens de signer? C'est la vaccine de la religion; dans cinquante ans il n'y en aura plus en France!*“ (V. ö. *Madame de Staël*, *considerat. sur les principaux évènements de la rev. Franc.* Tom. II. p. 275.)

Az egyház szent érdekeit szívükön viselő kardinálok VII. Piust arra birták, hogy egy mély alázatot, de egyszersmind szellemi fensőbbiséget tanusító okmányban ballépését elismerte, s kijelentette, miszerint az aláírt 11 articulust semmisnek nyilvánítja, és később

meghalni, mint ezen bűnében megmaradni. Ez okmányt megküldte az erőszakoskodó s ravasz császárnak, s hogy a szakadályt megátolja, máj. 9-kén kibocsátott brevéiében a metropoliták intézkedéseit érvényteleneknek, az általok behelyezendő püspököket feltalakodóknak s a felszentelendőket szakadároknak nyilatkoztatta ki. *Napoleon úgy tette magát, mintha a pápától mi elleníratot se kapott volna, s a concordatumot mindenütt kihirdettette.* A kardinálokat azonban ismét eltávolította a pápától, *Pietrót fogságra hurczoltatta,* s minden kardináli diszjelveitől megfosztotta. Napoleon nem sokára ismét alkudozni kezdett a pápával, *kit az aláírást érvénytelenítő okmány kibocsátása után a fogság minden sanyarúságaival árasztott el.* Moszkauból visszatérvén, föltevé magában, hogy VII. Piussal kibékül s az egyházi ügyeket véglegesen elintézi vele. Azért gyorsan Fontainebleauben termett, s gyöngéd, kegyeletes érzületet színelve, jámbor rabjának buzgó imáiba ajánlgatta magát. A szent-atya Napoleont igen jól ismervén, nem szólt egyebet, mint: „*Comoedia!*“ A császár látván, hogy leálcáztatott, rendkívüli dühre gerjedt, s annyira elragadtatott, hogy kezét merte a szent-atyára tenni. De a pápa ugyanazon nyugodtsággal s hidegvérűséggel mondá: „*Tragoedia!*“

De végre a szívtelen, erőszakoskodó s felfuvalkodott Napoleonnak szerencsecsüllaga Lipcsénél letünnvén, hogy a közvélemény előtt magát némileg kedvezőbb színben tüntesse fel, s az eredménytelen vitálynak véget vessen, megengedé a pápának, hogy Rómába visszatérhet, s az Egyházi-államokból annyit visszakaphat, mennyit az utolsó előtti császári decretum azokból érintetlen hagyott. De VII. Pius sz. Péter örökségét egészen kívánta s a maradékot el nem fogadta (1814. jan. 21.) Ekkor mondta a szent atya: „*Lehet, hogy bűneim miatt nem leszek méltó Rómát viszontlátni, de higgye el Föltség, hogy utódaim az Egyházi-államokat teljesen visszanyerik.*“ (Pacca, III. Bd. 133.) Erre Napoleon a pápa utazását megparancsolta, ki előbb a kardinálokhoz szívet s lelket indító szavakat intézett, s *Mattei kardinál-dékánnak utasításokat adott át.* A kardinálok egyikének sem engedtetett meg a pápát kísérni, a ki Franciaországon át a hivek kitörő örömyilatkozatai közt utazott Savona felé, hova febr. 11-kén érkezett meg. Midőn a felfuvalkodott császár

már egész Olaszhont elvesztette s Franciaország felét az ellenség megszállotta, VII. Piusnak Rómát s Trasinia departemeneket márc. 10-kén visszaadta s a pápa szabadon bocsátására Savonába rendeletet küldött. A szent-atyá márc. 25-kén Tarnóba érkezvén, itt azonnal a szövetségesek védelme alá helyeztetett. Midőn azok az említett hó 31-kén Párisba bevonultak, a pápa Bolognába ért. Most az egyházért szenvedők mind szabadon bocsáttattak. *Consalvi VII. Piust ünnepélyesen bevezette Cesenába, s irántai szíves hajlama és bizalmaért másodszor neveztetett ki államtitkárnak.*

VII. Pius 1814. máj. 4-kén államait ismét birtokába vette, s ugyanazon hó 24-kén a lehető legnagyobb ünnepélyesség s a népek százezreinek örömyilatkozatai közt Rómába bevonult, hol mint a gyermekeitől várt atya kifejezhetlen lelkesedéssel fogadtatott. Ezen ünnepélyre beláthatlan sokaság tódult az örök-városba mindenünnét. A népkapunál VII. Piust a római senatus fogadta, melyet az megáldván, azonnal az apostolfejedelmek sírjához sietett hálát rebegni azon leghatalmasb mennyei Urnak, ki az alázatosakat felmagasztalja s a kevélyséket megalázza. A sz. Péteregyház ajtajánál a sardíniai király földre borulva esengett a szent-atyá áldásaért. A hálaünnepély bevégezése után roppant tömeg kísérte a pápát palotájába, honnét öt év eltelt, a dugába dőlt nagy tervek alkotója által elhurczoltatott, vagy igazabban mondva, éjjel elraboltatott. A palota erkélyéről az alatt térdelő sokaságra áldását adván, megjegyzé: „*Magunknak mitsem tulajdonitunk, egyedül az Istené a dicsőség!*“ E megható jelenetet Róma sohasem fogja elfeledni. A sokat szenvedett egyházfőhez mindenünnét érkeztek üdvkivánatok s szerencsenyilatkozatok. Ezen örvendetes esemény emlékére az írók nagy sokasága örömkölte-ményeket bocsátott ki. Apostoli királyunk II. Ferencz gr. Zichyhez mint a conferentia elnökéhez intézett levelében meghatóan fejezi ki, *hogy a szövetségesek működésének első legszebb diadala volt a kereszténység atyjának kiszabadítása s az örök-városbai ünnepélyes bevonulása.* Meghagyta egyszersmind, hogy az egész császári birodalom minden katolikus templomaiban hálaünnepélyek tartassanak, melyekre az államhivatalnokok is megjelenni tartoznak.

VII. Pius tehát annyi lealázás s szenvedés békés elviselése után trónjára ismét visszalépett, míg a felfuvalkodott Napoleon Fontaine-

bleauben, hol a pápát annyira lealázta s vak dühében bántalmazta, kénytelen volt 1814-ki ápril 11-kén maga s örökösei részére a trónvesztést aláírni. Ki ebben Isten ujját nem látja, arról bátran elmondhatni: „Szemei vannak, mégsem lát, s az olyan mint a ló vagy öszvér, melyeknek nincs értelmök.“ Valóban e pápára alkalmazhatni Müller Jánosnak a „Pápák utazása“ czimű műveben előforduló ezen szavait: „A királyi pálczák eltörnek, a fegyverek elrozsdásodnak, a hősnek karja elrohad: csak egyedül a szellem tart örökké.“ — Az Egyházi-államok némely tartományait, melyeket VII. Pius még vissza nem kapott, az 1815-ki bécsi congressus visszaadta, csak Avignon és Venaissin maradtak a francziák birtokában. Az 1813-ki szerencsétlen concordatum megsemmisítettén, a francia trónt visszanyert XVIII. Lajos az apostoli székkal új egyezményt kötött. Napoleon 1815. febr. 26-kán *Elbából* megszökvén, újra mint császár lépett fel; ekkor sógora Murát nápolyi király az Egyházi-államokba rontott s VII. Pius Rómából *Genuába menekült*. Azonban Napoleon másodszori megbukása s sz. Ilona szigeterei fogságavitele Rómát a nyugtalankodóktól ismét megszabadította, s a pápa a francziák által Rómából elrablott műkincsek s becses iratok nagy részét visszanyerte.

Mihelyt az örök-város békéje helyreállítatott, VII. Pius azonnal minden gondját a francia forradalom által az egyházon ütött sebek begyógyítására fordította. Több országgal concordatumot s conventiókat kötött, mint például Francia s Bajorországgal 1817-ben, Nápolylyal, Piemonttal s egyebekkel. Más udvarokkal meg az egyház jólétének visszaállítása végett alkudozásokat nyitott meg. A hitterjesztő *Propagandát*, angol, skót s német Collegiumokat megnyitotta. I. Pál orosz czár kívánatára 1801. márc. 7-kén kelt brevéjében Jézus-társaságát ismét visszaállította, de csak egyedül az Oroszbirodalomra szorítkozva. Ugyanazon időtájban megengedte, hogy az említett rend Angolhonban *Stonyhurstban*, Preston mellett, egy Collegiumot, *Maynoothban* meg egy novitiátust állíthat. Ugyanezen kedvezményben részesítette az amerikai egyesült államokat s a sicíliai királyt is. De a rend ünnepélyes visszaállítása az eseménydus 1814-ki évnek volt föntartva, mely évi aug. 7-kén kelt „*Sollicitudo omnium Ecclesiarum*“ bullájában XIV. Kelemennek eltörlési

brevét semmisnek nyilvánította, s a rendet minden előbbi jogaiba ünnepélyesen visszaállította, s minden egyházi és világi hatalmak kegyeibe ajánlotta. Igen, VII. Pius nem késett e dicső rendet az egész kath. világban újra föleleveníteni, mint mondja az érintett híres okmányban: „majd az egész ker. világ egyhangu kívánságától, a püspökök s érsekek, minden rendű s rangu kitünőségek ismételt kérésétől indítatva, nehogy azáltal, hogy ily zivatarok közepette, melyek sz. Péter hajóját mindenfelől szorongatják, azt a rendelkezésére álló oly bátor s tapasztalt férhaktól megfosztva: Isten előtt magát nagy bűn részesévé tegye.“ — Ide vonatkozólag helyesen jegyzi meg Bonald gróf: „Ha egy pápa kényszerítve volt a jezsuitákat feloszlatni; úgy egy szabad pápa ismét visszaállította őket, s ha a kormányzók államaikból kiűzték, úgy ugyanazon kormányzók ismét vissza is hívták őket.“ S valóban az egyház sohasem szükségelte jobban e jámbor s tudós rend lángbuzgalmát, mint az akkori zilált, szomoru állapotában. A jeles rend gyorsan indult ismét virágzásnak, melyet az Egyházi-államok, Belgium, Irhon, Nápoly s Sardinia ismét befogadtak az ifjuság oktatására. VII. Ferdinánd spanyol király visszaadta jószágait, 1818-ban visszanyerték a freyburgi collegiumot; Wallisba és Luzernbe is meghivattak. Francia és Angolhonban, valamint America s Kelet-Indiában is gyorsan kezdtek a rend házai felépülni. A legújabbán hazánk derék főpásztorainak bőkezűségéből Nagyszombat, Pozsonyban, Szatmárott s Kalocsán is nyertek kolostorokat, sőt a szatmári papnövelde is vezetésükre bízta 1863-ban a megyés főpásztor Haas Mihály ő nagyméltósága, hogy meggyéjének istenfélő s a tudományokban jól kiképzett papokat neveljenek.

VII. Pius 1821. sept. 13-kán kelt bullájában az egyház- s államra egyaránt veszélyes *Carbonári-felekezetet s a szabadsághimnuszeket egyházi átokkal sujtotta*, valamint már előbb (1816.) ama *Bibliatársulatokat is kárhoztatta*, melyek a keresztényelem egyedüli alapjaul a szent-írást tartják, s azt irtózatosan meghamisítva, mintegy a különféle cretnék-tanokhoz idomitva roppant mennyiségben szórják szét a világon. A római egyetemnél új tanszékeket állított fel; a hirneves Mai apátot Milanóból Rómába hitta s a vatikáni könyvtár felügyelőjévé nevezte ki, a Pio-Clementinum Museumot

bővitette, új szökőkutakat készíttetett, az obeliszkeket helyreállította, sok egyiptomi műbecsű emlékeket s több szobrászati nevezetességet vásároltatott össze, s különösen a német művészeti iskolát Rómában nagy virágzásra emelte. Igen, e nagynevű egyházfő anyyira kedvelte a szép művészeteket, hogy 1805. aug. 10-kén kelt iratában a híres *Canorát* Róma s az Egyházi-államokbani összes művészet felügyelőjévé mozdította elő. *Olaszkon nevezetes férfainak mellszobor-termét a Capitoliumon Poussin, Suvée, Winkelmann, Kaufmann Angelica*, s egyebek mellszobraival gyarapította, Olaszhonbani huzamosb tartózkodásuk miatt. VII. Pius szavára *oly orvosi s műtői intézetek nyíltak meg*, melyek Európában a legnevezetesebbek közé tartoznak. *A kézművesek s gyermekek részére esti iskolákat s a Vatikánban egy új pompás Museumot állított.* Ime, ily nagyszerűen szokták a pápák a közműveltséget előmozdítani, s ha mégis vannak oly higvelejűek, kik folyton azt orditozzák, hogy a római egyházfők csak butaságot árasztanak, az olyanokról bátran elmondhatni, hogy a sok fa miatt nem látják az erdőt; mert *hisz a nagy világon egy városban sincs annyi mindenféle tanintézet s oly sok drága könyvtár mint Rómában.* — A vallást gyalázó *piszkos regényekből okoskodók* azt kürtölik mindig, hogy *Róma a sötétség és tudatlanság fészke.* Ha ez így van: mi czélból vándoroltak hát a világ tudósai, a festészek, szobrászok, a régiségbúvárok oly nagy számmal abba a sötét és buta Rómába? . . .

VII. Pius 1805-ben megengedte, hogy a *máltai lovagok maguknak nagymestert szemeljenek ki*, kit aztán ő ilyenül ki is nevezett. Az Olaszhonbani üres püspöki székek betöltésére különös gondot fordított. A szent-testületbe 22 jeles férfit vett fel, kik közt volt *della Genga Hannibál* is, ki aztán, mint látni fogjuk, XII. *Leó* név alatt utóda lön. A katolika egyház fája mindig gazdag volt a szent-ség gyümölesséinek termésében s mindig újabb és újabb boldogok méltattak az oltár tiszteletére, s pedig VII. Pius által a következők: *Tomasi József Mária* theatin-rendi pap, *viterbói F. Crispin* kapuczinus rendtárs, *Orio József* a barcellonai társas káptalan tagja, *di Girolamo Ferencz* a Jázus-társaságából s *Guilliana Veronica* sz. Klára kapuczinus apáczáinak apátnője Kastellóban. Az Isten tisztos s jámbor szolgájának, *Labrénak*, boldoggá-avatásával is

foglalkozott, kinek élete *Berault-Bercastel* Egyháztörténelmében is bőven előadatik. Pápasága vége felé még a boldogok lajstromába irattak általa: *Liguori Alfons Mária*, a szeplőtlen fogantatásról nevezett Ker. János rendalapító s *Bus Caesar*, a keresztény tanításról nevezett világi papok gyülekezetének alapítója. Egyszersmind többek canonisatiói perét is megindította, köztük 1817-ben *Mária Klotild* sardiniai királynőét, kinek erényeit akkor az egész világ bámulta.

A katolikus világra nézve igen érdekes tárgy volt *assisii sz. Ferencz földi maradványainak ugyanazonsága fölött megindított nyomozás* is, a ki 1230-ban az említett város székesegyházának főoltára alá temettetett el, s az idő óta ama drága tetemeket kisérem láttam, míg 1818-ki decemberben a *sírhelyet elzáró erős szikla mondhatlan fáradsággal áttörvén, a szentnek kőből készült koporsója megtaláltatott, a melyben seráf Ferencznek tetemei igen erős vaskaliban nyugodtak, kezei szokása szerint mellén keresztet képeztek s azokban feszületet tartott, s feje alatt volt azon formátlan kődarab, a melyen életében aludni szokott.* Ezen oly fontos feltalálás következtében, mely a híveket a nagy szent ereklyéi iránti áhitatos tiszteletre buzditotta, 1821. sept. 5-kén „*Assisiensem Basilicam*“ kezdetű brevét bocsátott ki a pápa, a melyben kijelenti, hogy *sz. Ferencznek valóságos tetemei feltaláltattak*, melyeket ő fölemeltetett s megaryozott érczkoporsóba tétetett, a földalati sirt pedig, melyben ama drága ereklyék nyugodtak, ismét helyreállította s feldiszíttette.

Még egy öröndetes eseményt kell felemlitenünk, t. i. II. *Ferencz* osztrák császárnak s fölséges nejének 1819. márcz. 2-kán Rómában történt ünnepélyes fogadtatását. A pápa a lehető leggyöngédebb szeretettel fogadta a fölséges uralkodó párt, *tiszteletére 600 teritékü diszlakomát s igen szép ünnepélyeket rendeztetett.* A fölséges uralkodó pár áhitata s jámborsága, melyeket a nagyheti szertartásokon jelenlétekor tanusított, igen jó hatással voltak az istenfélőség emelésére, s a régi császári ház vallásosságát a legszebb fényben tüntették elő. A császár Róma szegényeinek részére 2000 Luisd'ort adott, s a pápa annak fivérét, *Rudolf főherceget*, az olmtüzi érseki székre emelte és egyszersmind a szent-római egyház kardináljává nevezte ki. Ama beszédéből, melyben ezen kinevezést VII. Pius a szent-testületnek

tudtára adta, csak a következőket emeljük ki: „*Mi nem kételkedhetünk, hogy a fönséges herczeg őseinek általános példáit követve, a derék Andrásához hasonló fog lenni, a ki XIII. Gergely által kardináli méltóságra emeltetett s magát minden keresztény erényekben kitüntette. V. Sixtus a constanzi s XIV. Gergely a brixiai székre léptette, s a midőn Rómába jött, hol őt VIII. Kelemen a Quirinalban nagy tisztelettel fogadta, e városban példányképe lőn a keresztény erényeknek. Különösen pedig kellemes s öröndetes előttünk, hogy a mi Krisztusban legkedvesebb fiunk, Ferencz osztrák császár iránt, a kinek jelenléte épen most annyira örvendeztet minket, s fölséges háza iránt a mi érületünknek új tanujeleit adhatjuk szívünk belsejéből.*“ — A derék császár Rómában megtekintette a művészi nevezetességeket, azok fölött tetszését nyilvánította, s az itt szerzett ismereteket székvárosában a művészet előmozdítására használta. *A porosz király is meglátogatta az egyház székvárosát, kit az igen elgyöngült egyházfő szolgálóra támaszkodva fogadott.* — E pápa a régi egi egyházmegyének szétदारabolását s az új, kassai püspökség megalapítását 1804-ben jóváhagyta. (Ld. Fejér: Codicillus, 474—488.)

A dicső egyházfőnek erényeit s jellemét nagyszerűen emeli ama szép magatartása, melyet az ő egykori zsarnoka, a felfuvalkodott, de Isten által utóbb megalázott Napoleon iránt tanusított. Ugyanis ezen egykori szívtelen s vad üldözőjeért közbevetette magát az angol kormánynál, hogy méltán kiérdemlett fogsága enyhíttessék; fölmentette őt az egyházi büntetések alól, s jeles papokat küldött annak vizsgálatására, ki őt még gyóntatójától s imakönyvétől is megfosztotta. Az erőszakoskodónak anyja, nővérei s egyéb rokonai iránt is nagy jótekonyságot tanusított s azok Rómában biztos menhelyet nyertek az ő védszárnyai alatt. Ime, így tanusított VII. Pius igazi keresztény szellemet, mely azt kívánja, hogy üldözőinkkel is jót tegyünk. — *Consalvi emlékirataiban* olvashatni, mily atyai szeretettel fogadta VII. Pius I. Victor Emanuell Rómában, midőn az I. Napoleon által koronája s őseinek birtokaitól megfosztatott. Igen, VII. Pius I. Victort atyai keblére szoritotta, II. Victor pedig az atyát hálából koronájától kifosztja. Van-e még érzés, van-e még szív az emberekben? E tény mutatja, hangosan hirdeti, hogy mi az ember religio nélkül! — A szent-anya hajlott kora daczára is tevékenyen működ-

dött az egyház jólétének emelésén. 1823-ki jul. 6-kán éji 10 óráig ült dolgozó asztalánál, egy fontos s sürgős ügygyel foglalkozván, midőn fölkel, egyik kezével az asztalára támaszkodott, a másikkal pedig a zsinórt akarta megfogni, melynek segítségével szokta magát az elesés ellen biztosítani. De szerencsétlenségére a zsinórt eltévesztette, elcsuszott s nagy robajjal a padlóra esván, lábcsontja eltört.

Bár VII. Pius kivált francia fogságában oly sokat szenvedett, élte végén még egy igen szomorú eset által is busított. Ugyanis 1823-ki jul. 15-kén két munkás vigyázatlansága miatt tűz ütött ki, a pompás sz. Pálegyház Rómában elhamvadt. E roppant épület, mely a negyedik században négy kormány alatt készült, még egyedüli emléke volt a keresztény régiségnek, mely eredeti alakjában diszelgett. Drága márványból készült 80 szobor egy szent-berek méltóságteljes kinézését adá a templomnak, mely áhitat s bámulatra gerjesztett mindenkit. E diszépület leégése s a nyári időszak irtózatossága csak súlyosbíták a szent-anya betegségét s erejét kimeríték. A legmeghatóbb áhitattal felvevén a haldoklók szentségeit, 1823. aug. 20-kán reggeli 6 órakor viharos főpásztori tisztétől a halál megfosztotta, miután azt 23 év, 5 hó s 6 napig törhetlen hűséggel viselte. VII. Pius e földi életben 81 évet s 6 napot töltött. A halál, mely a hiveket forron szeretett főpásztoruktól megfosztotta, s ama nagy tűzvész, mely a hajdankor egyik legrégibb s legbecsesb emlékét elpusztította, az egész katolikus világot mély gyászba borította, mely az ősegyházon kivületeket is meghatotta; mert ők is tisztelettel s szeretettel hódoltak azon istenfélő aggastyánnak, ki a gonosz kor vésszivatarai közt is oly nemesen tartotta magát s hű maradt egyházfői tisztéhez. Elhunytá után Consalvi hálája kimutatásaul 20,000 scudinál értékesb siremléket állított tiszteletére.

Két évvel előbb elhunyt az egyházat szorongató s koronákat tipró császár is, 1821. máj. 5-kén, a katolika egyházzal teljesen kibékülve, mint végrendelete első cikkelyében fejezi ki magát: „*A római katolika egyház ölében, melyben születtem s több mint 50 évig éltem, halok meg.*“ — E pápa igen jó életrajzát írta angolul Wiseman, melyet Bodnár Zsigmond magyarul *Esztergomban* 1861. ily czim alatt adott ki: „*Visszaemlékezések a négy utolsó pápára.*“ Ld. I. 1—126.

CCLVI.

XII. Leó. 1823 – 1829.

Della Genga Hannibál, Ferencz, Kelemen, Menyhért, Miklós született 1760. aug. 22-kén a *della Genga* uradalmi palotában Spoleto vidékén. Korán igen szép észtehetséget tanusított és nagy szorgalma meg ritka emléje folytán előbb a *d'Osimo campanai*, azután a *Romanum Collegiumon* s egyházi akadémiában igen szép ismereteket gyűjtött. A papi pályára lépven, 1783. jun. 14-kén áldozárrá szenteltetett, nemsokára egy alkalommal VI. Pius figyelmét magára vonván, titkos kamarásává nevezte őt ki. 1790-ben a *Sixtus-kápolnában a pápa s szent testület előtt az elhunyt II. József császár fölött gyászbeszédet tartván*. kitünő ékesszólása, valamint azon ritka tapintatával, melynél fogva úgy tudta az igazságot előadni, hogy az osztrák kabinet magát sértve nem érezte, általános bámulatot gerjesztett. Della Genga 1793-ban előbb pápai praelatussá, azután meg tyrusi érsekké neveztetett ki, s a következő évben Pacca helyére kölni nunciussnak léptetett elő. E minőségben 1794. sept. 28-kán *Augsburgba* ment, hol miután *Köln* s az egész rajnai vidék a mindent leigázó francziák által egészen elárasztatott, több ideig tartózkodott, s mindenkit részére hódított szép tulajdonaival. Ő ugyanis *mindenki iránt nyájás volt, de magas méltósága sérelme nélkül; komoly, de minden büszkeség nélkül; a tudományok minden szakában járatos, ismerője, ápolója s előmozdítója volt a művészeteknek; amellet egészen igénytelen; a társaságokban vidám, élczeskedő anélkül, hogy izletes enyeltgéseivel valakit csak legkevesebb is sértett volna; minden vallási s hivatali kötelmeinek teljesítésében szigorú; minden oly nyilvános mulatozási helyekről, hol magas állására csak legcsekélyebb árny vettetett volna is, elmaradt; ellenben mindenütt megjelent, hol mások épületére hathatott; a tudósok s művészek iránt valláskülönbség nélkül leereszkedő s jótékony volt; részvevő, kegyes és bőkezű a szűkölködők iránt; püspök volt ő a szó legszebb értelmében s bölcs, tapintatdus államférfi a legfontosabb ügyekben, enge-*

dékeny, ha állása s lelkiismerete engedték, s szigorúan ragaszkodó a jogokhoz, ha azt az egyház s pápa érdeke kívánta. Ennyi ritka és fényes tulajdonokkal ékeskedvén, nem csoda, hogy mindazok tiszteletét s szeretetét bírta, kiknek alkalmuk volt őt közelebből ismerni. Kelemen Venczel választófejedelem, Károly Tivadar bajor uralkodó s minden szomszéd fejedelmektől szeretve tiszteltetett. Midőn a francziák 1796-ban Augsburgnak tartottak, még jókor elhagyta e várost s Frigyes Ágost szász választófejedelem meghívása következtén Dresdába vette magát; de még ugyanazon évben visszatért Augsburgba.

Nemsokára még szigorubbán léptek fel a francziák s szomorubb helyzet állott be. VI. Pius elfogatott, az Egyházi-államok, *Della Genga birtokai*, sőt anyja s nővérei is az ellenség kezeibe kerültek, és ő igen szorult állapotba jutott. Midőn később Moreau Svábhon szívébe hatolt s Augsburgot megszállotta, Genga Bécsbe vette magát, hol II. Ferencz által kitüntetve fogadtatott, utóbb ismét Szászhon és Augsburgba tért vissza. Miután VII. Pius a pápai trónra ismét visszalépett, hódolatára Rómába sietett, s megrongált egészsége miatt egyideig a működéstől magát visszatartotta. De a pihenést nem sokáig élvezhette. Némethon egyházi állapota folyton busítá a szent-atyát: a püspöki székek megürültek, a káptalani urak száma naponként csökkent, az egyházi birtokok a *secularisatio*-nak nevezett rablás örvényébe sodortattak. E szomorú viszonyok elhárítására alkalmasb egyént nem lehetett kiszemelni, mint della Genga volt. Azért VII. Pius által 1805-ben mint *rendkívüli nuncius* a regensburgi birodalmi gyűlésre küldetett. De minden fáradozásai, alkudozásai s erőlködései sikertelenek maradtak; mert az akkori kabinetek annyira ragaszkodtak nézeteikhez, hogy őket az egyház javára megingatni nem lehetett. Egyedül a württembergi király, I. Frigyes, volt hajlandó az apostoli székkal egyezkedni. Azért Genga 1807. sept. 25-kén Stuttgartba ment, s az értekezletek a legszerencsésebben folytak, midőn egészen váratlanul nov. elsején a nuncius kijelenté, hogy Rómából új parancsot kapván, az alkudozást félbeszakítani s Párisba kell utaznia. Hol Caprara s Bayane kardinálokkal egyesülve az apostoli szék némely fontos ügyeiben a császárral alkudoznia kellett volna; de az értekezletek megint félbeszakítottat-

tak s della Gengának gyorsan el kelle Párist hagynia. Olaszhonba visszatérvén, úgy bántak vele, mint állami fogolylyal, s míg VII. Pius a fogságban sinlett, ő a fabriánói egyházmegyébeni *Monticelli* nevű apátsági plébánián tartózkodott. A restauratio korában della Genga azon megbízást nyerte, hogy XVIII. Lajos nevében egy üdvözlő okmányt volt szerencséje a pápának átnyújtani. E missióval *Consalvi* kardinál, ki minden Párisban jelenvolt uralkodónál accredítáltatott, elégedetlen volt, mit elég méltatlan módon tanusított is. E vitály folytán della Genga megbetegedvén, nem vehetett részt a híres *bécsi congressushan*. 1816-ban *első kardinál-áldozár* lett, s a sinigagliai püspökséget is elnyeré, s utóbb a *szent-anya helyettesére* neveztetett ki, mely magas állással Róma lelki kormányzata is összekötetésben van. Azonban az oly fölséges tulajdonokkal és érdemekkel ékeskedő Gengának még magasabb polczra kelle emeltetnie, és pedig akarata ellen. Ugyanis VII. Pius halála után 1823. sept. 28-kán 39 napi székür mulva *szavazattöbbséggel*, Róma s az egész kereszténység örömére, XII. *Leó* név alatt az apostoli székre emeltetett. Midőn megválasztatását tudtára adták, így szólt a kardinálokhoz: „*Miért választottatok egy csontvázat pápává?*“

XII. Leónak első s igen megható működése volt, hogy a Nagy-Gergely által behozott, de idővel megszűnt szokást, mely szerint *az apostoli palota egyik teremében naponként 12 szegény vendégeltetett meg*, ismét fölélesztette. A kormányzat terheit könnyítendő *Somaglia* kardinál-dékánt államtitkárrá, *Zurla* kardinált meg általános helyettesévé nevezte ki, s az összes hivatali személyzetet megerősítette. A különben is gyöngye alkatu egyházfő nemsokára megbetegedett, s mivel felgyógyulásához mi remény se volt, a holdoklók szentségeivel is ellátatott. Azonban az isten máskép intézkedett. XII. Leó felépült s hivatala roppant körében bámulandó tevékenységet fejtett ki. 1824. márc. 3-kán körlevelet bocsátott a patriarchák, primások s egyéb főpásztorokhoz, keményen szívökre kötvén, *hogy a rohanva terjedő hitközönyösség s a rontott bibliákat kiadó társulatok ellen minden erejükkel működjenek*. Ugyanazon évi márc. 6-kán az angol király követével, báró *Redennel* egy concordatumot kötött. Május 27-kén kelt bullájában kihirdette a következő évi rendes Jubileumot. Ettől ugyan többen visszatartani akarták a szent-atyát, de

sikertelen, s az üdvös eredmény fényesen megmutatta, hogy a töprengők aggodalma hiu volt. Hogy a hivek mindenütt merithessenek az egyház kegykincseinek forrásából, XII. Leó 1825. dec. 25-kén kelt bullájában a Jubilaeumot, Olaszhont kivéve, egész egyházra kiterjesztette. Biztos adatok szerint ez alkalommal az *Egyházi-államokból* 91,857; *nápolyi királyságból* 44,973; *a toscánai nagyhercegségből* 9474; *Piemontból* 8782; *luccai hercegségből* 4156; *Modenából* 3109; *osztrák császárságból* 20; *Francziarrszágból* 122; *Poroszhonból* 130; *Oroszorzszágból* 8; *Spanyolhonból* 15; *Portugálból* 1; *Holland- s Belgiumból* 315; *Lengyelországból* 25; *Irhonból* 2; *Sveizből* 1135; *Bajorhonból* 1021; *Dániból* 8; *Szászhonból* 104; *Ásiából* 3; *Görögthonból* 3; *Kisásiából* 2; *Svédhonból* 30 s *Hannoverából* 12, tehát összesen 156,655 zarándok látogatta meg Rómát, mely nem jelentéktelen szám, miután a jubilaumi bucsut Olaszhonon kívül is mindenütt elnyerni lehetett. A Jubilaeum ellen, csupán Némethon, néhány protestáns kormány kelt ki, mint például a *nassaui herczeg*, ki a jubilaumi bucsút elfogadni nem akarta; de XII. Leónak bölcs tapintata ezen akadályt is legyőzte, s a nassaui katolikuskok, bár csak 1827-ben, szintén megtartották ezen áhitatosságot.

XII. Leó az ostiai utoni sz. Pál templomának felépíttetését közadakozás által eszközteni akarván, 1825. jan. 15-kén kelt körlevelében az egész katolikus világ püspökeit önkénytes adakozásra hitta fel. — Fontos intézkedései közé tartozik az is, hogy 1826. márc. 13-kán a *szabadkőművesek s a carbonárik ellen szigorú tartalmu okmányt bocsátott ki*, mely határozottság, akaratszilárdság s az emberi társadalom jólétét hön óhajtó szeretet tekintetében átöleli mindazt, mit ezen veszélyes társulatok ellen a pápák (XII. Kelemen 1738. ápr. 28. „*In eminenti*“; XIV. Benedek 1751. marc. 18. „*Providas*“; VII. Pius 1821. sept. 13. „*Ecclesiam*“) rendelték s kibocsátottak. — Francziaország egyházi állapotát nem tévesztette szemei elől, de mégis kiválóbb gondot fordított az oberheini egyháztartományra; mit az 1827. ápr. 11-kén kibocsátott „*Ad Dominici gregis*“ bullája is bizonyít. Ez által az egyházi ügyek Baden, Würtemberg, Hessen-Darmstadt, Cassell s Nassauval úgy szabályoztattak, hogy ezek a freiburgi érsekséget képezték az érsek székhelyével s a nevezett egyháztartományt. Fájdalom, e tartományban

maig is nyomatik az egyház annyira, hogy a *katholikusok folyton kénytelenek az átkos Bureaukratia keresztényetlen törekvései ellen küzdeni!*

Valamint elődjei, ugy XII. Leó is *Consalvi s della Somaglia* ministereivel együtt *nagy tevékenységet fejtett ki az angol katolikusok emancipációját illetőleg.* Ami valamely pápa halála után következik be, az ugyan annak legközelebbi utódja pápaságához tartozik, de XII. Leó az angol katolikusok felszabadításán oly dicséretes buzgalommal működött, hogy az emancipatiói okmány bátran oda tehető ezen egyházfő koporsójára, mint a legszebb borostyánkoszoru, mert ama katolikusok az ő vezénylete alatt vívták ki a győzelmet. — 1827. jun. 18-kán a németalföldi királylyal is kötött egyezményt, mely legalább Róma részéről megtartatott. Nem csekély azon eredmény is, melyet XII. Leónak a bécsi kabinettel, Orosz- s Poroszthonnali érintkezése gyümölcsözött az egyházzra nézve. De nemcsak Európa, hanem más világrészek is örvendtek főpásztori gondoskodása áldásainak. A missiói ügyet egész buzgalomával emelni törekedett, s Ásia némely szakadár-egyházait az anyaegyházzal egyesítette. Midőn a spanyolok telepítvényei Amerikában a szabadságot kivívták s köztársaságot állítottak, a pápa 1827. júniusban tartott Consistoriumban az új Respublika kívánalmait atyai készséggel teljesítette: törvényes főpásztorokat adott, s az egyházon ejtett sebek orvoslására üdvösen intézkedett. I. *Don Pedro* felhívása folytán Brasilia hiveire is kiterjeszté atyai gondoskodását. Kevesbbé sikerültek azonban ama törekvései, melyeket Németalföldön a jansenismus maradványának kiirtására fordított.

De nemcsak az egész katolikus világ, hanem különösen az olaszok, atyjoknak nevezhették ezen egyházfőt. Az államkormányzatot javította; a polgári ügyvitel s perköltségek tekintetében is jótékonyan intézkedett; 1826. január elsején a földadó negyedrészt elengedte, több nyomasztó terhet eltörölt; kórházakat állított, s a középületekre évenként roppant költséget fordított. A kórházi ápolónők rendét államaiban meghonosította, s mint az Franciaországban diszlett, ugy indította azt virágzásnak Olaszthonban is, különösen pedig Rómában. E jeles apácza-rendet már előde is többször akarta letelepíteni államaiban, de abban őt a viharos körülmények akadá-

lyozták. A római aristocratia családjai kis leányainak nevelésére Párisból a Jézus szívéről nevezett nőket hívta meg, s a néposztály gyermekei képzésére a „keresztény tanítás“-ról nevezett testvéreket. Pápasága alatt keletkezett a „Congregatio Oblatorum S. Mariae Virginis“, melyet Lanteri Bruno Pius és Reynandi János piemonti papok oly célból alapítottak, hogy a papi állás gyarapuljon isteni félelem s tiszteletben, jó egyházi férfiak képződjenek, kik a népnek az evangeliumot buzgón hirdessék. E gyülekezet tagjai leteszik a három szerzetesi fogadalmat, s megígérik, hogy a testvérületben állandóan megmaradnak. Ettől csak az időszerinti Rector major vagy a pápa mentheti fel őket. Évenként sz. Péter és Pál apostolok ünnepén, kik közül az első védszentjük, leteszik az engedelmességi fogadást a pápa iránt s a hitvallást. XII. Leó megerősítette ezen testvérületet „*Et si Dei Filius*“ bullájában, mely a szerzet fölött dicsérőleg nyilatkozik: „*Ama rendkívül nagy eredmény, melylyel idáig az isteni irgalom annak kezdetét megjutalmazni akarta, nem maradhatott sokáig elrejtve, s már is több püspök kívánta, hogy annak tagjai megyéjökben oly nagy szolgálatot tegyenek.*“ — A zsidókat is részesítette emberbaráti szeretetében, ugyanis 1825-ben a zsidószállást Rómában tetemesen bővítette, egészség tekintetében emelte s egy nagyszerű kuttal ellátta.

Ah, mily lelkesedéssel szól e kitünő egyházfő jubilaeumi bullájának elején: „*Hallja meg a föld szavunkat, s az egész földkerekség fogadja örömmel az átalános hangot, mely az élő Isten népének a szent jubilaeumi évet hirdeti. Elérkezett végre a kiengesztelés, megváltás, kegyelem s bucsu éve.*“ Mily magasztos példákkal világoskodott ő ezen szent időben a népek ezreinek! Számos megtérés történt ekkor Rómában, 62-en hagyták el az üdvtipró eretnekséget. Azok közt, kik jámborságuk legmeghatóbb példáit tanusították, volt a két *Sicilia királya I. Ferencz*, s ennek fölséges neje udvari kíséretökkel, még meghatóbb volt az *osztrák hadsereg*, mely *Frimont* tábornok vezénylete alatt két királyságon győzedelmeskedvén, viszzatért, hogy a győztes fegyvert a Vatikán keresztjéhez letegye, a harcias, nemes főket a földig meghajtsa, üdvös bűnbánatot tartson s Jézus Krisztus e földöni helytartójának áldását megnyerhesse. Azonban az igazat megvallva, a pápa mindenkit fölülmult a ke-

resztény jámborságban. Ámbár gyöngélkedő volt, hogy a jubilaumi bucsut megnyerje, nem elégedett meg a négy előírt főegyház ismételt látogatásával, hanem egyéb templomokat is felkeresett. Így márc. 26-kán a szent-testület, szolgálai személyzete, a testőrség s 72 zárándok kíséretében a vatikáni egyházban tartott szent-misére ment, s az áldozás után még három templomot látogatott meg gyalog. Az állomási zárándoklás bevégezése után a 72 zárándokot asztalához hitta meg, ő maga tette fel nekik a levest, s aztán résztvett az egyszerű ebédben, melynek végeztével a zárándokok lábsókra bocsáttattak, s aztán mindegyikök egy ezüst-érmét s egy szentelt viaszból készült *Agnus Dei*-t kapott emlékül. Kegyeségének még fényesebb tanuságát adta a szent-atyá Nagypénteken, midőn a Szentháromság szállodájába ment; itt letette lebeenyegét s fővegét, megmosta a zárándokok lábait, megtörölte s azután megcsókolta azokat. A kereszténység atyjának ezen nagy alázatossága könyekre fakasztotta a zárándokokat s azok környezőit. Erre a szent-*atyá megáldotta a 162 zárándokra terített asztalt s az egész étkezés alatt felszolgált nekik.* Mielőtt e helyről eltávozott volna, megdicsérte a szállodai testvérek buzgalmát, s ily testvérül önmagát is sajátkezüleg beirta azok könyvébe. *Gyakran meglátogatta a kórházakat, szolgált a betegeknek s mint a béke és keresztény szeretet anyyala járdalt a nyomor tanyáin.*

XII. Leó a tudományok előmozdítására is bámulatosan sokat tett. A híres Romanum Collegium tanintézetet, mely, mióta a jezsuiták annak vezetését elvesztették, nagy hanyatlásnak indult, ismét azoknak adta át, miután 54 évig e diszes térről leszorítva voltak, s a könyvtárral meg csillagvizsgálóval együtt 12,000 skudi évi jövedelmet adott nekik. Szülővárosában, Spoleto-ban, bőkezűleg fölszerelt számukra egy Collegiumot, mely egyetemmel versenyzett. Halhatatlan érdemet vívott ki magának az által is, hogy a nevelési s tanítási rendszert az Egyházi-államokban czélszerűbb alapokra fektette. Az évégre 1824. aug. 28-kán kibocsátott bullája körültekintése, tapintata, bölcsesége, művészete, tudománya, a képzés és tanítás iránti meleg szeretetének örök emlékeül tekintendő. E tanrendszere nemcsak a pápai államokban fogadtatott el, s még maig is használatban van, hanem egyéb országokban is mintául vettetett.

— Kardináli kinevezéseiben szeretetet, igazságosságot, eszélyességet, sőt valódi bölcseséget tanusított. A szent-testületbe csak igazán jámbor, érdemes s tudós férfiakat vett fel, kik közül csak a híres *Capellárit* említjük, mintha sejdítette volna, hogy ez nemsokára az ő derék utódja leend. — A boldogok lajstromát *surdís-i János, Rodriquez Alfonz, d'Acri Angelo, Galanti Hyppolit* s 1828. szeptemberben a genuai *Fornáni Maria Victoria* dícső neveivel gazdagította.

Ezen utóbbi boldoggá-avatáskor már közelegni érezte XII. Leó azon órát, melyben e földi életből neki az örökkévalóságba kelendő költöznie. Midőn 1829-ki gyertyaszentelőkor neki szokás szerint állandó egészséget kívántak, egész önmegadással s szilárd lélekkel így szólt: „*Tudjátok meg, hogy néhány nap múlva többé nem látandjuk e földön egymást!*“ Azután oly vidorsággal, mintha csak egy rég óhajtott utra indulna, kézbesíté az illető praelatusnak a halászgyűrűt. Valóban 1829. febr. 12-kén már a jobb életre szenderült át. Az egyházat csak 6 év, 4 hó s 13 napig kormányozta; de ezen rövid pápasága oly áldásdus volt, hogy jó s áldott emléke sz. Péter utódainak Évlőiben örökké fönmarad, s az egyház hű faitól folyton magasztaltatni fog. Sz. Leó oltárának gyönyörű domborműve előtt olvashatni a megható föliratot, melyet XII. Leó maga készített avégre, hogy siremlékére vésettessék. Teste közel sz. Leó hamvai mellett nyugszik. A sirirat így hangzik:

Leoni magno patrono coelesti

Me supplex commendans

Heic apud sacros eius cineres

Locum sepulturae elegi

Leo XII. humilis cliens

Haeredum tanti nominis minimus.

A nevelés s oktatás ügyébeni constitutióját s az 1828. május 7-kén a baseli püspökségre vonatkozólag kiadott bulláját *Scherer Artaud* (von Moutor) „*Papst Leo der XII.*“ című művéhez mellékelte. — V. ö. még *Athanasia*, eive theol. Zeitschrift von Benkert. I. Bd. I. Heft; Artaud említett műve után e pápa életrajzát átdolgozta s kiadta *Scherer Tivadar*, Schaffhausen, 1844. Eugène de la Gour-

nerie, das Christl. Rom, fordította Müller, III. Bd. I. Abtheil. 172. ff., Alzog, Reischer, Fritz stb. Jó és terjedelmes életrajzát olvashatni *Wiseman-Bodnár* föntebb idézett művének 129—218. lapjain.

CCLVII.

VIII. Pius. 1829—1830.

XII. Leó halála után 1829. márc. 31-kén *Castiglioni Xaver Ferencz* személyében új pápa adatott az anyaszentegyháznak, ki **VII.** Pius iránti hálás tiszteletből, **VIII.** *Piusnak* nevezte magát. Ő az anconai markának *Cingoli* nevű városában 1761. nov. 20-kán egy ősi nemes családból született. Igen szép észtehetségekkel áldatván meg, a római egyetem által hittudományi s egyházjogi tudóságra emeltetett. **VII.** Pius által 1800-ban a montaltói püspökségre emeltetett, s Consalvi iránti barátságos hajlamaért Napoleon által Franciaországba száműzetett, hol a jámbor s tudós Castiglioni igen nagy szükségben töltötte napjait. Csak 1814-ben térhete vissza **VII.** Piussal Rómába; 1816-ban cesenai püspökké s kardinállá, 1821-ben pedig frascatii kardinálpüspökké léptetett elő. Mint *nagypoenitentiarius* **VII.** Pius s **XII.** Leó halálágyainál működött. Egész Róma örvendett az apostoli székre történt emeltetésén, míg ő az üdvkiváratok kifejezésekor a megilletődés érzékeny könyeit hullatta, s a következőleg irt testvéreinek: „Az Isten végtelen irgalma s kegyelme ma sz. Péter székére emelt bennünket. E roppant kegyelem remegővé tesz bennünket, és mi a jó hivek segélyéhez folyamodunk, leginkább pedig a tietekhez szeretett testszerénti testvérek, hogy a mi felemeltetésünk egyedül az Isten dicsősége, az anyaszentegyház jóléte s a mi lelkünk üdvére legyen. Gyámolítsatok bennünket buzgó imáitokkal, s gondosan kerüljétek minden pompát, fényt s mások föléi emelkedést. Mi alázatosak akarunk maradni s sóhajtani ma terhek fölött, melyeket az Ur vállainkra rakott. Közületek s a családból ki sem hagyja el állását. Mi szeretünk titeket az Urban s szeretetünk zálogaul apostoli áldásunkat adjuk reátok.”

Ápril 5-kén magát megkronáztatván, s máj. 24-kén a lateráni palotát az egyházzal együtt ünnepélyesen birtokába vevén, kormányzatát megható jótékonysággal nyitotta meg. Ugyanis *kitűnő művészek gyámolítására 180,000 skudi alapítványt tett, s a földmívelés és baromtenyésztés előmozdítására szép jutalmakat tett ki. Liguori Ferenczel a szentek, s Balfré Sebőköt a turini Oratorium istenfélő tagját, 1830. máj. 26-kán kelt határozatánál fogva boldogok lajstromába igtatta. A pisai boldog Gambacorti Klára tiszteletét megengedte, s sz. Bernát clairvauxi apátot, a XII. század sötétségének ezen dicsően ragyogó fénycsillagát az egyház tudórainak rangjára emelte. 1829. máj. 20-kán az Indifferentismus, szabadkőművesség s bibliatársulatok ellen egy apostoli buzgalmat tanusító körlevelet bocsátott ki, melyben a többi közt így ír: „Ti tudjátok, hogy istentelen emberek, kik bölcsészai tanokkal kérkednek, ezekkel s az egély üres csalképeivel küzdenek a hit ellen. Különösen nyílnak célpontjaul ezen apostoli széket tüzték ki: miért az egységi kötelékek napról napra tágulnak, az egyház tekintélye lábbal tiportatik, s a szentély szolgáló gyűlölettel és tiszteletlenséggel illettetnek. Igen, amaz istentelenek fönt hangon rivalgják: „Pusztuljon, pusztuljon a hit!” — „Ez a célja e kor sophistái sötét műveinek, kik a különféle hitfelekezeteket tekintve, azt hirdetik, hogy az üdvösség kapuja minden vallás követőinek egyiránt nyitva áll. — Tisztelendő testvérek, ezen hamis tanok ellenében megszilárdítani kell a népet; hogy megismerje, hogy egyedül a katholika hit igaz, s hogy az egy istentelen, a ki, mint Jeromos mondja, az Ur házában kívül eszi a húsvéti bárányt, el fog veszni az ilyen a vívözönben s nem szabad Noé bárkájába menekülnie. — Örökösneknek más tárgyát képezik azon társulatok, melyek a szentírást eltorzítva s a katholika egyház tanaival igen sokban elütőleg minden nyelven szórják a népek közt. — Minthogy naponkint iszonyuan szaporodnak a mételyt árasztó istentelen könyvek, melyek a közönyösség, hitlenség, eretnesség s gonoszság átkos tanait az egyházba becsempészik, azért örökösneknek nyájatok fölött, s mindent kövessetek el, hogy a rossz könyvek mételjétőlök eltávolítsátok, mely minden ragadomány közt a lepretnetesb. Említések fel gyakran hiteitek előtt VII. Piusnak ama szavait, hogy egyedül azt tartásák az üdvösségre vezető ösvénynek, melyen sz. Péter szava és hatalma által vezéreltetnek, hogy egyedül azon keressék lelkök*

táplálékát, s hogy mindazt veszélyesnek és kárhozatosnak tartsdák, mit sz. Péter utódjai ilyenül jelentenek ki, s attól egész iszonynyal elforduljanak stb.“

VIII. Pius 1830. jun. 30-kán az *oberheini egyháztartomány* püspökeihez is bocsátott egy brevét, a melyben igen komolyan nyilatkozik a világi hatóság azon törvényei ellen, melyek az egyház jogaival homlokegyenest ellenkeznek. 1829. jul. 28-kán szintén egy igen erélyes hangulatu brevét menesztett a *churi és st.-galleni főpásztorokhoz*. — Midőn *Drinápoly* az oroszok által elfoglaltatott, erre me hatalom részére igen előnyös béke kötettet, s VIII. Pius ez alkalmat használandó, az *előzőtt s javaiktól megfosztott örmény katolikusok mellett nagy tevékenységet fejtett ki*, s nem siker nélkül, mert azok száműzése megszüntetett, javaik s jogaik visszaadtak s *részökre Konstantinápolyban egy patriarchatus állíttatott*. Valamint II. Pius (1482.), III. Pal (1537.), VIII. Orban (1639.) s XIV. Benedek (1741.), ugy VIII. Pius is erélyesen emelte szavát a *rabszolga-kereskedés, mint az emberiség legnagyobb gyalázata, ellen*. Így, a többi közt, a brasíliai császárhoz fordult, hogy birodalmában a rabszolga-kereskedést eltörölje. *Don Pedro* egész készséggel engedett is a pápa emberbaráti kérelmének. — Mitsem türhethén el, mi a szeretettel s nemes érzettel ellenkezik, a *véres bikaviadalokat az Egyházi-államokban eltiltotta*. Emberbaráti érzülete annyira vitte őt, hogy a *kincstár hátrányára is csökkentette az adókat*, másokat meg egészen eltörölt. Hogy a szegény munkátlan népnek dolgot adjon, a *régiség műkincseinek gondos ásatását nagyban megkezdette*. Hat kardinált is nevezett ki, s így a szent-testület tagjainak száma 55-re rugott, és még 15 kardináli czim volt üresedésben. A kölni érsek s suffraganeusa részére a vegyes házasságok ügyében kibocsátott „*Litteris alteris abhinc*“ brevője igen eredménydus volt.

Megélte azon örömet, hogy elődjének nagyszerű működése folytán *O'Connel vezérlete alatt a katolikusok Irhonban emancipáltattak* 1829. ápr. 13-kán, s *Algier*, hol azelőtt századokon át annyi sok ezer keresztény rabszolga nyögött a súlyos iga alatt, 1830 ki júniusban a francziák által *Bourmont* táborszernagy parancsnoksága alatt meghódíttatott. VIII. Pius igen áldásdusan működött, de a jól kitervezett *juliusi franczia forradalom* megtörte érzékeny szí-

vét, s már 1830. nov. 30-kán élte 69-dik évében kimult, miután Jézus egyházát csak 1 év s 8 hóig, de oly szent buzgalommal kormányozta. Még mielőtt halálágyára lefeküdt volna, nagyszámu oly okmányokat bocsátott ki, melyek békére s jó rendre intenek, s lázadás és ellenségeskedéstől óvják a hiveket. Bölcs tapintata, kegyessége, emberbaráti szeretete s jámborságaért egyhangulag magasztaltatott. Azon egyháznagyok, kik tőle nyerték kinevezetésöket, 1861-ben szép összeget adtak egy tiszteletére állítandó siremlékre, mely az egyház ezen fejének emlékeül, a sz. Péteregyház sekrestyéjének portáléja fölött fog emeltetni. A kivitellel *Tenerári* jeles szobrász bizatott meg.

VIII. Piusnak iratai és bullái teljesen közöltetnek a magyar egyház egyik istenfélő s nagytudományu püspökének, *Roskoványi Ágostonnak*, igen tekintélyes művében (*Monumenta Cathol.* Tom. II. pag. 292 — 317.) Ld. a *pesti növendék-papság Munkálatait*, 1854. 78. l. stb. — *Wiseman-Bodnár*-t 221 — 255. lap.

CCLVIII.

XIV. Gergely. 1831—1846.

A pápaság melylyel most foglalkozandunk, az Egyház történelem egyik legnagyobbika s legdicőbbike. Ideges mozgalom uralkodott egész Európában, mely azt mutatta, hogy a föld jobban alá volt ásva, mint gondolni lehetett. Az egyház mindenütt az államszolgá-lójává alacsonyítatott le és Francia, Spanyol, Osztrák, Bajor s egyéb országokban annak minden életmozgása meggátoltatott. Kül-sőleg ugyan kedvezni látszottak a fejedelmek az egyháznak, de e védelmet drágán fizettették ök meg. A protestantismus hatalmának tetőpontját érte el. A juliusi forradalom három nap alatt Franciaor-szágbán a régi rendet felforgatta. Olaszhon is megrázkódtatott, és VIII. Pius halálakor az Egyházi-államokban is mozgalmak törtek ki. A legatiók s márkákban ép akkor emelték fel a lázadás zászla-ját, midőn Rómából az új pápaválasztásnak hire futamodott. A

meglehetősen *makacs vdlasztási küzdelem után*, 2 havi s 3 napi székiŕ mulva, 1831. febr. 2-kán *Capellári Mauro* lön az egyház feje, ki XVI. *Gergelynek* nevezte magát.

Capellári Bertalan Felső-Olaszhon *Belluno* nevü városkájában 1765. sept. 18-kán született. Szülöi *Capellari Ker. János* s *Cesa Julia* voltak s a nemesi osztályhoz tartoztak. Jámbor érzete s a tudományok iránti benső szeretete a Velence melletti hires *St. Michaelé di Murano kolostorba* vonzották a 18 éves ifjut, mely egy laguna-szigeten feküdt, hol az érdemes *kamalduli-rendbe felvétetvén, Mauro nevet nyert*. Szép tehetségei s dicséretes szorgalma folytán kitünő előmenetelt tanusított a tudományokban. 1783-ban letette a szerzetesi fogadalmakat, s élte 23-dik évében áldozárrá szenteltetvén, jámborsága, hitbuzgalma s tudányszereteteért a *rendi ujonczok tanítójává* neveztetett ki. Előbb Muránóban, azután pedig Rómában theológiát s kánoni jogot tanított 1807-ig. Mintegy 30 éves korában kezdte meg ezen művét írni: *„Il trionfo della santa Sede e della chiesa contra gli assalti dei novatori combattuti e respiutti colle stesse loro armi,“* Roma, 1799. (A szentszék és egyház diadala, vagyis az ujitóknak saját fegyvereikkel leküzdése és megczáfólása.) Ezen igen fontos mű megjelenése, mely majd minden európai nyelvre lefordittatott, *Capellári* nevét rögtön igen nevezetessé s jóhangzásúvá tette az irodalmi világban. Midőn a közfigyelmet gerjesztett munka, melyben a tudós író az *egyház monarchiáját, a pápák souverainitását s csallhatlanságát a szentírás, hagyományokból s történelemből megmutatni megkísérlette*, a 18-dik század végén megjelent, a kedélyek izgatottak, a körülmények vésztljóslók, s a viharok ismét oly rombolás és pusztitással fenyegettek, hogy a pápaság, hü tisztelei mindenütt elhuzódtak s remegtek. S valóban sziklaszilárd hit kívántatott ahhoz, hogy valaki a dühöngő hullámok közül, melyek sz. Péter hajóját a kormányossal együtt ide s tova hányták, a mentő kikötőt, melybe az befutni törekedett, megpillantsa. A szerző jól tudta, hogy művének már csak czime is idegenkedésre indithatja az olvasót, azért előbeszedében következöleg igazolja magát:

„Némelyek tán különösnek s érthetlennnek találják, hogy én míg a jóérzésűek a szentély szétdulása, az Ur szolgálainak kigunyolása; megrablása s elszélesztése, az egyházfő számüzése, fogvatar-

tása és lealázása miatt sirnak, kit az Isten egyidőre vad s irgalmatlan elleneinek hatalmába adott, szóval: míg az apostoli szék ingadoz, s az egyház rablánczai sulya alatt nyög, bátorodom mind a kettőt mint diadalmast tüntetni föl. S mégis úgy van. Ha az első századok barbársága óta volt idő, melyben a szentszék s egyház diadala felségesen tünt fel, úgy bizonyosan a jelenkor az, melyet az örök bölcsesség sulyos látogatásul jelölt ki, hogy miután a pokol minden ereje hiába merített ki mindkettő ellen, az istentelenségnek már mije sem maradt fön, mivel csapásainak erőt kölcsönözne, s a hitlenség daemonai a győzelemre minden reményöket elvesztették, hogy továbbá a hatholikusok a szemeik előtt lefolyt eseményekből győződjenek meg, hogy mint Aranyaszájú sz. János mondja, *könyebb a napot kiirtani, mint az egyházat elpusztítani* stb.“

A pápaság körül szerzett érdemeinek méltánylásaul Capellári már 1800-ban VII. Pius által mindjárt a trónralépte után alapított *katholika egély akademiájának első tagjai közé vétetett fel* s e minőségben az *Apologetica* és *egélybölcésznet körébe vágó tárgyak fölött évenként híres felolvasásokat tartott*. 1807-ben a *coelestini halmon fekvő kolostor apátjává mozdíttatott elő*, mely sz. Gergely pártfogása alatt állott. Nemsokára rendtársai által *szerzete vicegenerálprocurátorává* választatott meg. Midőn 1809-ben VII. Pius által Napoleon követelése el nem fogadtattak, minek következtében a pápa Franciaországba erőszakosan elhurczoltatott, s az Egyházi-államokban a szerzetesrendek eltöröltettek, Capellári ismét Muránóba tért vissza, hogy ott az ifjuság oktatásával foglalkozzék. Nehány évvel később a tevékeny szerzetesnek ezen menedékhelyéni tartózkodása is lehetlenné tétetett *becses könyvtárának lezárólása* által. Capellári ép akkor lépett a páduai tanszékre, midőn VII. Pius fogsága megszűnt. Ezen örvendetes esemény emlékére a tudós apát egy remek-iratot adott ki, s ismét visszahivatott Rómába, hol már 1815-ben mint a *római s egyetemes Inquisitio Consultora*, az *Index*, a *keleti egyház könyveinek javítása*, a *püspökök theologiai vizsgálata s egyéb Congregatiók és bizottmányok ügyeibe folyt be*. Miután már 1818-tól mint rendje generálprocuratora működött, 1823-ban annak legfőbb, a vezérfönökség méltóságára emeltetett. Két évvel később XII. Leó által, ki őt különös bizalmára érdemesítette, s már előbb a *nevelési*

és oktatási commissióval bizta meg, in petto kardinálnak jelöltetett ki. 1826. márc. 13-kán tartott titkos consistoriumban az egyház körüli érdemei következőleg rajzoltattak: „*Ajánlatra méltó erkölcsének ártatlansága s méltósága miatt, egyszersmind kitünő tudományossággal bir az egyházi tárgyakból; azonkívül annyit és oly kitaratólag fáradozott az apostoli székekért, hogy azt, mit annak érdekében csüggedhetlen buzgalom s legnagyobb tapsok kíséretében tett a kardináli méltósággal megjutalmazandónak tartottuk. Mert törvényünkkel tettük, hogy egyedül oly férfiakra ruházzunk az egyház méltóságait, kik a jámborság s tudományosság méltán kiérdemelt hírében ragyognak, és a kik ezen, nem pedig más ösvényeken törekednek azokat elnyerni.*“

Mindjárt a kardinálságra emeltetése után a *Congregatio de propaganda fide praefectus*ává neveztetett ki, s bár e terhes állás erejét nagyon igénybe vette, mégsem szűnt meg egyéb bizottmányokkal s fontos ügyek vezetésével is szolgálatot tenni az egyháznak. Így működött a többi közt a németalföldi királylyal kötendő concordatum előértekezleteit s a poroszthoni vegyes házasságokat illetőleg is. *Két elddje alatt az ő tanácsa nélkül mi fontos ügy sem tárgyalatott s döntetett el.* — Oly s annyi szép tulajdonokkal ékeskedvén, nem csoda, hogy az apostoli székre emeltetését nemcsak a rómaiak, hanem egyéb országok hivei is kitörő örömmel s lelkesedéssel fogadták. Lamennais „*Avenir*“ czimű lapjában következőleg magasztalja az új pápát: „*A jámborság, tudomány s bölcsesség ülnek ismét az elévülhetlen széken. Capellári kardinál mint a Propaganda praefectura igen nagyszerű előiskolával s gyakorlatával bírt a pápai kormányzatnak. Figyelme mindenre kiterjedt, átölelte az egész világot. Áldása: Urbi et Orbi, mely a sz. Péter temploma erkélyéről hangzik le, egy világra hat, melynek legvégsőbb határai is mutatják jótékonyságának nyomait.*“

A viszonyok, melyek közt XIV. Gergely a pápai trónra lépett, épen nem valának kedvezők. A juliusi forradalom átkos szövevényeit Olaszhonra is kiterjesztette. Mig Rómában a koronázási ünnepélyek folytak, Bolognában lázadás ütött ki, mely néhány nap alatt tova harapódzván, az egész Egyházi-államokban dühöngött, mig osztrák fegyverekkel el nem nyomatott. Különben a forradalom parázsa

egész pápasága alatt izzott, s nem egyszer a legemésztőbb lágokbani kitéréssel fenyegetődött.

Az apostoli székre emeltetését azonnal a jótékonyság megható műveivel dicsőítette. Ugyanis az Egyházi-államokban 550 jegyespárt házасított ki, 5500 szegény közt ruhákat s ágytakarókat osztott ki, sok elzálogosított vagyont a tulajdonosoknak visszaadott, s több pénzbeli büntetést elengedett. Azon köriratban, melyben a pápai trónra emeltetését a katholika világgal tudatja, érinti a kor kedvezőtlen viszonyait s megjegyzi: *„Azon gondolat erősít bennünket, hogy a mennyei Atya nem fogja megengedni, miszerint azou viszon-tagságok, melyekkel bennünket meglátogat, erőnkét fölülmulják.“* Mihelyt a béke helyreállított, azonnal a kormányzati reformokkal kezdte foglalkozni. 1831-ben Nagy-Gergely pápa tiszteletére *Gergely-lovagrendet* állított. Igen fontos volt az egyházra nézve azon intézkedése, mely szerint a híres, tudós államférfiut *Lambruschini*, ki genuai érsek s a juliusi forradalom kitéréseig Párisban nuncius volt, kardinálságra s két évvel később *Bernetti* kardinál helyére államtitkárságra emelte, mely fontos állást egész XVI. Gergely haláláig ritka erélylyel s ügyes tapintattal töltött be. De ivateket kellene írunk, ha mind elsorolni akarnók azon számos intézkedéseket, melyeket ezen derék egyházfő hosszas pápasága alatt az Egyházi-államok javára tett. Róma diszítésére is sokat költött. A régészeti muzeum föntartása s gyarapítása is különös gondjai közé tartozott; azért a régiségeket gondosan ásatta s ezen intézet hivatali és szolgai személyzetét növelte.

A tudós egyházfő a művészetek s tudományok előmozdítására roppant sokat áldozott. A vatikáni híres könyvtárpalotát bővítette s tetemesen gyarapította, két új muzeumot is állított, ugymint a *„Gregorianum“* és *„Etruscum“*-ot, mely a régi művészetek tárháza. Az egyik a lateráni, másik a vatikáni palotában állítottatott fel. Ő adott lételt az egyiptomi muzeumnak is. A római világhírű egyetemet azzal tüntette ki, hogy a híres *Mai Angelót* († 1854.) s a 40 nyelvet tökéletesen beszélő *Mezzofanti tanárokat* a szent-testületbe fölvette. A jezsuiták vezetése alatt a Propaganda ismét virágzásnak indult. A jezsuiták iránti szeretetét és tiszteletét sokféleképm kimutatta; különféle missiókat bizott rájuk; a Propaganda nagy Collegiumának veze-

tését ellenkezések daczára is rájuk bízta, mely az ő szent törekvések folytán szép virágzásnak indult, s *Jeromosról* nevezett boldog *Ferenczet* a szentek közé sorozta. A leégett sz. *Pál* templom felépítésére ő is kegyes adakozásra szólította fel a katolikus világ hiveit, hogy így a nemzetek nagy apostola iránti hálás tiszteletöket tetteleg kimutassák. Az építkezésre gondosan felügyelt. Nemcsak az orosz czár küldött ajándékokat, hanem még *Mehmed Ali* is igen becses alabastrom-szobrokkal örvendeztette meg a szent-atyát. Általában pápasága alatt Róma állapota a közigazgatás, rendőri szerkezet s minden ide vágó szakban tetemesen javítottatott évenkint.

A nyilvános intézetek, építkezések, kiásatásokra s több ilyenekre tekintélyes összegeket fordított. A földmivelés előmozdítására a czélszerű ajánlatokat, tanácsokat s indítványokat szívesen elfogadta, s e tekintetben is nagy érdemeket vivott ki magának. A *tiberi gőzhajózással* könnyítette a kereskedelmi közlekedést; valamint általában a közlekedést mindenütt előmozdította. Az *antiquáriai, philologiai és egyházi irodalmat a kormány vagy egyesek költségén nagyszerű művekkel gazdagította*. Bámulandó tevékenységet fejtett ki az egyházkormányzatot illetőleg is. Már 1831-ki augusztusban bocsátott ki egy „*Sollicitudo animarum*” constitutióit, melyben az egyház jólétének tekintetéből minden tényleg főnálló hatalmakat elismer a törvényszerűség fejtegetése nélkül. Az ő korában a jogkorlátokon átsapongó keresztényietlen államabsolutismus s álliberalismus ellen sokat kelle az egyháznak küzdeni; s há erőteljes szózata nem hallgattatott is meg kellőleg, de legalább az egyház elve megőriztetett, s az elévülhetlen jogok elnyomása ellen nem tiltakozott minden siker nélkül. 1834-ben *Lamennais* fölött, — ki egykor a kath. egély s egyház iránti szeretetre buzdította a francziákat, s most a *forradalom fákláját az olároknál gyújtotta meg*, s „*Paroles d'un Croyant 1831*” czimű veszélyes művével a legiszonyubb lángok kitörését eszközölte, *miután már 1831-ben az egyház s állam tökéletes elkülönítésének absolut szükségességét állító tévcsikke elvetetett*, — mitsem használván az atyai intelmek, a kárboztató ítélet végre kimondatott.

Hogy az ősi katolika hit tisztaságát föntartsa, egy évvel később *Hermes*, s nemsokára *Bautain* abbé tévtanait is elvetette,

mint a tiszta katolika tanokkal merőben ellenkezőket. A vegyes házasságok ügyében a porosz kormány erőszakoskodása miatt igen sok kellemetlenséget kelle a szent-atyának eltűnnie, ki a *hűtszilárd kölni és poseni érsekek ellen intézett üldözések alkalmával* mint Jézus e földöni helytartójának teljes öntudata s buzgalmával lépett fel s minden jogtalanság ellen ünnepélyesen tiltakozott. E vitályok csak később értek véget. Kevesbbé szerencsések voltak azonban XVI. Gergelynek ama törekvései, melyekkel az orosz czárt igazságosb eljárásrakarta birni. Ez ugyanis *nemcsak néhány millió egyesült görögöt a katolika egyházi közösségtől a legdurvább erőszakkal s a legbotrányosb módon elszakított, hanem a volt Lengyelország tartományainak katolikusait is a legérzékenyebben gyötörte, hogy az oroszítás titkos tervét annál könnyebben végrehajthassa.* Hogy a katolikus világot meggyőzze arról, miszerint ezen az egész anyaszentegyháznak méltó fájdalmakat okozott ügyben egyházfői tisztét pontosan teljesítette, miután 1842-ki júliusban tartott megható Allocutiójában élénk színekkel festette a katolikusok borzasztó üldöztetését a czári birodalomban, egy külön emlékiratában a czárral tartott alkudozások egész folyamát a közvéleménynek s történelemnek adta át.

Ah mily jól esik a katolikus szívnak ama tudat, hogy midőn nem találkozott hatalom, mely a czártól számot mert volna kérni amaz égbekiáltó igaztalanságok s kegyetlenségekért, melyeket a szent hitökhöz ragaszkodó lengyeleken elkövetett, *az egyház feje a hatalmas czárt figyelmeztetni merte, hogy a lelkismereten mindenhatósága megtörik s nyíltan fejezte ki a világ előtt rokonszenvét e szegény, elhagyatott nemzet iránt!* — E tárgyban egy kis kitérést teszünk, mely eléggé bizonyítja, mily dicső érzelmeket ápolt XVI. Gergely az egyház ezen nagylelkű feje, a lengyelek iránt. 1837-ben ugyanis *Zamoysky* gróf, a most is élő jeles lengyel hazafi, meglátogatta XVI. Gergelyt, s ez alkalommal több okmányt is terjesztett elő, melyek a katolikusok üldözését Lengyelhonban részletezték. A pápát a részletek élénken meghatották, mire a gróf bátorságot vett magának fájdalmának kifejezésére afölött, hogy Róma Lengyelhon fiait egy 1832-ben, a püspökökhez intézett apostoli iratban forradalmároknak vélvén, félre látszott ismerni. XVI. Gergelynek könyek

ragyogtak szemeiben; azután a gróf vállára téve kezét, oly tekintettel, melyben a fájdalom mellett némi szemrehányás is tükröződött, e szavakat intézte hozzá: „Én benneteket sohasem kárhoztattalak. Igaz, a ti rovástokra engem megcsaltak. Én megsirattam szerencsétlenségtetek; midőn benneteket legyőztek, úgy látszott, mindennek vége van; a felbőszült győztes előtt legalább a vallást meg kelle mentenünk. Összeborzadtam az üldözések gondolatára, melyek reátok váraкоznak. Azt nyilvánították előttem, hogy, ha a püspököket engedelmességre nem intem, valamennyit Sziberiába hurcolják. Azt kértem magamtól, mivé leend e szerencsétlen nemzet, mely pásztoraitól fosztatik meg, s tőlem is úgy el van választva, hogy évek óta szózata el nem hat hozzám. Lelkismeretem szerint azt hittem, hogy ily körülmények közt, néhány szót kell főpásztoraihoz intéznem, intvén őket, hogy a keresztény kötelessége a főnálló hatalomnak engedelmeskedni; de hozzá tevém, hogy e hatalomnak nem szabad olyast rendelni, mi Isten s az egyház törvényeivel ellenkezik.“

De Oroszország azután sem szűnt meg a lengyeleket üldözni; minnek következtében a keresztények közös atyja *egy sz. Ambrus, s egy Aranyaszájú sz. János apostoli bátorságával* az oroszok hatalmas czárja ellenében ótalmába vette a katolikus lengyelhont. *„Te hatalmas fejedelem vagy, mondá a czárról, de hatalmad föl nem old attól, hogy egyszersmind igazságos is légy. Felelni fogsz egykor Isten előtt azon szentségtörő merényekért, melyeket egész birodalmadnál véghetetlenül becsebb halhatatlan lelkek ellen elkövettél. Megszámálhatatlan seregid, töméntelen kincseid vannak; királyok és népek reszketnek előtted; és mégis egy fegyvertelen aggastyán előtt hazugságra vete-medtél.“*

Az egyház fejének e megrendítő nyilatkozata után 1845-ben *Miklós* czár Rómában megjelent. A szent-atyja apostoli elhatározottsággal s egy 80 éves aggastyánnál csodálatra méltó erélylyel említette fel egyenkint mindazon elnyomásokat, erőszakoskodásokat s kegyetlenkedéseket, melyek ekkor főkép a lengyelhoni katolikusokra iszonyu csapásként nehezettek. A második látogatáskor, melyet a czár elutazása előtt a pápánál tett, XVI. Gergely ismét kétszeres erővel tért vissza ezen szomorú tárgyra, s a czárnak írott

bizonyosságokat, vádpontokat s sérelmeket nyújtott át azon egyházi társulatokra vonatkozólag is, melyek tagjai valódi barbár kegyetlenkedéseket voltak kénytelenek eltűrni. . . . Az ő ajkairól kelle még egyszer hallani mindazon vádakat, melyeket az egész világ színe előtt, a katolicismus dühös ellenei, vadlelkű miniszterei ellen emelt, s sz. Péter utódja az ő tehetetlenségében valódi szent bátorságot tanusított, s méltó panaszait a leghatékonyabb intelmekkel támogatta a nagy és hatalmas monarcha előtt. Igen megható s szívet döbbsztő volt a jelenet, midőn a 80 éves jámbor egyházfő ezen szavakkal fogadta a császárt: *„Igen örvendek, hogy megérttem azon napot, melyen Isten kegyelméből Fölséged előtt az igazságot kimondhatom. . . . mi mindketten megjelenünk az Isten ítélőszéke előtt, hogy kormányzásunkról számot adjunk; én előbb, Ön később!”* A császár hallgatott a vádak elsorolásakor, s *szinleg megigéré, hogy vizsgálatot intézend.*

Szemtanuk írják, hogy midőn a hatalmas fejedelem a pápához bement, fönséges büszkeséggel fogadta azok üdvözlését, kikkel a pápai termekben találkozott. De a pápánál végzett tisztelegés után lázas állapotban látszott lenni; lecsüngő fővel, senkit nem üdvözölve vetette be magát kocsiájába. Az egyházi s világi fejedelem közti értekezés folyamát nem tudni, de hogy Miklósnak keserű igazságokat kelle Gergely pápától hallania, ennek ezen szavai is eléggé mutatják: *„Mindent megmondottam neki, amit a Szentlélek sugalt.”* A világ bámulta az egyház szentséges fejének bátorságát, a ki 1846. jan. 19-kén tartott Allocutiójában a szent-testület előtt azon reményét fejezte ki, hogy az orosz czárral megindított alkudozások szerencsésen fognak bevégeztetni. A szentszék kötött is a lengyelek javára az orosz kormánylyal concordatumot; de ezt meg nem tarták az oroszok, és a katolikusok ellen folyton valódi vértörvényeket hoztak.

Mostantól fogva az apostoli szék kilépett régi passiv állásából. *Spanyolország* ellenében XVI. Gergely oly erélyt s szilárdságot tanusított, melyek előre is hirdették a győzelmet. A spanyol ügyben 1842. márc. elsején tartott Allocutiója s a kereszténység közimája *Espartero* törvénytelen uralmát megdöntötte s az egyház további fosztogatásának véget vetett. — A *portugál-kormánylyali* surlódások

a tapintatdus s ildomos *Cappacini* törekvései folytán egyenlítették ki 1841-ben. — Az egyház szabadsága s elévülhetlen jogai *Schweizban* s az oberheini egyházmegyében is megtámadtatván, erélyes fellépésével a radícal-kormány elé erős gátokat vetett. — *Bajorhon* mint *katholikus hatalom* ismét jelentékeny politikai állásra vergődött. — Oda is kiterjesztette gondjait, hogy *Hollandiában* a régi egyházi szervezet ismét helyreállíttassék. — Valamint egykor Nagy-Gergely hitköveteket küldött, kik által Angolhont megtérítette, s valamint VII. Gergely a normánnok által elárasztott országot egyházilag újra-szervezte, ép úgy XVI. Gergely is Angolhonnak az anyaegyház kebelébe *viszavezetését pápasága egyik főfeladataul tűzte ki*. Ezért igen gyakran a legbensőbbben imádkozotts erre a hiveket mindenütt felhitta; olasz hitküldéreket buzdított fel, hogy a szigetországba menjenek; Angol s Skóthonban apostoli helyettnökségeket s a gyarmatokban új püspökségeket állított, s az angol nép iránt minden alkalommal valódi atyai szívet mutatott. E szép törekvéseinek gyümölcse lön: hogy az angol gyarmatok területén az egyház gyorsan indult gyarapodásnak, és az apostoli székek Angolhonbani befolyása XVI. Gergely alatt nagyobb lön, mint VIII. Henrik kora előtt volt. *Angolhon* politikai okoknál fogva kénytelen volt diplomatiai összeköttetését Rómával helyreállítani; mert ezen ország s ennek gyarmataibani 81 püspökség egy szabad államban nem megvetendő erkölcsi hatalmat képez, kivált ha a népek mély vallásos érzülettel bírnak, mint az angol katolikusok.

A *Spanyolhonnali érintkezés* igen jó alkalmul szolgált a pápának az amerikai szabad egyesült államokkal megszakadt összeköttetés helyreállítására. *Mexico, Ujgranada, Venezuela, Ecuador, Peru, Bolíviával s Chilitel* barátságos érintkezésben levén, ez által az apostoli székek befolyása igen nagy mérvben növekedett. *Hayti s Argentínával* is alkudozásba bocsátkozott, de nem egészen kívánt eredménnyel. Ellenben a *brasiliai viszonyokat* sikerült úgy elintéznie, hogy ezen császárság az egyházi engedelmesség ösvényére visszavezettetett. Mig az egész világ polgárosult államaival az összeköttetést növelte s szilárdította, küldéri vállalatjai, melyeknek vezető lelke egyedül ő maga volt, átkarolták az egész földet. A római propagandának vagyonállapotát rendezte, jövedelmeit növelte s a

küldéri társulatot, kivált a *lyonit*, nagyobb tevéységre ébresztette. Különösen *Északamerikára* fordította figyelmét, hol a püspökségek s apostoli helyettnökségek számát tizzel növelte s *Quebecket* érsekségre emelte. Igen nagy lendületnek indult alatta az egyház az Egyesült-államokban, hol számos új püspökségek állittattak. Az *Oregon-területet* hét püspökség s egy érsekségre osztotta. *Jamaika*, *Trinidad*, *Curaçao* s *britt Guianában* apostoli helyettnökségek rendeztetek, s majd minden délamerikai állam új püspökséget nyert. Továbbá XVI. Gergely alapítója az *austráliai egyháznak*. *Új-Hollandiában*, mely előtte sohasem látott püspököt, a *sidneyi érsekségnek* adott lételt, valamint az *adelaidei* és *perthi* püspökségnek, a *sondai* és *victor iai* apostoli helyettnökségeknek s a *hobarttoui* püspökségnek is. A *déli szigetek* először ő tőle nyertek hitküldéreket, egyházi felosztást s így léptek az egyházi közösségbe. *Taytit*, *Sandwichet*, *Újzeelandot*, *Centraloceaniat*, *Újcaledoniát* s a *Salamon sziget*et apostoli helyettnökségekkel látta el.

Kiváló tevékenységet fordított *Chinára*, hol a küldérségeket és püspökségeket a birodalom legbensőbb részeiben is növelte. *Corea* tőle nyert először püspököt. *Tong-Kingben* hatalmasan gyarapodott az egyház, míg *Cochinchinában* annak hivei kegyetlenül üldöztetek s a számos vértanuk nevei egy Consistoriumban megdicsőítették s az egész keresztény világ tudomására adattak. E vértanuk szentté s boldoggá-avatására a pápa szent örömmel s készséggel tette meg az előkészületi lépéseket. Ő maga is egy Consistoriumban dicsbeszédet tartott tiszteletökre s 1840. jun. 19-kén megkezdette a nyomozást. *Siam* s *Ava-Peguban* a régi missiók megújittattak s a híres *pulo-penangi papnöveldé* virágzásnak indittatott. *Előindiában* azon három püspökség, mely Portugál gonosz befolyása alatt a szakadály karjaiba esett, megszüntetett, ellenben az angol birtokokban az apostoli helyettnökségek száma jelentékenyen növeltetett. *Ceylon* saját apostoli helyettest nyert; a jezsuiták ismét átvevék a *medurai missiókat* s *Calicutban* egy Collegiumot állítottak rendjöknek. *Perzsia*, *Arabia*, *Palaestina*, *Syria*, *Kisázsia* s *Cyprusra* is kiterjedtek gondjai s az *egyesült-örmények* szabad cultust nyertek. *Afrikában* az algieri püspökség s *Tunisban* apostoli helyettnökség (előbb Praefectura) állittatott. Továbbá *Alexandrina*, *Capstadt*, *Mór*

sziget apostoli vicariust nyertek s *Felső-Guineában* a Mária szivéről nevezett társulat a szent-atyá buzditása folytán nagy tevékenységet fejtett ki. A visszaállított *abissiniai missió* egy apostoli helyettest s püspököt nyert, s kevéssel halála előtt XVI. Gergely a *Gallasföld* s Afrika belsejének részére szintén egy új apostoli helyettnökséget létesített. Missiói vállalataival Afrikában összeköttetésben van azon pápai tilalom, mely a rabszolgakereskedésre vonatkozik.

Átalában XVI. Gergely nem kevesebb, mint 38 püspökséget s érsekséget, s 36 apostoli helyettnökséget állított, a világ három különféle részében; oly számok ezek, melyek bámulatra ragadnak bennünket, s a milyeneket az apostoli idők óta egy pápáról sem olvastunk még idáig. Kivéve vannak e számból a 8 oregonterületi püspökség s a Gallas meg benső Afrika két apostoli helyettnöksége, melyeket igen kevéssel halála előtt létesített. Vegyük még ide, hogy 82 kardinált nevezett ki, 986 patriarchát, érseket, püspököt s apostoli helyettest erősített meg, 54 titkos consistoriumot tartott s 200 milliónyi hívek lelki ügyeiről gondoskodott, s valóban bámulnunk kell ama roppant tevékenységet, melyet ezen egyetlen ember kifejtett. Ily messze-kiható működésének tulajdonítandó, hogy pápasága alatt oly tekintélyes a megtértek száma. Valamint egykor XIII. Gergely egy japáni követség által örvendeztetett meg, úgy XVI. Gergelyt az egyházba tért *irokezek* s *algonkinok főnökei* látogatták meg, kiknek hódolatát nagy örömmel fogadta.

E roppant működése mellett azonban éppen nem hanyagolta el saját államait. Kevés pápa fejtett ki oly dicséretes gondoskodást s bocsátkozott oly nagyszerű vállalatokba, mint XVI. Gergely, hogy alattvalóinak jólétét előmozdítsa. Ő a *castillói hegyet* nagy költséggel áttörte, hogy az *Anio* folyónak más medert készíttessen s így *Tivoli* várost a vízáradásoktól megóvja. Az *archaeologiai akademiát* Rómában a *Sapienza egyetembe* tette át, a sz. Mihályról nevezett nagy szállodát megjavította, a civita-vechiai kikötőt jobb karba hozta, a várost szépítette s a Tibertorkolatot a hajózás könnyítésére kitisztította s szabályozta. A pénzügyet reformálta, igen szép arany- és ezüstpénzeket veretett s *mindenütt a tizedes-rendszert* hozta *használatba*. A civilista 240,000, az egész ministerium fizetése 42,000 scudira tétetett, s takarékoságának évenként 80,000 scudi lön gyü-

mölése. A bevételeket s kiadásokat 1817 óta vizsgálat alá vetette, hogy az eddig kiosztott regáliák, nyugdíjak, segítségek stb. jogosságaról tudomást szerezzon. 1834-ben új törvénygyűjteményt s perrendtartást tett közzé, melyekben a női nemnek is nagyobb jogok adtak az öröklésnél, mint addig szokásban volt. Ellenben a halálos büntetés az érintett nemre is kiterjesztetett. Majd államai minden részéből képviselőket hívott egybe, hogy velők a földadóról érintkezzék, mi annál fontosabbnak látszott, minthogy *ez az első eset, hogy az államok tanácsa is kikérletett*. Róma, a tartományok s tengeri városok részére kereskedelmi törvényszék állíttatott s rendszeres törvények hozattak. Főlebbezési törvényszékeket is létesített s a büntető hatósághoz csak *világi tisztviselők* nevezettek ki. A *máltai-rend újra szerveztetett s írártára Ferrarából Rómába tétetett át*.

XVI. Gergely *Terracinát* ismételve személyesen meglátogatta, hol egy kikötőt építtetett, s a tengeri vidékeken a mocsárok kiszárittatását folytatta. *Civita-Vichiából* a Livornóvali összeköttetés végett *Ortobellóig* egy pompás utat létesített. *Anconában* egy tengeri arsenált állított s a mocsárok kiszáritására *Umbriában* bevégezte a vízvezeteki műveket. Az *anconai markában* 3.750,000 *scudin* megvette *Leuchtenberg herczeg nagy birtokait, melyeket aztán részletekben haszonbérbe adott, hogy az említett markában az öndllő földművelők számát emelje*. Ezek mellett XVI. Gergely oda törekedett, hogy államaiban a politikai helyzetet javítsa s az idegen országoktól függetlenséget minél szilárdabb alapokra fektesse. Fölállította az *urbinói és pesarói legatiókat*, melyekhez később még a *veletriü, camerinói, ascolü, rietü, és civita-vechiai delegatiók* járultak, hogy így a közigazgatást könnyítse. Tekintélyes hadsereget tartott, csak így csöndesithetvén le idegen segély nélkül 1832-ben a forrdadalmi zivatart. Ez idő óta egészen megszűntek a lázadási kísérletek, úgy, hogy XVI. Gergely halálakor az Egyházi-államokban legkevésbbé sem zavartatott meg a béke.

Ő, ki igazságszerető és szigorú volt, egy erőteljes uralkodónak határozottságával tartotta fön tekintélyét s a törvények legesekélyebb megvetését sem tűrte el. De szíve atyai s kegyes volt. Igen sokat hatott tisztes személyiségével is. *Ő egyszerű volt s kedves szer-*

zetének fénytelen öltönyét viselte. A beszélgetésben vidor s atyailag kegyes volt. Egély-, nép- s nyelvkülönbség nélkül járulhatott mindenki hozzá. Ki e szeretetteljes s kedves aggastyánt látta, az mélyen szívébe vésve viselte az ő szép képét, azt hazájába is elvitte magával, s nem lehetett többé ellensége a pápaságnak. Tudva van, mily varázshatást gyakorolt személyisége az angolokra, s mennyi utazót vonzott e nemzetből Rómába, e népnek az apostoli szék iránt mélyen gyökeredzett előítéleteit lerontván. Mint pápa is megtartotta kedves szerzetének szigorú életmódját. Mindig egyedül étkezett s *tápláléka havonként csak néhány forintba került*. Egy szalmazsákon, vagy a pusztá földön feküdt; felüdítésül meglátogatta a kórházakat s évenként kirándult a hegyi vagy tengeri vidékekre. A falusi nép közt igen szeretett időzni, mely benne egy jó atyát szeretve tisztelván, nagy örömrivalgással s megható lelkesedéssel vette körül. A ritka erényü egyházfőt az Isten imagazdagsággal s könyekkel is bőven megáldotta; midőn a szent-misében az átválósításhoz ért, mély érzete s hő tisztelete folytán könyei bőven ömlöttek. Miért az ünnepélyes isteniszolgálatok végzését többször másokra bízta, s leginkább mély csendben szerette a szent-áldozatot bemutatni. Oly nagy tiszteletre gerjesztette az emberiséget személye, hogy még a *mérges Lapok* is, melyek oly igen szeretnek minden szentet a sárba tiporni, legcsekélyebb gyanút sem mertek élete fölött nyilvánítani.

XVI. Gergely, mint az előadottakból is eléggé kitűnik, a legáldásdusabban működő pápák egyike volt. A többi között a „*Diario Romano*“ az ő működését a következőleg említi: „*Ildomossága, erélye s roppant theologiai ismereteinél fogva mindent oda irányzott, hogy a katholika egyház hitzikkeit az újítások kárhozatos szellemétől tisztán megóvja s az anyaszentegyház határait a föld legvégsőbb határaig terjeszsze. Innét eredtek a tévtanok s istentelen társulatok ellen kibocsátott szigorú proscriptiói; az emberiség undok gyalázata, a rab-szolgaság ellen kiadott tilalma, a legtávolabbi országokban üldözött püspökök védelmezése. Legdicsőbb törekvéseinek egyike volt a küldék élénkítése s felvirágzása stb.*“

Ezen, sz. Gergely nevét méltán viselő egyházfő rövid betegeskedése s a haldoklók szentségeinek áhítatos felvétele után 1846. jun. elsején délelőtti 9 órakor, miután e földön 80 év, 8 hó s 18

napig élt volna, az Urban elnyugodott. Jézus egyházát 15 évig s 4 hóig igazi apostoli erélylyel s tevékenységgel kormányozta. Sz. Péter első pápa körül fekszik majdnem minden utódja. Az Oltáriszentség kápolnájának kis ajtaja fölött van XVI. Gergelynek siremléke szép carrarai márványból. A pápa lábait egy szép keleti alabastrom urnára teszi. Egyik oldalán az *idő jelképes szobra* elmélkedik a világ eseményeiről, a másik oldalon az *okosság szobra* könyökével rátámaszkodik a koporsóra, és a pápa bölcs, éber kormányát jelképezi. Egy dombormű emlékeztetbe hozza, hogy kormányzata alatt a hit terjesztése gyors fejlődésnek indult. Az ő életrajzát illető adatok s események a különféle egyházi s világi folyóiratokban mint például: *Historisch-politische Blätter*-, az *ó és új Sionban*, valamint leginkább az *Allg. Zeitungban* szétszórva jelentek meg, melyek rendszeres összeállítása egy szép terjedelmes életrajzot képezne. Ide tartozik még „*Papst Gregor XVI. sein Leben und Pontificat*“ Wagnertől, Sulzbach 1846. I. Lief., melyben e pápa constitutiói, Allocutiói, körlevelei, bullái s brevái is foglaltatnak és életrajza az apostoli székre emeltetéseiig bevezetésül tüzetesen előadatik. A magyar Sion egyik kitűnő főpapjának e híres művében is „*Monumenta Catholica pro independentia potestatis ecclesiasticae ab imperio civili*“ számos körlevelei s brevái közöltetnek (Quinqueecclesiis 1847. Tom. II. 318--441. Ld. igen jó s kimerítő életrajzát Wiseman-Bodnárnál 259--331. lapokon.

CCLIX.

IX. Pius. 1846—.

Gróf Mastai-Ferretti János szül. 1792. máj. 13. az Egyházi-államok Sinigaglia nevű kis városában, mint szülőinek (gr. Mastai-Ferretti Jeromos és Solazzi Katalin) legutolsó gyermeke s a sz. keresztségben János Mária nevet nyert. Már mint gyermek különös jámborságot s munkálkodási hajlamot tanusított s kora fölötti jellemzőségeit kiki bámulta. Ide járult ama ritka szerencséje,

hogy az Istentől igen istenfélő s elmés anyával áldatott meg, ki a gyermekében rejlő szép tehetségeket hű gondoskodásával felébresztette s szép, áldásos, üdvös iránynak indította. A szívében uralkodó kedves imabuzgalmat gyermekeibe is átönté a gondos anya s mindig közösen imázott velők, nem feledkezvén meg eközben Jézus e földöni helytartójáról sem. Midőn pedig az akkori pápa VI. Pius az egyház ellenségeitől keményen szorongattatnék, a jámbor grófné egy Miatyánkot s Üdvözlét adott a reggeli s esti imához, különösen a szenvedő szent-atyáért. *„Kedves gyermekem, mondá a hétéves Jánoskának, a jó anya, a szent-anya szerfölött busítottik, minthogy nagy veszély fenyegeti őt, kérjed hát velem az Istent, hogy szenvedéseit enyhítse s a vészt tőle hártsa el!”* — *„Oh igen; felelé az ártatlan gyermek, imádkozni akarok veled és pedig bensőleg.”* És midőn a pápa már elfogva volt, az anya és gyermek együtt sirtak és forró áhitattal letérdelve egyre imáztak érette, midőn egyszer csak a gyermek így szólt anyjához: *„De mikép engedheti meg az Isten, hogy a pápa, Jézus Krisztus helytartója oly nagy szerencsétlenséggel látogatassék meg? Nemde ama kegyetlen emberek gonosztevők? s az Istent kérni kell, hogy őket büntesse meg.”* — *„Oh nem, válaszolá az anya, Jézus imádkozott ellenségeiért, Pius is ugyanezt teszi bizonyosan e pillanatban, s nekünk is az övével kell egyesíteni imánkat s az ő elleneiért imádkozni.”* És a kis Mastai térdre borult s ismételte a Miatyánkot VI. Pius ellenségeiért is.

Igy tanulta élte első éveiben az egyház legfőbb pásztorával együttérezni a szenvedéseket, tanulván már akkor imádkozni ellenségeiért, — és ime, most saját viszontagsága sulyos napjain ezernyi, sőt milliónyi kiesinyek és nagyok imáznak érette; s az irgalmas Isten csodálatosan megerősíti őt, s kegyelmet ad neki arra, hogy ellenségeinek megbocsásson s mindnyájokért imádkozzék.

A fiatal mastai 12 éves korában *Volterrában* kezdte meg tanulmányait, hol az erkölcsiség és szorgalom tekintetéből tantársainak világító példaképül tündöklött, annyira, hogy a vizsgálati biztos őt e szavakkal emelte ki: *„E fiú sokra viszi, ha a körülmények csak némileg is kedvezendnek neki.”* Tanulmányainak bevégeztése végett 1810-ben *Rómába* ment, hol a nemes ifju csakhamar megmutatta, hogy két legnemesebb erély, t. i. a *szeretet* és *bátorság*, ho-

nolnak szívében. Az egyik azon odaadásban nyilatkozott, melylyel a „*Tatagiovanni*“ árvaházban a szegény gyermekeket karolta; a másik pedig a katonai pálya iránti előszeretetében, melyre életét szentelni akarta. De gyöngye egészsége végett visszautasított, és most határozatlanul, sőt vigasz nélkül állott, nem tudván, mittevő legyen, mily életpályát válasszon. De a pályaválasztásbani habozáskor maga az Isten jött csodálatosan segítségére. Egy este t. i. a fiatal gróf öntudaton kívüli állapotban az utcán fekve találtatott, megtámadtatván az u. n. nehéz-nyavalyától (Epilepsia), a melyben kora ifjúságától szenvedett, s most is a földre sujtotta őt. A szegény ifju ekkor azt hitte, hogy e betegség minden pálya előtt elzárja neki az utat s azért mély szomorúságba esett. VII. Pius, az ő rokona, ki ezen esetről igen nagy részvéttel értesült, magához hívatta, vigasztalta és a lorettói Kegyelem-anyához utasította őt, hogy ott tanácsot és segílyt találjon. Erré csakhamar eltűnt a fiatal Mastai Rómából; zárandok-utra kelt a nevezett kegyhelyi sz. Szűzhez, és midőn onnét visszatért, az egyházi pályára lépett s a papi tudományokat 21 éves korában kezdé tanulni. Ez idő óta betegsége folyton veszté hatalmát egész azon napig, midőn pappá szenteltetett, s ekkor egészen megszűnt. — Kövessük őt most mint áldozárt az Ur szentélyébe.

Első szent miséjét 1819. apr. 11. végzé a grófi család c sarja az árvaház kis egyházában. Midőn már pápa volt, kérde egykor egy fiatal pápót, hogy hol tartotta zsenge-áldozatát? „*A vatikáni sz. Péterben,*“ lőn a felelet. „*Igen szép, én pedig a Tatagiovanniban a szegény árvák között; — és a másodikat?*“ „*A Maria Maggioréban.*“ „*Oh az egy fölséges szentély! és én a szegény árváknál. És a harmadikat?*“ „*A lateráni sz. Jánosban.*“ „*Nagyon jól van; én pedig a harmadikat is az árváknál olvastam, és ez ama hely, hol a negyedik, ötödik s a következő miséket is végeztem . . . nem távozhatván el ama szegény gyermekektől.*“ Oh mily nemes szív! Pappá szenteltetése óta egészen ezen legszegényebb teremtményekhez tartozott, mert még ezen évben Mastai az árvaház igazgatójává neveztetett ki. Ebben lakott, étkezett, itt osztotta meg a kis fiukkal a szegénységet és egyszerűséget, itt szentelte egész szeretetét és gondoskodását az elhagyott gyermekeknek, és pedig öt éven át, míg a gond-

viselés őt a tevékenység más terére szolitotta. *„Az a jól elhelyezett tőke, szokta mondani, mert nem adhat az jobb kamatot, mint e kis lények mosolyát, gyönyörét és tiszta örömét, kik már a bölcsőtől a fájdalom és nyomornak valának kitéve.“* A legjobb gyermekek nem szerethetik bensőbbben a legjobb atyát, mint a szegény árvák az ő jó igazgatójukat. A mi leginkább az elvállás órájában tünt ki a legfőlségesebben. A gyermekek egész az utolsó estig mitsem tudtak a súlyos veszteségről, mely őket fenyegette. Mastai, kinek az elbucszás szintén nagyon nehezére esett, egész az utolsó perczig elhalasztotta annak kijelentését. *Toccacelli* cipőfoltozó, ezen intézetnek egykori növendéke, még 30 év múlva is oly élénken adta az elbucszási jelenetet, mintha csak néhány nap előtt történt volna. Az utolsó vacsoránál, melyet közösen költöttek el, értésükre adá Mastai az árva gyermekeknek a távozás gyászshirét. *„Ekkor, beszéli ama jó cipőfoltozó, a fájdalom jajkiáltása tört ki azonnal s hangzott az étterem egyik végétől a másikig. Mink akkor 122-ten voltunk, nagyok és kicsinyek; de egy sem volt köztünk, a ki nem sirt volna. Rögtön elhagytuk mindnyájan helyeinket, hogy karjai közé vessük magunkat. Némelyek kezeit csókolták, mások ruháját szorították kis kezeikkel erősen; a kik pedig hozzá el nem hathattak, a leggyöngédebb nevekkal szoliták; valamennyien esengve kértük, hogy ne hagyjon el minket. . . . Annyira meghatva volt lesújtó fájdalomaink láttára, hogy ő maga is könyeket hullatott, s azokat, kik hozzá közelebb álltak, keblére szorítva, így szólt: „Soha nem hittem volna, hogy elvállásunk oly fájdalmas leend.“* Erre kiragadta magát közülünk és szobájába sietett. De hiában igyekezett az ajtót bezárni, mi utána s vele betódultunk oda. Ez éjszaka közülünk az egész házban ki sem aludt, mindnyájan a mi *Mastai atyánknál* maradtunk, ki üdvös oktatásokat adott nekünk s vigasztalni igyekezett bennünket. Szorgalmat ajánlott nekünk, engedelmességet az előljárók iránt, minden kötelmeink készséges, örömei teljesítését és az ég akaratáni megnyugvást. . . . Végre felkelt a nap s mi hallók az ajtó előtt megállani a kocsit, mely jötevényket tőlünk elragadandó volt. Egy óra múlva másodszor levénk árvákká.

A pápától nyert megbízás folytán Mastai Jánosnak Délamerikába, tehát sok száz mérföldnyire kelle utaznia, hogy több más

pap társaságában a chilii köztársaság s ezzel határos államokban a kath. egyház bonyolódott ügyeit rendezze. Több nem várt, folyton ismétlődő nehézségek daczára is amaz ügyek szerencsésen végrehajtottak, és ő két évi távollét után, mely nem volt egyéb, mint számtalan gyötrellem és zaklatás hosszú türelempróbája, visszatért ismét Rómába. Itt előbbi tevékenységét ismét folytatá: prédikált, gyóntatott és minden szabad idejét az árva gyermekeknél a *Tatagiovanniban* töltötte, ahol ismét legszebb óráit élte. Fokonként különféle egyházi méltóságokra emeltetvén, majd a *San Michele nagy pápai szálloda főnökévé* is kineveztetett Rómában. Ezen nagyszerűségénél fogva világhírű intézet 6 különböző osztályra van berendezve, melyek a következők: 1) *árvaház gyermekek részére*, a kik az összes kézművek és művészetekben oktattatnak; 2) *árvaház leánykák részére*, a háztartás és összes női munkák tantermeivel; 3) *ápolda* öreg emberek és asszonyok részére; 4) *javitóház* elesett nőszemélyek részére; 5) fiatal gonosztevők *fegyház*; 6) politikai államfogyók *börtöne*. Ezen 6 összekötött intézet lakóinak száma ezerekre rug, s azt egy „*kis világ*”-nak lehet nevezni. Ide járul még, hogy a nevezett osztályok az előbbi igazgatás gyöngesége miatt minden tekintetben hanyatlásnak indultak.

Alig kormányozta Mastai két évig e nagy házat, s már is egy soha nem látott lendületnek örvendett az; az előbb oly igen megrendített pénzügyi viszonyok oly jó karba hozattak, hogy már a második évben a jövedelmek jelentékeny része a gyámoneczok javára fordíthatott. De ezen fáradhatlan és áldásdus tevékenységének teréről, melylyel e híres intézetet oly szépen felvirágoztatta, alig két év múlva a szent-atyja egy igen kitűnő és diszes állásra emelte őt, t. i. a *spoletói érsekségre*. Itt a jámbor és buzgó főpásztornak oly nagy tere nyílt, melyen előbbi tevékenységét még nagyobb mérvben folytathatta, mert a meg lehet ősen nagy egyházmegye állapota sok tekintetben igen szomorú s rendetlen volt. Azon öt év alatt, melyet Mastai itt töltött, a megye mintegy egészen átalakult. A hivek üdvéért lángoló buzgalma, elméje és tudományossága, mennyei jószágával párosult határozottsága, minden szívet megnyertek neki. A munkások dologhelyein ép úgy megfordult ő, mint a gazdagok és nagyok salonaiban. Hivatalos látogatások, missziók, lelki-gyakorla-

tok egymást váltogatták fel, az intézetek megjavíttattak, vagy újak állíttattak, köztük a *Tatagiovanai mintájára egy nagy árvaház leendő iparosok részére*. Eladósodva lépett ömaga is az érseki székre, s mégis talált alkalmat és módot, a melyekkel kegyessége és nagylelkűsége bámulandó jeleit mutatta annyiak boldogítására.

Ez időszakból egy nevezetes esetet hozunk itt fel. 1831-ben *Bolognában* és környékén lázadás ütött ki, mely a titkos társulati tagoktól folyton élesztve, mindig tovább és tovább, végre az Egyházi-államokba is elhatott, és a pápai uralom megdöntését czélozta. Hála a főpásztor böles és körültekintő eljárásának, Spoleto egészen nyugodt maradt; de több ezer szabad-csapatbeli fegyveres, az osztrákok által északról szétugrasztva, Spoleto ellen vonult és a város falai alól magukat az üldözők ellen védelmezni akarták. A német csapatok utánok iramodtak és így a várost vad harc, fosztogatás és pusztítás fenyegették. Ekkor az érsek a császári hadparancsnok elé ment, s esengve kérte őt, hogy a várost kimélné meg, megígérvén neki, hogy ömaga idegen segítség nélkül lefegyverezi a lázangókat. A tábornok várakozott, az érsek visszatért a városba, és benső kérelmének, tüzes intelmeinek sikerült a többnyire fiatal, elcsábított zavargókat arra venni, hogy azok fegyvereiket és ágyúikat kiadták, s a város így meg lőn mentve s nyugodt maradt. A lázadók közt volt a hollandi exkirálynak egy fia is, t. i. *Bonaparte Lajos* s Napoleon fogadott leányának *Beauharnais Hortensiának* gyermeke. Ez a szabad-csapatok szétugrasztása után futás által akart megmenekülni, de midőn ez nem sikerült kinyilatkoztatá magát az érsek előtt, bocsánat és segítségért esedezve. A kegyes egyházfejedelem megsajnálta a szerencsétlen ifjut; házába fogadta be, s ott elrejtve tartá. Aztán Rómába folyamodott, hogy a fiatal, minden javulást ígérő lázadónak részére szabadmeneti levelet nyerjen; és amidőn kérelmétől elűtetett, ömaga ment Rómába, a pápa lábaihoz vetette ott magát s könyeinél fogva XVI. Gergelynél kihallgatásra talált. E megszabadított nem volt más, mint *Bonaparte Napoleon Lajos*, utóbb francia császár; alább látni fogjuk, mily hálát tanusított megmentője, idők folytán az apostoli székre emelt IX. Pius iránt.

A legközelebbi évben *Umbria* iszonyu földrengés által látogat-

tatott meg, mely rettenetes pusztításokat tett. Most a főpásztor gondoskodása határt nem ismert többé; ő maga megjelent a szerencsétlenség helyein, minden eszközt kimerített s adósságokba verte magát, hogy a szegényeken segítsen s neki azon vigasza maradt, hogy az *Isten mindent javunkra intéz*. S valóban úgy is lőn; Mastai érsek ugyanazon év végén az *imolai püspökségre* hivatott a pápa által, mely neki sokkal nagyobb jövedelmeket hozott ugyan, de egyszersmind új gondokat és dolgokat is. Mindenekelőtt itt a papság és népénél az egyházi és vallási szellemnek igyekezett lendületet adni; egy papnövelde-t épített, népmissiókat tartott, saját költségén jó könyveket nyomtatott és azokat elterjesztette, egy oly *árvaházat* is alapított, milyent Spoleto-ban létesített kegyes szive, s mindenütt jó tanácsot és segílyt nyújtott, hol ezekre szükség volt. Ezek folytán a püspök iránti szeretet és tisztelet naponkint növekedett, hivei által igen kegyeltetett, kik őt mintegy tenyerökön hordták; *püspöktársai által mint egy jámbor, bölcs s erélyes főpásztor példányképe bámultattott*. Jövedelmei itt mindenesetre ugyan nagyobbak voltak, de az ő vagyona ugyanaz maradt, t. i. — majd semmi, mert az a szegények és megyéjeé volt, melyek iránt kegyessége, jótékony-sága hasonlíthatatlan volt. Egy napon *egy szegény öreg asszony* egész a püspök dolgozó-szobájába hatolt s elpanaszlá neki nyomorúságát; a mélyen meghatott főpásztor minden ládát és szekrényt átkutatott, de hasztalan, egy fillért sem talált. Erre odanyújtá neki *drága ezüst-evőszéret*, melyet édes-anyjától kapott; hogy azt a zálogházba vigye, honnét aztán, ha majd pénze lesz, ama kedves emléket kiváltandja. Az udvarmester észrevevén, hogy az étszer hiányzik, melyet csak házi tolvaj lophatott el, ezt tudára adja a püspöknek. „*Igazad van, jegyzé meg ez, mosolyogva, a tolvaj csakugyan a házban van, ne végy senkit gyanu alá, mert én magam vagyok a tolvaj.*“ Ily eseményt sokat lehetne felhozni. Egykor a házmester nem talált annyit, hogy a másnapi ebéd költségeit fődőzhette volna. „*Holnap péntek lesz, adj hát ebédre fel sajtot, ez van itthon is.*“ „És vacsorára?“ „*Megint sajtot,*“ válaszolá nyugodtan és vidáman Mastai, az oly igen megelégedetlen udvari szolgának.

Végre a nagy érsek-püspöknek fényes és számtalan érdemei Rómából is kitűntettek; 1840. dec. 14. a *szent római egyház kardi-*

nálává emeltetett. Rómába ment, hogy új méltóságának jelvényét átvegye, de ismét visszatért övéihez, hogy tovább is egész erejét s szeretetét nekik szentelje. Így múlt el év év után. Épen a kardinál papjaival a *szent-gyakorlatokat tartotta*, midőn ima és munkálkodás közt azon tudósítást veszi, hogy XVI. Gergely 1846. jun. 1. az Urbanban kimult. Mint kardinal Mastai az egyház azon 70 választó-fejedelmeihez tartozott, kiknek egyedül van joguk a pápát választani s ilyenre megválasztathatni. Választásra neki is az örök-városba kelle hát utaznia. Az elbucsuzáskor így szólt hozzá komornyikja: *„Főmagasságu uram, én érzem, hogy Imolát Ön soha nem látandja többé.”* Az uton Fossombroneban *egy különös esemény* adta magát elő. Közvetlenül az elutazás előtt, midőn a nagy népsokaság tekintetét a kardinálra irányozta, a légben magasan egy fehér galamb mutatkozott, mely leereszkedve a kocsira ült. Ezen esemény megpillantásakor, mint egy közös ösztöntől lelkesítve, a körülállók tapsviharban törtek ki, s minden oldalról hangzék: *„Éljen, éljen, ő pápa lesz!”* A madarat elrezzenteni akarták, de az ülve maradt. Mire egy gyermek nádszálat ragadot kezébe, s egy könnyű sujtást tett a galambra, hogy elrepítse. Nehány pillanatra ez meglátszott tenni a hatást, de miután néhány lábnnyira fölemelkedett, ismét gyorsan visszarepült a kocsira s arra megint leült. A kocsi elindult, de sem a sokaság kiáltása, sem a kerekek zöreje, sem pedig az ostorcsapásokra el nem riadt, hanem mozdulatlan maradt. A nép futva követte a kocsit a város kapujaig. Itt végre föltreppent a galamb s a néphangos zokogása közt a fogház kapujára szállt le. — *„A galamb pápája!”* rivalgá a nép. Nehány nappal később ezen előjel igazolva lón a pápaválasztás által.

1846. jun. 14., miután a kardinálok, számszerint 50-en, estve a Quirinálban egyesültek, a Conclave ajtai becsukattak. A legközelebbi reggel a Szentlélekről tartott mise után elkezdődött a szavazás. Ennél sorsolás útján harmadik szavazatszedővé Mastai kardinál választatott, kinek feladata volt, az egybegyűlt szavazatokat felolvasni. Már háromszor történt a választás de anélkül, hogy a megkívántató szavazat-mennyiség valakire esett volna, de ahhoz Mastai a kapott 27 szavazattal már legközelebb állott. *Jun. 16-kán* d. u. 3 órakor a negyedik szavazás vette kezdetét. Mastai kardinál olvasá

s elolvasá az egyes szavazati czédulákat —, egymásután 17 ily papi-
ron látta saját nevét. Hangja, szava reszketni kezdett és amint
18-adszor is saját nevét vette észre, elhalaványult, szédülés vette
körül és a szó elhalt ajakin. Könyzápor ömlött szemeiből, kérte a
gyülekezetet, hogy mentse fel őt s mást rendeljenek helyére
szavazatt-felolvasóul. De minthogy ez a választási szabályzat szerint
megengedhető nem volt, kérték őt, hogy nyugodjék meg s kissé pihen-
jen. Végre folytathatta tisztét, lassan ugyan és sok könyvek közt
s utóljára 36-odszor olvasta nevét —, ő lévén szavazattöbbséggel
megválasztva. E pillanatban a kardinálok felemelkedtek mindnyájan
s mint egy szájból hangoztaták valamennyien Mastai nevét. Ez pe-
dig az oltár zsámolyára borult s ezen rá nézve eldöntő pillanat-
ban megvilágosításért bensőleg könyörgött az Urnak. E szavakat
mondva: „*Uram, ime a te méltatlan szolgád, legyen meg a te akara-
tod!*“ fölkelt s kijelenté elhatározását, hogy a választást elfogadja.
Minthogy az idő már igen előrehaladott, a választási eseményt csak
a következő nap voltak a népnek kihirdetendők. Még ezen éjjel irt
a megválasztott levelet három testvérének, melynek kezdete s vége
igy szól: „*Istennek, a ki főlelem és megaláz, tetszett engem méltatlant
a föld legfőbb méltóságára emelni: Legyen meg az ő akarata! Én
e teher egész megmérhetlenségét érzem s erőm teljes gyöngeségét.
Imádkoztatatok s ti is imádkoztatok érettem*“ . . . „*Titeket, test-
véreim, öllelek egész szívemből a Jézus Krisztusban. Fel ne fuvalkod-
jatok, hanem legyetek inkább részvéttel testvéretek irányában a ki rá-
tok apostoli áldását adja.*“ —

A következő nap, vagyis jun. 17. reggelén beláthatlan népsö-
kaság tolongott a Quirinál előtt, mert még mult éjjel elterjedt a
választás eredményének hire. Meglepetés uralkodott az arcokon,
mert oly rövid Conclave rég nem fordult elő, minthogy az, mint e
mű folytán elég alkalmunk volt látni, több ideig, hónapok és hetekig
is elhuzódni szokott. Pont 9 órakor az angyalvárból 101 ágyulövés
hirdeté az örök-városnak azon örömhirt, hogy a választás kihirdet-
tetik. Egy kardinál a nesztelenül hallgató ezernyi s ezernyi nép-
ségnek harsányan hangoztatá: „*Nagy örömet hirdetek nektek. Fő-
magasságu és Főtisztelendő Mastai János, a szent római egyház kar-
dinál ura a mi pápánk, a ki IX. Pius nevet vett fel.*“ A nép, mely

legnagyobb részt e nevet nem ismerte, és még kevésbbé várta, meglepetve és csöndesen állott; de ime az árvaház egykori növendékei előtolakodnak s egész erejükből rivalgják: „*Éljen IX. Pius, éljen a szegények atyja!*“ Aközben az új pápa a Quirinál nagy diszkerélyére lépett ki, hogy a népre első pápai áldását adja. Kétszer emeli fel kezeit s anyiszor hanyatlának azok le, végre harmadszor emeli fel azokat ismét s egészen kiterjeszté, mintha az egész világot keblére akarná szorítani, s aztán lágy, tiszta s kellemesen csengő hangon az áldási szólamot ejté ki. Már ekkor megnyeré a szíveket s egyhangulag kiáltozák: „*Evviva Pio nono!*“

E kiáltozás napról napra hangosabb s általánosabb lön, s Rómából az Egyházi-államokon át egész Olaszthonba, innét meg a nagy világ minden helyein otthonos lett. A „*Pius*“ név többé-kevesbbé minden kedélyt, barátot és ellenséget megragadott, képek s iratokban hangoztaták dicséretét, még zsebkendőkre is nyomták arcképét. És IX. Pius? — „*Ma vesszi kezdetét az üldözés!*“ mondá ő, miután az első nap ezer és ezernyi hódolatait fogadta, és a nép ujongása, meg a következő napok leirhatlan diadalai nem vakíták őt el; mikép előbb, úgy most is az alázatosság embere maradt ő. Az egész háztartás csakhamar az ő egyszerű izlése szerint rendeztetett be, minden fényűzés eltávolíttatott, a szolgálta személyzet kevesbítettett, az étkezés, mely régi szabályzat szerint, *mindég magányosan történik, oly egyszerű lön, hogy napi szükségéi alig haladják meg a két forintot.* Midőn udvarmestere az ily gazdálkodás ellen kifogást tett, mondá Pius: „*Én Jézus Krisztusnak szegény papja vagyok, s azért önnek gondja legyen asztalomat e zsinórmérték szerint intézni mindenkor.*“

A napi rendet saját belátása szerint készítette el, melyhez annyi évek során át is, szigorú pontossággal ragaszkodott, s a következő: IX. Pius 4 órakor fölkel, s miután egy ideig imádkozott, egy különös kápolnában a szent-miséét olvassa s azután hálaimáját végzi, mialatt udvari káplánainak egyike ő utána a miseáldozatot mutatja be. Hat óra felé a szent-atyá dologozószobájába veszi magát, hol 1 óráig a különféle ügyekkel foglalkozik, a kardinálok vagy miniszterekkel tanácskozik, vagy titkárainak a toll alá mondja a hivatalos iratokat. 1 órakor kezd ebédelni; mely alatt az ő főudvarmestere s titkára szoktak lenni környezetében és vele a palota magán-

ügyeiről értekeznek, sürgős esetekben az ügyek itt is folytattattnak. Egy órányi pihenés (siesta) vagy egy sáta menet a kertekben teszik a szent-atya egyedüli felüdítését. Erre közvetlenül kezdődnek a kihallgatások, melyek öt óráig tartanak. Ekkor a szent-atya áhítatosságát végzi az Oltáriszentség előtt. 6—10 óráig kabinetjében időzik, melyet elhagyván, egy kevés könnyű frissítőt vesz magához, mielőtt nyugalomra hajtja le fejét.

IX. Pius tehát a rend s legszerényebb egyszerűség elvei szerint rendezte életét háza belsejében; ép így törekedett egy jó pástor s kegyes atyának magas küldetését, melylyel őt a gondviselés megbizta, betölteni. És ebben tűnik ki az ő nemes szive egész nagyságában. Pásztori gondoskodása s atyai szeretete legszebb műveiről sokat beszélnek kormányának már ezen napjaiból; igen, a *kisebb és nagyobb történetcskék egész kincsét gyűjtötték egybe, melyek a nép szájában élnek s számtalan iratokban tartatnak fön az utókor épülete s bámulatára. Oh ama történetcskék és szép, nemes vonások egészen az igazságon alapulnak, egész kötetekre terjednek már, s még mily sok ily ismeretlen adat van a szent-atya életéből, melyek csak az örök jutalmazás könyvében jegyezzék föl.* Csak néhányat fogunk e kedves eseményekből itt felhozni.

Egykor egy gyermek közeledett a szent-atyához s így szólt hozzá: „Nemde te vagy a pápa?” „Igen, kis barátom, én vagyok a pápa,” felelé IX. Pius. Erre a gyermek sirva mondá: „Nekem nincs már atyám.” „Vigasztalódjál meg, édes gyermekem, én leszek ezentúl a te atyád”, viszonzá a pápa. S azonnal intézkedett, hogy a gyermek egy nevelőházba vitessék s ott az ő költségén gondosan neveltessek. — A legtöbb olasz városokban szoktak lenni a zsidók által lakott negyedek, melyek közönségesen „Ghetto”-nak nevezetnek. Rómában ez szerfölött piszkos s egészségtelen városnegyed volt, melyet azért a rómaiak igen kerültek. IX. Pius azonnal oda törekedett, hogy e Ghettoa tisztábbá s lakályosabbá tegye. A zsidók küldöttei ezért hitsorsosaik háláját fejezték ki s egy értékes ajándékot nyújtottak át a pápának. Ez hálásan fogadta azt, s egy papírszetre ezt írta: „Ezer tallért érő tárgy” s saját nevét, és átadá nekik, mondván: *Fogadják önök ezen összeget s osszák ki azt IX. Pius nevében a Ghetto szegény családjai közt.* — Nemsokára a szent-atya

a zsidóváros közelében egy szerencsétlen aggastyánt pillantott meg, a ki majdnem önkivüli állapotban feküdt az ut kövezetén. Kilépett kocsijából s hozzá közeledett. „*Csak egy zsidó*“, mondá a nép, s kisem sietett annak segítségére. „*Mit mondotok?*“ a néphez fordulva, így szólt a neheztelő pápa, *hát nem felebarátaink egyike-e az, a ki itt szenved? Segíteni kell rajta!*“ És ő maga kocsijába segítette fel az aggastyánt, s az ő lakába kísérte, hol mellette maradt, míg meggyőződött arról, hogy ismét magához jött. — Nehány hét múlva ezen esemény után egy katona, ki éppen IX. Pius kocsijánál állt, midőn ez abból leszállt, egy katona-kenyeret nyújtott át neki, mondván: „*Szent-atyá! nézze csak, ilyen kenyeret adnak nekünk a kasszárnnyában.*“ A kenyér valóban rossz volt. „*Mindig ilyen a kenyereitek, mint ez?*“ kérde IX. Pius. „*Mindig, szentséges atyámnk.*“ „*Jól van, fiam, majd segítünk a bajon!*“ A következő nap az élelmezési gondnok megbüntettetett s a kenyér jobb lett.

Nem mult egy hét sem, melyen jósága nj vonásairól beszélni ne tudtak volna az emberek. Az egyház ellenségei a pápáknak sokfélekép szemökre szokták vetni, hogy rokonaiknak különösen kedveztek s őket meggazdagíták. Mennyire nem illeti ezen ellenvetés IX. Piust, azt a következő eset is bizonyítja. Unokaöcseinek egyike a pápai hadseregben szolgált s most gyors előléptetést remélt. De a szent-atyá így írt neki: „*Barátom! hajlamom és barátságomra mindig számíthatsz, különös pártfogásomra pedig soha. Azt mondák nekem, hogy hamaros előléptetést remélsz. Csalódol, fiam! ha ezt az én kedvezésemtől várod. Nagybátyád vagyok ugyan, de egyszersmind bajtársaidnak atyja is. És így előmozdittatásod mindig csak az érdemtől függ, minthogy az csupán csak a legméltóbbat illeti.*“

Mily határozott s mégis atyailag jólvélekedő nyelv ez! Boldog a nép, melynek ily uralkodója van! És e szerencsét a római nép érezte is, mert naponkint emelkedett öröme és szeretete, mely igen gyakran a lehangosabb tüntetésekben nyert kifejezést. Így ir azon időből két főrangú utazó, az egyik: „*En csak a közérzület vizsgálja vagyok, midőn Önt biztosítom, hogy a pápa isteníttetik. Ez egy hallatlan méreben nyilvánul,*“ — és a másik: „*Nem lehet elegendő fogalma az embernek a nép öröndetes mozgalmairól, melyek azonnal feltűnnek, mihelyt a pápa valahol mutatkozik.*“ — Igen, ahol meg-

jelenik, azonnal ezereken és ezereken környezik őt, s szünni nem akaró tapsviharral fogadják; midőn egykor Albánóból visszatért, több mint 40,000 ember hullámozott ki elébe.

Valóságos örömittasság és leirhatlan lelkesültség mutatkozott pedig Rómában, midőn *trónra-lépte után egy hó mulva általános amnestiát hirdetett*, mely a politikai vétkeseknek szabadságot s minden büntetés elengedését biztosított. Ama napok e mozzanata fölülmul minden leirást s előadást, annyira, hogy maga a szent-atya kénytelen volt egy nyílt kibocsátványban kérni a népet, *„hogy az őszinte öröm rendkívüli nyilatkozatainak véget vessenek.“* A tulajdonképeni nép engedett is a pápa kívánságának; de a pártvezetők és forradalmárok azon töredéke, mely csak a pápaság megdöntése által látja legfőbb ellenét a láb alól eltétetni, nem engedé többé a népet nyugalomra jutni; köztük ugyan kevés római volt, hanem annál több idegen, kik a világ minden részéből ide sereglettek össze. A társadalmi rend régi aláásói és a bujtogatók, kik az amnestia által szabadságukat ismét visszanyerték, ugyan megtérést szinleltek, a szent-atya lábaihoz borultak, és az ő kezeiből fogadták az angyalok eledelét; de a legnagyobb rész szívében táplálta tovább is az összeesküvés ördögét, s az áruló Judást követte, a ki csókkal adta ellenségeinek kezébe áldozatát. A *Piusünnepélyek köpenye alatt felbujtogaták a mindenre kész népcsőcseléket*, s tervök készséges eszközévé idomiták. Titkos szándékaik csakhamar kinyilvánultak; ők magasztalák a „*liberalis*“ pápát, sőt mint a „*liberalisok legliberalisabbját*“ az egekig emelték. Ő liberálisan, azaz: nemesszivüleg nagylelküleg, bőkezüleg és szabadelvüleg cselekedett; *de éppen a liberálisok éltek vissza nemeslelkülete-, jósága- és kegyességével, hogy aztán kardra kardot döfjenek a legjobb szívébe, mely vala éret-tők lobogott!*

Még hangzék az egetverő Hosanna, az „*Evviva Pio nono!*“ ujongás, a végtelen örömkítőrés, és úgy látszott, mintha az e pápára vonatkozó „*Cruz de cruce*“ jóslat, őrajta nem fogna teljesülni; de csak kevés ideig tartottak e napok, *nemsokára mutakoztak a vészmadarak, s az 1848-ki nagy forradalmi évvel kitört a zivatar.* A szent-atya államának állapotán minden irányban javítani igyekezett; mindent átkaroló reformok vétettek foganatba; és az új kor

áramlatának a lehető legnagyobb engedmények tétettek. De a forradalmárok mindig tovább mentek, míg a szent-atya kötelességének tartotta törekvéseiknek magát ellenvetni. Mire a forradalom nyíltan fellépett s az előbbi dühös Piustüntetők, az ő ravasz istenitői most legdühösebb ellenségei lettek. Rossi, a hü miniszter, 1848. nov. 15., midőn éppen a szent-atyához a Quirinálba ment, a palota kapujánál lezuratott. A felizzgatott népcsocselék a miniszter vértől fecskenyezett gyilkosát diadalmenetben vitte vállain, a főbb utcákat megjárva vele, míg a jobbérzelműek eliszonyodva vonultak félre. A következő napon a lázadók egy gyülekezete elhatározta ama követeléseket, melyeket tüstint a pápa elé terjesztetni akart, tudnillik: *Osztárákhonnak hadat izenni, egy alkotmányos gyűlést egybehívni s a legelvetemültebb izgatókból egy új miniszteriumot alkotni.* Ezeket a szent-atya kénytelen volt megtagadni. Mire kívülről puskalövések lőnek válaszul adva, a palota néhány ablaka szétpattogott, Palma főpap egy golyótol találva holtan rogyott le. Este egy új küldöttség jött, új követelésekkel; a szent-atya, hogy a további vérontást kikerülje, engedett az erőszaknak, de azon tiltakozással, hogy ömagának névszerint mi része sem lesz az új kormányzatban. *Ettől fogva Pius fogoly lett saját palotájában, kezes a forradalmárok kezeiben, ezek bérénczeitől őrszere.* Így mult el még néhány nap, míg végre elhatározta magát, hogy menekülni fog.

IX. Piust nov. 24-kén csakugyan menekülni látjuk *Gaetába.* *Harcourt* hg. francia követ s a bajor gr. *Spaur* segítségével e nap estején a menekülés szerencsésen sikerült. Mig t. i. a hg. *egy fontos audientia ügye alatt* a pápa kabinetében egy óránál tovább időzött, hogy az öröket és népcsoportokat rászedje, Pius a palota egy távoli ajtaján át azt elhagyva a rávárakozott kocsiba lépett, melyben észrevétlenül Roma egy kapuján a városból kijutott. A sz. *Marcellin egyháznál várt a bajor követ gr. Spaur kocsijával,* mely is a szent-atyát az utolsó kapu őrségén át szerencsésen kijuttatta. „Ki az?” kiáltá ez. „Bajorország követe *Alertz doctorral!*” „Hová mennek?” „*Albánobal!*” — „*Mehetnek!*” — Egy másodpercz múlva Pius a szeretett, hálátlan, szegény Rómán kívül volt. Hallgatva fordult kissé hátra, egy utolsó pillantást vetett a neki drága városra, mélyen sóhajtott s aztán hallgatón imázott, míg Albánót elérték. Itt várt az

érkezőkre gr. Spaur *10 éves fiával* s annak udvarmesterével. Ekkor már éjszaka volt; épen, midőn a szent-atya a grófnő kocsi-jába lépni akart, jelent meg 5 római katona levon; most mindent elvesztettnek gondoltak. De a grófnő rögtön neki bátorodva parancsolá: „*Siessen, doctor ur! s lépjén a kocsiba; már késő az idő s én nem szeretek éjjel utazni.*“ Ez elámitá a katonákat, kiknek vezetőjök maga is segítette fel az állítólagos, öreg doctort a kocsiba s „*szerencsés utat*“ kívánva, a katonák tova szágultak. Nemsokára elérték a nápolyi határt, s a pápa könyvelt szemekkel rebegte a „*Te Deum*“-ot. Akadálytalanul folytatták most az utat *Gaëtáig*, hol a fölséges utazó-társaság egy kis házikóba vonult, míg a következő reggel a nápolyi király családjával együtt gyorsan itt termett, s a szent-atyát a szeretet és tisztelet jelei közt könyezve a várpalotába kísérte s térdreborulva kérte őt, hogy ott maradjon a dolgok jobbrafordultaig. *Igy lőn a kis erőd majd egy évig a kath. földkerekség központja; mert ahol a Péter, ott az egyház, ott Róma.* Innét kijelentette a szent-atya, hogy az esküszegők további kihágásai elől magát megőrizze, szeretett alattvalóitól eltávozott; és innét tiltakozott az ellene elkövetett erőszakoskodás ellen s maga helyett egy kormány-bizottságot nevezett ki.

A lázadók számítását a szentatya elmenekülése keresztülhuzta; háromszor küldtek bizottságot Gaëtába, hogy őt a visszavonulásra bírják, vagy legalább a főnálló hatalom elismerését valami ravasz fogás vagy csalással tőle kinyerjék, — de hasztalan. Ekkor aztán kitervezett pályájokon tovább haladtak; idegen népcsaúcselésekkel mindég előbbre hajtatra, melyek között volt Jézus egyházának legdühösebb ellensége *Garibaldi* is, fiatal és öreg árulókból egy új miniszteriumot alkottak, és kikiálták a köztársaságot, melynek feje most *Mazzini*, a főáruló és izgató lett. Most kezdetét vette a legrettenetesebb „*rémáralom*“, a „*rabló-gyilkosok köztársasága*.“ Némelyek ragadozó-állatok-, mások valódi ördögök-, a többiek örvongóként mutatkoztak. Hasonló iszonyatosságot alig látott Róma, midőn még a pogány zsarnokok igája alatt nyugott is. Végre felkeltek a kath. hatalmasságok, hogy a rablók s orgyilkosok véres üzelmeinek végét vessenek. Az osztrákok 50,000 emberrel megszállták a pápai államot északon, a franczia köztársaság elnöke, *Napoleon Lajos*, a hős

Oudinot tábornokot küldte egy hadsereggel, mely 1849. apr. 30. Róma alá megérkezett s azt ostromolni kezdte. A városban *Garibaldi parancsnokolt* mintegy 20,000 kalandor, iparlovag, bandita s egyéb hirhedt gonosztevők fölött, s csak jul. 3-kán sikerült a megerősített francziáknak a lázadók kétségbeesett ellenállását megtörni s a győzelmi bevonulást ünnepelni. Lassankint a vársban a felzúgult kedélyek lecsillapultak s ismét a rendes állapot tért vissza.

Aközben IX. Pius számkivetése helyén mint a kereszténység atyja s világnagyjának legfőbb pásztora élt s működött. Arcza minden munkálkodásában mindig szelid és vidám volt; de amit szíve ama rémnapokban szenvedett, azt testalkata muttatta: kevés idő előtt még mint valami virágzó ifju nézett ki s most egy aggastyánnak látszott, sötét haja teljesen megszőrkült. *Itt ami keresztrőli keresztüinknek ugyan olajhegyi órái voltak, de épen itt tette le alapját ama nagy műveknek, melyek pápaságát oly igen áldásossá tévék.* — Végre Rómában minden rendbe jött, a legfőbb pástornak szabadsága biztosnak látszott, és így elhatározta magát a visszatérésre. 1850. apr. 4. utra kelt; Nápolyból egész Rómáig utja valódi diadalmenet volt, míg apr. 12-én d. u. 4 óra tájban az örök várost elérte. Ekkor ugyan a lelkesedés s öröm kétségkívül őszinte és megható volt, de Pius csak sirhatott visszaemlékezve ama borzasztó tettekre, melyekkel „a rablók és gyilkosok köztársasága“ az ő városát megfertőztette. Nem tért többé vissza előbbi palotájába, hanem a sz. Péteregyházból, hol ünnepélyes „*Te Deum*“ tartatott, közvetlemül a *Vatikánba* kísértette magát, és ezen, a tulajdonképeni Rómától majd nem elszakított palota lőn aztán állandóan lakhelye. Itt szemléljük most működését 20 éven át, feladatunk szerint csak a főbb vonásokban, míg a többit csak épen jelezzük. Hogy mindent egy szóval kimondjunk, bátran állíthatjuk, miszerint, „IX. Pius pápasága a legtermékenyebb, legáldásdu-sabb és legnevezetesebb az új kor valamennyi pápasága közt.“ Nagyot kitűnőt tett ő az apostoli széken mint legfőbb tanító, pásztor, pap s népének fejedelme, királya.

Gaëtai menhelyéről az egész világ püspökeihez körlevélet intézett, a melyben azoknak szíve égő kívánságát, t. i. a Bold. Szűznek szeplőtlen fogantatása hitczikké emelését előadja és szívökre köti. „*Gyermeksége óta, mondá ő, különös áhítattal, s a legbensőbb, leg-*

szívesb szeretettel tisztelte a legszentebb Bold. Szűz Máriát; s most is az a legforóbb kívánsága alázatos és benső imája, hogy az irgalom atyja az ő lelkét a Szentlélek világosságával kegyesen földeritené, miszerint a szent Istenanyja fogantatása s a szeplőtelen szűz fölött megállapíthatná azt, mi az Istennek nagyobb dicsőségére és a mi legkedvesebb anyánk, a Bold. Szűz Máriának tiszteletére lenne.“ — Csakhamar a világ majd minden püspökeitől érkeztek a legörvendetesb beleegyezések s a legbensőbb kérelmek a szeplőtlen fogantatás hitczikké-emelése tekintetében. Ezen előzmények után a szentatya 1854. dec. 8-kán több száz püspök, papok s roppant népség jelenlétében a lehető legünnepélyesebben kijelentette, hogy *hitczikk*, miszerint, „a bold. szűz Mária fogantatása első pillanatától, Isten különös kegyelme s kiváltsága és a világüdvözítő Jézus Krisztus érdemei által, az eredeti bűn minden szennytől tisztán és szabadon maradt.“ És így teljesült végre a kath. egyház hiveinek régi s legforóbb kívánsága. 431-ki jun. 22-ke óta, mely napon az *ephesusi zsinat* az Isten anyját Nestorius tévelyei ellen védelmezte, az egyház nem készített nagyobb diadalt a mennyei anyának; mert e fényes ünnepélyt az egész kath. világ a leglángolóbb buzgalommal s a sz. Szűz iránti forró kegyelettel ülte meg mindenütt. IX. Pius szólt s kétszázmillió katolikusnak lelke és szíve hajlott meg az ő szavára, lelkök mélyéből hangoztatva: „*Uram! mi hiszünk.*“ — *A szent-anya e tényében s annak a püspökök s hvek részéről elismerésében már ott rejlett egy későbbi hitczikknek, t. i. a pápa csallatkozhatlanságának a hit s erkölcs dolgaibani megismerése is.*

Krisztus Urunk sz. Pétert és utódjait az anyaszentegyház legfőbb pásztoraiul rendelvén, az ő kötelmök hát meghatározni a szellemi táplálékot, mely a nyájnak üdvöt hoz. Ez oknál fogva a pápák mindenha gyakorolták a jogot kitüzni a megjelent munkákban a hibákat, ezekre figyelmeztetni a hveket, hogy lelkök a méreggel ne táplálkozzék. Így 1851. jún. 10-kén *Vigil Ferenczet* egy spanyol munka szerzőjét („*A kormányok és püspökök tekintélyének védelmezése a római udvar követelései ellen,*“ Lima 1848.) s ugyanazon évi aug. 22-kén *Nuytz János* turini egyetemi jogtanárt, mivel műveiben (*Ecclesiastici Institutioni*“ és „*In Jus Ecclesiasticum*“⁴⁾) a házasságról hamis tételeket védelmezett, amaz meg veszélyes elveket terjesztett,

kárhoztatta. — 1857. jun. 15-kén *Günther* jámbor német pap és kitünő bölcész irányát, minthogy sokat engedett az észnek, elítélte. — Az 1862. dec. 11-kén kelt brevéje, melyet a müncheni érsekhez menesztett, *Froschhammer* tanár ellen volt intézve. — Franciaországban ama kérdés: „*Valjon a pogány classicusok a kath. ifjuságnak előadhatók-e?*“ a kedélyeket igen felizgatta, mely felizgulást a szellemdus *Gaume I.* papnak ujon megjelent ily czimű műve: „*Le ver rongeur des sociétés modernes ou le Paganisme dans l'éducation, Paris. 1851.*“ a legfőbb fokra ragadta, midőn a pápa ezen ügyben is hallatta irányadó szavát. Az 1853. marc. 21-ről kelt s a francia főpásztorokhoz intézett iratában e vitás ügyet is eldöntötte s atyai szívének egész melegével kérte a püpököket, hogy az örök igazságot korszerű iratokkal védelmezni s terjeszteni igyekezzenek.

Mióta a *szabadkőmivesség* mindinkább aláasta a társadalmat, minden állam folytonos rázkodtatásoknak van kitéve. *Titkos utakat követnek, az igazság rut elferdítésével lépnek fel.* Senki sem ismerte fel jobban a szabadkőmivesség káros-voltát a római pápáknál, kik mintegy másfél század óta többször hallatták kárhoztató ítéleteiket. Így mindjárt 1846. nov. 9. kiadott köriratában megerősítette elődeinek (XII. Kelemen, XIV. Benedek, XII. Leó, VIII. Pius s XVI. Gergely) a titkos társulatok s minden nevezet alatti szabadkőmivesek ellen hozott, őket az egyházból kizáró ítéleteit. 1849. apr. 20-kán tartott allocutiójában újra kárhoztatta e titkos társulatot s fényesen megczáfolta azon, e vakandokok által ellene bőven szórt rágalmat, mintha ifjuságában ő maga is tagja lett volna egykor ily titkos társulatnak s mint ilyen az esküt le is tette volna. Alattomban működő elleneire e kárhoztató s egyszersmind czáfiratában meghatóan s igen találóan alkalmazta az írás e szavait: „*Nyiltan szóltam a világ előtt. . . Rejteken nem szóltam semmit.*“ Midőn az egész világ katolikus főpásztorai első izben gyülekeztek össze körülötte, a földkerekség e képviselői előtt 1854. dec. 9-ki allocutiójában ismét hallatta a titkos társulatok elleni szózatát. „*Rájok illenek valóban, zárá be fölséges beszédét, az isteni megváltónak ezen szavai: „Ti az ördögöt bíjátok atyaul, és a ti atyátok művét akarjátok gyakorolni.*“ — Hasonlót tett az 1864. dec. 8-ki világhírű köriratában s az ehhez mellékelte Syllabusban. — A *Congregatio S. Officii* 1865. jul. 13-kán kiadott határozata folytán a titkos társulatok ellen kibocsátott noc-

stitutióit a *féniekre* is kiterjesztette. – Végre 1865. sept. 25. a legnagyobb mértékben s legünnepélyesebben emelte szavát s ítélte el ezen rendező s üdvitelenséget árasztó társulatokat. *Panaszkodólag* említette fel, hogy a fejedelmek késedelmeskednek, sőt vonakodnak elhárítani ama veszélyeket, melyekre a pápák, mint ama titkos társulatok romlászszerző üzemeinek szükségképeni következményeire, őket oly hangsúlyozva figyelmeztették koronkint, és bebizonyította, hogy a szabadkőművesek, kik most vakmerőbben emelik fel fejeiket, mint egyébkor, nem csupa jótekonysági társulatot képeznek. Ezen allocutió ama vakolókat iszonyuan felbőszítette s nagyon összerőffenve, *duhokban* a pápaságot *agyrémnék* nevezték, melynek ideje szerintök lejárt, és az akkor már majdnem egész birtokától megfosztott aggastyánnak rövid és szerintök hatástalan beszédét mindenütt mégis a leghevesebb kifakadásokra méltatták.

A már érintett *híres Syllabusban*, mely az 1864. dec. 8-diki körlevéllel együtt minden nyelven sok ezer példányban jelent meg, s a mely fölött mindjárt megjelenése után katolikusok és protestánsok egész köteteket irtak, kárhoztatta az uj, vagy pedig csak uj formában felszínre tolaodott tévelyeket, és hogy azoktól óvják magokat a hivek, mint igen veszélyeseket ünnepélyesen elvetette. Sokat zúgtak ellenök a lapok; a szabadkőművesek, protestánsok, zsidók, modern pogányok s a hitetlenek legiói iszonyuan feldühödtek, valódi ostromot indítottak a pápa ellen, hogy bátorkodott a megvakult világ elé egy tükröt mutatni, melyben sokféle gonosz törekvéseiket az egyház ellenségei leleplezve láthatták. A Syllabust a miyelődés, tudomány, jog, szabadság és a közjó elleni támadásnak mondták; de eredeti értelmében kell fölvenni ama kárhozatos elveket, s akkor minden józan ember helyeselni, sőt dicsérni fogja a pápa általi kárhoztatást. Így hangzanak például a tévelyek: „*Erkölcstan és törvényhozás Isten nélkül.* – *A bölcsészetnek, bölcsészeti erkölcstannak s a polgári törvényeknek elpártolása az egyházi s isteni tekintélytől.* – *A materialismus vészterhes.* – *A tények joga és logikája nem mindig igaz.* – *A számok es anyagi hatalom tekintélye.* – *A siker cultusa,* – *A benemavutkozás.* – *A forradalom joga.* – *A hamis esküvést, a bűnt nem szentesíti a hazaszeretet*“ stb. A ki ezekről csak kissé gondolkodik is, az tüstint belátni fogja, hogy mily rettentő veszélyt,

mily társadalmi romlást foglalnak azok magukban. Hiszen ezen elvek szerint, a zsvány bevégezvén rablását, becsületes ember, mert a tények joga mellette van. *Oh de a világ csak számos vérmező, állami felforgatások s hajmeresztő merények után akar ezekről meggyőződni, igen, csak miután vérpatakok folytak, akar a pápának igazat adni!*

IX. Pius főpásztori működésének legszebb ténye volt, a *kath. püspökségek helyreállítása Angolhonban* 1850-ben. Ez évig nem voltak ez országban püspökök, hanem csak *apostoli helynökök*, mi a kath. egyház szervezetének egységére nézve hátrányos volt. Azért Pius Angolhon részére 12 megyés püspököt nevezett ki, a westmünsteri érseknek vetvén őket alá. Mire a lapok, parlament s miniszteriumban azonnal egész dühöngő ostrom tört ki, mely azonban a pápa és püspökök szilárdságán elmosódott, s végre nyoma is eltűnt; az angol egyháztartományi szervezet fönmaradt, s ez által Angolország a kath. egyház öléhez sokkal közelebb hozatott. — Hasonlókép *Hollandban* is helyreállította Pius az egyházi gyülekezetet s egységet, midőn *Utrecht*-et érsekségre emelte s ezzel négy új püspökséget egyesített a nevezett egyháztartományban, daczára az angolhonhoz hasonló ellenkezéseknek. — Az ő megerősítése mellett emeltetett a *zágrábi püspökség* is 1852-ben érsekségre, annak főpásztorát (korona) kardinállá is kinevezvén a szent-atyá. Ezen új érsekség alá ekkor *Diakovár, Zeng s Kőrös megyék* rendeltettek. 1853-ban a *fogarasi g. e. püspökség* szintén érsekség lőn, amidőn a *lugosi és szamos-ujvári püspökségek* alapítottak s a *nváradival együtt* a nevezett új, görög érsekség alá helyeztetek. Leginkább pedig más világ-részek hiveire irányozta a szent-atyá főpásztori gondoskodását, papokat s püspököket igyekeztvén nekik adni. Általában e pápa 12 püspöki széket érsekségre emelt, 4 érsekséget s 94 új püspökséget állított, melyek legnagyobbbrészt Amerikára s a szigetekre esnek. Az összesen 129 helynökség, delegatio s apostoli praefectura közül IX. Pius 24-et létesített s összesen 700-nál több püspököt nevezett ki s erősített meg. Alatta 1867-ig 78 kardinál mult ki s ő 72-öt vett fel e jelzett évig a szent-testületbe; 961 patriarcha, érsek s püspök létezett s 131 püspöki szék volt üresedésben.

Hasonlókép törekedett a kath. egyház viszonyait az egyes

államokban rendezni, mi legtöbbnyire nagy nehézségekkel volt egybekötve s gyakran csak hosszú alkudozások után sikerült. Ezek a *Concordatumok*ra vezettek, és pedig ilyent hatot katholikus, hármat nemkath. kormányokkal kötött. Az elsőik közé tartozik a *spanyol és osztrák* kormánynyal, a *Costarica, Guatemala, Nicaragua és St. Salvadorral* létesített egyezmény, az utóbbiakhoz pedig az *orosz, württembergi és badeni* concordatum. Az osztrák egyezmény 1855. nov. 3-kán hirdettetett ki, mely által ugyan Magyarország mitsem nyert, hanem az egyház az osztrák tartományokban számos békítőtől menekült meg. A szent-atyá 1868. jun. 22-kén tartott titkos consistoriumi allocutiójában határozottan kárhoztatja az ezen évi máj. 25-kén kiadott egyházellenes s az erkölcstelenségre tág utat nyitó törvényeket, melyeket az osztrák császár, tán az uralkodó vallástalan áradatnak engedve, szentesített. De fájdalom, ezen *Concordatumok, később a kormány-rudra jutott egyházellenes liberálisok vallástalan törekvései folytán egyoldalulag megszegették s szétéptették*, mint Orosz, Olasz, Osztrákország s más államokban is! Mily sokszor kelle a szent-atyának szavát emelni s nyilvános Allocutióiban az ő nyájának üldözése fölött panaszkodnia; hányszor kelle a szívtelen orosz kormány által rutul leigázott szegény kath. Lengyelhon fölött is sajnálatát érzékenyen könyezve kijelenteni, melyet a kath. hatalmak egészen magára hagytak; s oh mily gyakran kelle saíát hazájában a zsarnok olasz kormány erőszakoskodása ellen az egyházat védelmezni! — A Lengyelországra vonatkozó okmányokat (*Espositione documentata* stb. Roma, 313 lap.) 1866-ban kiadta, melyek XVI. Gergely pápa óta az 1865. dec. 27-ig terjednek, vagyis a hirhedt *Meyendorf audientiájáig*, mikor Oroszország ezen ügyviselője elég szemtelen volt magával a pápával gorombáskodni. Mire a felfuvalkodott, durva s lelketlen diplomatát a szent-atyá kiutasította szobájából. De ezen ünnepélyes óvások, kérelmek, esedezések, Istentre hivatkozások Európa s Ázsia legkegyetlenebb fejedelmére, a cárra, mi hatással sem voltak! (Az egyház üldöztetéséről Orosz s Lengyelországban ld. a római Curiának 1866. nov. 15-kén kelt emlékiratát az „*Egyházi lapok*“ 1868-ki 3–8. füzetében.) — 1860. dec. 28-kán, a megtért bolgárok fejévé a pápa beleegyezése folytán, *Yocif* (József) archimandrita választatott meg, kit Pius Rómába

hiván, saját kezeivel érsekké szentelt s Bolgárhon részére apostoli helyettesévé nevezett ki. E nemzet részére papnövelvét is nyitott Rómában s a bolgárok kitünőbbjeit rendjelekkel is megörvendeztette. Azonban a szent-atya által annyira kitüntetett *Szakolszky József* érsek, muszka arany s cselszövény által elcsábíttatván, a felszentelés után két hó múlva, 1861. jun. 18-kán eltűnt titkárával együtt! Átalán véve a bolgár s örmény egyház ügyei igen nagyban foglalkodtatták s foglalkodtatják még maig is IX. Püst.

A roppant tevékenységű egyházfő 1862. jun. 8-ra, a *keresztény világ egy nagyszerű családi ünnepélyére hívá meg a földkerekség főpásztorait*. Ugyanis megérté Ő szentsége, hogy anyai vész között, melyek minden oldalról környezik a keresztény hitet és istenes életet, az egyház rendes üdvszerei buzgó alkalmazása mellett alig lehetne hathatósabb Jézus nyájának építése s buzdítására, mint, ha azon mennyei dicsőséget tünteti fel az egy jobb élet után sovárgó lelkek előtt, mely a földi életnek célja, az itteni erkölcsnek jutalma, s melyet a hit s reménynek egyházilag elismert bajnokai nehéz földi küzdelmeik után élveznek az örökkévalóságban. Miért is áttekintvén viláгурalgó széke magaslatáról a szent férfiak és keresztény tettek fényében ragyogó századokon, apostoli karjával kiemelé a sok dicsőek közül — az anyaszentegyház elismert szentjei koszorujába füzendő — *azon 26 szent férfiakat, kik az Ázsia keleti partjaival határos japáni szigetek lakóinak hirdetvén Jézus üdvözítő evangéliumát, méltóknak találtattak Jézus neveért 1597-ki böjteldő 5-kén vértanúságot szenvedni*. Nem engedé Pius a multnak tanulságait a feledékenység homályába borulni, hanem *akará, hogy hithideg és szentüldöző korunkban is csodáltassék és utánzásra találjon azon lelkesült hitbeli meggyőződés, azon bajnoki rettenthetlenség és önfeláldozás, mely az u. n. japáni vértanukat oly dicsőökké tette*. A szenttéavatási ünnepély épen *pünkösdi ünnepére* volt kitzúve a szent-atya által, melyre az egész világról több mint 300 püspök s roppant népség jelent meg. A szerfözlött fényes isteni szolgálat alatt IX. Pius fején süveggel, a trónon ülve, az egész clerus a presbyteriumban állva, a canonisatiót latinul kimondta, melynek szövege nyelvünkön így hangzik :

„A megoszolhatatlan teljes Szentháromság dicsőségére, a kath. hit

felmagasztalására, a keresztény religio terjesztésére, a mi Urunk Jézus Krisztus, sz. Péter és Pál apostolok tekintélyével, és a mienkkel, előrebocsátott érett megfontolás, s az isteni segély többszöri kérése után, a mi tisztelendő testvéreink, a városban létező római szentegyház kardinálai, patriarchái, érsekei tanácsával, boldog Baptista Péter, de Ascensione Márton, Blanco Ferencz, áldozárokat; Miki Pál, Soan János, a Jesu Fülöp növendékpapokat; de S. Michaelé Ferencz, Garzia Gundisalvus, Suzuqui Pál, a Duisco Gábor, Quinzuya János, Danchi Tamás, Ferencz, Cozoqui Tamás, Sanquijor Joákim, Bonaventura, Carazuma Leó, Mátyás, Antal, Ibarqui Lajos, Sequezeim Péter, Raquisa Kozma, Fahelante Ferencz rendtársakat, mindannyi vértanut, és de Sanctis Mihály hitvallót, szenteknek nevezzük s kijelentjük, és a szentek lajstromába beiktatjuk, rendelvén: hogy az egész anyaszentegyházban az ő emlékök a szent vértanuk között, minden évben, t. i. Baptista Péter s társaié febr. 5-kén, a melyen Krisztusért szenvedtek, és Mihályé júl. 5-kén a nem-főpap hitvallók közt istenes áhítatossággal megünnepléssék. Az Atyának, és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. Amen.“

Az ünnepélyes szenttéavatási szokott szertartás reggeli 7 órától d. u. félkettőig tartott, s a pápán a fáradságnak mégis mi jele sem volt látható. Minden a legjobb rendben folyt le. Midőn az egész világról oly nagy számmal egybegyülekezett főpásztorok az általuk képviselt, vagy őket az örökvárosba kísérő papságuk és közel 50,000-ig egybegyült hiveik nevében a szeretet, hűség s ragaszkodás zálogát meleg szavakban, vagy Péterfilléreként százezrekre menő ajándékokban mutatták be, egyszersmind ünnepélyes nyilatkozatokban léptek fel a szent-szék megtámadott jogainak védelmére. Egy ily ő szentségének ez alkalommal benyújtott okmányban ugyanis a jelenvolt 300 főpásztor a szentszék világi hatalmát az egyház függetlensége s a társadalmi jó rend tekintetéből is szükségesnek s az Isten gondoskodásán alapulónak jelentette ki. — Említést érdemel, hogy ekkor az örökvárosi fiatalság is a Rómában jelenvolt püspökökhez intézett feliratában nyilatkoztatta ki keresztényi jó érzelmeit, mely szintén igen fényes tanúsága IX. Pius dicső országolásának. — Nem hagyhatjuk itt említés nélkül, hogy a „re galantuomo“-nak vallástalan s szabadvakoló kormányja, saját gyalázatát növelendő, a püspököket iszonyu fogságban sanyargatta s nem bo-

csátotta el ezen ünnepélyre Rómába, *hogy megmutassa a világnak, milyen az a ravasz liberalismus által nagy parádéval kürtölt szabad egyház a szabad államban*; de az ősi egyházhoz s az apostoli székhöz hű főpásztorok később igen szép részvényt nyilatkozattal örvendeztették meg a szomorú sorsukon oly érzékenyen kesergő szentatyát. —

A *japáni sz. vértanúk* első ünnepélye az illető szerzetek templomaiban világszerte többnyire háromnapos áhítatossággal s a lehető legnagyobb fényvel tartatott meg kedves hazánkban is a hitélet és vallás-erkölcsiség nagy lendületére. — IX. Pius a nevezettekén kívül másokat is irt különböző időkben a szentek lajstromába. Így például sz. *Mórt*, kit a nagyhuzgalmú s tevékeny esztergami primás *Scitovszky János* kérelmére 1848-ban a szentek tiszteletére méltatott a szentatyá. Továbbá említendők itt: *Claver Péter, Mária Anna a Jesu de Paradis, de Britto János, Grande János, Germana Cousin, Bobola András, Bianchi X. Ferencz, Leonardi János, Canisius Péter, Alacoque Margit Maria, Berchmann János, Kuncewicz Josafat, Arbues Péter, Porto-Maurizio Lénárd, Maria Francisca, s de Cruce Pál*, többnyire szerzetesrendi egyének, kik részint a boldogok, részint pedig a szentek közé iktattattak. (Ld. jó életrajzaikat: *Die Heiligkeit der Kirche in XIX-ten Jahrhundert*, von *Scheeben*, Frankfurt a M. 1867. s több idevágó művekben.

Sz. Péter apostol a ker. időszámítás szerint 67. évében jun. 29-kén keresztre feszítetve Rómában halván meg. *méltó dolog volt ez eseménynek 18-százados évfordulati napját ünnepelni meg.* IX. Pius köriratot bocsátott a világ püspökeihez, melyben őket megjelenésre szólította fel. Ez ünnepélykor sz. Péter temploma rendkívüli pompában tündöklött, szemlére volt kitéve sz. *Péter széke* (sella curulis), mely már 200 év óta nem volt kivéve bronzburkolatából. A különféle ünnepélyek, kivilágítások egy álló hétig tartottak. Jelen volt 500 püspök, 15,000 pap s vagy 100,000 idegen. Főlséges pillanat, a kath. egység magasztos nyilvánulása volt az, midőn az itt-ott ellenséges nemzetek főpásztorai, kik egymást soha sem látták, a „*Credó*“t közösen énekelték a legszilárdabb meggyőződés hevében, számos hiveik, a katolikusok milliói nevében. Az ünnepélyes szent-mise alatt a „*Tu es Petrus*“ szavakat 400 énekes, három karban énekelte.

Ez alkalomra mindenféle nemzet óriási albumokat küldött a hivek százezernyi aláírásaival. A magyar Sion egyik dicső törekvésű papja, a kedves és termékenytollu író *Zádory* tanár ur, *Pacca* mgr-tól, ő Szentsége b. t. kamarásától hallotta, hogy az „*Album Hungarorum*“ legjobban tetszett a pápának. E gyönyörű diszmű 2600 frtba került, óriási ivrét, 401 levél, csaknem 2 láb magas, kötése fehér selyem, homoru részei rózsaszínűek. Az aranydiszítés, mely a nyomtatás alakjaival együtt római izlésű, 169 arany értékű. Alabastromból van rajta sz. Péter, sz. Pál, sz. István, sz. László alakja, közepén az ország czimerével, vésvé *Dunaiszky*től. A kötés maga 150 frt; a különféle rajzolatok, ahol a különféle egyházi megyék hiveinek nevei kezdődnek, 85 frtba kerültek. Gyönyörű diszitmények közt e czim van az előlapon: „*Ad Solemnia Sacra B. Petri Principis Apostolorum, sub felicissimis auspiciis S. Patris Pii IX. S. Sanctam Dei Ecclesiam gloriose regentis, post 18 saecula ab universo orbe celebrata. Romae die 29. Junii 1867. devotissimi cives Hungariae solio pontificio, integerrima fide, profundissimo obsequio advoluti.*“ Ezen, a magyar névnek becsületet szerző mű körül tek. s tudós *Lonkay Antal* urnak, hites ügyvéd, volt magyarnyelv s irodalmi tanár, a sz. Gergelyrend vitéze, a „*Tanodai Lapok*“ s „*Magyar Állam*“ hitbuzgó s lelkes szerkesztőjének igen nagy érdeme van. Az Albumot az ország hgprimása vitte Rómába s nyujtotta át ő szent-ségének, honnét aztán Párisba küldetett az ipartárlatra, hol a magyar művészetnek becsületére vált. Ugyanekkor Péterfillérekben *Manning* angol érsek 2 millió frankot, Olaszország egy millioval többet, a malinesi érsek 400 ezeret adott át a szent-atyának. A hivek összes adománya 20.000,000 frankot tett. Hazánk primása káptalana s megyéje papságának hódolataul remekművű ereklyetartót vitt ajándokul, melyben sz. István, sz. László és sz. Imre ereklyéi őriztetnek. A gothizlésű drága mű *Lippert* országos hírű építészünk által rajzoltatott. Kiállítása körülbelül 2000 frtba került. A bold. Szűz Mária szobrán kívül láthatók sz. Erzsébet, sz. Adalbert, sz. Gel-lért, sz. Margit, sz. Kinga szobrai. Magyarország czimere alatt e felirat olvasható: „*P. M. Pio IX. Forti. Fidei. Beatum exitum gloriosorum Fidei propagatorum SS. Petri et Pauli concinente Orbe Catholico Solemnibus celebranti has Fidei in Hungaria propagatorum*

Reliquias JOANNES SIMOR P. Primas R. Hungariae aep. Strig. cum suo M. Capitulo, universoque Clero ac populo intimae venerationis Ergo de genu offert 1867.“

E fényes ünnepély alkalmából, melyre kedves hazánkból is 7 püspök, több tudós egyházi férfiú és számos világi főrangúak is zarándokoltak a kereszténység fővárosába, igen számos, egész külön irodalmat képező költemények és művek jelentek meg. Rövidség okáért itt csak a következőkre szorítkozhatunk: „*Róma, az apostoli székhely és a keresztény világ*. A 18 százados vértanúsági emlékünnepe alkalmából.“ Irta *Munkay János*, kiadta *Lonkay Antal*. Pest, 1868. 4-rét, 191 lap. — *Karcsu Antal Arzen*: „*A pápaság érdemei a társadalmi világrend, irodalom és hazánk körül*,“ Pest 1867., mely a szelleműs, lelkes kath. ügyvéd, sz. lászló-társulati alelnök, nőtincsi birtokos, derék írónk tek. *Majer Károly* ur *maecenási buzgalmaiból* látott világot. — *Magyar Sion*, VII. 233 – 290., stb.

Ezen ünnepélyes körmeneten a főpapok, szokás szerint, kor- és rangkülönbségi sorozatban mentek. Ekkor *Simor János* hg.-primásunk, ő főmlga, a magyar egyház főpapja, a magyar primási jog megvédésére lépett föl. Ő hgsége t. i. az érsekek legifjabbika volt, s alig néhány hete, hogy ilyenné neveztetett. Rómában már azelőtt kérdésessé tétetett a magyar primásnak egyházi elsőbbsége a püspökök sorában. Azt akarták ugyanis, hogy az új primás, lemondva az előjog kiváltságáról, melylyel *Bakács* és *Pázmány* is éltek, magát egyszerűen a közönséges érsekek sorába helyezze. Ő azonban e jogvesztés ellen tiltakozott. Affaire-je volt *Antonellivel*, a bibornoki testülettel, s midőn ügyét itt veszni látta, azt a pápához fölbbezte. Erélye s határozott jogérzete csakugyan itt célra is talált, s a magyar egyház primása, az ő primási jogát itt megmentette. — A „*hires memorandum*“, melyet az 1867-ki sz. Péter ünnepén a Rómában jelen volt 500 püspök a pápának benyújtott, *Haynald Lajos*, jelenleg kalocsai érseknek tollából folyt s az összes világirodalom elismeréssel emelte ki annak tartalmát és irályi szépségeit. Ez anynyi szép tulajdonnal s oly fényes érdemekkel ékes, roppant tudományú főpap, a világ leggazdagabb herbariumának szerzője és birtokosa által irt s örökké nevezetes *memorandumban* az 500 püspök csatlakozott azon hires nyilatkozathoz, melyet 1862-ben a japáni

vértanuk szentté-avatása ünnepélyére egybegyűlt 300 püspök, mint főtebb is érintők, a pápa világi uralmának fontossága fölött a szent-atyának benyújtott.

IX. Pius volt az Urnak azon kiválasztottja, ki *arany-miséjét* az egész kath. világ örömére s ezernyi hódolók feliratai nyilváníttása mellett sz. *Péter sírja fölötti pápai oltáron* 1869. apr. 11-kén *be-mutatta az Urnak*. És pedig, mint *Martin*, a tudós paderborni püspök megjegyzi, „*mióta az egyház áll, soha egy pápa sem ünnepelte még áldozársága 50-dik évét oly nagyszerűen s oly általános lelkesedés és fönséges, egyetemes részvéttel, de nem is volt még egy pápa is, kit a keresztény világ oly forrón szeretett s tisztelt volna, mint IX. Pius.*“ És hogy ez nem tulzó állítás, bizonyítja a „*Die Sekundiz Pius IX.*“ czimű 39 lapra terjedő s a salzburgi sz. Mihály-társulat kiadásában megjelent füzet, mely az ünnepélyt a legparányibb részletekre is kiterjeszkedve adja elő. Ő a kisrendeket 1817. jan. 5-kén vette fel, 1818. dec. 20. (Dom. IV. Adv.) alszerpap, 1819. marc. 6. szerpap, s ez évi ápril 10-kén áldozárrá szenteltetett, mint ezt a római felszentelési jegyzőkönyv a 201., 241., 244. s 246 dik lapjain olvashatni. Mindezen rendeket mgr. *Caprano* adta fel neki. A szent-atya családjának minden tagját hosszú élettel áldotta meg az Isten, mert a gyermekek önatadó szeretettel viseltettek szüleik iránt. A pápa négy fivére közt a legifjabb. *Gábor* és *Gaetano* testvérei még élnek s meghaladták a 80-dik évet. Nővére *Benigna* is tul van a 80-on. Atyjok, *Jeromos* gróf, 80 éves korában halt meg, anyjok pedig, *Katalin*, 82 évet élt e földön. Nagyatyjokat, *Herculest*, 96-dik évében érte a halál. E hosszú életü pápának 14 elődje (XXII. *János*, XII. *Gergely*, III. *Calixt*, III. s IV. *Pál*, X. *Incze*, X. *Kelemen*, XII. *Incze*, XIII. *Benedek*, XII. *Kelemen*, XIV. *Benedek*, VI. és VII. *Pius*, XVI. *Gergely*) tartotta meg 50-éves áldozársági ünnepét; de IX. *Pius aranymisei ünnepélye fönségére nézve még idáig páratlan a pápák történelmében.*

Ez alkalomból minden országok s tartományok kath. egyháza; s hivei küldtek a szent-atyának üdvkiváratokat, igen sok drága ajándékot s milliókra menő péterfillért, melyek ama főtebb érintett füzetben mind elsorolvák. Így Magyarország hü kath. népei is ekkor kegyeletök s ragaszkodásuk igen szép kifejezését adák az egyház

dicskoszorus feje iránt. A visszaemlékezés azon sanyaru *keresztre*, melyet az isteni végzet hosszú századokon át a legújabb korig a magyar nemzetre mért, — de viszont a hálás elismerés, hogy sz. István országát és népét, a legsúlyosabb viszontagságok közt, ugyancsak a *kereszt* mentette meg s tartotta fön, azon gondolatra vezette az alább megnevezett nagyokat, hogy e ritka jubilaum emlékeül, hü ragaszkodásunk s hódolatunk symbolumaul szentséges atyánkat, a *súlyosan megpróbált egyház kereszthordozóját*, ékes püspöki *mellkereszttel* örvendeztetik meg. E gyönyörű ajándék s a szeretetadomány körül szép érdemeket vittak ki maguknak gr. *Apponyi György*, gr. *Czyraki János*, gr. *Károlyi István*, b. *Wenckheim* ö nagyméltóságaik, a magyar egyház e lánglelkű és szentbuzgalmu fiai s *Lonkay Antal* a „*Magyar Allam*“ gondos s felelős szerkesztője, ki e becses napilapjában nem szünt meg lelkesíteni a közönséget a szeretetadományok felajánlására. A szent-anya az aranymise napján s azután is audienciákat adott. A nagy audienzia előtt gr. *Apponyi* és b. *Sennyei* a magyarhoni katolikusok nevében egy felirat s 100,000 forintnyi szeretetadomány kíséretében átadták az említett értékes mellkeresztet, azon fiui kérelemmel, hogy „*azt szívéen hordva minél gyakrabban atyai keblén nyugtatni, s azzal egyszersmind a magyar nemzetet szívébe zárni méltóztassék!*“ A felirat a magyar egyház főpapjának, az említett szentbuzgalmu hgprimásnak tollából folyt, a kihez ö szentsége egy igen kedves tartalmu iratot intézett, melyben köszönetét fejezi ki ama remek hódolati felirat, a drága mellkereszt s kegyadományokért, melyek neki a hazánkbeli katolikusok részéről aranymiséjekor ünnepélyesen felajánltattak. A mellkeresztet igen nagy becsben tartotta a szent-anya és a nagy audienziakor is ez ragyogott keblén.

IX. Pius 1868. sz. Péter s Pál apostolfejedelmek ünnepén, „*Aeterni Patris Unigenitus Filius*“ kezdetű apostoli iratával, *általános* zsinatot hívott egybe 1869-ki dec. 8-ra *Rómába*. Evégből nemcsak kath., hanem a *szakadár püspökök*hez is menesztettek sept. 13-káról kelt meghívó levelek; ez utóbbiak szárazon feleltek vissza, *tovább is a kancsukás-hatalomnak akarván a lelkiekben is engedelmeskedni*, — és a *protestánsok*hoz, a kik kijelentették, hogy már ök inkább csak a *Luther, Kálvin* stb. által alapított keresztyénségben

akarnak megmaradni! Az egész világról hívtak meg ezen XX. egyetemes zsinatra hírneves theológusok, kik a megnyitás előtt két évvel már dolgoztak az előkészületeken s hét osztályra voltak elkülönítve a különböző szakok szerint. *Bonald*, a tudós lyoni érsekmondotta, hogy a „forradalmak az emberi jogok hirdetésével kezdődnek, és az isteni jogok nyilvánításával végződnek, a zsinat feladata lesz az Isten jogait védeni a lázadó, felfuvalkodott ész ellen.“ A zsinatra meghívó bullában mondatik a többi közt: „Az egyházat megtámadják és kirabolják; a papokat üldözik, a szerzetes-rendek eltávolíttatnak az utból; rossz könyvek terjesztetnek rossz sajtó által, és az ifjuság nevelése hitetlen tanítókra bízatik.“ . . . „Az egyetemes zsinat feladata lesz a legnagyobb gondossággal megvizsgálni s határozni mindazt, ami különösen e nehéz s súlyos időkben Istennek nagyobb dicsőségére, a hit épségére, az istenitisztelet díszére, az emberek örök üdvére, a világi és szerzetes clerus fegyelmére, ennek üdvös és alapos művelésére, az egyházi törvények megtartására, az erkölcsök javítására, a ker. ifjuság oktatására, s mindnyájja közös békéje és egyetértésére leginkább vonatkozik. Továbbá egész erőből azon kell lennünk, hogy Isten segítségével az egyház s polgári társadalomtól minden rossz eltávolíttassék, hogy a szegény tévedezők az igazság, igazságosság és üdv igaz útjára vezettessenek, hogy eltávolíttatván a bűnök és tévelyek, fönséges vallásunk és annak üdvhozó tanai az egész világon új életre ébredjenek, naponkint mindinkább elterjedjenek s uralmukat visszanyerjék. S így a jámborság, becsületesség, igazság, szeretet és minden keresztény erény az emberi társadalom legnagyobb hasznára terjedjenek és felvirágozzanak.“ . . . Tehát kettős feladatot tűzött ki magának a zsinat, mely nem más, mint az egyház s emberi társadalom üdve. Lehet-e ennél magasztosabb, dicsőbb vállalat? lehet-e fönségesebb érdek, mely tevékeny buzgóságra, önfeláldozásra nagyobb erélylyel buzdíthatna, mint ezen zsinat?

A zsinati terem felszerelése 1869-ki decemberig a pápai kincstárnak 120,000 franknyi költségébe került, a szőnyegek s egyéb diszitmények pedig mintegy 20,000 frankba. A két főkép a niceai s tridenti közzsínatok ábrázolja; azonfölül a terem az egyetemes zsinatokat tartott pápák arczképei diszítik. A zsinati terembe vezető ajtó épakkora, mint a sz. Pétertemplom nagy érczajtaja. A szegény

püspökök számára fogadott és bebutorozott lakások a pápának 50,000 frankba kerültek; de sokkal többbe kerültek az illető püspökök ide- s viasszaszállításai; a pápai segélyt különösen az olaszországi, keleti és küldér-püspökök vették igénybe. A napi költségek az egyes szegényebb püspökök részére naponként 10 – 15 frankra rugtak. A Rómába meghívott főpapok száma 1037; közülök megjelent 702, a többi 335, az általuk felhozott alapos okoknál fogva fölmentettek. És így idáig ez a legnépesebb zsinat; Trientben csak 3 patriarcha, 32 érsek s 228 püspök volt együtt. *Hazánkból megjelentek ezen vatikáni zsinatra az ország hgyprimása, ki Rómába való távozása előtt valódi apostoli lelkületet tanusító, szívet és lelket elragadó főpásztori iratot intézett hiveihez, továbbá a kalocsai érsek, veszprémi, csanádi, nagyváradi (latin és görög), pécsi, fehértvári, váci, kassai, győri, szathmári, erdélyi s munkácsi püspökök, több kanonok s számos alrendű tudós pap.*

A harangok ünnepélyes zugása, az Angyalvár mennydörgés-szerű bömbölése közt indultak meg a zsinati atyák 1869. dec. 8-án reggeli 9 óra tájban a vatikáni sz. Péterbe. Öltözetök s süvegök is, kivéve a keletieket, hófehér volt. A templomban mintegy 50,000 ember volt jelen s a pápai kar a „*Veni Creator*”-t zengedezé. Ő szentsége a templomba érkezvén, előbb az Oltáriszentséget imádtá, s azután elfoglalta elnöki székét. Most térdreborulva imákat mondott, miknek végeztével a szent-mise kezdetét vette. A *Gloriát és Credót a jelenvolt püspökök együttesen énekelték*. Mise után a tridenti születésű kapucinus, *Puecher érsek* latin nyelven remek szent-beszédet tartott. Ennek végével felölté a pápa ünnepélyes mise-öltönyét, s elfoglalván a trónon helyét, a zsinati atyák sorban hódoltak neki, és pedig a kardinálok kezét, a püspökök térdét, az apátok meg lábát csókolták meg. Rövid ima után a Mindenszentek letenyéje következett, mely után a pápa fölséges megnyitó beszédét tartotta. Ez után térdénállva énekelte a „*Veni Creator*”-t s folytatta a kar felváltva a püspökökkel. A Szentlélekhez intézett könyörgés után a pápa kijelenté, hogy a zsinat megnyittatott, mire a püspökök „*Placet*”-tel feleltek. A zsinat emlékére Lyonban emlékpénzek verettek, Róma pedig a megnyitás napján ünnepélyesen kivilágittatott. Olaszország egyéb városai is fényes ünnepélyekkel, kivilágításokkal

stb. ülték meg *századunk eme legnagyobb napját*. A nép mindvégig állhatatosan a templomban tartózkodott, és pedig oly roppant számmal, hogy ekkor sz. Péter egyháza szűk lett. Mindvégig jelenvolt *Erzsébet kegyelmes királynőnk* ő felsége, a württembergi királynő, nápolyi király, a nápolyi főherczegek nejeikkel, a toscánai, pármái nagyherczeg, az uralkodók követei, a római tanács, a franczia őrsereg, a pápa tábornagyai stb.

Másnap déltájban ő felsége, Erzsébet királynőnk, a Vatikánba ment ő szentsége látogatására. Midőn dec. 13-kán, hétfőn, a pápa e tisztelegést viszonozta, Erzsébet királyné ő felsége a lépcsőnél fogadta ő szentségét, és azonnal *térdre borult előtte*, és addig föl sem kelt, míg a kereszténység atyja őt áldásával meg nem örvendeztette. A württembergi királynő is meglátogatta a pápát, kinél a muszka czárnak e nővére 25 perczet töltött. Midőn kijött, mindenki előtt feltűnt nagy meghatottsága; szemei egészen vörösek voltak, arczán feltűnő volt a nagy halaványság, a környezet attól tartott, hogy elájul. A Vatikán háznagya ment mellette, hogy a lépcsőn leki-sérje. A majdnem özszerogyó királynő így szólt hozzá: „Monsignore, kérem, nyujtsa karját!” A pápa t. i. előhozta neki, hogy minő nehézségekkel kell a szent-székeknek Württemberggel szemközt küzdenie, és sürgősen kérte a királynét, hogy azok eltávolítására használja fel befolyását. Azután *érzékenyen írta le Lengyelország szerencsétlen helyzetét*, és hozzá tette, hogy miután nem láthatja Rómában testvérét, Sándor czárt, a királynőt Istenre kéri, emlékeztesse testvérét azon szavakra, melyeket XVI. Gergely pápa Miklós czárhoz intézett. Tudjuk, hogy e pápa szavai annyira meghatották a nála tisztelegett Miklós czárt, hogy egészen meg volt zavarodva, mikor a pápától kijött. IX. Pius Olga királynőnek a „*Hôtel-Constant*”-ban visszaadta a látogatást, a ki a lépcsőig eléje ment a szent-atyának, s a távozót szintén odáig kísérte ki.

Aranymiséje fölséges ünnepét az által is nevezeteseztette e dícső pápa, hogy annak napján írta alá azon pápai körlevelet, melynek értelme szerint *jubilaeumi bucsut* hirdetett ki azok számára, kik az 1869. jun. 1-től a szokott föltételeket teljesítik, az Istent buzgón kéri: miszerint a Szenlélek ajándékit a zsinati atyákra bőven kiönteni méltóztassék. — A zsinat által hozott határozatokból

mi itt csak a *pápai csalatkozhatlanságra vonatkozó hitczikket emeljük ki*, mely is az 1870. júl. 18-án tartott ülésben mondatott ki, majdnem általános szavazat-egységgel, amennyiben csak két atya szavazott ellene. A *kisebbséghez tartozott magyar főpapok ezen ülésben nem voltak jelen*, minek okát a pápa elé juttatott iratukban eléggé kifejezték. A hitczikk kimondása után a szent-atya beszédében, a többi közt így szólt: *„A római pápa ezen legfőbb tekintélye, tisztelendő testvérek! nem nyom el, hanem támogat; nem rombol, hanem épít és nagyon gyakran erősít a méltóságban, egyesít a szeretetben, s megszilárdítja és védelmezi a testvérek, vagyis a püspökök jogait. Tudják meg tehát azok, kik jelenleg izgatottságban ítélnék, hogy az Ur nincsen az izgatottságban.“ . . .*

Jelenleg, nevezetesen a vallástalan bajor kormány védszárnya alatt henczegő *Döllinger* prépost, Bismarck s a szabadkőmivesek e készséges szolgáljának esete óta Európa majdnem minden fővárosaiban a kormánylapok mintegy chorusban igen helytelen s nevetséges tételeket állítanak fel. E lapok szerint, a *csalatkozhatlanság hitczikké-emelése által a pápai hatalom lényegében megváltoznék és határtalanul kiterjeszketnék; beavatkozás volna az a világi kormányok függetlenségébe, kisebbitése az állam jogainak, mely azon megdöbbszentő hatalom után, melyet a zsinat a pápának adott, a legnagyobb ovatosságra volna utalva. Ebből azt következtetik, hogy a kormányoknak a pápai hatalom e megdöbbszentő kiszélesítését a pápa világi hatalma visszaállításának akadályaul kell tekinteniök. Sokan ezeket roszakarathból, mások meg sajnos tudatlanságból állítják. Nem értik ők az egyház által hirdetett hitágazati meghatározásokat, nem fogják föl azok horderejét, szintugy nem ismerik az egyház történelmét és isteni alapítását; szégyenökre, csuful járatlanok a hit dolgaiban. Noha a *Katekizmus*nak már csak nevét tudják, mégis mindig tekintélyekü akarnak tartatni a hitbeli dolgok előttök teljesen ismeretlen nagy terén! *Nem találkozott a vatikáni zsinaton egyetlen püspök sem, ki azt merészelte volna állítani, hogy a csalatkozhatlanságot nem hiszi. Váltak, kik a definitio időszerűsége ellen küzdöttek; de azt mindig hamisuloyzták, hogy e kizárólagos pápai előjognak nem ellenci. Kivilág ez azon főpásztori levelekből is, melyeket utóbb tettek közzé, melyekben megýéseikkal tudatták, hogy a zsinati határo-**

zatoknak magukat alávetik. Hisz a pápa család kozhatatlansága alapján véve és a kath. tan szerint, *nem egyéb, mint az egyház család kozhatatlansága. Se vatikáni zsinat előtt is hittek már a pápai család kozhatatlanságban, midőn a pápa a hit- és erkölcs tan dolgaiban ex cathedra nyilatkozott*; és a kormányoknak mi okuk sem volt félni, — hát mikép félemlithette meg őket most ama definitio, a melynél fogva a pápa épen nem nyert több befolyást és hatalmat a világi kormányokra? Különös, hogy a magát istenítő, vallástalan állam, mely pedig önmagát nagyonis tévmentesnek hiszi, folyton azt kürtöli, hogy az államnak mi köze sincs a valláshoz, s azért az egyházat el kell tőle választani; mégis mindig előrántja a vallási dolgokat s erővel betolakodik az Ur szentélyébe, ott is ő akarván lenni az ur mindenben. Hagyja az állam a vallás tanítását az egyházra s szorítkozzék saját, az Istentől eléje kitűzött polgári feladatának teljesítésére; de tisztelje a vallást, és legyen tekintettel s kimélettel polgárainak vallási meggyőződése iránt, meg levén győződve arról, hogy ez által a népnek szívében azon erkölcsi alapok tétetnek le, melyek nélkül ő fön nem állhat. Helyesen jegyzi meg idevonatkozólag egy német demokrata:

„Ha a pápa nem család kozhatlan, úgy az egyetemes zsinat sem az, mely őt annak nyilvánította. Ha az egyház tanító hivatala nem család kozhatlan, úgy az egyházat sem vezérli a Szentlélek. Ha pedig ez így van, úgy mindaz, amit tanít, kijelent és parancsol, csak emberi mű, s mint ilyen nem kötelez Isten s a lelkesmeret előtt. Ezzel elesik az egyház tekintélye és a külön papság s csupán az abstract protestantismus bibliai kereszténysége marad meg.“ — Döllinger esete, (ki makaesszágaért főpásztora által követőivel együtt kizárattott az egyházból, s a kihez a Jézus által alapított egyház ellen tüntetők, a szabadkőmivesek, protestánsok, a zsidó firkászok s vallástalan, ezimzetes katolikusok, kiknek pedig az ősi egyház a pápai család kozhatatlanság nélkül sem kell, most sok helyekről feliratoakat küldenek, és pedig szemtelenül hazudva, az összes katolikusok nevében, írva azokra alá oly neveket is, melyeknek gazdáik nincsenek, vagy azok rég elhaltak!) — igen sajnos jelensége gonosz törekvésű korunknak. *„Azért élt ezen öreg ember oly hosszú ideig, jegyzi meg ama német demokrata, hogy egy szó, mely viz a liberalis-*

*mus malmára, több dicsőséget szerezzen neki, mint mindaz, mit a szellemi téren fáradságosan alkotott és létesített? Azért hordott követ 50 éven át a kath. egyház tanépületéhez, hogy élete alkonyán a liberalismus ujjongása között megbotolják a legkisebben? Azért volt mindenkor Németország első kath. tudósa, hogy pályája végén czimzetes katolikuskok, protestánsok, zsidók, semmihitűek, s a pogányok, meg a vallástalan napisajtó által, mely tisztátalan tollal tárgyalja az emberiség legnemesebb s legszentebb érdekeit, hangzatosan magasztaltassék? Szegény Döllinger! A liberalismus körmei közé kerítette s többé nem fogja kibocsátani!*¹⁴

A pápai csalatkozhatlanság *in rebus fidei et morum* hitczikké-emelése azon oknál fogva is szükséges volt, minthogy lehetetlen minden időben egyetemes zsinatokat tartani; már pedig szükség van az egyházban oly tekintélyre, mely a koronkint keletkező vallási vitákat biztos, minden kételyt kizáró módon megfeytse; az egyháznak egységéről s tanainak biztonságáról pedig nem volna eléggé gondoskodva, ha az egyház legfőbb és közös tanítója az egyházhoz intézett s a hit dolgában hozott határozataiban tévelynek volna alávetve. Ide járul, hogy korunk bajainak egyik fő forrása, a tekintély nagy mérvbeni csökkenése; már pedig a jó, társadalmi rendet tekintély nélkül föntartani épen nem lehet, s azért a tekintély fölemelése, megszilárdulása tekintetéből is igen üdvös volt ezen itt szóban levő csalatkozhatlanságot hitczikkül kinyilatkoztatni.

Fájdalom! a vatikáni zsinatot hazánkban az álliberalismus absolutismusa a „*Placetum*“ behozásával látta czélszerűnek ellen-súlyozni. Pedig ki ne tudná, mely időben s mily viszonyok közt merült fel a *királyi tetszevény* hazánk történetében? Akkor történt ez, midő nem volt vallás-szabadság, hanem az uralkodó-vallásnak, az államegyháznak rendszere oly következményekkel járt együtt, a melyeket föntartani akarni most, midőn e rendszer az 1848. XX. törvényben kimondott vallás-egyenlőség, s czzel a kath. egyháznak az államtól függetlensége folytán, megdőlt, a legnagyobb anomalia. *Mi a placetum, az egyház új viszonyaival szemben?* Nem egyéb, mint a katolikusok vallásszabadságának megtámadása hazánkban, s annak egyenes megtagadása. Mi pedig magában foglalja a többi felekezetek s a korlátlan uralomra törekvő állam zsarnokoskodását a katolikusok lelkiismerete fölött. *Szabad egyház, vallás-*

szabadság és placetum! hogy hangzanak ezek össze? *Épen csak úgy,* jegyzi meg eszmegazdag tudósunk, a föntebb is már említett, lelkes s az ősi egyház szent érdeke mellett buzgólkodó *Majer Károly* ügyvéd, *mint a sajtószabadság és censura.* Mi ez egyéb, mint a *szabadság fogdmegge,* s a legnagyobb képtelenség? És mégis mennyien vannak, kik a placetumot, mely pedig sem a királynak Rómából nyert apostoli kiváltságaiban, sem pedig hazai törvényeinkben nem gyökerezik, egész hévvel emlegetik s uralomra juttatni erőlködnek. Ha ezt nemkatolikus emlegeti, merénnyt követ el vallásszabadságunk ellen. Hát minő megrovás alá esik az, ki katolikus létére hivatkozik rá s buzog mellette? Nem mondhatunk az ilyennek egyebet, mint e szavakat: „*Uram! bocsáss meg a szerencsétlen, eszmezavarban sínlődőnek, mert hisz nem tudja, hogy mit beszél és cselekszik!*“ (Ld. Haynald és Majer K. fölséges beszédeit az 1871-ki kath. congressusi értesítő 9-dik számában s a hgprimás ez évi sept. 8. kelt fölséges főpásztori levelét, melyben a pápai mentesség mellett 110 hazai bizonytságot sorol fel.

A vatikáni zsinaton, melynek alkalmából igen sok tudós gazdagítá *pro et contra műveivel* az irodalmat, *Simor János* közszeregetű hg-primásunkat classicus beszéde a zsinat bölcsei közt az első rangjára emelte. Ékesszólását s gazdag tudományosságát mindenki bámulta. *Haynald* kalocsai érsek is szellemdus beszédével egészen magára vonta a zsinati atyák figyelmét. — A magyar püspöki kar a hazai régészet körül igen fényes érdemet vívott ki azon áldazata által, hogy Rómában a zsinaton i időzése alatt a világhírű vatikáni könyvtárban levő *Corvin-codexek* szebb lapjait és képeit lefényképezte. E diszes album egy példányát 1871. februárban *Haynald* kalocsai érsek beküldötte a magyar akademiának; *Szabó Imre* szombathelyi püspök a m. tört. társulatot, *Lipovniczky István* nvárad i. sz. főpásztor pedig ezen ajándékkal a debreczeni kálvinistakollegiumot tisztelte meg.

Pápa ő szentségét nem kissé szomorította meg, hogy a zsinat alatt Rómában több főpap végezte be földi pályáját. A zsinati időben halt el a nagy-tudományu híres gróf *Montalembert* is Párisban, kiért az örök-városban a francziák templomában nagyszerű gyászisteniszolgálat tartatott. — *A viharos s vészteljes időviszonyok miatt a szent-atyá által prorogált zsinat eddigi határozatai már a világ mindazon országaiban kihirdették, melyekben katolikusok lak-*

nak. Így kihirdetvék azok Éjszak- és Dél-Amerikában, Ázsia s Afrika kath. hivei közt is; a protestáns Angliában, Belgium-, Spanyol és Franciaországban, a német birodalom minden részeiben, Róma- s az összes olasz tartományokban s a magyar-osztrák monarchia minden lajthántuli tartományaiban. S mindazon különböző ország- és nemzetségbeli püspökök is, kik e zsinaton a pápai csalatkozhatlanság kimondását a korszerűtlenség szempontjából ellenezték, de minorításban maradtak, annak határozatait utólag, mint ká nonszerűeket, példás egyházi érzülettel fogadták el s a legnagyobb buzgósággal siettek megyéikben kihirdetni. E kihirdetés már hazánk néhány egyházmegyéjében is megtörtént. — *Jekelfalussy Vincze*, a szilárd jellemű székesfehérvári püspök, keble sugalmát követve, az e zsinaton jelenvolt magyar püspökök közül az egyetlen, ki a többséghez tartozott s a csalatkozhatlanságra szavazott. Mint egy congregatio tevékeny tagja még a zsinat elnapolása után is az örök-városban működött s csak 1871-ki tavaszkor tért vissza megyéje székvárosába, hol hivei által kitünő tiszteletnyilvánításokkal fogadtatott. — Amaz, a magyar katholika egyházat mélyen lealázó s nagyon elszomorító dorgálás, mely a nevezett hithű s apostoli lelkű püspököt érte a teljes miniszter-tanács előtt 1871. szept. 11-kén, hogy a romai egyetemes zsinat határozatait kihirdette, hangosan kürtöli, hogy milyen az a vallásszabadság, lelkiismeret-szabadság s szabad egyház, melyet az álliberalizmusnak hódoló magyar kormány ad a katholikusoknak!

IX. Pius jól tudván, mily ártalmasak lehetnek a közerkölcsiségre a *szerzetes-rendek*, ha a lelkiek iránt meghidegülnek, alapítóik szellemétől eltérnek, s így mások botrányára, önmaguknak pedig romlásokra vannak. Azért, hogy azokat reformálja, az eredeti üdvös fegyelem ösvényére visszavezesse, már 1847-ben egy külön Congregatiót (de statu Regularium Ordinum) szervezett, s erről a szerzetes-rendek vezérfőit azon évi jun. 17-ki iratában értesítette, ez ügyet atyai komolysággal szivökre kötven. A püspököket felhitta, hogy a jó szerzetesi fegyelem helyreállításában vele közreműködjenek, öt a célra vezető utak s módokról egész bizodalommal értesítsék. *Apostoli látogatókat* nevezett ki, s névszerint: az esztergomi, kalocsai s egri egyháztartományok nagy területén e tiszt-

tel *Scitovszky János* hgprimást bizta meg, ki sok rendházat maga személyesen látogatott meg. Az ilynemű látogatások sok kolostorban éleszték föl a hanyatlásnak indult üdvös fegyelmet. — A szent-
 atya a *szerzetesi fogadalmak letételét illetőleg* 1862. febr. 7-kén kelt iratában rendelte, hogy bármely szerzetes-rendben az *ünnepélyes fogadalmak* érvénytelenek, ha előbb az *egyszerűek* le nem tétetnek, melyek letétele után csak három év múlva bocsátható a szerzetes az ünnepélyesek letévéseére.

Mindjárt pápasága elején értésére esett a szent-atyának, hogy az orosz követ Rómában rágalmakat szórt a híres *Macrina* hitbuzgó s hősl elkü egykori *minsk-i* apátnő ellen, a ki Oroszthonban a kath. hitért sulyos üldözést szenvedett, s utolsó napjait egy római kolostorban töltötte, hol nemrég szent élet hírében mult ki. Alig hallott e rágalmakról IX. Pius, azonnal föltette magában, hogy a derék hitvallónak személyesen fogja tiszteletét tenni. Ama kolostorba vette hát magát, hol az alázatos elvonultságban élt, édes gyönyörrel szolgálva az ő jegyesének, s midőn őt megpillantotta, így szólt a főnöknőhez, *Coriolis* anyához: „*Ez-e azon tiszteletreméltó martyrnő. kit ön oly szerencsés házában bírni?*“ E szavakra *Macrina* Jézus helyettesének lábaihoz veté magát, kit az e szavakat mondva emelt fel: „*Ön sokat szenvedett!*“ Miután szellemdus tekintetét egy ideig szent örömmel nyugtatta rajta, folytatá: „*Mily akaraterőt rejt magában e gyarló test!*“ Azután cellájában kihallgatással tisztelte meg Krisztus e kipróbált hűségü aráját. Elbucsuzáskor, midőn a meghatottság könnyeit hullatva ismét lábaihoz borult, mélyen érző atyai szívének egész bensőségével mondá: „*Hálákat adok az Istennek, hogy egy században, melyben az ő kegyelmének csodái szükségesebbek, mint valaha, a szenvedésében oly nagyot tett, melyeket ön és társnői a Jézusban hitért oly hősl elkülettel állottak ki. Midőn önöknek kegyelmet adott, hogy mindnyájan híven megmaradtak, kitartók voltak a hitben, az ő legcsekélyebb s leggyöngébb teremtményeit választotta ki, miszerint így az ő egyháza elleneinek hatalmát és felfuvalkodását megszégyenítse. Dicsérjük ezért az Urat, és kérjük őt, hogy nekem is az én hivatásom betöltésében ugyanazon kegyelmet adja!*“

Dicsteljes s a szenvedésben is ép oly dus pápaságának kezdete

óta soha nem szűnt meg *Jézustársaságát* szeretete s tiszteletével minden képzelhető módon elhalmozni. Szülővárosában templomot s collegiumot építtetett számára s azt bőkezűleg megalapította; 40 vértanut belőle boldognak nyilvánított; japáni vértanui közül hármat ünnepélyesen canonisált s más öt tagját boldognak jelentette ki, és a canonisatióra vonatkozó brevékben elődeihez hasonló dicséretekkel szól a társaságról. A *sinigagliai collegium* alapító-iratában így nyilatkozik e jámbor s tudós szerzetről: „*Jól tudjuk, hogy e társaság, mely oly sok szent s tudományosságban ünnevelt férfiakat számlál, Isten kegyelmének segítségével dicső érdemeket szerzett magának az egyház s ezen apostoli székhöz körül, amiért elődeink, a római pápák, azt a leggazdagabb kegyelmek és dicséretekkel tüntették ki. Lelkünk nagy vigasztalására jól tudjuk továbbá azt is, hogy e társaság tagjai, szerzetőknek módja s szabályai szerint, csupán azon vannak, hogy a legnagyobb erőmegfeszítéssel, szorgalommal s okossággal dolgozzanak, Isten dicsőségét mindig jobban és jobban mindenfelé előmozdítsák, az emberek örök üdvét munkálják, üdvös tanokat védelmezzenek s terjeszszenek, az ifjúságot istenességre s tudományokra oktassák, az egyháznak s államnak hasznára, dicsőségére s oltalmazására.*“ — A japáni vértanuk szentté-avatására vonatkozó bullában így nyilatkozik e nagy pápa Jézus társaságáról: „*Hogy ez a századok folytán miné lesz, azt mindjárt alapíttatásakor megmutatta. Mert nemcsak sz. Ignác munkálkodott fáradhatlanul Isten nagyobb dicsőségének előmozdításán, mit ő szerzetének jelszól tüzött ki, hanem előmozdították azt fia is mindig és mindenütt a legbuzgóbban. Így történt, hogy ők az egyháznak mindig nagy segítségére voltak, az eretnekek s istentelenek gyűlöletét magokra vonták, de kiérdemelték a jóknak tiszteletét s szeretetét.*“ — Boldog Canisius Péter csudáit tartalmazó okmányban a szent-atyja „*hires társaságnak*“ -nak nevezi e szerzetet. B. Berchmann János boldoggá-avattatása által, Isten, a pápa s az egyház azt bizonyítja e társaságról, hogy ez minden intézményében szent s mindenkit, ki szerinte él, szentségre s tökéletességre vezet; mert sz. Alajosnak ez angyaltisztaságu követője az ő ártatlansága s a szerzet szabályainak megtartása által oly nagy szentté leve, hogy IX. Pius pápa az ő boldoggá-avatási brevéjében azt mondja, hogy ő ez ifjút azért állítja az oltárra: „*hogy e gonosz világban legyen az ifjúságnak, mely az is-*

tentelenek részéről annyi kelepcczének van kitéve, egy tökéletes példányképe, melyet kövessen; hogy legyen egy védszentje a mennyországban, kinek segítségével s oltalmával e sok kelepcczét sértetlenül kikerülhesse.

IX. Pius számtalan hitküldét is bizott e szerzetre s folyton tanusítja iránta atyai szeretetének s pártfogásának jeleit.

A szent-atya 1864. jan. 24. kelt irata által a „*jerusálemi szent sírról nevezet lovagrend*“-nek új, czélszerűbb alkotmányt adott. E rendet VI. Sándor pápa alapította 1496-ban, hogy az európai nemességet ekkép is buzdítaná a Szentföldre való zarándoklatra. Eddig a *jerusálemi sz. ferenczrendi guardiánnak volt joga, mint a szent sír örének, e rendet adományozni*, most azonban már e joggal a jerusálemi latin patriarcha ruháztatott fel. A *rendjel fehér öltöny fölött fekete szalagon függ.* — A fáradhatlan tevékenységű egyházfő a szerzetes rendek iránti szeretetét azzal is bizonyítja, hogy általános káptalanaiakon elnökölt, mint ezt, névszerint a sz.-ferencziek ily főgyűlésein is nem egyszer tette, s a jelen zavargó időszakban ügyeik miképeni intézésére több apostoli irattal örvendeztette meg ezen a forradalmi factók által oly gazul háborgatott s zaklatott testületeket.

Huzamos pápasága alatt egy jó pásztorként *soha nem szünt meg az egész kath. földkerekségen gondosan őrködni a tudományok fölött*, hogy azok az egyedül üdvös, isteni kinyilatkoztatás egyetlen irányadó világától el ne térjenek s a sötét tömkelegben ne tévelygjenek. Már első, 1846. nov. 9. apostoli iratában értésükre adta a tudósoknak azon alapelveket, melyek őt e tekintetben vezérlik s szelleme sajátos hangnyomatával tüntette fel a tudomány feladatát; mondván a többi közt: *„Azt hiszik, mintha egyedül ők volnának képesek boldogítani az embereket, és magukat bölcseknek nevezik, mintha a bölcsészet, melynek feladata, a természeti igazságokat kutatni, azt elvethetné, mit maga az Isten, a természet alkotója, az emberek iránti különös irgalomból nekik kinyilatkoztatott, hogy őket a boldogság s üdv ösvényére vezesse. . . .“* Amit e pápa a püspököknek oly melegen ajánlott s szívökre kötött, azt ő maga a legdicseretesb buzgalommal teljesítette is. Minden országokból Rómába, az egység központjába hitta meg a tudósokat. Ilyenek: *Perrone, Guidi, Gigli, Pitra, Theiner, Secchi, Garucci, Visconti, Rossi* stb. Az ő

parancsára adta ki Pitra kardinál e munkát: „*Historia et Monumenta Juris Ecclesiastici Graecorum.*“ A híres római collegiumban felállította a nagy csillagdát, melynek vezetésével az igen nevezetes *csillagászati értekezések* kiadóját, a világ legtudósabb csillagászát, *Secchi* jezsuitát bizta meg; kinek a párisi világtárlatra küldött fölséges csillagászati gépművét még a legtelhetetlenebb gyomru s legbuzgóbb jezsuitafalók is szájtaátva bámulták meg. A pápa meggyógyása folytán a csillagászatnak e nagymestere trigonometriai fölméréseket is tett igen szigorú pontossággal, 1854–5-ben. — IX. Pius megnyitotta a katakombákat az imázók áhitatosságára s a tudósok ismereteinek bővítésére. A nevezetes ásatásokat folytatta, melyek által a római hajdankor történelmét illetőleg nagyszerű adatok jöttek elő a napfényre, s e végből ama híres *régészeti muzeumot állította fel a Lateránban*, melynek fönséges és szellemdus berendezését az egész világ tudósai nem győzik eléggé bámulni s magasztalni, és ahol még Jézus elhirhedt egykori kevély, de már megtért ellensége, *Renán* is, egy nevezetes kövön, melyet nemrég a római egyetem egyik nagynevű tanára *Tizzani* talált föl, az evangelium ellen felhozott ellenvetéseit megczáfolva találja.

A régi keresztény Rómának összes föliratait *Rossi* öt, 4-edrétű kötetben kiadta, kinek *archaeologiai tudósításai* is igen érdekesek. — Különös bizottságot is létesített, melynek föladataul a földrétegek minőségének alapos kutatását tűzte ki, főképen az előforduló földindulásokkor. — A híres *Mai* kardinál 6950 műből s 292 kéziratból álló könyvtárát a *vaticáni Bibliotheca* részére megvette, és az ő intézkedése folytán jött ki a sajtó alól a híres „*Codex Vaticanus*“ is. — A római „*Sapientia*“ nevű elsőrangú egyetemnek jövedelmeit tetemesen gyarapította. — Az orvosok bővebb kiképzése czéljából teljesebb gyűjtemények, tökéletesebb műszerek s gazdagabb könyvtárakról gondoskodott. — A régészeti s bölcészeti tudományok előmozdítására tanszékeket állított; a gazdasági tanulmányokat melegen felkarolta s kitűnő tanárok által adatta elő; a természettani, vegy-, ásvány- s állattani kabineteket nagyban gazdagította. — Az ő parancsa folytán keletkezett a „*Civiltà catholica*“ nagy-tekintélyű lap, melynek 8–12,000 előfizetője szokott lenni. — A *bolognai egyetem* is sokat köszönhet az ő gondoskodásának, miért e város

elfoglalásakor ezen főtanodának 35 tanára vonakodott az olasz kormánynak letenni az esküt; mert a művészetek és tudományok hanyatlására oly kevéssé volt kedvök szavazni, mint a pápai tartományok elrablásába beleegyezni. — Midőn Victor Manó a piemonti oktatási törvényt az adnectált tartományokra is kiterjeszteni akarta, ez ellen hangosan tiltakoztak az olasz parlamentben a romagnai képviselők, megjegyezvén, hogy az ő tartományuk az oktatás tekintetében sokkal magasabb fokon áll, mint Piemont, és még az ingadozó és rangvágya által tévutra hanyatlott *Passaglia* is erősen hangoztatta, hogy a római oktatás ezerszer jobb, mint a piemonti. — Az Egyházi-államok összes papnövéndékei képezésére megalapította a „*Seminarium Pianum*“-ot 1853 jun. 28. kelt iratával; ugyanezen évi sept. 1-jén kiadott brevében a sinigagliai gymnasiumot létesítette. — 1857. ápr. 20-kán kibocsátott apostoli iratában a sinigagliai püspök papnöveldejében képezendő 12 szegény clericus eltatására szép alapítványt tett. De aztán a „*Maioris Senegalliensis*“ bullájában, visszavonta a sinigagliai gymnasium, papnövelde és kórodának engedett minden kiváltságokat és szabadságokat, mert a piemonti, *cape-rape-tant szerető kormány*, midőn e városba is jögtalanul betolakodott, azon alapítványok föltételeit megsértette, melyek a pápa költségein állítottak, az alapítványokat elrabolta, és a derék jézuita tanárokat, kiknek vezetése alatt állott a tekintélyes tanintézet, elűzte. — Az irhoni püspökökhez 1854. márc. 26-kán egy köriratot menesztett a szent-atyá, buzdítván ebben őket, hogy Irhon részére egy tekintélyes kath. egyetemet állítsanak.

IX. Pius sok szenvedései közt édes örömmel tapasztalta, hogy nemcsak a jó hivek azok, kik a vallás nevében meghajolnak sz. Péter utódja előtt, védelmezik, segítéyzik, ünneplik őt és tapsolnak neki, hanem *körébe gyűlnek a szabad polgárok, mert ő a valódi szabadság védője; a polgárisultság tisztelői, mert ő a valódi polgárisultság őre; a tudományok és szépművészetek emberei, mert ő azoknak mindig hű barátja s nagylelkű gyámolítója volt.* Nemcsak a francia akadémia hódolata, melyet gr. Montalembert szerint, a leg-részrehajlatlanabb protestáns, a híres Guizot, fejezett ki IX. Pius iránt, hanem a *francia régészeti társulat következő egyhangu határozata* is igen megörvendeztette a szent-atyát: „Az egylet tekintetbe

vevén, hogy Róma museumainak s művészeti kincseinek fentartását illetőleg is szükséges a pápai hatalomnak e városbani föntartása; tekintetbe vevén, hogy IX. Pius ő szentsége számos példáját adta régészeti ismereteinek, mind a via Appia és síremlékei kifürkészése, mind pedig az által, hogy biztosítá s bizonyos módon vezette a De-Rossi lovag vatikáni könyvtár őrének sírírati munkálatait: egyhangulag elhatározta, hogy 200 lírával járul a „sz. Péter fillére“ ezim alatt ismeretes pénzgyűjtéshez.“ (V. ö. Bulletin Monum. III. és Journal des beaux arte, 7. szám 1853.) — Ezen évi aug. 16-ig a római sz. Lakács akadémia s régészeti társulat róvák le köszönetöket IX. Piusnak ama nagy jótettekért, melyekben a szépművészetet és a régészet egyleteit részesíté, s azóta minden évben új sorozata merült fel azon nemes és nagylelkű tetteknek, melyekkel ez uralkodó Róma fényét s a régiségtudományt gazdagította. „A pápa ellenei tehát a polgárisultság ellenségei, és a szegény nő, ki a péter-fillér ivére írja nevét, midőn csak a vallásra gondol, a tudóssal és régésszel egyetemben védi s elősegíti a tudomány haladását,“ jegyzi meg a jeles *Armonia* lap.

Habár temérdek kiadása van e pápának, mert roppant sok ellenség környezi s állami jövedemei kiapadtak, ő mégis nem jön zavarba, Istenbe helyezett bizalma mindig megjutalmazva van s kiadásai fődözvék. Ilyen váratlan jövedelme támadt az 1867-ki év vége felé meglelt *Emporium*ból. Ugyanis régészeti szempontból a Tiberpartján az *Aventin-hegy* tövében kutatásokat tettek és egy márvány-rakhelyre akadtak. *Visconti* a régész-akadémiában 1868. jan. 9-kén előadást tartott, melyben kimutatja, hogy a világ legszebb márványai gyűjtvék ott egybe, melyek mint faragványok innét a világba voltak küldendők, de jöttek a pusztulás századai és megfeledkeztek a milliókat érő kincsről, mely a romhalmaz alatt feküdt s fölötte szőlő-indák virágoztak. A régészt, ki e márványtelepet fölfedezte, éremmel tüntette ki, melyen a pápa arczképe s e fölirat van: „*P. H. Visconti V. C. ob emporium et Marmora ad Tiberim reperta optime de Principe et Patria merito anno 1868.*“

E pápa bámulatosan sokat tett a művészetek előmozdítására, s e tekintetbeni érdemei legragyóbbikát képezi kétségkívül az egyetemes vatikáni szent zsinat alatt az ő buzgalma folytán létesült nagyszerű keresztény-műkiállítás, mely célra a *Sancta Maria degli*

Angeli nevű karthauzi kolostor keresztfolyosója és udvara huzamosb ideig készítettettt elő. E kolostor IV. Pius pápa költségén *Bonarotti Michael Angeló* hírneves művész vezetése alatt azon helyen építetett, hol hajdan *Diocletian császár fürdői patotája* állott, s a melynek nagyszerű egyházát XIV. Benedek pápa a vatikánni sz. Péter templomában csodált oltárképek másolataival diszította fel. A megnyitás ő szentsége által történt 1870. febr. 17-én, és pedig nagy ünnepélyességgel, kit a kiállítási bizottság élén a főkapunál *Berardi* kardinál mint a közmunkák és szép-művészetek minisztere fogadott. Ennek beszédére a szentatya hosszabb, igen megható szónoklattal felelt, melyben főleg azon okokat fejtegette, melyek őt e kiállítás létesítése és megnyitására birták. Végül pedig szintén dicsérőleg említé a kiállítóknak és mindazoknak serény iparkodását, kik e mű körül valamikép fáradoztak s mindnyájokra, valamint az egész váallatra apostoli áldását adta. Megigérte, hogy többször meg fogja látogatni a kiállítást, mert mindent jól meg akar nézni. Az igen megható szép megnyitási ünnepély d. u. $\frac{1}{2}$ 1-re ért végett. A négyszögletű zárdaudvart gr. *Vespignani Vazul* pápai főépítész csinos angolkertté alakította át, s ezen kívül még összesen 16 teremben voltak közszemlére kitéve a műdarabok. Mindjárt a bejárásnál kezdődött a *franczia szakasz*. A külső folyosó jobbadán képzőművészeti tárgyakat tartalmazott, ezek közt a sz. *Lukács* védnöksége alatti római akademia tanárainak igen sikerült festészeti munkáit. A belső körben feltűntek a franczia kiállítóknak egyházi ruha-készletei, kikkel a derék *Giani* méltán vetélkedett; továbbá a híres *Pustet, Palmi, Deffain* stb. által képviselt könyvárusi tárgyak. Egy az udvarnak nyitva hagyott részén, *Michel Angelo* ősrégi cypressusai alatt felállított, új s igen ügyes szerkezetű haranglábot lehetne látni. Fájdalom! e világhírű kiállításon hazánkból, melyben azon 871 év óta, hogy a keresztény kath. egyházba lépett, a keresztény művészetnek terén nem sok jelenség mutatkozott, mi sem volt látható!

Jól sejdítették a liberalismussal fönnen kérkedő szabadkőművesek, hogy e kiállítás a keresztény művészetet nem kis mérvben fogja előmozdítani, s mivel azt egészen megakadályozni nem birták, legalább részben tették ezt. Ugyanis sok művészt lebeszéltek s letiltottak, több kiállításra küldött ládákat feltörve lefoglaltak s azok tulajdonosait

perbe idézték. Jelentékeny összegekkel is megajándékozták a tehetséges művészeket, csak hogy a kiállításra mitse küldjenek, azon meg ne jelenjenek; azon gaz, mondva-csinált hirtelleg is állottak elő, hogy Rómában annyi az idegen, miszerint új érkezetteknek szállást, helyet adni már nem lehet, vagy csak oly méregdrága lakbér mellett, hogy az hallatlan zsarolás stb., holott például Pesten s más fővárosokban minden cikk jóval drágább. Felemlítendő itt, annak a gyönyörű liberális musznak örök gyalázatára, ama valódi gaz tett is, mely a francia postahajók némelyikén történt, hol a Rómába menő legértékesebb tárgyakat, csak is azon okból, hogy a kiállítást a derék vakolók meggátolják, egyszerűen darabokra törték s ezáltal némely küldönc 10—20,000 franknyi kárt okoztak! Tudva van egész bizonyossággal, hogy az illető gőzhajózási társulatnak némely alárendelt tagja e gaztettre pénzbeli megvesztegetések által lőn csábítva azon társulat által, mely csak ily „nemes czélok“ után törekszik, csak „morális eszközöket“ használ, s mindig csak több világosságért küzd; szóval: a liberálisok által! E gaztörekvések daczára is azonban a kiállítás minden várákoszáson felüli fényt és gazdagságot fejtett ki.

Hogy a római kiállítás élvezetül szolgáljon azoknak is, kik azt nem láthatják, a pápa helybenhagyásával minden szerdán május elejéig összesen 13 szám „L'Esposizione Romana“ című képes lap kezdett febr. 23-kán megjelenni és szétküldetni 8 lira előfizetés mellett. A csüggedhetlen egyházfő azzal igyekezett a művészeket és tudósokat illető szakaik művelésére s önmaguk bővebb képezésére buzdítani, hogy őket, bármely ország szülöttei voltak is, rangok, méltóságokra emelte, többeket évpénzzel, tiszteletdíjjal látott el, érmek, érdemjelekkel vagy értékes ajándékokkal tüntetett ki. Így, a többi közt, *Giáni Károlyt*, bécsi, egyházi ruhák- s ily szerekkeli kereskedőt, kinek *Temesvárott* is gazdag raktára van, a templomi disztimények s öltönyök terén szerzett s e kiállításon szépen kitűnt érdemeiért a sz. *Sylvesterrend* vitézi keresztjével tisztelte meg. A kath. tudományosság körül buzgólkodó könyvkereskedőket, kik e tekintetbeni becsületességökkel a destruktív irodalom hordnokai fölött magasan tündöklének, „*pápai, apostoli könyvkereskedő*“ diszcimékkel tüntette ki. E kitüntetés érte például: *Sartori Károly* urat, kinek *Bécsben*,

Pesten s Esztergomban igen tekintélyes, az egyetemes kath. irodalmat átölelő kereskedése s kiadó-hivatala van.

IX. Pius ő szentsége is örökölvén dicső elődeitől a kedves hazánk iránti szeretetet, nem egyszer tekintett erre a szánakodás részvételével, s e hazából már többen hallák érző szívének dobogását. Ő a vallási mozgalmak súlyos gondjai közt és saját szorongatott állapotában sem tud e honról megfeledkezni. Ki nem tudja, hogy 1862-ben a vízáradás s ismét a következő évben az aszály által károsultaknak saját szegénységéből 7000 ftot volt kegyes nyújtani (W. K. Z. 30—32. sz.), s az 1865-ki árvizkor a *csallóközieknek* 10,000 frankot küldött, mostoha viszonyai közt is nem akarván félbeszakítani ama szeretet, gondoskodás és bőkezű segélyezések folytonos lánczolatát, melyeket elődei e haza iránt tanusítottak. — *Scitovszky János* hgprimást 1853. marc. 7-kén tartott titkos Consistoriumban a szent-testületbe vette föl. Ezen tevékeny magyar egyházfő a püspöki cappa használatát, melynek egykor az esztergomi főkáptalan örvendett, a szentatyától ennek részére ismét kinyerte. — 1854-ben a nagyszombati jeles társas-káptalant a pápa beleegyezésével a nyakról függő csillagos kereszttel diszitette fel. Ugyanazon évben a szentatya által Rómába hivatott hazánk e hitbuzgó s tevékeny primása, hova, okt. 19-kén kelvén utra, e hó utolsó napján érkezett meg. Nov. 16-kán IX. Pius kezeiből fogadta a vörös gallért, mint a *jerusálemi sz. kereszt kardinál-áldozára*. Jelenvolt az előleges értekezleten, s ama fönséges ünnepélyen, melylyel a szentatya a szeplőtlen fogantatás hitczikkét kihirdette. A pápa által szeretete többféle jeleivel kitüntetve 29. decemberben elhagyta az örök-várost s 1855. jan. 7-kén Esztergomba megérkezvén, itt nagy tiszteleti tüntetéssel fogadtatott. Febr. 2-kán a szószeokról megható beszédet tartott s a pápa meghagyása folytán az egész Mária-országra apostoli áldást adott. Apr. 22-kén sz. *Velentin és Modestina* vértanuknak a pápa által az esztergomi bazilikának ajándékozott tetemeit ebben az egész nagy körvidékről ez ünnepélyre összegyülekezett népsokaság előtt köztiszteletre kitette.

Hogy mily kitünő szeretettel viseltetik e pápa is hazánk iránt, bizonyítják ama szavai is, melyeket válaszul az 1867. jun. 29-kén tartott 18-százados ünnepélyre Rómába érkezett hgprimás elfoga-

dásakor neki s a vele együtt hodoló magyar főpapoknak mondott, s a melyek így hangzanak: „Mindenkor kedves volt előttem Mária országára gondolni s annak fiait magam előtt láthatni. Kétszeresen kedves előttem most, midőn a kereszténység 18-százados ünnepén azon szép ország fiait s azok élén Magyarország új primását atyailag üdvözölhetem. Én imádkozom a magyarok hazájáért, és áldásomat küldöm arra. Mondjátók meg odahaza ezeket és vigyék meg magatokkal apostoli áldásomat. Áldja meg az Isten Magyarország királyát és népeit, áldja meg a magyar nemzetet, hgyprimását, összes papságát és híveit. Elbzezen hazátok tartós békét a sok viszontagságok után, melyek azt érték. Isten áldjon meg mindnyájzatokat.” (V. ö. Religio, 1867. II. Félév, 4 sz. 32. lap.) — Magyarországnak a vatikáni egyetemi zsinaton összegyűlt érsekei s püspökei fontolóra vévén, hogy híveik a közönséges szombatokon parancsolt megtartóztatást a huseledelektől, részint gyakoribb érintkezéseik miatt az osztrák-tartományokkal, melyekben ama parancsolat nem kötelez, részint pedig a hal, vaj, tojás és más ily eledlek drágasága miatt nemcsak a városokon, hanem faluhelyeken is igen gyakran megszegik, s e miatt a gyontató-atyák a töredelem-szentségének kiszolgáltatásában sok és nagy kellemetlenségeknek tévék ki: azon folyamodással járultak ő szentségéhez, hogy a közönséges szombati megtartóztatás parancsa alól az egyház magyarországi híveit kegyelmesen feloldani és azoknak a közönséges pénteknapokon s az ünnepek böjtös előnapján a zsiradékok használatát megengedni méltóztassék. E folyamodványra, a szent-atyának hazánk iránti jó indulatáról tanuskodó, 1870. máj. 6-kán kelt apostoli irata intéztetett az ország primásához, melyben ő szentsége főpásztori szereteténél fogva a róm. kath. egyház magyar s erdélyországi híveire nézve, a körülményeket tekintetbe véve, a böjtfegyelem eddig főnállott szigorát enyhíteni kegyeskedett, oly föltét alatt, hogy az apostoli szék ezen engedélyét és jóságát valamely jó cselekedettel es a szegényeknek nyújtott alamizsnával hálálják meg. A jólelkűek e felmentvényt hálás érzülettel fogadták, míg a vallástalanságnak hódolók, kik pedig különben sem szoktak böjtölni, hasok lévén az istenök, kötekedő csuf lelküetöket azzal is kimutatták, hogy e kegyes pápai engedmény ellen különfélekép kikeltek s böfögtek! — Hazánkból IX. Pius több derék egyházi férfiut tüntetett

ki különféle egyházi rangok s fényes méltóságokkal, míg a magyar egyház több hű, világi érdemdús fiát a legtekintélyesb lovagi rendjelekkel tisztelte meg. Az apostoli főhatalom lelki kincstárából pedig mennyi bucsut engedett egyes honi egyházak, társulatoknak s egyleteknek! S e jótéteményei mind megannyi fényes jelei hazánk iránti szeretetének!

Láttuk e szerény mű folytán, hogy a római pápák hazánkat igen szerették s azért azt oly jelentékenyen gyámolították. Ők valának szerzői, hogy hazánk a keresztény nemzetek közt méltó rangsort foglalhatott el; ők valának a tényezők, hogy hazánk azon fényre emelkedhetett, melyre oly lelkesülten szeretünk hivatkozni; ők valának, kik oly meleg szívélyességgel támogatták őseinket, hogy ezek számukra e nekünk oly kedves hazát megmenthessék s fön-tarthassák. Őseink hálátelten ismervén el, hogy az apostoli szék akkor sietett tetteleg támogatni hazánkat, midőn egész Európában nem akadt barátja, ki szomoru helyzetén megindulva, segítségére vigasztalására sietett volna! Azért siettek is a szent-szék előtt forró hálájokat kifejezni, *kérvén az eget Urát, adna nekik oly alkalmat, hogy azt majdan tetteikkel viszonzhatnák*, irák az országosan egybegyűlt rendek 1596-ban VIII. Kelemen pápához. De mikép értik nálunk a hálát, azon űsök unokái, kik azt az erények legszebbikének tartották? Hogy mily hálára képesek a honatyák, kimutatta ezt a képviselőház az 1868. apr. 29-kén tartott ülésében, midőn *Somossy Ignác* követ kérdést intézett a belügyminiszterhez: hogy a pápa részére harezosokat toborz bizonyos *Stahlberg* ur, és pedig engedély folytán s tudni akarja: miben áll e dolog? Mire b. *Wenckheim Béla* belügyminiszter határozottan kijelentette, hogy azon ur előadta neki kérelmét, de ő a toborzást meg nem engedte. Hát ime, így értik most a hálát, ha azt a pápa iránt kell leróni, s így ignorálják az apostoli székek hazánk iránt, a legváltáságosabb időkben, a legnagyobb szorultságában, annyszor tanusított milliók és milliókra rugó segélyeit! Pedig, mint, a szenvedésben is nagy, IX. Pius mondja: „*A jótétemények hálára méltók, habár pápától erednek is azok.*“ A honi pápafalóknak, a kor divatos ugyan, de bolond szelleme szerinti hálátlanoknak *Seneca* e szavait hozzuk emlékezetükbe: „*Credamus, nihil esse grato animo honestius*“ (epist. 13.) — „*Absit,*

quidam, quo plus debent, magis oderant“ (epist. 48.) — Gondoljanak *Crinitus Péter* e szavaira: „*Ingratus hoc unum bene facit: cum perit; nam tellus ipsa foedius nihil creat; Portentum id omnium est habendum maximum*“ (Poëmat. lib. II.) — Rájok illenek e szavak is: „*Dedecus est natis claros habuisse parentes, Ni studeant illis moribus esse pares.*“ — Ne feledjék soha, hogy: „*Succedentibus prosperis, sive obliviscare, sive negligas gratiam antiquam; iuxta acerbum est!*“ (Sidon. lib. IV. epist. 14.)

Ahol tettek szólnak, nincs szükség ott hangzatos szavakra. A római pápák annyi századon át a magyar nemzetnek legönzettelenebb jötevői lévén, ezért nekünk szintén kötelességünk, ha azon számtalan jótéteményeket nem viszonzozhatjuk is, legalább minden alkalommal leróni a hála adóját, és nemcsak nem tapsolni a pápa lelketlen és szívtelen elleneivel szorongatott helyzete fölött, hanem inkább mélyen érezni ama gaz bántalmak, keserítések, rágalmak, hazugságok s gyalázások élet, melyekkel ő szentsége a destructiv irodalom, az elvetemült sajtó s mindenféle ellenei részéről oly roppant mérvben árasztatik el, s napi imáinkban kérni az irgalom Atyját, hogy egyházának látható fejét jobb napokkal örvendeztesse meg. Nemzetünk még ellenségei iránt is szeretetteljes és nagylelkű tud lenni: lehetne-e más nagy jötevői, a római pápák iránt? Örök áldásban maradjon hát a római pápák emlékezete hazánkban! Az irántoki méltó köszönet kifejezésére kellő szavaim nem lévén, hálaérzettől dagadó kebellem sohajtok fel a költővel: „*Qua celebrem mea vota lyra? quas solvere grates sufficiam? Non si pariter mihi vertice laeto nectat oderatas et Smyrna et Mantua lauros digna loquar!*“ (Statius libro VII. Thebaid.) S a fiui kegyelet egész fellobbanásával hangosan kiáltom: „*Semper inoblita repelam tua munera mente: Et mea me tellus audiet esse tuum!*“ (Ovid.) — „*Ille est sensus noster antiquare in religione et cum maioribus sapere, nec hunc vis ulla, non dicam exuret nobis, sed nec exuret.*“ (Lipsius.)

A római pápáknak hazánk iránt tanúsított jótéteményei már egész kis irodalmat képeznek. Ld. Szentiványi: Dissert. Paral. Rer. memorab. Hung., Tyrnaviae 1702., u. o. 1699. 177—186., — A római pápák Magyarországnak mindenkor, szükség és veszélyben, szóval és tettel hű segítői voltak. Történeti adatokban összeállítva

a haza egy barátja által, Nagyszombat, 1843. — A római pápák hazánk iránti jótékonyága. Megjelent a „Religio“ban régebben. — *Karcsu A. Árzén*: A római pápák jótékony befolyása hazánkra, az 1861-ki Religióban látott világot. — A Szent-László-Társulat IV. közgyűlése (Pest 1866. apr. 17.) jegyzőkönyvében *Alszászi Vitál Alajostól* a 153—199. lapokon a pápák hazánk iránti jótéteményei classicus tollal soroltatnak elő. — *Karcsu A. Árzén*: A pápaság érdemei a társadalmi világrend, tudomány, irodalom és hazánk körül, Pest 1867. 35—54. lapokon. — *Soltész Ágoston*: Tartozik-e Magyarország hálával a pápáknak? Megjelent a „Magyar Állam“ tárczájában, 1871. 42. sz. febr. 21. — A Sz. István-Társulat Naprárában, 1864., 24—31. lapokon stb.

Alattvalóinak szükségeit mindig szíven viseli. Ezeken segíteni akarván, 1867. aug.-ban magánpénztárából 5000 lírát adott a plebánosok kezeibe, hogy hol a nyomor és szükség kiáltó, ott tüstint anyagi segítséget nyujtsanak. Ugyane célra a római zsidók rabbija is 2000 lírát kapott tőle. — 1868-ban akarta, hogy különös emlékérem készíttessék mindazon orvosok részére, kik az 1867-ki epeláz alkalmával az Egyházi-államban nemes kötelemök teljesítése által szeretetteljes segélyt nyujtottak a ragályosoknak, valamint kitüntetésére mindazoknak, kik akár ápolás, akár rendezés által a közjó körül érdemeket szereztek maguknak. Hasonló előterjesztés történt pedig ily szolgálatokra nézve a zsidó orvosok és egyénekről is hit-sorsosaik iránt; mert a szentatya akarta, hogy hasonló elismerési emléket kapjanak azok is, melynek egyik oldalán e felirat olvasható: „*Asiana lue afflatis opem ferenti sua sunt a Deo praemia. Anno MDCCCLVII.*“ A másik oldalon meg a kitüntetettnek neve diszlik. Kegyességének e szép vonásához még pénzadományt is csatolt a szentatya zsidó alattvalói részére; hisz ő mindig egyenlő és ugyanaz a zsidók irányában, mint voltak elődei is.

Mély áhitata igen szivreható. Mindjárt pápasága elején elhatározta, hogy naponként 7½ órakor fog misézni két udvari káplán segédlete mellett s ezt mindekkorig megtartja. Miséje, melyhez mindig hosszas imákkal készül, sem hosszú, sem rövid, hanem, mint épen a pápához illik, komoly és áhitatos, főleg, midőn a „*Memento-kat*“ tartja, melyeknél már hosszabb; de nem csoda, hisz lelkére

az összes egyház gondja nehezül. A rendes, napi oratiókhoz, kivén a főbb ünnepeket, mindig egy *collectát* csatol. Vasárnap vesz imát „*pro universa Ecclesia*“, a nagypénteki imák közül; hétfőn „*pro devotis amicis*“ a közimákból; kedden „*contra persecutores Ecclesiae*“; szerdán magáért rebegi el „*pro seipso Sacerdote*“; esütörtökön olvassa a „*tempore belli*“ *collectát*, melyet Rómában az utóbbi nehéz körülményeknél fogva mindennap olimádkoztak a sz. misében. Pénteken „*pro vivis et defunctis*“, szombaton végre „*ad poscenda suffragia*“ könyörgést imázza. — A szentek iránti nagy kegyeletét hirdeti a főnebb említett boldoggá- és szenttéavatás, mely az ő dicső működése történelmének egyik legfényesebb lapja. — Az ő meghagyásából történt az is, hogy a *szent szertartásokról nevezett gyülekezet sz. József patriarchát, a Bold. Szűz jegyesét, Jézus nevelő-atyját*, 1870. dec. 8-kán az egész anyaszentegyház védnökeül *nyilatkoztatta ki*, (sub. ritu dupl. I. Clas.), sz. *Liguori Alfonzot* pedig, ki az egyházi irodalmat annyi fölséges és szent művekkel gazdagította, s egy, az Ur szent igéit meleg buzgalommal hirdető szerzetes-rendet (a Redemptoristákét) is alapított, az *egyháztudorok diszpolczára méltatta*.

IX. Pius Jól tudván, hogy, ha két oly hatalmas nemzet, mint a porosz és franczia, háborút kezd, ennek irtozatos következményei fognak lenni az ipar, kereskedelem, művészet s a tudományokra nézve, és a bekövetkezendő fölszámíthatlan károk csak a fönnen magasztalt XIX. század gyalázatát fogják hirdetni: azért mint a béke fejedelme, mindent elkövetett, hogy ezen, amint láttuk, csakugyan borzasztó, ember-irtó háborút, melynek gyorsan gyilkoló gépeszközei az emberi társadalom valódi átkai, elhárítsa. Levelet, melyet sajátkezüleg irt, intézett a porosz királyhoz, ki arra igen finom hangon válaszolt. A franczia császárnak is irt a nemesszívű szent-*atya*, kinek a háboru meggátlására irányzott törekvése nem hozta ugyan meg a kívánt sikert, de elvitázhatatlanul hirdeti az a humanismus körül szerzett fényes érdemét. — Lássuk már IX. Piusnak, mint az Egyházi-állam királyának működését.

Az ég és föld Ura, a világmegváltó Jézus gondoskodott arról, hogy e földöni helyettesse itt egy földterületet birjon, melyen egy világi uralkodótól függetlenül, a neki szükséges szabadsággal kor-

mányozza Jézus anyaszentegyházát. IX. Pius is tehát mint pápa, egyszersmind királya az Egyházi-államnak, és mint világi fejedelem a legnagyobb gondoskodást fejtette ki alattvalói jóllétére, és untalan fáradozott, hogy a római nép és állama szellemi és anyagi javát előmozdítsa. A legjámorabb és legbelátóbb tanácsadókkal környezte magát és udvarát a különböző keresztény nemzetekbeli nemes férfiakból állította ki, úgy, hogy a hozzá legközelebb-álló személyek közt, az olaszokon kívül egy németet, egy belgát s egy angolt is látunk. Ama férfit pedig, ki őt a Gaëttábai meneküléskor sem hagyta el, és most már több mint 20 év óta oldala mellett áll, mint a nagy pápának nagy ministere, a hirneves diplomata: *Antonelli Jakab kardinál*. Ez az ő jobb-keze, az Egyházi-állam kormányának lelke, ő az, ki által Pius az ő nagy tetteit végrehajtja. És hogy ő nagy államférfi, mutatja ama gyűlölet, melylyel őt a pápaság mindenféle ellenségei üldözik s tevékeny működését gyanusítani törekednek. Ezen államtitkárnak gondoskodása és munkája folytán mily sok történt a szentatya Egyházi-államában! Mennyi korszerű reform útja készült el az államkormányzat részére, hogy valamennyit kivinni nem lehetett, ennek a roszt időviszonyok és ezek gonosz előidézői az okai. A szentatya különös gondoskodásának örvendtek, mint főntobb gyönyörrel szemlélők, a művészetek és tudományok; új intézetek, iskolák és gymnasiumok keletkeztek, a létezők megnagyobbítottak s jobb karba hozattak; műkincseket és gyűjteményeket is gyarapította a kegyes pápakirály s azokat a műtanulóknak megnyitotta, a művészeket nagylelkűleg gyámolította, segélyezte s buzdította a szakaikbani előmenetelre; a római Collegiumbani nagy csillagda is az ő műve.

Hasonló mérvben jöttek létre a jótékony intézetek; mindenütt kórodákat állított, megnagyobbított vagy újított; árvaházakat, gyermekovodákat és szegényintézeteket hozott be s egészen ellátta a szükségességekkel s pénzalapítványokkal, úgy hogy IX. Pius „*a szegények és árvák atyja*“ szép nevet méltán kiérdemelte. Az ipar emelésére kiállításokat rendezett, a legjobb kelmék gyártására jutalmakat tűzött ki; a közelkedést jelentékenyen előmozdította, kikötőket és vaspályákat létesített, előnyös kereskedelmi és hajózási szerződéseket kötött, szóval mindent megtett, hogy a népet bol-

doggá, államait virágzóvá tegye. Amit oly gyakran az Egyházi-állam rossz kormányzáza s okszerűtlen gazdálkodásáról fecsegni hallunk, az nem egyéb, mint az adnectálási kórban szenvedő ellentábor irányzatos gazfogása. Nehány év előtt egy fiatal báró tulajdonkép csak azért utazott ez államba, hogy saját szemei és füleivel szerezzen magának meggyőződést a valóról, és huzamosb ideig a népség minden rétegeiben fürkészve fordult meg. Ennek szájából hallók, hogy a római nép egyáltalában hasonlíthatlanul megelégedettebb, mint Olaszország egyéb tartományaiban. — IX. Pius alatt az államháztartás gondosan szabályoztatott, és a pénzügy oly jó karba hozatott, hogy 1858-ban a deficit teljesen megszűnt, sőt még a bevételekből 142,966 scudi többlet lett kimutatva. Ezen Európa államaiban majdnem páratlan pénzügyi viszony az egyházrablók által ugyan tönkretétetett, de a pápai kormány a következő években ismét a legbuzgóbban oda törekedett, hogy azt a lehetőségig jó rendbe hozza, és egy különböző országokbeli kitűnő katolikus férfiakból szervezett bizottság a pápai pénzek igen gondos s nagyon lelkesmeretes kezeléséről teljesen meggyőződött. Mily előnyére volt az az Egyházi-állam népeinek, hogy az ő fejedelmének civilistája a legkisebb valamennyi uralkodókéi közt, s az is egészen a közjóra fordíttatik. Mily kedvező körülmény volt a szülőkre nézve továbbá, hogy gyermekeik katonai sorozat alá nem kényszerítették; mert a pápai lobogók alá önkényt is sereglettek minden országból anynyian, hogy az Egyházi-állam véderejét így is könnyen kilehetett állítani, melynek a sok főrangú szülők gyermekei, a derék *zuávok* mind megannyi dicső gyöngyei voltak.

A római nép nem is mulasztotta el soha fényes jeleit adni annak, hogy mily igen ragaszkodik ő a pápakirályhoz s mily háladatos iránta. A Gaëtábóli visszatérés napja általános kivilágítással évenként ünnepélyesen megületett; és midőn a szent-atya 1855. ápr. 12-kén a sz.-*Ágnes védlete alatti kanonokok kolostorában*, a boltozat leroskadása következtén az első emeletről 120 személylyel együtt a földszintre esett le, és egészen sértetlenül lépett ki a romhalmaz és porfellegből, a tanács és nép megható hálaünnepet rendeztek s azt minden évfordulati napon megújították. De valódi dadalmenetet készített neki a nép, midőn 1857-ben állama tartomá-

nyait beutazta, hogy saját szemeivel fődözze fel a hibákat s visszaéléseket. Rómábóli elutazása, a tartományokban megjelenése, a mindenütti fogadtatása, a szeretet és tisztelet legmeghatóbb bizonyítékaival találkozott, melyek valóban a nép szívéből eredtek. Azt bizonyítja pedig ez, hogy a pápai államok népsége épen nem viselkedik oly ellenséges érzülettel a pápakirály iránt, mint ezt az ő lelketlen, egyházrabló ellenségei napjainkban az egész világgal oly igen elhítneti erőlködnek.

De a legalázatosabb engedelmesség, az ünnepélyes tisztelet s a leghálás szeretet nyilvánulása is csak a *virágvasárnap tünékeny hosannájaul látszott, melyre a nagypéntek keserü „feszítsd meg!” szívmetsző rivalgásának kelle következni.* Talán a titkos árulók az 1848-ki modort alkalmazták, hogy a könnyen felizgatható sziveket annál biztosabban a törbe kerítsék. — Nem titok az többé, hogy a *positív-vallást megdönteni akaró szabad-vakolók titkos odúi a pápai államok elfoglalását elhatározták.* Ugyanis több évtized óta a piemonti, préda után vágyó államférfiak koponyájában azon eszme támadt, vajha sikerülne a több olasz fejedelem alatt állott olasz népet egy kormány alatt egyesíteni. *E célra Victor Manó,* kinek pedig egy cseppel sem volt több joga Olaszországhoz, mint a nápolyi királynak, a toscánai nagyhercegnek, vagy azon akármelyik olasz fejedelemnek, kiket birtokaiktól megfosztott, *III. Napoleon carbonaro-caesarral egyesült,* ki Ausztria olasz befolyását és hatalmát már ugysis irigy szemmel nézte. A pápának s uralmának legdühös ellensége volt gr. *Cavour Kamill* sardiniai miniszter, ki a gyöngye s élvágyó Viktor Manot istentelen tervei kivitelének eszéközeül használta, s a következő évekre nézve a szentatya leggonoszabb kintzójává képezte ki. Nem helytelenül magyarázzák a régi jóslat e szavait: „*Crux de cruce*“ oda, hogy rá a keresztől, melyet a sardiniai királyház czimerén visel, a legsúlyosb kereszt tétetett. Már 1850-dik óta a sardiniai királyságban egy egyházellenes törvényre a másik következett, a püspökök, papok és szerzetes-redek ellen mindég keservesb erőszakoskodásokat tanusítottak; végre 1859-ben az Egyházi-állam északi részeiben is lázadást támasztottak, úgy, hogy majd minden nagyobb városok, melyek két év előtt még a pápának föltétlen engedelmisséget fogadtak, a sardiniai

kormányhoz ragaszkodtak. *Garibaldi*, Jézus egyházának e legdühöngőbb ellensége készen állott zavargó fejű és prédációs kalandorokból szervezett szabadcsapatával a felkelőket támogatni. Hogy állama határait a szentatyá védelmezhesse, egy kis sereget állított; mely legnagyobbbrészt a kath. világ legnemesebb családainak gyermekeiből alakult, kik a föld minden részéről siettek az egyház fővárosába, hogy életüket a pápakirály legszentebb jogai és igazaiért, melyek a társadalmi rend legszilárdabb alapjait képezik, feláldozzák. Az ő élőkön a hős francia, *Lamoricière* tábornok és fiatal fegyvertársa, a feddhetlen hős *Pimodan* állottak; rögtön, zivány módra, minden hadizenet nélkül, megrohanta őket a sardiniai sereg zöme *Cialdini* alatt, és 1860. sept. 18-kán az ő hős csapata *Castelfidardo* magaslatán, Loretto kegyhely átellenében, a tízszer nagyobb haderő által teljesen tönkre tétetett. Most a „*re galantuomo*“ az általános népszavazás szemfényvesztő játéka által a népet a pápai államokban szuronyok közt meghódoltatás az Egyházi-államok háromnegyedét „adnectálta“, — a szentatyának most már csak Róma s ennek leközelebbi környéke maradt meg.

De a pápa e birtoka sem maradhatott háborgatás nélkül. *Garibaldi*, a vén izgató ugyanis, a ki évek folytán mindig mélyebben sülyedt az egyház, a szent religio s ezek hívei elleni gyűlöletbe, mindig zajosabban hangoztatá: „*Roma vagy halál!*“ Alattomban az olasz kormány által gazdagon gyámolítva, egybegyűjtötte seregét, melyből igen sokat a pápai területre s annak fővárosába be-csempészett. Végre 1867-ki októberben titkon elhagyta a Kecske-szigetet (*Capra*) s rablóbandája élére állt, mely mintegy 20,000 gonosz emberből képződött. Ismét oda siettek a szentatyá s birtoka védelmére a legnemesebb házak gyermekei: fejedelmek és hercegek, grófok és bárók, magasrangu hivatalnokok, előkelő tiszték, és mint közvitézek az egyház fejének zászlói alatt sorakoztak, mintegy 5000-en. A híres *Kanzler* tábornok, a hidegvérű *Allet* ezredes, a fiatal, tüzvérű őrnagy *de Charette* vitták ki 1867. nov. 3-kán több összeütközés után e kis sereggel *Mentanánál* a főcsatát *Garibaldi* s rablói fölött, oly anynyira, hogy a vezér seregével együtt futásnak eredt, mintegy 1000 holtat és 1500 foglyot hagyván hátra a csatatéren, míg a pápa harczoisaiból csak mintegy 30 ember hullott el.

És így az örökváros meg lőn mentve a rabló nép irtózatos pusztításától, mely még a Vatikánt és sz. Péter templomát sem kimélte volna! *Ama kétes s áruló szerepet, melyet mindezen támadások s az Egyházi államok megrablásánál a carbonaro cacsar, Napoleon, a rablókkal együttjátszott, itt okvetlen érintenünk kell főbb pontjaiban.* Igaz ugyan, hogy Napoleon, mint a francia köztársaság elnöke, 1849-ben a római köztársaságnak véget vetett, és Rómát a pápának ismét meghódította; de az is igaz ám, hogy ezt akkor sem hálából, sem pedig vallási érzetből nem tette, hanem saját érdekét tartva szemel előtt, hogy tudnillik hatalmát és méltóságát megszilárdítsa. Igaz, hogy ama napok óta egy francia megszálló csapat a pápa védelmére Rómában maradt; de az is igaz, hogy Napoleon *amaz elhírhedt öszszecscküvésbe* 1858. júliusban Plombièresban, mely Róma ellen volt kitervezve, *beleegyezvén, Cavournak kezét adott,* és a legközelebbi években a szentszék megrablását háborítlanul megtörténni engedte. Igaz, hogy 1864. sept. 15-kén az ismeretes *francia-szárd egyezményt kötötte a pápa javára;* de az is igaz megint, hogy épen ezen *conventió a kétfejű Napolconpolitika bélyegét viseli magán.* Az is igaz, hogy a francia katonák ismételve fegyvert ragadtak a szentszék mellett; de az is igaz, hogy Viktor Manó az ő rablópolitikája keresztülvitelére Napoleon titkos beleegyezésére számíthatott. Végre 1870-ben a francia császár a rá és népére oly viszontagságteljes háborút megkezdte a poroszok ellen, mely neki igen kedvező alkalmat nyújtott arra, hogy a védsereget Rómából egészen visszahívja. Ama napon, melyen az utolsó francia katonák a pápai területet elhagyták, elveszté Napoleon az első esatát ezen irtózatos háboruban.

Alig értesült Viktor Manó a sedáni válságról s ennek következményéről, t. i. *Napoleon bukásáról,* használni sietett a rablótervének kedvező alkalmat s egész felfuvalkodottsággal kijelenté, hogy *ama többször említett septemberi conventio által ráháramló kötelezettségnek megfelelni nem akar, s mitsem okajt inkább, mint Rómát elfoglalni a pápa többi birtokaival együtt.* Az ő nevében Cadorna tábornok rablók módjára, minden hadizenet nélkül, 60,000 főnyi sereggel megszállta a római terület határait, várva, hogy Rómában zavarok támadnak, mint ez nagy költséggel kitervezve

volt, és az ő emberei mint szabadítók meghivatni fognak. De valamint az örökvárosban, úgy a tartományi területen is tökéletes csend uralkodott; sőt voltak városok és helységek, melyek lakói a királyi sereg közeledtével házaikban elzárkoztak s az utczákon egy lélek sem mutatta magát. Végre is a forradalom által üzött király, mint maga mondá, kénytelen volt Róma ostromához folyamodni. Mielőtt azonban ezen égbekiáltó merényre elhatározná magát, levelet küldött a pápának oly követ által, ki előtte nem lehetett kedves személyiség. *Ponza* ugyanis oly ember volt, ki, már azelőtt, mint piemonti minister, a kath. egyház szabadságát elnyomta, annak birtokait gaz-alávalósággal elrablotta, a szerzeteseket elűzte, az erőszakoskodás ellen tiltakozó főpapokat börtönbe vagy számkivetésbe küldötte. Ezen, a szónak leggyalázatosabb értelmében, vallástalan ember által kézbesített levelében *alázattal (?) jelenti a király, hogy ő most már nem ura helyzetének, ő, főkép a szentatyá érdekében készül Rómát elfoglalni* (hallatlan szemtelenség!); *ő ő szentsége függelenségét akarja biztosítani* (gaz alakoskodás!), *s végre farizeusi színeskedéssel gunyolja a pápát, midőn levelét bezárva írja, hogy: ő hű katolikus* (alávaló tettetés!) *s ő szentségének leghívebb, legengedelmesebb s legalázatosabb szolgája* (gonosz ember szájába való hazugság!)

Midőn a gróf kihallgatásra megjelent, a pápa dolgozó-termébe vezettetett, hol őt IX. Pius íróasztala mellett fogadta, a ki igen barátságosan üdvözlé, beszélt vele családjáról, névleg egy testvéréről, ki egy jezsuita-collegium rectora, anélkül, hogy csak szóval is vonatkozást tett volna a gróf küldetése céljáról. Végre maga Ponza vette át a beszéd fonalát s néhány bevezető szó után átadá a király levelét, melyet, mint a *királyi képmutatás non-plus-ultráját* nem méltathatunk arra, hogy itt egész terjedelmében közöljük. A pápa meglehetősen egykedvűséggel vevé át, olvasá a czimiratot, eltávolítván a boritékot, figyelemmel s minden arczváltoztatás nélkül olvasá végig a királyi levelet. Aztán gondosan összehajtva s az asztalra téve csupán ezeket mondá: „*Szép szavak, de rut tettek!*“ s gondolkodó hallgatásba merült. Végre bátorkodott Ponza gróf e hallgatást megszakítani és részletezni a pápa előtt az Egyháziállamnak az olasz csapatok általi megszállása kényszerítő szükségét,

de a pápa e szavakkal szakítá félbe beszédét: „*Ah, minek a sok szó, ti egy új falat után vágyakodtok, és elnyeritek azt; de én anélkül, hogy próféta, vagy prófétának fia volnék, mondom nektek, hogy Rómában nem fogtok maradni. Jegyezzétek meg magatoknak, mondom, hogy nem fogjátok az erőszak gyümölcsét élvezni.*“ Midőn pedig Ponza gróf a biztosítékokról akart a pápának beszélni, melyeket neki az ő főpapi állásának fénye és függetlenségére nyújtani kész, és midőn az olaszok Krisztus helytartójának személye iránti mély tisztelete s hódolatára utalt, azon szavakkal szakítá őt félbe a pápa, melyeket Krisztus Urunk a színeskedő emberek jellemzéseül mondott: „*Ti kifehértett sirok vagytok, nem hiszek nektek, s nem bízom bennetek, nem lehet s nem is fogok a nekem tett s elfogadhatlan ajánlatok tárgyalásába bocsátkozni.*“

1870. aug. 29-ről kelt körlevele által a külföldi kormányok előtt *Visconti Venosta* igyekezett a tervbe vett rablást igazolni. Igéri benne, hogy mennyire igyekeztek ők biztosítani a szentszékét, azaz a rablót, a megrablottat; hogy csak a megszállás által lehet megnyugtítani a lelkismereteket; mert így az ország jogos (???) *aspiratioi* kielégíttetnek. Elemezi a szeptemberi egyezvényt. Kijelenti, hogy békét szerezni lehetetlen Olaszországban, ha csak el nem foglalják Rómát; sőt e cselekményt bölcsnek nevezi s felszólítja a kormányokat, hogy eljárásukat erkölcsileg támogassák. — Ha a farkasok okoskodni tudnának, körülbelül így védenék ragadmanyukat. Mindannyiszor bővül a zsákmány-éhes liberálisok szótára, valahányszor ezen, forradalmi törekvések által szabadalmazott rablók mások jogait sértve, undok tetteik szépitése s igazolásaul újabbnál újabb, hangzatosb szavakat találnak ki, adván azoknak más értelményt, mint a melyben a jog és erkölcs tan szokta venni azokat. Ide vonatkozólag hangoztatá IX. Pius többször, hogy „*Restituenda sunt suis rebus vocabula.*“ — Viktor Manónak ama famósus levele ugyanazon évi sept. 8-kán kelt, s e hó 11-kén már *Raeli* igazságügyér köriratot bocsátott ki, melyben kijelenti, hogy *nem fogja tűrni, hogy a papság bizonyos beszédek vagy tettek által, vagy bármű módon megkísértse a népet a törvények* (miket a jog megsértése s az igazság arczonverésével ők faragtak) *és nyilvános hatóságok ellen izgatni* (t. i. ha az egyház a maga jogait s a szent hitet

védelmezi, ez a modern-liberálisok csuf szótára szerint, izgatást jelent; de, ha a zsidók, eretnekek, szabadkőművesek teszik ezt, ez már más; mert ez férfias erélyt, öntudatra-ébredést s a jogért küzdő nemes működést jelent), és *hogy, ha a papság ezt tenné, a közlelkiismeret s a családok békéjét zavarná meg* (hát nem éppen ezt tesz-e a cape-rape tant valló vad-liberálok?) *sőt el van határozva a büntetésre méltók iránt a törvény legnagyobb szigorával élni.* (Oh tudjuk, ehhez nagyon értenek az egyház szívtelen, adnectáló s aspiráló ellenei, kik pedig az Isten büntető kezét ki nem kerülhetik.)

Viktor Manó serege, mikép rég kitervezve volt, a római területre rontott, melynek berohanása előestéjén ő szentsége a következő iratot intézte Kanzler tábornokhoz: „*Tábornok ur! Most, midőn egy nagy bűntény van készülöben, midőn a legszörnyűbb igazságtalanság készül teljesedésbe menni, midőn egy kath. király hadseregei minden kihívás, sőt még valamely indító oknak színezete nélkül is, ostromra indulnak a kath. világ fővárosa ellen, indítatva érzem magamat, önnek tábornok ur, és minden csapatainknak köszönetemet fejezni ki eddigi bátorlelkű maguktartásaért, a szentszék iránt tanúsított szeretetért, s azon készségért, melylyel a metropolis védelmére szentelték magukat. Szolgáljanak e szavak ünnepélyes okmányul, mely a csapatok fegyelmezettségét, loyaltását és vitézségét a szentszék szolgálatában bebizonyítandja. Mi a védelem tartamát illeti, kötelességemben áll megparancsolni, hogy ez csupán egy tiltakozásban álljon, mely által az erőszak konstatáltatik, és semmi másban; azaz mihelyt rés töretett, alkudozást kell kezdeni az átadás iránt. Egy oly pillanatban, midőn egész Európa fölajdul azon számos áldozat miatt, melyet két nagy nemzet (francia és orosz) közt folyó háboru okoz, ne mondja senki, hogy Jézus Krisztus helytartója, ha szinte igazságtalan módon támadtatott is meg, vérontást idézett elő. A mi ügyünk Isten ügye s az ő kezeibe helyezzük bizodalunkat, Szívemből megáldom önt és minden csapatainkat. A Vatikánból, 1870. sept. 19.*“ — Igen, nehogy az utóvilág szemére vethesse, hogy Rómát kardcsapás nélkül s mintegy önkényt adta fel, elrendelte, hogy a város védelmeztessék, de csakis addig, még annak falain rés nem mutatkozik. Midőn ez megtörtént, kitűzette a fehér zászlót és az olasz csapatok (1870.) sept. 20.-kán, d. e. 10 órakor, a *Porta Pián* át,

mintegy 10,000-re menő népcsoveléssel, melyet az olasz kormány a félsziget minden részéről gyűjtött egybe, *bevonultak az örök-városba, hogy ott, mint kétszinűen hirdetgették, rendet csináljanak.* S hogy ez a rendcsinálás annál szebben sikerüljön, magukkal vitték be, az előbb innét kiutasított fizetéses római izgatókat, a börtönökből ez alkalommal kibocsátott politikai s másféle rabokat, s mint mondók, a kormány költségén becsempészett és prédára leső idegek mindenre kész legióját. Elgondolhatjuk, mikép garázdálkodtak ezen különös rendcsinálók az előbb oly békés szent városban.

Azonban részletezzük mégis egykissé, mikép csinálták a vad-liberálok e bérénczei az oly könnyű szerrel elfoglalt szerencsétlen városban a rendet! A megszállás után kijelenté *Cadorna* parancsnok, hogy a pápa az u. n. *Leovárosnak*, melynek területén a Vatikán és sz. Péter temploma áll, s minden egyéb palotáinak birtokában fog maradni; s ennek daczára mégis néhány nap múlva a quirináli palotát, mely pedig a pápa magántulajdona, s a melyben a pápák választatni szoktak, lefoglalták a legdurvább erőszakkal, kiutasíták az ott lakott kardinálokat s egyéb főhivatalnokokat; mindent, mi benne a vallásra emlékeztetett, eltávolítottak; a kápolnát színházzá alakíták át! A pápai nyomdát, postát és távirát közébe keríték, a pápához címzett leveleket feltörték; a Vatikánban megfordult híveket motozás alá vették; *a nevelés és oktatás ügyét istentelen emberekre s Jézusgyűlölő zsidókra bízták*; a leghirnevesb tanárokat dijtalanul elűzték; a hires *Collegium Romanum* homlokzatáról a Jézus nevét jelző arany-cimert, a nép nagy szomorúságára, éjjel letördeltették zsidók által; a pápai katonákat az ostrom után is bántalmazták és öldösték; a papokat általában, és pedig még azokat is, kik a szentséget a betegekhez vinni akarták, kicsufolták, szidalmazták s tetteleg bántalmazták! Azt gondolná valaki, hogy miután a Leóváros a szentatya részére biztosított, ide nem tört be a zavargó tömeg. De beözönlött az ide is minden akadály nélkül; a dec. 8-ki ünnep alkalmával berontottak sz. Péter templomába, hol revolverekkel lödözték a drága festményű ablakokat, feldöntögették a sz. Péter sirja körül égett lámpákat, az áhitatos híveket kigunyolták, bántalmazták az egyházban úgy, mint az ezelőtti téren, annyira, hogy néhány sebesültet, mint valami csatatérről

kelle hazaszállítani. Ki ne emlékeznék még ama nagy garázdálkodásról is, melyet az új-divatu rendcsinálók a jezsuiták templomában elkövettek? Majd a pápa ablakai alatt neki s Antonellinek halált orditozva pokoli zajt ütöttek; a templomokban szónokló papokat félbeszakították és fenyegették, a szent-beszédek alatt a templom ajtajához sipládásokat állítottak; az egyházakban bombákat, petardákat helyeztek el, hogy azoktól a hiveket visszatartsák stb. Ha a rendőrség a rendcsinálókból egykettőt látszatra elfogott, tüstint ott termett több ezernyi tömeg, mely a czinkos-társakat azonnal könnyűszerrel kiszabadította, illetőleg visszakapta őket. S valóban nem volt senki, ki ama gaz rendcsinálók merényeinek véget vetett volna! Hát mit szóljak a színházi botrányos előadások, bolti undok kirakatok s azon aljas rágalmakról, melyeket a féktelen s bérencz napi-sajtó a pápára, kardinálok, papok s hű rómaikra naponkint szór? Hát ilyen, kérem szépen, a modern liberálok rendcsinálása, a bandita-szótár érteménye szerint!

Mindjárt a város megszállása napján *Antonelli* kardinál s államtitkár, a szentatya nevében, a megszállás ellen, a többi közt így tiltakozik: *„Szemben azon ténynyel, mely minden jog, különösen pedig a népjog szentesített elveit lábbal tiporja, s egész Európa szemei előtt vitétetett végbe, ő szentsége megbízta az alulírt államtitkárt, hogy ünnepélyesen tiltakozzék azon méltatlan és szentségtörő rablás ellen, mely a szentszék területén csak az imént hajtatott végre, amint az ő magas nevében csakugyan tiltakozik s a királyt (Viktor Manót) és kormányát felelőssé teszi minden kárért, mely ezen, annyira erőszakos és szentségtörő bitorlásból eredhetne a szentszékre s a pápai alattvalókra nézve. Ő szentsége ezenkívül elrendelte kijelenteni, amint alulírt ki is jelenti az ő magas nevében, miszerint ezen bitorlás semmis, érvénytelen és semmiféle praeiudiciumot nem állapíthat meg az ő utódainak örökké elidegeníthetlen és törvényes uralkodói s birtokjogai ellen, stb.“* — Sept. 29-kén pedig maga a pápa emelt szót Róma elfoglalása ellen. 1871. máj. 15-kén köriratot intézett a püspökökhez, melyben az olasz kormány u. n. garantiáit a hazudság és képmutatás koholmányának jelzi. E köriratban továbbá hangoztatja a pápa jogai és szabadságának megsértését, és óvást tesz az ellen.

Felhívja egyszersmind a püspököket, kérjék az Isten segélyét, hogy az egyház békéje, a népek nyugalma és megtérése elérjék.

Az ostrom-utáni napokon Róma utczáin örömrivalgás hangzott ugyan, de legtöbbször csak azok torkából, kik a lelkesedés szíttására az olasz kormány által pénzen fel voltak fogadva. A római nemesség, a polgárok színejava, a magas és polgárrendű hölgyek, a papság és a veletartó nép többsége kivétel nélkül tiltakoztak e hallatlan anarchia ellen. Részvétnyilatkozatokkal és tetemes pénzáldozattal járultak a szentatyához a megpróbáltatás ezen súlyos napjaiban. A volt pápai kormány hivatalnokai, igen keveset kivéve, az olasz kormány által kitűzött esküt megtagadták, készek lévén mellőztetésök folytán szegény családjaikkal együtt IX. Pius elhagyott sorsát megosztani, ki az ilyeneket s a legujabban pusztított nagy római vízáradás által megkárosultakat a hozzá minden országból befolyó szeretetadományok részleteivel szokta gyámolítani. A párisi commune ördögei által kifosztott templomok részére is több láda egyházi öltönyöket s drága szent edényeket, a háboru folytán inségre jutott francziák felsegélésére pedig ugyancsak ama péter-fillérek tárából 60,000 frankot küldött a nemesszívű szentatya.

De lássuk amaz elhírhedt *népszavazás* csufos komédiáját is! Egy szemtanu kiadott röpiratában beszéli, hogy a szavazásra, a törvény szerint, csak a római születésű polgárok lettek volna bocsátandók; de a szavazati jegyek mégis mindenkinek osztogattattak. A római czéh-testületeket erővel kiharancsolták a szavazási urnákhoz, melyek vagy 12 helyen voltak felállítva s örjöngő népcsoportoktól körülvéve. A több ezer idegen hát kénye-kedve szerint szavazhatott, anélkül, hogy a bizottmány kérdezte volna, hova való s van-e joga? E sajtószertű mozgalmakat látván néhány német-eredetű tábori pap a pápa seregéből, csupa mulatságból neki bátorodtak, szavazati jegyeket kértek s kaptak is elég bőven. Voltak esetek, u. m. a röpirat szerzője, hogy némelyek több, sőt valamennyi állomásnál szavaztak. Az is megtörtént, hogy a tartományi helységekben a lakosok a szavazásra kitűzött napon mind visszavonultak, vagy elmenekültek, s mégis az ily helyekről is vagy 300 szavazatot mutattak be. Másutt vagy 2000 szavazatképes közül csak 20—25 szavazott, mégis a szavazati jegyzőkönyv az ily helységből 900

igen-nel szavazót 'tüntetett fel. Így folytak le, természetesen szuronyok közt, azon szavazások is, melyek ezelőtt 9 évvel Modena, Párma, Toscana s a pápai legatiók, meg a markákban tartattak. Mindenütt jelenvolt a piemonti katonaság, mely a szavazó kézírását is megfigyelé. *Szavazás szuronyok között! ezt nevezik aztán a liberálisok a nép határozott akaratának!* — Nem mulaszthatjuk itt el megjegyezni, hogy az administrative választások 1871. júl. 30-án megtörténvén, a forradalmi lapok minden erőlködései daczára a 7864 választó közül csak 1994-en jelentek meg. Tehát csak 1994 egyén képviseli a mai kormány nyal rokonszevező római népet! Ha az okt. 2-ki hirhedt plebiscitumnál ugyanazon eljárást követik, még 1994 szavazatot sem nyertek volna! Ez adat is bizonyítja, mily erős alapon áll a római erőszakoskodó kormány.

De azóta sokakra nézve, *kik a kormánycserét s az u. n. szabadság hajnalát üdvözleni látszottak, máris ütött a kiábrándulás órája.* A kereskedés és üzlet pang, nincs idegen, nincs sem irodalmi, sem művészeti élet, nincs nemes mulatozás, szóval: *hiányzik most minden, miben egy civilisált népnek élete nyilatkozik.* Emellett uton-utfélen hangzanak a panaszok a szaporított, pápák kormánya alatt nem ismert adónemek s az eddig gyakorlatban nem volt katonakötelezettség és itt, azelőtt nevérol sem ismert tanpénzek behozatala miatt. Jól jegyzi meg a „Magyar Állam“ római levelezője 1871. apr. 11-ki levelében, hogy: *„Róma kizárólag a művészetek városa, melynek egész kereskedelme művészeti tárgyakra szorítkozik, s melyeket nem saját lakosai vesznek meg, hanem idegenek, kiket a szabad souverain pápaság vonzott ide évenként a világ minden részéből. Foszszák meg Rómát jólléte ezen egyetlen forrásától, s éhhalállal kell elvesznie, mint ezt jelenleg látjuk, midőn a nyomor oly borzasztó fokot ért, hogy nemsokára tulán magában Rómában is socialis kérdés fog támadni, melyet a párisi csemények könnyen siettethek volna.“*

„A pápák világi uralma s a porosz király“ czim alatt jelent meg nemrég egy francia röpirat Bécsben Saucières-től, melyben az alapgondolat az, hogy a katolikusok a pápa világi hatalmának visszaállítására Németország lutheránus császárától semmit sem várhatnak. Ezen igen érdekes röpirat szépen kideríti, hogy a

francia-porosz-haboru egyes mozzanatai, mily benső, igen szoros öszhangzásban voltak az olasz cselekvési párt forradalmi műveleteivel. Sajátságos találkozása az eseményeknek, mi ha nem Isten ujja, nagyon hasonlít egy jól tervezett előleges egyezkedéshez. Nem akarjuk a történelem ítéletet megelőzni, de aligha csalódunk, ha azt állítjuk, hogy *Olasz- és Poroszország szövetségesek voltak, valamint 1869-ben, ugy 1870-ben is, és hogy Bismarck megcsalta Németország katolikusait, elhitetvén velők, hogy a háboru után Poroszország a pápát trónjára vissza helyezni fogja.* (V. ö. Magyar Állam, 1871. apr. 84., 85. sz. tárczacikkét.)

Századunk legnagyobb igaztalansága tehát befejeztetett, a pápai birtokokat, az u. n. Egyházi-államokat elrabolták. 22 évig támadtak, raboltak, gyilkoltak, míg végre, midőn Franciaország végvonaglásban volt, Németországot lekötötte egy hatalmas ellenség, Európa tétlenül nézte a drámát, a *gyávák és árulók e kedvező körülményt használva, olcsó diadallal kényelmesen birtokukba ejtették a szent-várost*, melyben, hogy mikép csinálták a rendet, már láttuk. — De mélyen megilletődve kérdik a hű katolikusok: „*Mikép történhetett e borzasztó merénylet az európai uralkodók, és különösen a kath. fejedelmek szemeláttára; hogy engedhették megdönteni a közel két-évezredes, tehát a legrégebb, pápai trónt, mely az ő trónjaik legszilárdabb oszlopát képezte?!*” Megfelel e kérdésre ama nagyon felkapott vezéreszme, hogy az állam Istent nem ismer, s azért az egyháztól teljesen el kell választani azt. Holott minden épeszü ember beláthatja, hogy a népek jólléte nem e kettőnek egymástóli teljes elkülönítésében, hanem mint két főtenyezőnek testvéries és hű szövetségében keresendő. Megfelel ama kérdésre az újabb kor azon dicstelen erőlködése, mely által az egyházat saját alapítványu iskoláiból is kiszorítani, a vallásoktatást korlátozni s az erkölcsileg tönkre jutott nemzeteket a régi pogányságba visszataszítani törekszik. — Mindinkább szaporodik a szabadkőmivesek vésztabora, és pedig, fájdalom! már hazánkban is, kiknem nem kell Isten, nem kell oltár, de még uralkodó sem, kit amugyis csupa önértékből szolgálnak. Vannak irányadó, közvéleményt csináló *bérencz-lanok*, melyek már nyíltan hirdetik, hogy a politikának az Isten parancsai-val nem kell gondolni; hogy a „ne ölj”, „ne orozz” parancsok előttök

már rég elvesztették érvényüket. Innét a sok háboru, a hajmeresztő ember-mészárlás, innét a telhetetlen hódítási vágy! Mennyire meg van könnyítve, sőt a közjogba bevéve a lopás, a rablás, az erősebb joga, az ököljog! Most már csak *aspirálni kell*, s ha van hozzá erő, ezt pedig pénzen szerezni lehet, rögtön megkaphatja az aspiráló, amire foga fáj. E gyalázatos tannak hazánkban is vannak követői, a kik meg nem gondolják, hogy *ha a porosz és muszka császárok-nak kedvök kerekedik hazánk bizonyos részeire aspirálni, hol fogják majd a nevezett tan vallói Magyarország határait keresni?!*

Figyelmet érdemlő körülmény, hogy mikor az Olaszok Rómába betörték, az osztrák követ, gr. *Trautmannsdorf*, nem is volt jelen az örökvárosban. Általában Bécsben a pápa iránt akkor oly magatartást követtek, mely a katolikusoknál határozott roszalásra talált, mint ez a lajtántuli 28 érsek s püspök által ő felségéhez nemrég fölterjesztett föliratból is kitünik. A nevezett osztrák-magyar nagykövetet a *lutheránus Beust* kanczellár akkor menesztette vissza fontos állására, midőn a szentatya már megraboltatott, s saját palotájában fogolylyá tétetett, honnét az olasz kormány rendesináló csöcselékének garázdálkodása miatt ki nem léphet! Sept. 28-kán, ő szentsége általi fogadtatáskor nem épen kellemes tapasztalatokra tett szert. Miután a gróf kifejezte a pápának, hogy *Ferencz József* ő felsége szívét a szentatya iránti „*rokonszev*“ s az újabb szorongattatás miatti mély szomorúság fogta el, azután folytatá: „*Én Cadorna tábornoktól jövök, csak egy audienciát kegyeskedjék neki szentséged adni. Flórenczben is voltam, Visconti Venostánál, es biztosítom Szentségedet, hogy a legjobb intézkedések. . .*“ Itt félbeszakítá őt IX. Pius, fölkiáltván: „*Ilát ezek a vigasz szavai, melyeket ön hoz? Ezzel bizta meg önt a császár? Hagyjuk abban. Egy szót sem többet! . .*“ A diplomata ezen gyöngédtelen, botorul tapintatlan eljárása s a rablók melletti fogadatlan prókátoroskodása, oly fájdalomosan hatott ő szentségére, hogy azon napon roszul érezte magát. (Ld. ezt a „Magyar Állam“ban.)

Az 1871-ki delegatio egyik ülésében *Haynald Lajos* kalocsai érsek ő exja *Beust* birodalmi kanczellár római politikája fölött egy oly fölséges philippikát tartott, mely egymaga elegendő arra, hogy e roppant tudományu főpásztorról a kor-történelem mint számító,

az elvek s erkölcsi érdekek színvonalán álló politikusról emlékezzék. Ugyancsak ez évi delegatio jun. 28-kán tartott teljes ülésében is a protestáns *Zsedényi* ellenében, ki, felekezeti fanatismusánál fogva, nagyon szeretne volna a pápa körül a magyar-osztrák nagykövetséget megszüntetni, remek beszédében bevitatta, miszerint *Róma jelentőségére nézve* nem az az irányadó, hogy valjon a pápa bir-e s milyen világi hatalommal; mert ha ezt tartották volna eddig szemelőtt, akkor nem lett volna monarchiánknak Rómában nagykövete. Kifejté aztán, hogy *„Róma jelentősége a vallás erkölcsi világára, az államok jóllétére és gyarapodására nézve nem szűnt meg. Mert az államok főállása vagy hátramaradásainak okai főképp a szellemi tényezőkben keresendők. S ezt több példákkal elvitázhatlanul begyőzte. (Ld. Magyar Állam, 1871. jul. 1.)*

Bármit mondjanak az egyház lelketlen ellenségei, a pápai hatalom nemcsak az egyház, hanem a világpolitika eseményeire is általában jótékony befolyást gyakorolt, mint ezt e szerény művünk folytán több ízben volt alkalmunk látni. Mind a népek, mind az uralkodók igen sokszor válságos ügyekben a római pápához, mint legfőbb tekintélyhez önként s bizalommal fordultak, s annak tanácsa, intelmei s békére felhívó szavata előtt meghajoltak. Igazi areopágot képezett a római szék; egyetlen szavába került a pápának s a népek uralkodókkal, ezek a szomszéd fejedelmekkel igen sokszor kibékültek s mentve lön az emberiség a véres háborúk iszonyaitól. Nem hiányzik-e e válságos időkben ily közbenjárói, bírói tekintély, mely a többnyire csupa nagygravágys, sértett hiúság, piszkos érdekvadászat s hódítási vágyból származó háborúknak elejét venné s az ártatlan nemzetek körében a béke áldásait biztosítaná? Sajnos, hogy ezen legfőbb tekintély, mely a középkorban annyi áldást árasztott, annyi nyomort elhárított, az újabb korban a vallástalan gonosz emberek fondorlatai miatt a politikai téren annyi és oly igen érezhető csorbákat szenvedett!

Ha korunkban némely embereknek a pápa világi hatalma (melynek szükségességét pedig *Thiers*, *Montalembert*, *Guizot* (protestáns) sajtó és parlament útján győzelmesen kimutatták) elleni nyilatkozatait halljuk, bámulnunk kell azon feneketlen, otromba butaságon, melyet szavaikkal elárulnak, értetlenségöket, oktondiságukat hangzatos szavakban találván fel. „*Ideje már, harsogják uton-*

utfélen a vad liberálok, *hogy lejárja magát azon vallás, mely önmegtagadást és a szenvedélyek fékezését parancsolja.*“ Ezért akarják ők a pápaságot magát megdönteni, így remélvén az u. n. felvilágosodott világot minden vallás, de főkép a Jézusé alól emancipálhatni! Így törekednek ők újra előidézni ama barbár állapotot, mely Közép-Ázsia és Afrika sivatagait, hova t. i. a ker. vallás ismerete még el nem hatott, oly alázólag jellemzi! *Az európai civilisatio egyedüli dajkáját löki el magától azon nemzet, mely a pápai trón felforgatását örömmel vagy csak közönyt nyel nézi is!*

Érdekes látni az európai protestánsok örömét a pápa világi hatalmának (pedig csak ideiglenes) megszűnésén, vagy mint ők az eretneki illem szótárából szedegetett virágos szavakkal fejezik ki magukat, *„egy vén ember nyomorúsága fölött.*“ Mámorukban már a pápaságot is vonaglani vélik. Egyik közlönyük ekképen ujong: *„Istennek legyen hála, ki az emberiség ügyét diadalra juttatta itt is, a leggonoszabb, mert Isten egyenes parancsából (igy!) zsarnokoskodó (tán, hogy az alattvalókat adókkal nem terhelte, a szülők karjaiból a gyermekeket mind az ágyuk torka elé nem küldte stb.) hatalom ellen.*“ — *„Mily csodálatosak az Isten utai! Midőn hatalma fénypontját vélte elérhetni, nyomban követte a büntetés, hogy magát istenné decretáltatta (buta és hülye állítás!), a fejedelem egyszerre egy kiátkozott király alattvalója s régi alattvalóinak utált (???) polgártársa lett.*“ Szoktak-e a katolikusok így beszélni a protestáns egyház superintendenseiről? A pápa nemcsak fejedelem, hanem 200.000,000 katolikusnak lelki feje, ki csak azért fejedelem, hogy ne legyen kénytelen úgy hirdeni az evangeliumot, mint az uralkodók vezényszava parancsolja. Az eretnekség nagymesterének, Luthernek, szavai: *„Repleat vos Deus odio papae!”* ugyancsak teljesültek rajtok, mert *egész a fenéig repleti sunt odio papae.* Pedig hasztalan; *„non praevalébunt.*“

De érdekes lesz itt felhozni, mily egészen másképp nyilatkozik az amerikai sajtó egyik legtekintélyesebb közlönye, a protestáns *„New-York-Herald”* a pápa világi uralmáról. Azon jellemtelenség közepett, mely a corumpált európai sajtót oly sajnálatosan jellemzi, jól esik az ember lelkének pár *független szabad szót* hallani ezen roppant fontosságu kérdésben: *„Csak a szomorúság érzetével tekint-*

hetek a modern világra, mely szemmel láthatólag el van merülve a hitetlenségben, a 300.000,000 névleges keresztényre, a protestánsokra fanyar gunymosolyukkal, a katolikusokra lerakott fegyvereikkel, érzéketlen tekintetöket valamennyien ama tiszteletreméltó aggastyánra, az Üdvözítő földi helysartójára irányozva, ki most bilincsekben, gyaláztatásokban senyved, s Viktor Manó és hitetlen hordája által minden kigondolható módon sanyargattatik. Tehát kihalt már a vallás? Nem létezik többé hű hit, mely, ha kell, életét és vérért kész feláldozni Krisztusért? Valóban csak puszta név volna-e már a kereszténység? Valóban csak a mindenható arany már a modern világ egyedüli istene, úgy a katolikusok, mint a protestánsokra nézve? Valóban eltűnt, örökre eltűnt már azon szellem, mely visszahódította a Szentföldet a saracénoktól, s a félhold helyén a keresztet állította fel? Mint álom, enyészett el a keresztény lovagiasság ama szelleme, mely a sötét időkben kiűzte a barbár hordákat Európából, s megmentette és föntartotta a kereszténységet és civilizációt? S mindezt tünnie kell a királyi szent aggastyánnak, a bilincsekben sanyargó sz. Péter utódjának, halálaig kínoztatnia gyöngeségében és elhagyatottságában, s a világon szétszórt 200.000,000 katolikus mindezt lerakott fegyvereikkel szemléli? Csakugyan elmerült-e tehát a modern világ az érzékliségben? Nyoma sincs többé az első századokbeli egyház ama szellemének, mely által lelkesítve, patakokban on'tták vöröket a vértanúk, hogy az új keresztények magva legyen az? — Tehát semmi, épen semmi nem fog történni a szentatya érdekében, hogy megszabadíttassék valahára szenvedéseitől? Hol van a kath. világ? Hol a kath. Spanyolország? Hol a kath. Ausztria? Hol a kath. Francziaország? Hol a félig kath. Poroszország? Mindnyájan, mindnyájan lerakták fegyvereiket s IX. Pius lenyüggözve, kezein, lábain megbékózva a modern kékszakál és brutalis poroszlói által. Minden, amit mondhatok, a halhatatlan Patriek Henry e szavaiban foglaltatik: „Harczolnunk kell; ismétlem, Sir, harcolnunk kell.“ (V. ö. Magyar Állam, 1871. máj. 31.)

A szentatyát szomoru fogságában nem kissé vigasztalják ama roppant számu aláírásokkal ellátott részvétnyilatkozatok, melyek hozzá minden országból menesztetnek a főpásatorok, társulatok s jó hivek részéről, jelentékeny összegekre rugó szeretetadományokkal együtt. Emlitendő itt ama fölséges főpásztori levél, melyet

Simor János hgprimás ő fmlga bocsátott ki 1870. okt. 12-ről keltezve az apostoli szentszék ellen elkövetett merénylet alkalmából, mely e birtokrablás ellen a leghatalmasb érvekkel küzd, s annak igen jó történelmi vázlatát is adván, imára hívja fel a hiveket. A kath. lapok majd minden számában olvashatni, hogy a kath. gyülekezetek felirataikkal a fejedelmeket, minisztereket ostromolják, hogy saját és kath. népeik érdekében a bevégzett tények érvényességét el nem ismerve, az egyházfő biztonságát trónjával állítsák helyre. Igen nevezetes a *belga püspökhök felirata*, illetőleg tiltakozása a szentszék megrablása ellen, melyet 1871. apr. 27-ről keltezve a belga királynak benyújtottak. — Ennek eddig legalább az a sikere lett, hogy a pápai széknél hitelesített külföldi követek palotáiról a pápai czimerek még le nem vétettek, s hogy az olasz kormány mindig odább és odább halasztotta azon időpontot, midőn határozata szerint a fővárosnak Rómába áttételnie kell. A legutóbbi határnapul erre a képviselőház július 1-jét tüzte ki. — A pápaság történelme folytán láttuk, hogy mióta a pápák Rómát birták, ezen, az Istentől számokra kirendelt székhelyökből őket az ármány és gorosz fondorkodás 40-nél többször kiűzte; de történelmileg bizonyos, hogy mindannyiszor annál nagyobb dicsőséggel és fényvel vezettettek oda vissza. Mi azt hisszük, hogy nem meszsze van azon idő, midőn Jézus parancsol a viharnek és csöndesség lesz. A szentatya számára eljő a megváltás ideje, s tán előbb, mint ezt gondolnók. Midőn nemrég egy német küldöttség tisztelgett nála, azt hangsúlyozá a nagy egyházfő, hogy a viharral telt felhők közül a nap egyes sugarai már utat törtek maguknak; a hívő keresztények buzgó imái egészen el fogják oszlatni a sötét felhőket, és tiszta, verőfényes örömnapokat deritenek fel az egyházra. Ezt igazolja már előre az olasz kormány jelzett habozása s aggodalma is. (Ld. *Vagács Caesar*, sz. Ben. r. áld. s gymn. igazgató kitünő értekezését „a római kérdés történeti vázlatáról“, melyet 1871. jan. 29-kén a révkomáromi derék kath. politikai körben olvasott fel. Kath. Néplap, 1871. 8., 9., 10. sz. — *A pápai világi hatalom romjainál*, Várnaitól, Uj Magyar Sion 1870. okt., nov., dec. s 1871. jan. füzetekben. — *Az olaszok Rómában*, Kath. Néplap 1870. 39. sz. — *Das Kapitol und sein neuer Herr*,

oder das gottlose Weltspektakel, Wien, bei den Mechitaristen, 1871. stb.) —

IX. Pius 1870. jun. 17-kén kezdte meg *pápasága 25-dik évét*, mely alkalomból ünnepélyes isteniszolgálat tartatott, s ennek végeztével *Patrizi* kardinál ő szentségét rövid, de igen magvas beszédében üdvözlé a szent-testület nevében. Mire IX. Pius hosszabb, igen megragadó szavakban válaszolt. Megköszönte a kardinálok szeretetét és ragaszkodását, s aztán a többi közt megjegyzé: *„E pápaság valóban kezdettől fogva kettős vihar által rendítettet meg; politikai fölszabadulást akartak, akarták azt erőszakosan, tettett hűzelyessel, lelkesedéssel és a népek ámitása által: akik boldognak hirdetnek, elcsábítanak. A politikai fölszabadítás után következett a valósi, mely után törekedtek, és mindnyájan tudják, hogy arra mily gyűlözatos és kegyetlen eszközöket használtak; mily kihágásokra vetemedtek. A bajok és tévelyek nem állapodtak meg. Vannak olyanok is kik az ész istenmőjének tömjént szórnak, kik az észet nem akarják a hitnek alávetni, kik nem akarják, hogy a tudományt a kinyilatkoztatás vezesse; mások talán nem mennek oly messze, hanem bizonyos nevek zsarnokságot gyakorolnak rájuk, vagy azt bálványozzák, mit közvéleménynek neveznek, akkor is, ha ez ellenmond annak, ami helyes, igazságos és szent. Az ily tévedések első oka a tudatlanság.“* Megjegyzi aztán még, hogy a tévelynek hódolókat, kik nem ritkán igen magas-állásuak, az ő és többi főpásztorok kötelessége felvilágosítani, sötétségeket eloszlatni.

Róma IX. Pius tevékenysége folytán már számos nagyszerű ünnepélyeknek örvendett, melyek az örökváros szellemi s anyagi jóllétét nagyban növelték. De azoknak bizonyára a legtündöklőbb koronáját képezi azon igen *fényes ünnepély*, melyet 1871. jun. 15—21. napokon az ő negyedszázados pápasága alkalmából Róma s az egész kath. egyház szent lelkesedéssel tartott. Oly esemény ugyanis ez, mely sz. Péter óta a pápaság történetében még soha nem fordult elő; és a mostani súlyos időkben, a heves harcok és küzdelmek közt, melyeket az egyháznak a hitetlenség és modern pogányság ellen vivnia kell, kiszámíthatlan horderejű szerencse; Istennek kegyelemteljes intézkedése, hogy e pápa az évek hosszú során át *annyi óriási bának és örömnök egymást felváltó ellentétei közt is a*

legjobb egészségnek örvend, s oly ifjui erővel s lélekfriseséggel kormányozza Jézus anyaszentegyházát. — 1871. jun. 4-kén pápaságának, mely alatt az egyház, mint láttuk, gyakori harcokat, de sok győzelmet is látott, 25 évi *jubilaeuma* alkalmából egy brevét bocsátott ki a földkerekség összes püspökeihez s általuk a keresztény világhoz, melynek még egy p pa sem adott ki, melyben felhatalmazza a főpásztorokat, hogy az ünnepély megtartásakor teljes bucsuval egybekötött pápai áldást adhatnak. E rendkívüli s azért oly megható ünnepélyre már hónapokkal előbb nagyszerű készülétek mutatkoztak mindenütt világszerte s kedves hazánkban is. Az ünnepély központja természetesen Róma, az örök-város volt, melyre az egész kath. világ függeszté szemeit. Aki tanuja volt valaha azon ünnepélyeknek, melyek IX. Pius pápasága alatt különféle alkalmakból Rómában tartattak, elképzelhetni, mily fényben, mily örömrásban uszott volna az örök-város rendes viszonyok közt ezen, az egyház majd kétezred-éves történetében elsődizben előforduló ünnepély alkalmából. A kikutathatlan bölcseségű Gondviselés megengedte, mint föntebb sajónnal szemléltük, hogy egyházának agyarkodó ellenségei elfoglalhassák egy időre annak örökét, a katholicismus székhelyét, s azért az ünnepély külsőleg nélkülözte azon fényt és magasztosságot, mely különben azzal járt volna. Ez azonban éppen nem akadályozta a jó rómaiakat abban, hogy szeretetüket és törhetlen ragaszkodásukat törvényes fejedelmük iránt a legmeghatóbban ne nyilvánítsák.

Az örök-városba már jóval az ünnepély előtt, jun. 14-kén, kezdettek megérkezni a kath. világ minden részéből, a több mint 3000 emberből álló küldöttségek, melyeket a szentatya 15-kén s 16-kán fogadta; a diplomatiái testület fogadtatása pedig 17., 20. és 21-kire volt kitűzve. 17-kén ő szentsége a lakosság roppant számu részvéte mellett ünnepélyes szent misét tartott. 15-kén reggel a Vatikánba vezető utcák a szorongásig telve voltak, s a sz. Péter-tér kocikkal volt ellepve. A szentatya ekkor fogadta a *kath. érdekek védelmére alakult társulat* igazgató-tanácsát és tagjait, szám szerint 1015-töt, tehát kevés híjján mind. Elnökük *Mario Chigi* hg, rövid feliratot olvasott fel, és gyöngyökkel s aranyokkal kirakott *fibulát* nyújtott át. Ugyanekkor fogadta a szentatya a *római hölgyek együletét* is, mely 700 előkelő nőből állt. Midőn ezeknek azt mondá

ő szentsége, hogy az angol királynőtől üdvözlő táviratot kapott, az elnöknő, *Antici-Mattei*, szül. *Altieri* hgnő táviratot küldött Londonba, *Manning* monsignoréhoz, fölkérvén őt, hogy *mondjon köszönetet a 700 római hölgy nevében Victoria királynőnek a pápához küldött táviratáért.* Jun. 16-kán még élénkebb volt a város, mint az előtte való napon, a Vatikánba vezető utcák tömve voltak néppel s fényesnél fényesebb fogatokkal. A szentatya korán reggel fogadta ad udvari személyzet összes tagjainak szerencsekívánatait; később az egyházi s világi rendű titkos kamarásokat, kik neki egy gyémántokkal diszitett *arany-fistulát* nyújtottak át. Erre következett a többi kath. küldöttségek fogadása, nevezetesen az angol klerus, az angol kath. ifjuság és számos angol hölgyek, a németországi papok, világiak s hölgyekből állott mintegy 800 tagu jeles küldöttség. Ezen *Lövenstein* hg. vezérlete alatti igen tekintélyes tisztelgő gyülekezet amaz országból, melyben *Döllingerék éppen most a legdühösb szenvedélylyel járnák a bolondját*, igen megtetszett a szentatyának s ahhoz megható beszédet mondott csengő hangon, trónjáról felemelkedve. E napon kora reggeltől d. u. 3 óráig 70 üdvözlő táviratot kapott ő szentsége az összes európai fejedelmek, magasrangu egyének, testületektől s társulatoktól. A legnevezetesebb valamennyi között, *Thiers távirata*, ki sajnálatát fejezi ki, hogy a magasztos ünnepélyt megzavarja a még mindig létező idegen occupatio. Az orosz czár és a török zultán is küldöttek üdvözlő táviratot IX. Piusnak. Hollandia feliratot küldött képviselői által 600,000 aláírással és 500,000 franknyi szeretetadománnyal; *Belgium csupa drágakövekből összerakott fényes tiarát*, melyeket ezen ország nemes hölgyei diszitményeikből kiválasztottak és oly nagyszerűen adakoztak, hogy a tiaránál már fel nem használható számfeletti kövek értéke 50 - 60 ezer frankra rugott. Ezenfelül még tetemes pénzszekeget hoztak a belga küldöttség egyes tagjai illető megyéikből, melyet a szentatya 18-kán fogadott a franczia küldöttséggel s azon németekkel együtt, kik az előbb történt fogadtatáskor nagyszámuk miatt nem is láthatták a szentatyát. Ezek két sorban állottak fel a muzeum hosszú galleriájában s a szentatya mindegyikök számára talált pár kegyes szót vagy mosolyt.

A világ minden részéből özszeszereglett küldöttségek nagy

száma nem engedte meg azok mindegyikének külön fogadtatását, ily szerencsében csak azok részesülhettek, kik már eleve megtették a szükséges intézkedéseket. Így történt, hogy a magyar küldöttek, a nemzeti öltözetben megjelent tiroliakkal jun. 18-ra lettek a Vatikánba rendelve. Miután ő szentsége a tiroli küldöttség élén álló brixeni püspök latin üdvözlő beszédére hason nyelven pár megható szóval válaszolt, és a félkörben álló jelenvoltak sorát végig járta volna — mindegyiknek adományait fogadván és kit-kit kezesókra bocsátván — az egész gyülekezetre apostoli áldását adta, és a világ-hirü vatikáni könyvtár helyiségeibe vonult vissza, hova csekély számu meghívottak követték őt, kik közt volt a *kis magyar küldöttség* is, t. i. a derék, vallásos lelkületű gr. *Apponyi Albert*, kinék az áldott lelkű *Peitler Antal József* váci püspök ő mlga gondos és jótékony elnökle alatt levő *Szent-László-Társulat* részéről megbízatása volt a hódolati feliratot és a 2000 ftnyi szeretetadományt, melyhez hazánkból később még több is fog járulni, Rómában átadni, hol a gr. ur *Mislin* pápai praelatus és nagyvárad kanonok ő mlgval találkozott, ki a nevezett, *oly hithű s tudós férfiakból álló tekintélyes káptalan részéről* hasonló megbízást nyert, továbbá a kitünő vallási buzgóságu s jeles művészi képességű *Szoldatics*, festő hazánkfiaával, s e három, az ősi egyháznak buzgó gyermeke elhatározta, hogy együtt kérendenek kihallgatást, s édes örömmel képviselik azokat, kik kedves hazánkban hason érzelmekkel ülték meg mindenütt a negyedszázados pápai jubilaum oly fölséges ünnepét. A nevezett könyvtári helyiségben a jelenvoltakat mind leültette ő szentsége, a minden nemzetbeli tisztelgőkkel a legfesztelenebb és élénkebb eszmecserét folytatta, majd egyesekkel beszélgetvén, majd az egész társasághoz fordulván. Gr. Apponyi Albert ő mlghoz is több kérdést intézett Magyarország egyházi élete iránt, melyekre a lelkes gróf ur teljes világossággal és őszinteséggel válaszolt. Mintegy 20 perczig tartózkodtak így e benső és kodélyes körben a szent-atyánál, s aztán megújított áldással lettek elbocsátva. A gróf ur megjegyzi Bécsben 1871. jun. 25-kéről keltezett s ezen ünnepélyt tüzetesen tartalmazó igen becses levelében, hogy a pápa, kit kevéssel ezelőtt súlyosan betegnek, sőt holtnak is híreszteltek a modern pogány lapok, daczára annak, hogy már 15-ke óta fárasztó és

szünni nem akaró fogadtatások által volt igénybe véve, *egészséges és erőteljes színben van, ruganyos és gyors léptekkel jár, s az őt sa-nyargató nehéz körülmények közt is megtartá csöndes jó kedvét.* (V. ö. Magyar Állam, 1781. jun. 25. s 29-ki számokat, ebben a vezér-, amabban pedig a tárczaczikket.)

Ferencz József ő cs. s ap. királyi fölségének küldöttét *Hohenlohe* hget jun. 17-kén fogadta magán-kihallgatáson ő szentsége, kinek a herczeg ő fölsége sajátkezü üdvözlő iratát nyújtotta át, melyben teljes szívből kíván minden jót a szentatyának. A rendkívüli bécsi küldött Rómában igen jó benyomást tett. A multakra való visszaemlékezés ugyanis a rómaiak szívében mély gyökeret vert; az osztrák-magyar fejedelem iránt nagy rokonszenvvvel viseltetnek. Az is bizonyos, hogy daczára az 1870-ki télen megjelent vöröskönyvnek, ő fölségétől mégis a legjobbat remélik. Noha másrészt nem tagadhatni, hogy *Hohenlohe* hg személyisége kevés bizodalmat ébreszthetett maga iránt. Ő az ugyanis, ki oly hévvel harczolt a concordatum ellen, a házassági s iskolatörvények mellett, s több udvari nemessel elhitette, hogy a császár kívánata szerint szavaz, miért is sokan követték példáját. A küldöttnek fivére *Chlodvig* hg, a vatikáni concilium elleni hadviselése által szomorú hirre tett szert, míg *Hohenlohe* kardinál, a 3 dik fivér, azáltal, hogy a Döllinger nótán tánczoló, kiközösített *Fridrich* tanárt theologusnak meghívta, s vele még most is jó viszonyban van, nem kevésbé compromítálta magát. A 4-dik fivérrel, a *ratibori* hgről, egy baltimorei lap ír, hogy a katolikusok érdekében soha sem használta fel befolyását Poroszországban. A „*Gazetta Ufficiale di Roma*“-nak írják, ugyanonnét jun. 12-ről, hogy *Beust* gr. cancellár tudósította *Kübeck* bárót, miszerint követségi székhelyét tegye át Rómába, mihelyt a kormány is oda költözött. Mi e sürgönyt, mint ő cs. k. fölsége üdvkívánataival össze nem hangzót, koholtnak szerettük volna tartani, azonban néhány nap mulva bizonyossá lön, hogy 1871-ki jul. 2-kán Olaszország fővárosa csakugyan Rómába helyeztetett át, d. u. 2 órakor s ezzel századunk legocsmányabb igaztalansága, az egyház megrablása, a ker. világ legrégibb trónjának megdöntése teljesen bevégezve lön. A többi uralkodók követével együtt a magyar-osztrák követ is csakugyan követte az olasz kormányt ennek Flórencből

Rómába történt átköltözködéskor! *Antonelli* az európai kabinetekhez óvási jegyzéket intézett ezen áthelyezés ellen. Az olasz külügy-miniszter pedig a főváros végleges áthelyezését tudatta a küludvaroknál levő olasz képviselőkkel. — Midőn a király bevonulását tartotta, *Rómának színe-java a Vatikánba a pápa körül gyülekezett össze, hogy ezzel is megmutassa, kit ismer el Róma törvényes fejedelmének.* Ő szentsége daczára nagy fájdalomának soha sem volt egészségesebb mint most.

Az általános tiszteletnyilvánításokhoz *Viktor Manó* is csatlakozni kívánt, s e célból *Bertholet Viale* tábornokot küldte Rómába. A szentatya azonban nem fogadta el az olasz király küldöttjét, mint ezt előre is kiki gondolhatta. E küldetésre vonatkozólag a tekintélyes „*Unità Catt.*“ következő megjegyzéseket tesz: „*Bertholet Vialét* küldik Rómába szerencsekívánataikkal, vagyis azt, ki valamennyi között leginkább megszorította a pápa szívét, mert mint hadügy-miniszter ő terjesztette elő és szavaztatta meg azon törvényt, mely a papnövéndékeket is aláveti a katonai sorozásnak. Be kellett volna fejezni műveteket, s minthogy már tábornokot akartatok küldeni Rómába gratulálni, inkább választhatátok volna *Cialdinit*, *Cadornát*, vagy még inkább *Nino Bixiot*, ki azzal fenyegetőzött, hogy a Tiberisbe dobja a bibornokokat, aztán meg a parlamentben a pápát, kardinálokat, püspököket és papokat csak így nevezte: a *candille*! Ugyan már minek alakoskodtok? Ki akartatok fosztani IX. Piust; elértétek szándéktokat. Legalább hagyjátok már egyszer békében. Ne menjetek börtönébe, hogy kigunyoljátok. Sz. Péterről olvassuk, hogy két bilincscsel volt lenyügözve, de nem olvassuk, hogy kik börtönbe vetették, még szerencsekívánatokat is küldöttek neki. — Elértétek célotokat s uralkodtok a Capitoliumban. Tolvajkulcsok segélyével még a Quirinálba is behatoltatok, elégedetek hát meg. Ne feledjétek legalább diadalmámorotokban, hogy a *ki tolvajkulccsal ment be a Quirinálba, az nem tiszteleghet a Vatikánban.* . . .“

Az olasz kormány, mely mint a gonosztevő minden levélzörrenésre megretten, már napok előtt hirdette lapjaiban, hogy minden netáni „*clericális provocatiót*“ erélyesen vissza fog utasítani. Pedig a „*clericálisok*“ részéről nyugodtan alhatik; a katolikusok nem

szoktak öszszesküvéseket forralni, hanem nyíltan és nyugodtan várják be jogos ügyök diadalát. Ezen állítás fényesen bebizonyult a negyedszázados jubilaumi ünnepély alatt is, mert ahol rendzavarások fordultak elő, azokat nem a katolikusok idézték fel, hanem az olasz kormány azon „*se országa se hazája*“-féle felbérlett *rendcsináló csőcseléke*, mely a zavarosban szokott halászni s néhány centesimoért mindenre rávehető. Ez a 14-kén érkezett német s tirolai küldöttségeket kifütyölte, kigunyolta; mire amazok válaszul egész hidegen megemelték kalapjokat. Midőn jun. 16-kán este 6 órakor a lateráni egyházban ünnepélyes „Te Deum“ tartatott, a téres basilika teljesen megtelt. Egy bunkósokkal ellátott gyanus külsejű csoport is megjelent, de látván, hogy itt könnyen torkukra forrhatna liberális uraiméknak a szándékolt merénylet, re infecta closont. A rendőrök tisztjeikkel együtt nagy számban fel voltak állítva s a sorkatonaság is talpon állt, s így minden rendzavarásnak eleje vétetett. Az olasz belügyér azon parancsot adta ki, hogy ez ünnepély alkalmából a kath. tüntetések ne akadályoztassanak. De ezek is hazug szavak voltak; mert ez ünnepély előtt öt nappal Roger nápolyi questor a rendőrség elnökéhez hívatta e város mind a 23 plébánosát és nyers hangon megparancsolta nekik, hogy a pápai ünnepélykor a manifestatiokat a templom belsejére szorítsák, külsőleg a templomokat ne diszitsék, a kivilágítások pedig végkép elmaradjanak. Azonban mind e tilalmak daczára szokatlan fénynyel diszítették fel az egyházak, a penitentiartartás szentségéhez ezrenkint járultak; azonfölül a legfényesebben világítottak nemcsak 16-kán, hanem 17- és 18-kán is. Ezért a rendőrség fel volt bűszülve, több helyütt a lámpácskák eltávolítását követelte, de a nápolyi nép ellenökben oly fenyegető állást foglalt, hogy a rendőrség jónak látta visszavonulni. Számos nápolyi Rómába ment, hol a szentatya lábaihoz 50,000 lírát aranyban, pompás *sede gestatoriát* és *flabelliket* tettek. A pápa nápolyi dialectusban igen kedélyesen társalgott a küldöttség tagjaival. A forradalom Nápolyban is érzi, hogy nincs otthon.

Igy ülték meg a negyedszázados pápai jubilaumot Rómában s minden kitelhető fénynyel az egész kath. világ öszszes egyházai-ban. *Örömnappa volt ez a catholicismusnak s ezzel a pápaságnak*

valóban fölséges diadalünnepe. Oh ezen, a történelemben idáig páratlan ünnepély magasztosan és megragadólag, az egyház s religió lelketlen elleneit pedig megdöbbentőleg, tüntette fel a katholicismus egységét s a benne rejlő örökifjai életerőt. *Adná az Isten, hogy ez ünnepély egy jobb jövő hajnalát képezné a színlődő társadalomra nézve!* Végre a lelkes katolikus íróval, *Majer Károly* kebelbeli barátommal felsóhajtva, az öröm és fájdalom könnyei közt kérem az Istent: *„Engedje, hogy aki az ő egyházaért annyi keserűséget szenvedett, még életében, itt e földön, hasonló mérvű vigasztalásban részesülhessen, és saját szemével láthassa azon ügynek diadalát, melynek e pillanatban áldott vértanúja lélekben s első halhatlan hőse!”* — Róma kath. főnemessége bizottmányt képezett azon célból, hogy a pápa ő szentségének, 25-éves főpásztorkodása emlékeül egy *aranytrónt* állítsanak. Ez alkalommal IX. Pius, *Cavaletti* marchese, az e célra alakult bizottmány elnökéhez a Vaticánból 1871. aug. 8-kán igen kegyteljes levelet intézett, mely szívjóságának sokkal állandóbb emlékét képezi, mint egy arany-trón. E nevezetes iratban meghagyta, hogy az aranytrónra begyülekezendő pénzt a papnövendékek kiváltására fordítsák, s nem engedi meg, hogy neve elé a „Nagy” előnév függesztessék, hanem kívánja, hogy mindenki Isten dicséretére mondja ki: *„Az Isten nagy és mindenekfelett dicső.”* — A hagyomány szerint sz. Péter 25 év, 3 hó és 6 napig kormányozta Rómában az anyaszentegyházát, s az ő kora óta egy pápa sem érte el sz. Péter éveit egész IX. Piusig, ki 1871. aug. 23-kán elérte s azóta túl is haladta sz. Péter pápaságának időtartamát az isteni gondviselés különös kedvezése folytán, és pedig mily körülmények, mennyi hálátlanság s mily súlyos megpróbáltatások között, melyek ifjabb erőt is idő előtt fölemészthettek volna!

Egy franczia lap ily képét adja e pápának: „Mit szóljak önöknek e pápáról? Nagytás nélkül állithatom, hogy amit hallottak, az mind a való mögött van. Mint ember rendkívüli vonzerővel megáldott lény; őt látva a benyomás bizonyos mindenkire nézve. Jóakarát, odaadás s vidámság folyják körül személyét, mosolygása, mozdulatai elragadók, és én még soha sem láttam a nagyságot, kegyeséget és mély érzetet oly szépen egyesülve lenni; emellett egyszerűsége, egyeneslelkűsége és nyíltszívűsége a szívemet örömmre heviti.

Benne a legfőbb és legleerescsedőbb méltóságteljesség egyesül. Már pápasága előtt a legnemesebb s legszeretetre-méltóbb ember volt. Adjuk még ezekhez kettős hatalmának viszfényét és egy mennyei jámborság fölségességét, és a roppant benyomástól nem szabadulhatunk. A kedélyek fölötti uralma, ama felsőbb fény, a méltóság, a személyétől elválaszthatlan szeretetreméltóság, azok, melyek rendkívüli lelkesedést idéztek elő. Nem láthatja az ember anélkül, hogy övé ne legyen; csodálat és szeretet fogják el a szívet, és én nem találkoztam Rómában idegennel vagy az örök-városbelivel, aki általa le nem győzetett volna.“ — *Egy katona így szólt felőle:* „Valami jótékony érzet, látni a pápát. A szívben valódi balzsam az ő látása.“ — *A prot. porosz hgnő,* miután a pápával beszélt, a neki nyújtott frissítőket így utasítá vissza: „Oh nem, szívem tele van, igen kielégítve érzem magam ama szerencse által, hogy IX. Piussal beszélhettem s őt hallhattam.“

Egyik kitűnő írónk, *Zádori*, pedig azt írja felőle, hogy sok arczképe van e pápának, de azok közönségesen gyengén állítják elő kimondhatlanul kedves arczát. Kiemeli a pápa rendkívül kedves arczát, mely szép, tiszta, szeplő nélküli, rendes; vonásai olyan üdék, egészségesek, nyíltak s kifejezésdusak, hogy, mint megjegyzi, soha sem látott ő szentségénél kedvesebb, szebb öreg embert. Mosolya elragadó, hasonlót hozzá csak egy három-éves fiúcska arczán láthatni, s e leirhatlan mosoly vidám arczán, mint mennyei dicsőülés tűnik fel. Szemei tüzesen ragyognak. Felül van a középtermeten, kissé kövér, inkább teljesnek mondható, és egyenesen jár. Hangja érezes, kellemesen csengő, erős zongorához hasonlítható. Beszél francziául és spanyolul, igen ritkán kever belé olasz árnyalatot; papokkal latinul szokott beszélni, de mivel szívesebben társalog olaszul, látogatói is e nyelven beszélnek vele, kik t. i. azt bírják. A beszélgetés alatt átsugárzik lelkének jósága, a kegy zománczában ragyog minden szava; leereszkedése oly annyira tövistelen, hogy az elfogódás bátorsággá tesz. Tekintete a szívig hat, mintha lelkének sugára velünk jőne, hódító varázskegyének emlékére fölmelegül keblünk s lelkesülünk érte. A nevezett *derék írónk* soha emberre nem találta annyira méltónak az angyal elnevezést, mint e pápára, az átlátszó jóság arczán erre feljogosít is. Szendeség és

méltóság környezik földöntuli jószívűségét. Hódító kegye mellett a méltóság mitsem szenved. Egy herczeg mondá róla első kihallgatása után, hogy *született fejedelem. Szobája felette egyszerű, egy vörös bőrrel behuzott íróasztalán feszület áll. A székek keményfából vannak egyszerűen összetákolva.* Fő jellemvonása a jóság; a jötevés, a megbocsátás egyedüli szenvedélye, melynek termékenyítő melege bármennyire megsértett szivéből ki nem párologhat. Ez a legbiztosabb jele, hogy benne a jóság, a keresztény szeretet tüzén aczéllá lett. Nagyságának titka a jóság; ez ama bűverő, mely a harag és szeretetlenség minden gyökerét tisztára kigyomláta. A protestánsokat is világölelő szeretetébe zárja, szíves nyájassággal fogadja, emlékekkel elhalmozza; minek az lett eredménye, hogy a *protestánsok még soha sem szerettek római pápát annyira, mint IX. Píust.* Az irodalmi termékek évenként hoznak e tekintetben megindító jelenetek leírását, vagy olyan lelkesedett nyilatkozatokat, mintha csak katolikusok írják.

Amint szivének fő jellemvonása a jóság, ugy elméjének: a *rettenthetlen bizodalom az Isten gondviselésében.* Innét cred aztán a válságos pillanatokban erélyes bátorsága, szilárdsága; innen azon váratlan imameghallgatások, azon titokteljes eredmények, miket természetes okokból nehéz kimagyarázni és melyekről oly sokat beszélnek Rómában. Tudjuk, hogy a szentek csodálatos tényeinek alapja, a tartaléktalan Istenbeni bizodalom. Ez pedig IX. Piusban oly nagy mérvben van meg, hogy nem szabadulhatunk meg ama sejtelemtől, miszerint *Pius canonisaltatni fog.* A castelfidardo-i balcsét után, a vereség emlékeül érmekeket osztott szét, melyek felirata is törhetlen bizalmát hirdeti: „*Victoria, quae vincit mundum, fides nostra.*“ (Sz. Ján.) Egyik udvari papja mondá: „*Ő a legerősebb hittel van megáldva, melynek sem árnyéka, sem határa, melynek kísértetei nincsenek, hitét a legszilárdabb szürthez kell hasonlítani.*“ Az angolok sokszor kiáltának fel a sz. Pétertemplom ünnepélyeinél, hogy „*ez valósággal szent ember.*“ A szószéken igen kellemes, érthető előadása van. Azonban különösen magasztalják alkalmi szólamait, melyeket rögtönözve mond el, s melyek mindig elérték czéljokat. Egy karácsonyi ünnepély alkalmával, mely a lateráni egyházban tartatott, a kardinál-dékán üdvözlétére, kezét a nem messze fekvő *Colosseum*

felé nyujtva, így szóllott: „Ezen *amphitheatrum*, mely itt közelben áll, az egyház első századaiban kehely volt, mely a keresztény hősök vérére vette öblébe; most serleg, mely könyeinket fogja föl. E vér s e könyvek az égbe kiáltanak s Istennél az egyház javáért fognak könyörögni.“ Egy más alkalommal pedig így nyilatkozott: „Jelen vagyok az Isten, ki helytartóját gyámolítja és ellentáll, nehogy kárt valljon. Talán meg fogja engedni, hogy elüzessék; de csak azért, hogy nyilvánossá tegye, mennyire hatalmas őt viszszavezetni, s azon esetre, ha meghalok, Péter ismét feltámad. Simon Jónás fia alá van vetve a halálnak, de Péter nem hal meg soha!“

Vidám nyájassága mezején sokszor megterem a tréfa, szelid cizcektől épen nem idegen. Egyszer egy papirgyárt látogatott meg, hol különféle iveket mutogattak neki s megnevezték: ez *papale*, amaz meg *archipapale*. Erre a pápa a vezetőnek vállát megveregetve így szólt: „Ejnye itt nálamnál is van nagyobb.“ — Midőn egykor a stajerhoni küldöttség a 240,000 aláírást tartalmazó nagy csomagott lábaihoz tévé le, mosolyogva mondá: „*Liber scriptus proferetur, in quo multum continetur.*“ — A szentség ugyanis mindenha vidám alakkal jelenik meg, s a nyájas, tuláradó kedélyben is nyer termőföldet, annál ragyogóbb sugarakkal szokván lövelni. Vidámságának legfőbb vonása, hogy szembeülnően természetes, mesterkéletlen, távol az erőltetés minden színétől. Nagy emberismerő, a látogatók egyetlen szavából megismeri szívök redőjét. Ezenfölül a türelmet, írja *Veüillot*, melylyel mindent meghallgat, az értelmet, melylyel mindent felfog, a szeretet, melylyel mindenkihez hajlik, oly emlékező-tehetség gyámolítja, hogy sem egy arcot, sem egy körülményt soha el nem feled. A szegényt, a koldust, a rabszolgát különbség nélkül megörzi lelkében, mindenkit dus vigasztalásban részesítvén és nem tagadta meg ifjúsága szerény barátját a trónon sem. Némely hü emberei, midőn sok év múlva megjelentek előtte, azt vették észre, hogy azon ponton kezdé velők a társalgást, hol 10 év előtt elhagyta.

Ilyen lévén IX. Piusnak pápasága, szív, lélek s elmebeli tulajdonságai, méltán halmozták őt el különféle időkben a diplomaták, kitűnő férfiak, képviselők stb. dicséretekkel, melyeket az „*Unita Catt.*“ 1869-ben egy piros színű számában szépen sorol elő. Méltó symboluma hát a XIX. század e legnagyobb emberének, a leghirveseb

pápák egyikének: „*Unus et omnis*“, mivel „*Unus omnium virtutes comprehendit*„; méltó symboluma: „*Omnis in unum*“, mivel „*In eo coit omnis virtus in unum*“; méltó symboluma végre: „*Omnibus omnia*“, mivel „*Omnibus omnia factus est, ut omnes faceret salvos.*“ (I. Cor. 9. 20.) Valóban, igen sok szép tulajdonai és tündöklő érdemeiért rá illenek *Claudianus* e szavai: „*Quae sparguntur in omnes, in te mixta fluunt: et quae divisa beatos perficiunt, collecta tenes.*“

Valóban „*CruX de cruce*“ ő, mert kormányzata súlyos lánczolata a legkeservesebb szenvedések, megvettetések és folytonos kereszteknek! De ő nem csügged, hanem sziklaerős hittel és rendíthetetlen bizodalommal tekint az égre és imádkozik. Tegyük ezt mi is a próbáltatás e nehéz napjaiban, a keresztt alatt szent türedelemmel rebegvén: „*A minden vigasztalás és tökéletes adomány Atyja adjon a szenvedő egyházfőnek erőt, kitartást, türelmet és bölcseséget a viharok közti rendíthetetlen magatartásra, s a próbáltatás szomorú napjai után örvendeztesse meg őt s az egész kath. világot az egyház fényes diadalával, melynek jóllétére az égi gondviselés a dicső pápát, a nagy IX. Piust még sokáig éltesse s apostoli működését ezentul is gyümölcsöztesse!*“

E nagy pápának életrajzával már eddig is sok tudós foglalkozott, kik közül csak a következők említendők: *M. Franque*: Volksthümliche Geschichte Pius IX., Stuttgart, 1857. — 2) *Kath. Jellemrajz, Veillot Lajos* után *Mindszenty Gedeon*, Eger 1864., 66 lap. s egy terjedelmesebb németül Bécsben. — 3) *Anton Philathetes*: Der grösste Mann des XIX.-ten Jahrhunderts, Wien 1868., melyben az író nagyszerűen bevitatja, hogy IX. Pius a század legnagyobb embere. — 4) *Zádory János*: IX. Pius pápa élete. Esztergom 1869. — 5) *Schrader Kelemen* jezsuita: Pius IX. als Papst und König, összeállítva pápasága actáiból. Kiadta *Sartori Károly*, kit e kitünő műért a szentatyja elismerő okirattal tisztelt meg. 1870-ben már 2-dszor jelent meg. — 6) *Dr. F. Hülkampff*: Papst Pius IX. in seinem Leben und Wirken, sok eredeti fametszettel diszitve, Münster 1870. — 7) *Dr. H. G. Rütjes*: Leben, Wirken und Leiden Sr. Heiligkeit des Papst-Königs Pius IX., III kötet, szép képekkel. Oberhausen 1870—1. E diszmű, melynek tiszta jóvedelme a szentatyának van

szánva Péterfillérül, bátran odatehető *Hurter III. Inczéje mellé* s idáig IX. Pius életrajzai közt a legterjedelmesebb és legjobb. — 8) Egy breslau-megyei paptól: Pius IX., sein Leben und Wirken, Bécs 1871. — 9) *Johann Wöhr* (Hans Wiesing): Der Jubelgreis Papst Pius IX., Skizze seines Lebens und Wirkens, Bécs 1871. — IX. Pius negyedszázados pápaságának ünnepélye alkalmából is általán véve sok életrajza került ki e nagy pápa tudós tisztelőinek termékeny tollaiból.

TARTALOM.

		Lap.
229. Sz. V. Pius	1566—1572.	1
230. XIII. Gergely	1572—1585.	9
231. V. Sixtus	1585—1590.	17
232. VII. Orbán	1590.	27
233. XIV. Gergely	1590—1591.	29
234. IX. Incze	1591.	33
235. VIII. Kelemen	1592—1605.	35
236. XI. Leó	1605.	45
237. V. Pál	1605—1621.	47
238. XV. Gergely	1621—1623.	53
239. VIII. Orbán	1623—1644.	58
240. X. Incze	1644—1655.	68
241. VII. Sándor	1655—1667.	72
242. IX. Kelemen	1667—1669.	76
243. X. Kelemen	1670—1676.	80
244. XI. Incze	1676—1689.	84
245. VIII. Sándor	1689—1691.	95
246. XII. Incze	1691—1700.	99
247. XI. Kelemen	1700—1721.	103
248. XIII. Incze	1721—1724.	114
249. XIII. Benedek	1724—1730.	118
250. XII. Kelemen	1730—1740.	126
251. XIV. Benedek	1740—1758.	131
252. XIII. Kelemen	1758—1769.	139
253. XIV. Kelemen	1769—1774.	150
254. VI. Pius	1775—1799.	163
255. VII. Pius	1800—1823.	180
256. XII. Leó	1823—1829.	206
257. VIII. Pius	1829—1830.	214
258. XVI. Gergely	1831—1846.	217
259. IX. Pius	1846—.	231